

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ARCHEOLOGIE NOVOVĚKÝCH VOJENSKÝCH LEŽENÍ, TÁBORŮ A POLNÍCH OPEVNĚNÍ V JIŽNÍCH ČECHÁCH

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rudolf Krajíc, CSc.

Autor práce: Mgr. Monika Konrádová

Studijní obor: Archeologie navazující

Ročník: 4.

2017

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací na téma *Archeologie novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách* vypracovala samostatně, pouze za použití pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v příloženém seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 4. května 2017

Tímto bych chtěla poděkovat kolegům, bez jejichž pomoci a připomínek by tato práce vznikala jen těžko. Největší dík patří Martinovi Ptákovi za odborné rady. Václavovi Vondrovskému a Jiřímu Bumerlovi děkuji za pomoc se sháněním někdy velmi těžko dostupné literatury a za odborné rady v oblasti geografických informačních systémů. Dík patří též celému týmu projektu Linecká stezka. V neposlední řadě děkuji své rodině a především manželovi, který mne v nesnadné době studia velmi podpořil.

Anotace

Předkládaná diplomová práce podává přehled problematiky archeologie novověkých (1498-1815) vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách. V rámci rešeršní části shrnuje a hodnotí jihočeské výzkumy v kontextu moderní euroatlantické archeologie konfliktu a výzkumů proběhlých na území České republiky. Rešerše se zabývá publikovanými českými i zahraničními výzkumy. Nedílnou součástí práce je deskripce novověkých válečných událostí, týkajících se jižních Čech s přesahem v hraničních oblastech do Německa a Rakouska. Jádrem práce je několik případových výzkumů, při nichž autorka předkládá rozličné typy reliktních novověkých polních táborů, ležení a fortifikací a aplikuje na ně různé metodologické postupy zkoumání vhodné právě pro každý určitý typ lokality s dočasnými novověkými vojenskými konstrukcemi. Mezi ně patří obléhání Českých Budějovic během stavovského povstání v letech 1618-1619 zkoumané skrze analýzu ikonografického pramene, archeologický výzkum a zaměření pozůstatků jednorázového polního opevnění na Lhenicku či identifikace a interpretace polního tábora na základě kartografických pramenů. Tyto kapitoly, jejichž součástí je terénní výzkum, doplňují ještě další témata jako je úloha hradů v novověkých konfliktech či pohraniční opevnění a tábory.

Abstract

This diploma thesis presents an overview of the archaeology of military camps and field fortifications from modern period (1498-1815) in the region of South Bohemia. It summarizes and evaluates the present South Bohemian research in the context of modern Euro-Atlantic conflict archaeology as well as the research conducted in Czech Republic. The recherche deals with published Czech and foreign research. An integral part of thesis is the description of the modern period war events concerning South Bohemia with overlap to bordering regions of Germany and Austria. The core of the study contains several case studies, where author presents various types of sites with temporary military constructions using different methodological approaches suitable for individual types. These include the siege of České Budějovice town during the Bohemian Revolt in the years 1618-1619 investigated by the analysis of the iconographic source, localisation and excavation of remains interpreted as one-off field fortification in Lhenice region, or the identification and interpretation of the field camp based on cartographic sources. These chapters presenting also results of field survey, are accompanied by further topics such as the role of castles in modern period conflicts or issue of borderline fortifications and camps.

Obsah

1. Úvod	3
2. Cíle práce	4
3. Metodologie	5
3.1 Morfologie polních fortifikačních prvků	9
4. Rešerše zahraničních, českých a jihočeských výzkumů v rámci archeologie konfliktu.....	12
4.1 Archeologie konfliktu – dějiny bádání a příklady zahraničních výzkumů	12
4.2 Novověká archeologie konfliktu v českém prostoru	17
4.3 Stav výzkumu v jižních Čechách.....	25
5. Války v jižních Čechách v epoše novověku	31
5.1 Bruderzwist (1608-1611) a vpád pasovských (1611).....	36
5.2 Třicetiletá válka (1618-1648)	40
5.2.a Počátek střetnutí – 1618	42
5.2.b Česká válka - 1619	48
5.2.c Konečná ofenzíva - 1620.....	54
5.2.d Jižní Čechy v dalších etapách třicetileté války.....	58
5.3 Války a dědictví rakouské (1740-1748)	61
5.4 Sedmiletá válka (1756-1763), Francouzské revoluční (1792-1802) a napoleonské války (1803-1815)	65
6. Obléhání Českých Budějovic na počátku třicetileté války	66
6.1 Mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem.....	67
6.2 Rytiny obléhání Českých Budějovic	70
6.3 Obležená krajina a její zobrazení.....	72
6.4 Terénní ověření lokalit a detektorový průzkum	75
7. Jednorázové polní opevnění na Lhenicku.....	77
7.1 Polní fortifikace u Vadkova a Třešňového Újezdce	78
7.2 Průzkum detektorem kovů.....	79

7.3 Sondáž	81
7.4 Interpretace a výpověď písemných pramenů.....	82
8. Polní tábory a ležení	85
8.1 Podoba polního tábora podle dobových manuálů.....	86
8.2 Hradiště Strahov	87
8.3 Terénní ověření lokality a interpretace	89
9. Úloha hradů v novověkých konfliktech.....	93
9.1 Obléhačí tábory u hradu Zvíkova	96
10. Pohraniční opevnění a tábory	99
10.1 Fortifikace na druhé straně hranice	101
11. Novověká bojiště jižních Čech	104
12. Experiment, prezentace, propagace a ochrana.....	105
13. Možnosti dalšího výzkumu.....	108
14. Závěr.....	109
15. Seznam použité literatury:	111
15.1 Vydané	prameny: 130
15.2 Archivní	prameny: 131
15.3 Internetové	zdroje: 132
16. Seznam příloh:	133

1. Úvod

Dějiny vojenských ležení, obléhacích táborů a polních opevnění jsou nerozdělitelně spojeny s historií vojenství a ta zase s politickými dějinami. Ty formovaly a utvářely historickou vědu už od jejího počátku. Dějiny konfliktu, kdysi látka čistě historická, se v poslední době jako badatelské téma dostávají i do popředí zájmu archeologů. Historicky doložené bitvy a pochody vojsk spadají pod historickou archeologii, kde je nutné využívat archivních pramenů i při archeologické práci. Písemné prameny však mohou být tendenční, a ne vždy zachycují veškeré dění. Různé menší šarvátky či budování pochodových táborů nebo polních opevnění tak mohou uniknout pozornosti i sebepečlivého historika. V té chvíli hraje archeologický průzkum polních opevnění či jiných hmotných dokladů nezastupitelnou roli.

Předkládaná diplomová práce vznikla na základě několika desetiletí archeologických výzkumů novověkých polních ležení či fortifikací v jižních Čechách, které však nikdy nebyly souhrnně publikovány. Autorka si tak klade za cíl přinést přehled těchto badatelských akcí a doplnit je svými výzkumy. K tomu jí dopomáhají různé metody, které se neomezují pouze na terénní výzkum či analýzu exkavovaného materiálu, jak bývalo dlouhou dobu v archeologii zvykem, ale zahrnují i interdisciplinární analýzy ikonografických, písemných a kartografických pramenů, to vše na pozadí moderní výpočetní techniky, díky níž je využívání takových metod možné.

2. Cíle práce

Hlavním cílem práce je podat ucelený přehled problematiky archeologie novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách v kontextu moderní euroatlantické archeologie konfliktu. V rámci rešeršní části je cílem shrnout a zhodnotit dosud proběhlé jihočeské výzkumy na pozadí českých i zahraničních studií k dané problematice. Vzhledem k zaměření práce na archeologii novověku, je nedílnou součástí deskripce novověkých válečných událostí, týkajících se jižních Čech s přesahem v hraničních oblastech do Německa a Rakouska. Náplní práce je archeologický přehled vojenských dočasných staveb a konstrukcí souvisejících s novověkými vojsky v pohybu. Do tohoto přehledu nejsou zahrnuty dopady na civilní obyvatelstvo jako je vypalování vesnic či měst, ani trvalé stavby opevnění.

Vzhledem k rozsáhlosti zadaného tématu v prostorové i časové rovině, je většina lokalit představena v rámci rešerše publikovaných archeologických výzkumů. Poměrně velká část práce je věnována deskripci pohybů a pobytu různých novověkých vojsk v jižních Čechách. Tato část je zařazena úmyslně s cílem zasadit jednotlivé kapitoly výzkumu do kontextu vojenských tažení. Zde autorka vychází z předpokladu, že všechna místa, přes která armáda táhla či na nich setrvala, mohou být potencionálními lokalitami, a tak je také třeba k nim přistupovat.

Jádrem práce je několik případových výzkumů, při nichž autorka předkládá rozličné typy reliktních dočasných novověkých vojenských staveb a konstrukcí a aplikuje na ně různé metodologické postupy zkoumání vhodné právě pro každý určitý typ lokality. V rámci těchto metod využívá vlastní terénní vizuální průzkum v komparaci s výpovědí písemných, ikonografických a kartografických pramenů.

V kapitole Obléhání Českých Budějovic na počátku třicetileté války se autorka snaží identifikovat jednotlivá polní opevnění mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem na základě analýzy ikonografického pramene s dopomocí pramenů kartografických a následného terénního průzkumu. Kapitola Jednorázové polní opevnění na Lhenicku má za cíl ukázat interpretační a datovací možnosti kompletně moderně interdisciplinárně zkoumané lokality. Cílem kapitoly Polní tábory a ležení je identifikace a interpretace polního tábora na základě kartografických pramenů. Tyto kapitoly, jejichž součástí je terénní výzkum, doplňují pro ucelenost přehledu ještě další témata jako je úloha hradů v novověkých konfliktech, pohraniční opevnění a tábory, novověká bojiště či úloha experimentu a prezentace v archeologii novověkého vojenství.

3. Metodologie

Téma vojenských ležení či polních fortifikací je historiky přehlíženo, ačkoliv zmínky o takových lokalitách je možné nalézt ve velkém množství písemných pramenů. Výzkum těchto lokalit byl však dlouhá léta i na periferii zájmů archeologů. Archeologické zkoumání pozůstatků po válečných operacích novověku je jednou ze součástí archeologie konfliktu. Jelikož se jedná o pozůstatky po novověkých válečných akcích, je zastřešující disciplínou post-medievální archeologie. Ta je v zahraničí uznávaným podoborem archeologie již od 60. let 20. století, kdy byla založena *Society for Post-Medieval Archaeology* a vydáno první číslo sborníku této společnosti (*Smetánka – Žegklitz 1990*, 7; souhrnně k historické archeologii srov. *Funari a kol. 1999*). V Čechách došlo k ustanovení této vědní disciplíny až o několik desetiletí později. Základní platformou pro postmedievální archeologii se stal sborník *Studies in Postmedieval Archaeology*, poprvé vydaný v roce 1990 (souhrnně k postmedievální archeologii srov. *Žegklitz – Smetánka 1989*, 728-738; *Pajer 1990*, 23-28; *Smetánka – Žegklitz 1990*, 7-21; *Matoušek 1991*, 41-58; *2015a*, 67-86; *Krajíc 2007a*, 57-96; *2007b*, 137-174).

Archeologie středověkého a novověkého konfliktu je spjata s historií, ale využívá jiných metod k vytvoření samostatného archeologického přístupu. Ten je založen především na interdisciplinaritě. Před vlastním archeologickým terénním výzkumem by měl proběhnout archivní průzkum zahrnující jak staré kartografické materiály, tak reflexi zapsaných osobních zkušeností či válečných zpráv z dobových archiválií. Poté je možné ověřovat získané informace v terénu, či naopak potvrzovat terénní situace v archivních pramenech. Archeologie konfliktu se může zabývat nejrozličnějšími výzkumy spojenými s válečnými událostmi – od průzkumu bojišť, masových hrobů, fortifikačních zařízení až po civilní sídla, zaniklá ve spojitosti s válečnou činností.

Rozvoj metodologie archeologie konfliktu nastal hlavně během posledních třiceti let. Během nich se do archeologie konfliktu zapojili například antropologové či vojenští teoretici. Součástí výzkumu se také stalo využívání moderních geodetických a analytických metod. V poslední době se začala zkoumat i témata z recentního období jako jsou vězení, zajatecké tábory, moderní bojiště stejně jako relikty vzdušných konfliktů, vraků letadel a lodí (*Carman 2013*, 65-80).

Archeologie bojišť, vojenských ležení, táborů a fortifikací je unikátní v tom, že spousta jejích částí poskytuje jedinečný vhled do krátkodobého časového úseku historie

– jedna bitva, jedno obléhání, jedna příprava na obléhání nebo na přepad. To je pro archeologii absolutní unikum, jelikož takto přesně vymezené okamžiky historie jsou archeologicky málokdy zachytitelné. V případě válečných událostí z oblasti historické archeologie je možné je datovat i na den přesně. Tato teorie vychází z metodologie procesuální archeologie a jejího ovlivnění historickou školou Annales. Konkrétně je zde využita teorie Fernanda Braudela o třech různých historických časech – long durré, conjunctores a čas politických dějin (Braudel a debata o různých archeologických časech srov. *Smith 1992, 23-34; Binford 1981, 195-208*).

Jak již bylo řečeno výše, archeologie bojišť a vojenských ležení je v jednom ohledu unikátní, na druhou stranu takováto jednorázová akce většinou nezanechá tolik archeologicky doložitelného materiálu jako dlouhodobější využívání nějakého prostředí. Douglas Scott rozlišuje areály vzniklé během válečného konfliktu na dva druhy, a to dlouhodobé a jednorázové. Dlouhodobými mohou být například obléhací tábory nebo dlouhodobé vojenské základny. Krátkodobé či přechodné jsou pak místa bitev, které byly svedeny mimo zázemí, popřípadě pochodové tábory (*Scott – McFeaters 2011, 118*). Speciální zaměření zahraniční klasické a historické archeologie na bojiště způsobilo, že byly rozvinuty techniky a metody, které mohou expandovat i poza výzkum bojišť.

Metodologie archeologie konfliktu je v podstatě kompilací různých přístupů z různých oborů. Jedním z nich je výše zmíněná práce s písemnými, ikonografickými a kartografickými prameny (srov. *Blažková – Matoušek 2010, 427-436; Matoušek – Blažková 2012, 269-288; Mehler 2012, 11-24; 2013, 11-30; Neuvirtová 2012, 467-476*). Velkou část tvoří též metodologické přístupy nedestruktivní archeologie a krajinná archeologie, jelikož primární rozpoznávání reliktních dočasných vojenských staveb a konstrukcí probíhá s využitím dálkového průzkumu země a posléze povrchovým výzkumem reliéfních tvarů (srov. *Kuna a kol. 2004*). Díky antropologickým a forenzním metodám je možné identifikovat zranění, a čím byla způsobena, na ostatcích z hromadných hrobů. V archeologii konfliktu se již běžně používají přenosná GPS zařízení a počítačové programy usnadňující práci s prostorovými daty, jako jsou geografických informačních systémů GIS (*Smith a kol. 2003, 14-30; Nolan 2009, 81-104*). V současnosti existuje dodnes vojensky používaná terénní analýza KOCO, díky níž je na mapě možné zvýraznit nejvhodnější pozice pro nejrůznější bojové akce (*Scott – McFeaters 2011, 115*). Tu je možné importovat do GISového programu a pomocí toho zjistit další hodnotné informace. Už běžně se využívají detektory kovů a další geofyzikální přístroje jako jsou magnetometry. Vznikají i experimentální studie o možném dostřelu mušket či o

optimálním bajonetovém útoku, přesnosti střel, značkách na zbraních či o variabilitě a spektru projektilů (*Roberts a kol. 2008, 1-21; Scott – McFeaters 2011, 115-118*).

Při výzkumu vojenských objektů je velmi důležité ujasnit si, jak probíhala organizace a management válečných operací, a to od vlastních bitev přes pomocné a doprovodné jednotky, ležení, výbroj a výstroj, způsoby zásobování až po válečné zajatce. Jednou z metod rekonstrukce minulosti je využití dnešní armády a naopak. Dodnes platí určité vojenské zásady a je možné využít vojenské manuály (*Scott – McFeaters 2011, 112-117*). Bádání v Evropě je na tom ještě lépe, jelikož zde existují i dochované dobové manuály, avšak přesto je potřeba pochopit dobové zásady boje, taktiku a strategii. Obzvláště důležité to je pro zasazení artefaktů či objektů do patřičného kontextu. Nedoceníitelné (a nedoceněné) mohou být také experimentální rekonstrukce, případně akce tzv. reenactmentu.¹ Skrze studium a analýzu všech výše zmíněných jednotlivostí lze interpretovat kontext, ve kterém se různé artefakty našly, je možné sledovat životní styl bojovníků a válečníků v průběhu času a přinést detaily o průběhu bitev i o každodennosti vojáků.

Metodologie předkládané práce vychází z výše uvedených metodik a také ze současného stavu výzkumu. Vzhledem k případovému zaměření práce je použitá metodologie popsána u každého výzkumu zvlášť. Celkově je však možné shrnout, že u všech výzkumů byla využita metoda terénního nedestruktivního povrchového a vizuálního průzkumu. Dále proběhl archivní průzkum a předběžná rekognoskace terénu pomocí dat leteckého laserového skenování (lidar) DMR 5G poskytovaných Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním na internetovém portálu <http://ags.cuzk.cz/dmr/>. Zkoumané relikty byly lokalizovány na aktuální základní mapě ČR (1:25 000) a porovnány s historickými kartografickými prameny – mapami 1. vojenského mapování (měřítko 1:28 800, 1763-1768) a 2. vojenského mapování (měřítko 1:28 800, 1842-1852) volně dostupnými k prohlížení na internetovém portálu <http://mapire.eu>. Výsledky byly posléze komparovány s císařskými otisky stabilního katastru (měřítko 1:2 880, 1826-1843) a mapami 3. vojenského mapování (měřítko 1:25 000, 1869-1885, reambulace 1934) z internetových stránek provozovaných Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním a Národním archivem <http://archivnimapy.cuzk.cz>. Nezapomenutelnou roli hrála i analýza ortofoto map. Obzvláště hodnotné ortofoto mapy jsou poskytovány

¹ Reenactment = historická rekonstrukce. Reenactory se označují většinou amatérští zájemci o historii a vojenství, kteří se snaží rekonstruovat různé historické události, jako jsou bitvy, ale i zprostředkovat obraz každodenního života doby dnešním lidem.

internetovým portálem <http://mapy.cz>, jelikož portál neustále přidává nové aktuální mapy, ale je možné vyhledávat i ve starších. Tak lze poměrně dobře sledovat porost v různých letech a fázích roku a dohledávat a porovnávat porostové příznaky na lokalitách.

Všechny terénní relikty byly zaměřeny v terénu pomocí turistické GPS model Garmin GPSMAP62s a nafoceny. Bylo využito omezeného detektorového průzkumu v každoročně naorávaných lokalitách. V případě Vadkova a Třešňového Újezdu došlo k regulárnímu archeologickému výzkumu s terénním odkryvem a geodetickému zaměření polních opevnění. Všechna získaná data byla vložena do geografických informačních systémů ArcGIS 10.1. a výsledky jejich zpracování v tomto programu je možné nalézt v přílohách.

3.1 Morfologie polních fortifikačních prvků

V rámci archeologie konfliktu je potřeba roztrždit a klasifikovat jednotlivé areály, ale ještě důležitější je porozumět rozdílu mezi bojišti, polními tábory a fortifikacemi, a to nejen po stránce morfologické, ale i po té funkční, která ovlivňuje nálezový materiál.

Na bojištích lze obvykle najít velké množství militarií svědčících o proběhlé bitvě – od vystřelených projektilů přes části zbraní až po nejrůznější součástky osobního vybavení vojáků. Problémem dnešního výzkumu zůstává, že většina těchto artefaktů je kovová, a tudíž dnes z větší části vyrabovaná amatérskými hledači pokladů. Problematiku archeologicky zkoumaných středoevropských novověkých bojišť přehledně shrnuje Arne Homann (2013, 203-230).

V pochodových či obléhacích táborech se může nalézat oproti bojištím úplně jiný inventář – zapomenuté, ztracené či rozbité předměty denního užití jako je například keramika, drobné kovové předměty a nářadí (Andresová 2015; Waldhauser 2009, 939-964).

Fortifikace a jiné zákopové práce jsou poměrně dobře identifikovatelné podle zbytků obranného valu a příkopu, ovšem pokud se nestaly místem ozbrojeného konfliktu, je i četnost artefaktů nižší. V takovém případě mohly sloužit pouze jako objekty krátkodobého využití (preventivní stráž před přepadem, zákopy pro přepad, pro dělostřeleckou baterii). Tyto objekty mohly být součástí bitevního pole, ale taktéž mohly tvořit jen bezpečnostní pojistkou a nemusely být nikdy použité. V souvislosti se současným brakováním lokalit amatérskými hledači, žádnou nebo velmi tenkou kulturní vrstvou v lesnatém terénu jen pod několika centimetry hrabanky, se výzkum stává velmi obtížným.

Dalšími typy objektů souvisejících s konfliktem mohou být hromadné hroby padlých či příjezdové cesty, které v našich přírodních podmínkách mají často podobu úvozů, jelikož k přesunu vojsk byly nejvíce používány již existující cesty.

Raně novověké opevnění má svůj původ v renesanční Itálii, kde bylo reakcí na masové zavádění palných zbraní (Bochenek 1972, 62-71). Rychle se rozšířilo do celé Evropy a v následujících stoletích bylo neustále zdokonalováno. Jeho vrcholem se stal Vaubanův systém stavby pevností pocházející z pera geniálního francouzského stavitele pevností druhé poloviny 17. a první poloviny 18. století. Možná ještě významnějším se však stal Vaubanův systém obléhání pevností, v němž bylo využito a dovedeno k dokonalosti mnoho prvků polního opevnění (Bochenek 1972, 72-76). V českém

prostředí se nové druhy polního opevnění výrazně vyskytují až z doby třicetileté války (Meduna 1990, 75). Novověké fortifikace lze pro jejich typické tvary poměrně dobře odlišit od středověkých, ovšem problém nastává při jejich přesném datování, jelikož od doby renesance až do konce 19. století se využíval obdobný fortifikační systém v závislosti na používaných palných zbraních (obr. 1).

Existuje několik přístupů k dělení a terminologii polních opevnění. V předkládané diplomové práci autorka vychází zejména z teoretického článku Petra Meduny (Meduna 1990, 75-86), který shrnuje několik prací přispívajících k terminologii výstavby polních opevnění. Ten mimo sekundární literatury využil také ikonografické prameny a příklady z praxe archeologických výzkumů. Další důležitou studií je příspěvek Vlastimila Grofa (Grof 2010, 78-97), který na rozdíl od Petra Meduny vychází hlavně přímo z písemných pramenů, a to předpisů pro důstojníky rakouské a pruské armády v 19. století. V rámci českých výzkumů nově ještě upřesnil a porovnal jednotlivé polní fortifikační prvky a jejich předepsaný a reálný tvar Václav Matoušek (Matoušek 2013a, 191-200; 2015b, 70-82; obr. 1E). Důležitým pramenem pro poznání možností fortifikací je také edice manuálu k budování trvalých i polních opevnění z roku 1659 *Budownictwo wojenne* z pera Józefa Naronowicze-Naronského (Nowakowa – Nowak 1957). To vše je doplněno o informace ze souhrnných knih o vývoji a stavitelství pevností a fortifikací (srov. Bochenek 1972; Duffy 1998; Kupka a kol. 2002; Wolmuth 2015).

Novověká polní opevnění se většinou skládala ze systému valů a příkopů, který mohl být doplněn o další fortifikační prvky. Těmi byly například tzv. vlčí jámy, do nichž byly zapuštěny zahrocené kůly. Ty se posléze zamaskovaly vegetací a sloužily jako past na nepřítele. Při opevňování vojenských táborů, ležení a dalších stanovišť sloužily také lehké dřevěné překážky určené k zatarasení vstupu – tzv. španělští jezdcí (obr. 2E, 85), popřípadě záseky vytvořené z poražených stromů (obr. 2F), majících za účel zpomalit či na určitou chvíli zastavit nepřátelské vojsko. V neposlední řadě je potřeba zmínit i další organické materiály, z nichž mohly být vytvořené určité prvky polního opevnění a které se velice špatně archeologicky zachovávají. Mezi ty patřily například gambiony – proutěné koše naplněné hlínou a kamením využívané hlavně k ochraně děl (obr. 2A-C, 90).

Existují dvě možnosti, podle kterých je možné členit polní opevnění. První z nich je dělení podle tvaru a druhou podle využití (Grof 2010, 79-80). Podle tvaru lze vymezit ještě tři podskupiny a to otevřené, uzavřené a liniové fortifikace. Otevřené fortifikace byly jednodušší na vybudování, ale většinou sloužily pouze k jednorázovému využití,

případně byly jedním prvkem v delší linii opevnění (obr. 1A, 1D). Často se využívaly jako obranné prvky pro ochranu pontonových mostů, popřípadě tam, kde měly z otevřené strany dostatečnou přírodní obranu (Grof 2010, 80). Mezi otevřená opevnění patří přímá linie, která byla nejméně náročná na vybudování, ale také nejsnáze proniknutelná. Asi nejběžnější polní fortifikací bylo opevnění ve tvaru písmene V – redan, neboli fleš, a posléze jeho zdokonalené formy jako lunety, koruny, rohy či jejich další kombinace (Meduna 1990, 76-78; Grof 2010, 79-80). Ovšem tento výčet otevřených polních fortifikačních prvků nemůže být úplný, jelikož jednotlivé učebnicové prvky se v praxi přizpůsobovaly cíli jejich využití a v neposlední řadě samozřejmě i terénu. Exemplárním příkladem může být fortifikační prvek označený jako redan v Nebesích u Aše, jehož ramena se sebe navzájem nedotýkají (Matoušek a kol. 1990, 29-66). Uzavřenými typy fortifikací byly převážně reduty a jejich další formy ve spojení s bastiony (Matoušek 2013a, 191-200; obr. 1B, 1D).

Při zkoumání vojenských ležení a táborů je velmi důležité uvědomit si, jak vznikaly jejich fortifikační prvky a posléze, jak mohly vypadat. V archeologické praxi se často lze setkat s přístupem, kdy je konstatováno, že se jedná o opevnění, a to je v nejlepším případě geodeticky zaměřeno a klasifikováno podle článku Petra Meduny (Meduna 1990, 75-86). Jak správně namítá Václav Matoušek, v dnešní době, kdy je již prozkoumáno mnohem více objektů polního novověkého opevnění, je možné tyto relikty mezi sebou porovnávat, případně vytvořit jakousi novou databázi tvarů reliktních polních fortifikací (Matoušek 2015b, 74-76). Archeologicky zkoumané lokality je poté možné zpětně porovnat s preskriptivními příručkami o budování polního opevnění a vyvodit závěry, jak moc byla tato nařízení dodržována, jakou roli v tom hrál terén, časová náročnost či nedostatek kvalifikovaných pracovníků.

4. Rešerše zahraničních, českých a jihočeských výzkumů v rámci archeologie konfliktu

4.1 Archeologie konfliktu – dějiny bádání a příklady zahraničních výzkumů

Archeologie konfliktu má ve skutečnosti velmi dlouhou tradici – zde je možné zmínit například Schliemanovu snahu najít Tróju, tehdy bájně město a zároveň nejznámější bitevní pole své doby (*Schliemann 1874*). Stejně jako Trója, i jiná velká bojiště starověku byla v hledáčkách badatelů již v 19. století.

První velký výzkum bitevního pole proběhl v polovině devatenáctého století a byl veden Edwardem Fitzgeraldem. Shodou okolností se tento výzkum zabýval místem raně novověké bitvy u Naseby, která se odehrála roku 1645 a byla jedním z klíčových momentů první anglické občanské války. Výsledky výzkumu však nebyly využité historiky zabývajícími se anglickou občanskou válkou, a tak tento druh archeologického výzkumu na nějakou dobu upadl v zapomnění (*Sutherland 2005, 13*). Již během tohoto výzkumu se začaly formovat základy metodologie archeologie konfliktu, a to nejrůznější techniky pro lokalizaci bitvy jako je využívání pomístních a topografických názvů bojišť (v českém prostředí Šance, Na šancích, Valy atd.) či analýza místní tradice umístění bitvy a polních ležení. Během výzkumu bitevního pole u Naseby provedl sám Fitzgerald terénní odkryv a lokalizoval masové hroby padlých v bitvě (*Scott – McFeaters 2011, 106*).

Ve dvacátém století se pomalu začaly objevovat jednotlivé archeologické situace, které bylo potřeba vyřešit pomocí metodologie archeologie konfliktu. Jedním z nejzajímavějších nálezů válečného středověkého hromadného hrobu vůbec, byl výzkum, který začal roku 1905 objevením koncentrace lidských ostatků po bitvě u Visby na Gotlandu ve Švédsku z roku 1361. Archeolog, jenž započal s exkavací lidských ostatků, byl Oscar Wennerstrom. V jeho práci následně pokračoval Bengt Thordeman až do roku 1929. Během této doby se podařilo vyzvednout více než 1185 jedinců (*Ingelmark 1939, 149-209*). Lokalita bitvy u Visby oplývala jistou unikátností, a to tím, že padlí bojovníci byli pohřbeni ve zbroji, což je fenomén nemající obdoby (*Thordeman 1939*).

Další práce, založená na metodologii archeologie konfliktu, vznikla z výzkumu hromadného hrobu z bojiště bitvy u Aljubarrotty v Portugalsku z roku 1385 probíhajícího v 50. letech 20. století (*Scott – McFeaters 2011, 106*).

Přelom v metodice zkoumání archeologie konfliktu nastal v roce 1958, kdy badatelé poprvé použili detektor kovů na bojišti u Little Bighornu. Díky detektorům se autorům výzkumu podařilo vyvrátit zakořeněnou legendu o Little Bighornu, kde se měly na místě dnes zvaném „Last stand“ hrdě bránit zbytky Custerova sedmého pluku do posledního muže.

Tento projekt byl unikátním hned z několika důvodů. Jak je řečeno výše, bylo použito systematického detektorového průzkumu. Ten mohl přinést velmi dobré výsledky díky tomu, že detektoring ještě nebyl rozšířenou volnočasovou aktivitou, ale také tomu, že Little Bighorn se nachází v chránění přírodní rezervaci poměrně daleko od civilizace, a tak jediné poničení lokality způsobila paradoxně stavba pomníku a vzpomínkového areálu. Další unikum tvoří kamenné pomníčky hrobů, postavené přímo v místech, u nichž jednotliví muži padli (*Scott a kol. 1989, 49*).

Na tomto výzkumu byla vytvořena metodika plošného detektorového průzkumu. Jednotlivé nálezy se zaznamenávaly, což bylo následně vyhodnoceno. V plošné projekci bylo možné identifikovat rozmístění bojujících podle projektilů a jim odpovídajících nábojnic, jelikož vybavení indiánů se od armádního lišilo (*Scott – McFeaters 2011, 106-110*). Mimo jiné se podařilo potvrdit, že indiáni měli přesilu a také více pušek a nábojů než kavaleristé (*Scott a kol. 1989, 121*). Výsledky pečlivého výzkumu potvrdily pravdivost historicky tradované události na místě Renovi defenzivy, což byla část armády, která se od Custerova odpojila a jako první se dostala do srážky s indiány (*Scott a kol. 1989, 145*).

Naopak operaci Custerových 200 mužů, kteří do jednoho zahynuli, dokázala archeologie osvětlit lépe než různé teorie historiků. Archeologové identifikovali palebnou čáru z bojového rozmístění „skirmish line“, o které historici pochybovali (*Scott a kol. 1989, 123*). S pomocí vojenských expertů se také podařilo interpretovat nahloučené nábojnice z více zbraní kavaleristů – k čemuž došlo při rozpadu taktické stability a vytvoření několika hloučků vyděšených vojáků neschopných dál udržovat formaci (*Květina a kol. 2015, 59*).

Hlavním zjištěním však bylo, že poslední přeživší na Last standu se nebránili nijak zuřivě, v této oblasti se nenašlo tolik nábojnic, aby bylo možné mluvit o urputné obraně, zato se na tomto místě podařilo najít indiánské nábojnice, což by nasvědčovalo tomu, že poslední obránci se nakonec dali na bezhlavý útok, při němž zahynuli (*Scott a kol. 1989, 128; Květina a kol. 2015, 60-61*).

Po této etapě se využívání detektorů kovů pro výzkumy bojišť v USA velmi rozmohlo a detektory byly používány na odhalení dalších válečných polí z občanské války (srov. *Geier – Potter 2001*). Výzkum bojiště u Little Bighornu vedený Richardem Foxem a Douglasem Scottem byl však nejznámějším. V USA se taktéž začaly zkoumat relikty fortifikací, jejichž vypovídací hodnota mohla odpovědět na jiné otázky než bojiště, přičemž zájem badatelů mířil primárně na historicky dokumentovaná místa. Sporadicky se objevovaly i studie o pevnostech a dochovaných fortifikacích. Přístupy historické rekonstrukce spolu s průzkumem detektorem kovů a antropologickou analýzou přišly už v 70. letech (*Scott – McFeaters 2011*, 118).

V Evropě se archeologie konfliktu mohla zaměřit i na jiná dějinná období než v USA. Badatelskému zájmu neunikly ani prehistorické konflikty, jejichž výzkum je poměrně obtížnější, jelikož není tolik kovových artefaktů, aby bylo možné vhodně využít detektory a bojiště není možné identifikovat pomocí záznamů jako to lze u historických bitev (*Scott – McFeaters 2011*, 110-111; srov. *Vencl 1984; Keeley 1996*). Velmi oblíbeným obdobím pro výzkumy se stala antika. Zde je třeba zmínit výzkum dobytí města Olynthos Filipem Makedonským (*Lee 2001*, 11-22) či odhalení bitvy v Teutoburnském lese (*Rost 2007*, 50-57).

Výzkumy konfliktů probíhaly též na středověkých lokalitách. Například v Polsku výzkum významných válečných střetnutí a jejich bitevních polí dosáhl úrovně jistého národního pokladu. Takto bylo zkoumáno bojiště bitvy u Lehnice z roku 1241. Výzkum probíhal v 60. a 70. letech dvacátého století a byli při něm nasazeni vojáci z polské lidové armády, kteří uplatňovali metodu plošného užití detektorů kovů (*Rajewski 1972*, 236-238). Dalším významným zkoumaným bojištěm se stalo místo bitvy u Grunwaldu z roku 1410. Kvůli výzkumu byl založen roku 1991 i časopis *Studia Grunwaldzkie*, kterého sice vyšlo pouze několik čísel, ale i ta byla vysoce zajímavá a zabývala se interdisciplinárním výzkumem grunwaldské bitvy. Archeologické bádání v místě bojiště probíhalo od roku 1980, přičemž také byly nasazeny detektory kovů. Díky archeologickému výzkumu se podařilo potvrdit několik zpráv zapsaných v archivních pramenech (*Nadolski 1991*, 24-33). Nejnověji v roce 2007 vyšlo v Polsku speciální číslo časopisu *Z otchłani wieków*, jež bylo věnováno archeologii na bitevních polích Polska od raného středověku až do 20. st.

Stejně zajímavé výzkumy v rámci archeologie konfliktu vznikají i u našich západních sousedů. Z poslední doby je potřeba připomenout velmi interdisciplinárně zpracovanou, ovšem úzce zaměřenou knihu *1636 Ihre letzte Schlacht* (*Eickhoff – Schopper 2013*). Tato publikace se zabývá každodenním životem vojáků za třicetileté

války, jež pro mnohé z nich skončila v hromadném hrobě po bitvě u Wittstoku. Z tohoto hrobu bylo exkavováno 125 skeletů, které byly mimo jiné podrobeny moderní antropologické a forenzní analýze, díky nimž se o padlých jedincích i jejich každodennosti dalo zjistit mnoho informací včetně pravděpodobné příčiny jejich úmrtí.

Velmi oblíbeným oborem se stala archeologie konfliktu i ve Velké Británii. Tam má dlouhodobou tradici již od 19. století, ale k jejímu zintenzivnění došlo až po proměně metodologie, o níž se postaral v polovině 50. let 20. století W. G. Hoskins se svou knihou *Making of the English Landscape* (Hoskins 1955). Badatelé se začali více zaměřovat na krajinné prvky typické pro bývalá bojiště. První zkoumanou lokalitou byl Towton, kde byl odhalen hromadný hrob bojovníků a bylo tak možné zkoumat poměrně široký záběr témat (Sutherland 2005, 33-36).

Obdobně pečlivě, jako archeologicky zpracovali v USA tematiku občanské války, se pustili do výzkumu anglické občanské války i Britové (Harrington 2004; Foard 2012). V 70. letech zahájili systematický výzkum bojišť z let 1642-1651 (Foard 2012, 7-15). Systematické pojetí výzkumu napomohlo vzniku speciální metodiky totálního průzkumu detektorem kovů, díky níž se podařilo shromáždit obrovskou kolekci kovových předmětů z bojišť, převážně olovených projektilů (Foard 2012, 38-40). Nalezené projektily byly posléze podrobeny balistické i prostorové analýze, z níž bylo možné (samozřejmě a podkladě historických pramenů) vytvořit rekonstrukci válečných událostí. Jelikož detektorovému průzkumu takového rozsahu bylo podrobena celkem 12 lokalit, vznikla tak ohromná sbírka projektilů zařazených do různých kategorií od pistolí přes muškety až po děla, která může sloužit jako srovnávací sbírka pro mnoho jiných projektů jak z anglické občanské války, tak z války třicetileté.

Díky této detailní archeologické práci a metodologii je dnes konečně možné provést archeologickou kritiku historického pramene, který je za všech okolností subjektivní a závislý na výpovědní hodnotě těch, jež událost zaznamenali. Tento model zavedený pro zkoumání polních bitev lze po určitých úpravách využít i pro studium námořních bitev s pomocí podvodní archeologie (Cederlund 1985).

O tom, že je archeologie konfliktu stále mladým oborem svědčí, že první konference týkající se bojišť a témat s nimi souvisejících – *Fields of conflict conference* proběhla v roce 2000 ve skotském Glasgow, a od té doby probíhá každé dva roky na území evropského či amerického kontinentu. Zatím se konala ve Švédsku, Británii, Belgii, Maďarsku, Německu, Irsku a dvakrát v USA. Z této konference vychází sborník, který se řadí ke špičkám literatury o archeologii konfliktu. Na základě první konference

Fields of conflict vznikl také časopis *Journal of Conflict Archaeology*, na jehož stránkách je možné pozorovat poměrně dynamický vývoj bádání archeologie konfliktu (Scott – McFeathers 2011, 104). Nutno podotknout, že poměrně mnoho novějších příspěvků je zaměřeno na dobu první a druhé světové války, případně ještě novějších konfliktů.

Výzkum válečných pozůstatků narazil se svým rozvojem na velký zájem veřejnosti, díky čemuž bylo zkoumáno mnoho různých válečných konfliktů v USA i v Evropě. Tento zájem o archeologii bojišť a konfliktu obecně s sebou však přinesl neblahý trend nárůstu amatérských hledačů brázdících pole a lesy s detektory kovů, kteří v honbě za pokladem nenávratně ničí archeologické situace nebývalé výpovědní hodnoty.

4.2 Novověká archeologie konfliktu v českém prostoru

V české archeologii je zkoumání bojišť či obléhacích táborů z raně novověkých válek poměrně novým oborem. O jeho propagaci a rozvoj se zasloužil především profesor pražské Fakulty humanitních studií Václav Matoušek, jeden ze zakladatelů postmedievální archeologie u nás, který se zabývá výzkumem bojišť, táborů a opevnění již od osmdesátých let 20. století. Výzkumy raně novověkých válečných lokalit se však na území České Republiky odehrávaly už dříve. Nejstarším byl výzkum čtvercové reduty u Staré Boleslavi z let 1639-1640, který se odehrával na počátku třicátých let 20. století. Nálezy i dokumentace se bohužel dodnes pohřešují (*Matoušek 2011a*, 72). Obdobně jsou na tom i nálezy z výzkumu bojiště u Přísečnice z roku 1641, který byl údajně proveden v meziválečné době (*Matoušek 2011a*, 73).

Bojišti u Staré Boleslavi se dostalo pozornosti ještě na počátku 21. století, ovšem nepovšiml si ho nikdo jiný než dva amatérští hledači pokladů s detektory, kteří během svého působení „vytěžili“ z lokality přes devět set kovových artefaktů. Naštěstí se rozhodli odevzdat nálezy do Muzea Mladoboleslavska k odbornému zpracování a zkonzervování a díky péči Jiřího Waldhausera mohlo být jejich snažení zmapováno a vy publikováno pro širokou veřejnost (*Waldhauser 2009*, 939-964). Nálezový fond, který se podařilo hledačům vyzvednout a z větší části i zanést do plánek, je dnes největší archeologickou sbírkou kovů úzce spojených s operacemi třicetileté války z našeho území. Jiří Waldhauser dělí tento fond na šest kategorií (*Waldhauser 2009*, 942). Největší zastoupení v něm mají militaria a součástky oděvu. Patří do něj i takové nálezy, jako celé doutňákové a kolečkové zámky mušket a arkebuz či furkety využívané k podpírání mušket. Nedílnou součástí nalezených militarií jsou i části brnění či přileb a množství vypálených i nevypálených projektilů různé ráže – od kulek využívaných v pistolích přes projektily do karabin, arkebuz a mušket až po dělové koule (*Waldhauser 2009*, 942-943). Pomocí konfrontace mapek s místy nálezů s dobovými vedutami se podařilo interpretovat jednotlivé terénní pozůstatky jako švédský tábor a určit místa, kde se nejvíce koncentrovala vojenská složka a kde trénoval. Lokalita by měla být nadále zkoumána tentokrát již profesionálními archeology ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem (*Waldhauser 2009*, 946).

Asi nejslavnější bojiště z raného novověku v Čechách, které po několik století znamenalo symbol „poroby českého lidu“ – Bílá hora, bylo zkoumáno jen na několika

místech a pouze v rámci záchranných výzkumů. Většina z nich souvisela s budováním spartakiádního městečka pro ubytování cvičenců. První, zjišťovací průzkum, provedl v roce 1955 Zdeněk Smetánka. Na něj posléze navazovaly výzkumy N. Maška a E. Janské v roce 1960 (*Havel 1980*, 227). Během posledně zmíněného výzkumu byl odhalen hromadný hrob, obsahující nepietně uložené ostatky 44 jedinců. Podle antropologické analýzy Evžena Strouhala se jednalo o 40 mužů, 2 ženy a dvě kostry, které nebylo možné přesně antropologicky určit. Podle typu, počtu a směru sečných, bodných a střelných zranění na kostech bylo možné interpretovat tento hrob jako místo posledního odpočinku pěších vojáků stavovského vojska, kteří prchali před císařskou jízdou (*Janská 1966*, 109).

Další výzkum pozůstatků po bělohorské bitvě provedl Josef Havel v roce 1974, opět v místě budování spartakiádní vesničky. Konkrétně šlo o záchranný výzkum hromadného hrobu osmi bělohorských bojovníků. Výsledky archeologického, a hlavně antropologického výzkumu prokázaly, že podobně, jako v případě předchozího hromadného hrobu, zemřeli zde uložení jedinci v důsledku zranění z bitvy a jejich ostatky byly zřejmě oloupeny o vše včetně oblečení a pohřbeny poněkud nepietně již v určitém stádiu rozkladu (*Havel 1980*, 230).

Do pozůstatků po raně novověkých válečných konfliktech patří samozřejmě také městské obléhací tábory. U nich je většinou problém zjistit přesné datování, jelikož mnohá města byla obléhána vícekrát a je možné je zaměnit i se středověkými obléhacími pracemi. Dokladem obléhání za třicetileté války je zahloubený objekt datovaný čtyřmi mincemi z poloviny 17. století, který byl odkryt při záchranném archeologickém výzkumu v roce 1994 na severovýchodním úpatí brněnské pevnosti Špilberk (*Matoušek 2011a*, 74).

Prvním velkým systematicky vedeným výzkumem polního opevnění z období novověku byl projekt historika Jana Hájka v Nebesích u Aše. Ten měl ověřit, zda je možné využít v praxi mezioborovou spolupráci historiků a archeologů na detailním průzkumu objektu, o němž se historici domnívali, že je reliktem polního opevnění ze sedmileté války (*Matoušek 2006b*, 46). Na vedení archeologického výzkumu se podíleli archeolog Václav Matoušek, historik Jan Hájek a archivář František Kubů. Vlastní terénní průzkum probíhal v letech 1980-1984, a poté na něj navazovaly další analýzy, na nichž spolupracovali další badatelé z různých vědních oborů (srov. *Matoušek a kol. 1990*; 29-66). Při zpracování lokality u Nebes u Aše bylo zapojeno mnoho odborníků a v jednom projektu se zde propojovaly poznatky počínající archivním průzkumem přes přesnou geografickou lokalizaci, archeologický odkryv až po etnografické paralely.

Ke srážce u Nebes mezi rakouskými a pruskými vojsky došlo 8. května 1759, což představovalo základní předpoklad datace terénních reliktiů. Archeologický terénní výzkum navazoval na archivní a geografický průzkum, aby potvrdil či vyvrátil, že jde opravdu o pozůstatky polního opevnění z oné bitvy (*Matoušek 1992*, 48). Odhalil dva valové liniové útvary, které je možné nazvat neuzavřeným redanem.

Pro potřeby archeologického výzkumu autoři projektu rozdělili celou vnitřní plochu mezi valovými tělesy do 69 čtverců o straně 5 m (*Matoušek a kol. 1990*, 40). Ta posléze prošla po jednotlivých čtvercích podrobným archeologickým odkryvem. Stratigrafie zkoumané plochy nebyla příliš rozmanitá, většinou se jednalo o vrstvu hrabanky mocnou do 50 cm, pod níž se nacházelo podloží se zašlapanými nálezy. Během výzkumu se objevilo i několik zahluobených objektů, z nichž některé byly určeny jako prostor dalšího (nevalového) opevnění či základy pro velitelský stan. Díky systematickému průzkumu lokality ve čtvercové síti bylo možné graficky znázornit rozmístění kúlových jamek a ohnišť či koncentrace kamenů a keramiky (*Matoušek a kol. 1990*, 49-51). Během výzkumu nebylo použito detektoru kovů.

Další výzkum se zaměřil na samotné opevnění, a to profil valu a příkopu. Z důvodu nedostatku prostředků nedošlo k řezu tělesem valu a příkopu, byl tedy pouze geodeticky zdokumentován stav, ve kterém se opevnění nacházelo (*Matoušek 1992*, 50-55). Podařilo se zjistit, že opevnění odpovídalo svým tvarem raně novověkým příručkám o polních opevňovacích pracích a že je zřejmě jeho vojenská posádka vystavěla během velmi krátkého časového úseku. Tento závěr byl i nadále ověřován pomocí experimentální archeologie a vystavění dvou redut dobrovolníky v rámci třebelského projektu (*Matoušek 2004b*, 260-277; *2006a*, 115-132; *Dragoun a kol. 2007*, 61-66). Přesto závěry vyplývající z archeologického výzkumu nebyly až tak jednoznačné.

Podle nalezené keramiky nebylo možné objekt přesně datovat, ovšem jeho využití v době sedmileté války nebylo vyloučeno. Stejně tak kovové nálezy objekt blíže nedatovaly a ani nedokládaly jeho vojenský charakter (*Matoušek 1992*, 55-57). Ve spojení s písemnými prameny bylo možné zkoumaný objekt interpretovat poměrně lépe, včetně rekonstrukce časového sledu událostí a určení hlavního stanu velitele či polní kuchyně. Z projektu nakonec vyšel shrnující sborník *Srážka u Nebes* pod záštitou chebského muzea (*Hájek a kol. 1992*).

Dodnes nejlépe monograficky zpracovaným projektem je výzkum, který přímo navazoval na výše zmíněný mezioborový projekt v Nebesích u Aše, a to výzkum bojiště z konce třicetileté války u Třebele. Poprvé se odborně zajímal o bojiště u Třebele Petr

Rožmberský již na konci sedmdesátých let, kdy se mu podařilo pomocí srovnávání terénní situace s mědirytinami lokalizovat a zaměřit několik objektů spojených s bitvou (Rožmberský 1992, 29-32).

Vlastní třebelský projekt se začal plánovat v polovině 80. let 20. století jako pilotní výzkum pro poznání a koncipování oboru archeologie novověku a taktéž jako příspěvek k vojenským dějinám. V roce 1988 byl zahájen archeologický odkryv jedné reduty na třebelském bojišti a zároveň systematický povrchový průzkum celého bojiště (Matoušek 2006b, 47). Výzkum pokračoval ještě v roce 1989. Vlivem nového politického uspořádání po sametové revoluci byl však projekt zastaven pro nemožnost uskutečnit ho v původní koncepci a sestavě badatelů (Matoušek 2006b, 45).

Druhá fáze výzkumu se odehrávala v letech 1999-2004. Vedoucím zůstal Václav Matoušek, který se stal roku 2001 interním zaměstnancem Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy. Výzkum třebelského bojiště byl pojat hlavně jako vysokoškolská výuka a jeho cílem nebylo pouze zmapovat terénní pozůstatky po bitvě třicetileté války, ale také celkový ráz a vývoj krajiny od pravěku až k dnešku (Matoušek 2006b, 45-48). Oblast třebelského bojiště tak sloužila jako náhodně vybraný vzorek krajiny a bitva tvořila hlavní mezník v rámci krajinného vývoje. Během této fáze výzkumu navázal Václav Matoušek spolupráci s mnoha odborníky z různých institucí a taktéž s různými vlastivědnými spolky (Matoušek 2005a, 410-420).

Jednotlivé části výzkumu zpracovávali v rámci svých bakalářských a diplomových prací právě studenti Fakulty humanitních studií. Podařilo se tak lokalizovat, zaměřit a zdokumentovat celkem osm reliktních polních opevnění v oblasti třebelského bojiště (Matoušek 2006b, 136-158). U některých byly vytvořeny i 3D modely a všechny byly porovnány s vyobrazeními v *Theatru europaeu* či na jiných dobových rytinách (Matoušek 2006b, 49). Také došlo ke konfrontaci výsledků archeologického výzkumu s novověkými vojenskými příručkami (Matoušek 2006b, 158).

Jak již bylo naznačeno výše, projekt se nezabýval pouze čistě archeologickým výzkumem, ale spíše celkovým vývojem krajiny, a to jak po archeologické, tak i historické a ekologické stránce. Shrnuje tak vývoj krajiny včetně stop po lidských činnostech od pravěku až po 20. století. Výzkum byl prvně publikován v podobě krátké zprávy v roce 2003 a následně v obsáhlé monografii v roce 2006 (2003, 57-59; Matoušek 2006b). Další dílčí publikace vznikla jako kapitola pro učebnici *Nedestruktivní archeologie* (Matoušek 2004a; 290-294). V cizině se dočkal výzkum publikace ve sborníku zaměřeném na Albrechta z Valdštejna (Matoušek 2012, 283-293).

V souvislosti s výzkumem třebelského bojiště vznikla i práce, která měla za úkol přesně geodeticky zaměřit obléhací soustavu opevnění nad hradem Kynžvarten v západních Čechách (*Matoušek 2011a*, 76). Tento obléhací tábor sice nebyl nikdy zkoumán pomocí archeologického odkryvu, avšak jeho 3D model dopomohl k interpretaci ekvivalentního obléhacího objektu na třebelském bojišti (*Matoušek 2006b*, 150; *Kovandová – Matoušek 2005*, 61-66).

Další lokalitou ze třicetileté války je okolí Rakovníka, kde byla roku 1620 svedena bitva, nebo spíše devítidenní ozbrojené přesuny císařských i stavovských vojsk s několika menšími šarvátkami, které posléze vyvrcholily až v bitvě na Bílé hoře (*Blažková – Hrnčířik 2011*, 13-23). Toto místo bylo prvně dotčeno zájmem odborníků na počátku 20. století, kdy se jím zabýval správce rakovnického muzea Jan Renner. Zachovalo se několik skleněných fotografických desek, díky nimž bylo možné porovnat stav bojiště dnes a před osmdesáti lety (*Blažková 2011*, 8). Neexistovaly však žádné plány či přesné zaměření polních opevnění. V roce 1974 proběhl archeologický výzkum čtyřúhelníkového objektu u Kokrdovské hájovny. Tomáš Durdík objekt interpretoval jako laténskou „viereckschanzi“, avšak úplně nevykloučoval ani jeho využití za třicetileté války během bitvy u Rakovníka (*Durdík 1976*, 599-600). Tento objekt byl posléze zapsán do státního seznamu kulturních památek, což mu vysloužilo přední místo v plnění amatérskými uživateli detektorů kovů (*Blažková 2011*, 8-10).

Vzhledem k poměrně malému množství informací o terénních reliktech a pozůstatcích po vojenských operacích v roce 1620 v Olešenském polesí a blížícímu se 390. výročí bitvy u Rakovníka, se skupina badatelů z různých institucí rozhodla zrevidovat a zdokumentovat viditelná polní opevnění v té oblasti. Je možné říci, že těmto opevněním hrozilo přímé nebezpečí spojené s amatérskými hledači kovů a těžbou dřeva.

K výzkumu byla využita metoda terénního nedestruktivního povrchového a vizuálního průzkumu, detektorový průzkum se zaměřováním nálezů pomocí GPS, letecká prospekce a geodetické zaměření polních opevnění (*Blažková 2011*, 11). Zaměřené objekty byly posléze porovnány s dobovými rytinami a dalšími archivními prameny a následně rekonstruovány v 3D počítačových vizualizacích modelu bojiště (*Hrnčířik 2011b*, 24; *Roub 2011*, 30-38). Ačkoliv během výzkumu nedošlo k archeologickému terénnímu odkryvu, bylo pomocí nových metod zjištěno poměrně mnoho hodnotných a vypovídajících informací, které byly publikovány ve formě sborníku *Průběh bitvy u Rakovníka 1620* (*Blažková a kol. 2011*).

V roce 1645 se udála západně od Votic jedna z nejkrvavějších bitev z třicetileté války na našem území, a to bitva u Jankova. Účastnilo se jí švédské a císařské vojsko a padlo při ní údajně sedm tisíc vojáků. Tato bitva je známá v povědomí historiků a dočkala se vlastního čísla sborníku k 350. výročí (*Brandl – Petrůň 1995*). Archeologicky však ještě zkoumaná nebyla. Bojiště u Jankova si však povšiml tým badatelů okolo Václava Matouška, který jej zpracoval v rámci nového přístupu s využitím dobových vedut z *Theatra europaea* a moderních metod dnešní geografie a kartografie. Lokalita tak nebyla zkoumaná archeologicky, ale zmapovaná a spojená s výjevy na dobových rytinách (*Altová a kol. 2007, 589-633*). Nejnověji se zabýval bitvou u Jankova Tomáš Koch, který s pomocí několika skupin reenactorů zpodobňujících pikenýry, mušketýry, dělostřelce, jezdce i trén vytvořil unikátní obrazovou publikaci zachycující předpokládaný průběh bitvy v obrazech, rekonstruujících to, co archeolog či kartograf jen velice těžko nachází – lidskou složku bitvy (*Koch 2014*).

V současné době dále pokračují velké výzkumy bojišť pod taktovkou Václava Matouška, a to projektem na poznání bojiště z roku 1621 u Rozvadova. Tato lokalita je zajímavým fenoménem, jelikož bojiště bylo brzy po bitvě zalesněno a celou druhou polovinu 20. století nebylo přístupné kvůli své poloze v pohraničním pásmu (*Matoušek 2011a, 76*).

Povrchový průzkum pozůstatků polních opevnění u Rozvadova začal již v roce 1987 Z. Procházka (*Procházka 1995, 312*). Další zpracování lokality probíhalo v letech 2006-2007, kdy byla geodeticky zaměřena A. Kösslem rozsáhlá soustava fortifikačních prvků známá jako „*Tillyho šance*“ čítající celkem 8 reliktních opevnění (*Altová a kol. 2008, 362-366*). Zaměřené opevnění bylo poté porovnáno s grafickým znázorněním bojiště na dobovém letáku. Díky tomuto postupu se podařilo interpretovat informace z letáku společně s dodnes viditelnými relikty polních fortifikací a rekonstruovat tak možný průběh bitvy, rozmístění a pohyby armád na bojišti (*Altová a kol. 2008, 367-371*). Na geodetické zaměření navázal systematický archeologický výzkum, jehož tři sezóny proběhly v rámci praxe studentů Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v letech 2010-2012 (*Matoušek 2011b, 3-13; 2013b, 3-14*). Součástí výzkumu se stala i dendrochronologická analýza, rozbor a rozmístění munice, odborné určení militarií či geologický průzkum (*Dobry 2011, 13-17; Hrnčířik 2011a, 17-21; Török 2011, 21-23; Zavřel 2011, 24-25; Dobry 2013, 15-16; Hrnčířik 2013, 17-32*).

Linie polních fortifikací budovaných od třicetileté války až do 18. století, která je známá jak historikům, tak archeologům, se nachází při bývalé obchodní cestě u

Jablunkova v místě styku hranic Slezska, Polska a Uher. Ta byla archeologicky zkoumaná badateli z Čech, Polska i Slovenska již od 40. let 20. století (*Krůl 2010*, 7). Rozlehlostí systému opevnění a stavem jeho zachování je unikátním pramenem pro poznání vývoje polních fortifikací (srov. *Krůl 2010*, 5-18; *2013*, 113-119). V dnešní době se systematicky zkoumají různé úseky tohoto opevnění. V roce 2012 se konala konference v Kysucích, z níž vyšel i sborník *Šance – valy, spoločná história plná tajomstiev* (*Bednár a kol. 2012*, 26-33; *Furman – Zachar 2012*, 34-40; *Krůl 2012*, 9-14; *Majerčíková 2012*, 3-8; *Paráčová 2012*, 15-19).

V rámci nedestruktivních archeologických metod se podařilo prozkoumat i několik novověkých vojenských táborů v oblasti Jičínska (*Ulrychová 2010*, 23-32). Polní opevnění ze střetů z 18. století bylo identifikováno v Královéhradeckém a Pardubickém kraji jako pozůstatky ze slezských válek, sedmileté či bramborové války (*Čížek – Slavík 2010*, 37-44; *Hájková – Louda 2013*, 120-123). Nejnověji se dostává pozornosti také výzkumům náhodského bojiště z 27. června 1866 a přilehlým hromadným hrobům (*Holas 2017*, 18-23).

Mezi zkoumané lokality patří i problematické útvary, jejichž datování je i po provedení výzkumu nejasné. Jednou z nich je lokalita Řakom obsahující 90 metrů dlouhé obloukovité opevnění skládající se z valu a až 2 metry hlubokého a 4-5 metrů širokého příkopu vylámaného ve skalním podloží. Na lokalitě proběhl archeologický výzkum, během nějž byl nalezen soubor chamské keramiky a přeslenů a opevnění tak bylo datováno do doby eneolitu. Revizním detektorovým průzkumem se však na lokalitě podařilo nalézt tři mince spadající do období třicetileté války po roce 1630. Z písemných pramenů je možné doplnit, že v roce 1635 leželo okolo Řakomi rekrutní vojsko. Je tedy pravděpodobné, že fortifikace byla vybudována v době eneolitu a posléze upravena pro potřeby vojska v době třicetileté války (*John 2010*, 33-36).

Samostatným směrem bádání, který vznikl během výzkumu třebelského bojiště, je propojení archeologů s geodety a kartografy při snaze o systematickou analýzu ikonografických pramenů. Na jejím základě je posléze možné identifikovat terénní relikty polních opevnění, obléhacích táborů či místa bitev obecně. V rámci výzkumu upozorňují autoři analýz na problematiku ikonografických pramenů, které je potřeba kriticky zhodnotit a posléze interpretovat. K obvyklým problémům patří tendenčnost pramenů, která u některých rytin převažuje nad skutečnou výpovědní hodnotou, případně problematika času, kdy na jednom krajinném panoramatu či plánu mohou být nahuštěné události několika týdnů či měsíců. V neposlední řadě je potřeba počítat i s přehnanou

dramatičností rytin, které jsou plné pochodujících vojsk a střelejších děl, stejně jako bývají krajinné prvky výrazně převýšené oproti skutečnosti. Důležitou částí interpretace ikonografického pramene je také analýza metody tvorby terénní kresby, jež se často sestává ze souboru terénních skic, na nichž je zachyceno místo bojiště z různých pozorovacích bodů (*Matoušek – Blažková 2012, 269-288*).

Tento směr výzkumu prezentují převážně žáci Václava Matouška, kteří tak postupně zpracovávají známé dobové letáky a jiné tisky. Mnoho z těchto studií vzniklo jako výstupy grantového projektu „*Obráz a realita. Bojiště třicetileté války v Čechách v díle M. Meriana*“ (por. *Šimek 2002, 87-108; Šimek a kol. 2004, 811-833; Matoušek 2005b, 249-280; Altová a kol. 2007, 589-633; Matoušek a kol. 2007, 93-148; Blažková – Matoušek 2008, 849-869; Matoušek – Klečková 2009, 509-516; Blažková – Matoušek 2010, 427-436; Drgáčová 2010, 19-22; Matoušek – Boháč 2010, 449-466; Soudná a kol. 2010, 915-927; Blažková – Matoušek 2011, 69-85; Matoušek – Blažková 2011, 609-621; Fiedlerová – Matoušek 2012, 54-72; Matoušek – Blažková 2012, 269-288; Matoušek – Kvěchová 2012, 437-448; Zimová a kol. 2012, 63-80*).

Dalším specifickým směrem bádání využitelným v archeologii konfliktu jsou metody nedestruktivní archeologie – dálkový průzkum země a letecká archeologie (srov. *Kuna a kol. 2004*). Tyto metodologické přístupy jsou dnes již běžně používané při předběžné analýze lokalit. Využívá se ortofoto map, které jsou dnes již dostupné na internetu či snímků leteckého laserového skenování, jež jsou od minulého roku volně k dispozici pro celou Českou republiku v kvalitě DMR 5G. Podstatnou část možností využití lidarových snímků shrnuje publikace *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*, která se zabývá průzkumem lokalit od pravěku až do konce 20. století (*Gojda – John 2013*).

Díky všem výše zmíněným výzkumům a také dalším, které právě probíhají, byla již utvořena tak rozsáhlá pramenná základna, že bylo možné shrnout stav archeologického výzkumu polních opevnění z třicetileté války na území České republiky a porovnat mezi sebou jednotlivé relikty fortifikací (*Matoušek 2013a, 191-200*). Přibývání dalších výzkumů je samozřejmě přínosem a je zřejmé, že tímto směrem se bude archeologie konfliktu ubírat i nadále.

4.3 Stav výzkumu v jižních Čechách

V jižních Čechách zatím neprobíhal žádný systematický výzkum takové velikosti, jako například výzkum třebelského či rozvadovského bojiště. O to větším problémem jsou amatérští uživatelé detektorů kovů, kteří bezostyšně drancují šumavské průsmyky, jež ukrývají doklady na nejednu vojenskou potyčku z období nejen raného novověku. Většina výzkumů, které zde probíhaly, se zabývaly jednotlivostmi (obr. 3). Obecně se nejvíce o poznání jihočeských polních opevnění zasloužil Jiří Fröhlich, který zmapoval velkou část dnes známého fondu. Úskalím zaměřování, vymapování a publikování těchto památek bez regulérního archeologického výzkumu je však zvýšení jejich ohrožení v souvislosti s amatérskými uživateli detektorů kovů. Jediný stručný přehled archeologicky zkoumaných krátkodobých novověkých sídel souvisejících s válečnou činností v jižních Čechách vypracoval Rudolf Krajíc (2007a, 67-70; 2007b, 144-146).

Klíčovou lokalitou pro zkoumání pozůstatků po raně novověkých válečných konfliktech v jižních Čechách jsou Volarské šance, poblíž Soumarského mostu přes Teplou Vltavu na Zlaté stezce, jež překračovala státní hranici s Rakouskem (ke Zlaté stezce srov. *Kubů – Zavřel 2007a; 2007b; 2009; Kubů – Zavřel 2015*). Tato lokalita je velice dobře patrná pouhým okem a její poloha je nedaleko silnice spojující Volary a České Žleby (obr. 4). Taktéž je velmi dobře patrná na lidarových snímcích 5. generace (obr. 5). V roce 1986 toto polní opevnění podrobně popsal, zaměřil a zakreslil Jiří Fröhlich z Prácheňského muzea v Písku. V té době ještě nebylo jednoznačně interpretováno jako opevnění z třicetileté války a autor článku uvažoval i o jeho významu coby pohraniční pevnůstky u obchodní cesty (*Fröhlich 1986, 294-295*). Historické informace však doplnil v krátkém článku o rok později (*Fröhlich 1987a, 55*).

Na lokalitě však neproběhl žádný regulérní archeologický výzkum s terénním odkryvem a o proslulost volarských šancí se tak bohužel opět postaral amatérský hledač pokladů, který na nich našel několik desítek kovových předmětů (*Kubů – Zavřel 2007a, 134*). Část mobiliáře se podařilo získat do Volarského a následně i do Prachatického muzea. Odbornou konzervaci posléze provedl Jan Török z Jihočeského muzea (*Beneš a kol. 1995, 464*). Soubor militarií však nebyl úplný a další díl se podařilo získat J. Fröhlichovi z Prácheňského muzea v Písku, který jejich část uložil ve Vojenském muzeu v Praze a část předal P. Zavřelovi z Jihočeského muzea (*Fröhlich 1996a, 519*). Další

zatím nezpracovaná a nepublikovaná část fondu, obsahující především olovené projektily, se nachází v Prachatickém muzeu (ústní sdělení Jaromíra Beneše).

V roce 1994 archeologové z Prachatického muzea šance geodeticky zaměřili (obr. 6) a provedli povrchový průzkum (*Beneš a kol. 1995*, 461-480). Opevnění, jež bylo určeno jako čtvercová pěchotní reduta s dělostřeleckými bastiony, má za nynějšího stavu vnější rozměry 41×41 m o vnitřní ploše 21×21 m položené v úrovni terénu² (*Meduna 1990*, 80; *Beneš a kol. 1995*, 462). K pěchotní redutě jsou v severovýchodním a jihozápadním rohu připojeny čtvercové dělostřelecké baterie o velikosti 15×15 m. Obvodový příkop dosahuje šířky až 6 metrů a hloubky do 2 metrů (*Beneš a kol. 1995*, 462). V obou dělostřeleckých bateriích se nacházejí menší prohlubně interpretované jako sklípky na munici (*Meduna 1990*, 85). K severovýchodní baterii směřuje několik příkopů od současné komunikace, které mohou být nějakým dodatečným typem opevnění, případně podle výzkumu F. Kubů a P. Zavřela to mohou být pozůstatky úvozů původní trasy Zlaté stezky, která se v prostoru volarských šancí evidentně stáčela trochu západněji než dnešní komunikace (*Kubů – Zavřel 2007a*, 134-137).

Přímo od jižní strany jihovýchodní baterie vede západním směrem také jakýsi příkop. Ten může být opět nějakým dodatečným opevněním. Autorka předkládané práce se však domnívá, že tento příkop spolu s mírnou deformací jihozápadního bastionu může souviset s událostmi z konce července roku 1620, kdy stavovské vojsko dobývalo volarské šance obsazené císařskými a pokusilo se je podkopat a podminovat. To se však nepodařilo, jelikož hlína valů výbuch pohltila, sedla si zpět, a na druhou stranu letící kameny poranily stavovské sapéry (*Volf 1966*, 11-12).

Volarské šance byly kvůli svému strategickému postavení opevněním, které několikrát změnilo svou posádku a podle movitých památek zde nalezených je možné tvrdit, že o ně byl nejednou sveden tvrdý boj (*Beneš a kol. 1995*, 468-477). Zajímavou zmínkou, která však může změnit pohled na tuto fortifikaci, je dopis císařského velitele Rombalda Collalta generálovi Buquoyovi z 25. května 1619 o zabránění opuštěných volarských šancí poté, co z nich stavovští odešli, a o nutnosti postavit nové čtvercové ohrazení na lepším místě, které nebude tak exponované (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 103, fol. 252, 254). Je tedy možné, že původní volarské šance se nacházely na jiném místě (*Beneš a kol. 1995*, 474).

² Z půdorysu opevnění vyplývá, že rozměry byly měřeny v nejnižším bodě příkopu, velikost reduty měřená na koruně valu by dosahovala jen asi 26×26 m, velikost dělostřeleckých baterií 10×10 m (podle *Beneš a kol. 1995*, 463).

V souvislosti s volarskými šancemi, jakožto opevněním chránícím českou hranici, zmínil J. Fröhlich také další opevnění nacházející se v Rakousku u samoty Oberhaag, hájící hraniční přechod mezi Dolní Vltavicí a Aigenem. Obdobně se hraniční fortifikace nachází u přechodu severně od Bad Leonfeldenu a je známá jako Schwedenschanze u Radvanova (*Fröhlich 1996a*, 521).

Podobně jako volarské šance na prachatické větvi Zlaté stezky, nachází se jedna fortifikace i na větvi vimperské. Je jí opevnění tvaru nepravidelného kosodélníka o rozměrech 100×40 m nacházející se nad vesnicí Kořenný v poloze Šance (obr. 7). Poprvé jej zdokumentoval Jiří Fröhlich, který jej interpretoval s největší pravděpodobností jako pozůstatek po opevnění z napoleonských válek (*Fröhlich 1990*, 223-226). V rámci výzkumu Zlaté stezky jej Petr Zavřel s Františkem Kubů podrobili důkladnému archeologickému průzkumu. Val opevnění byl vysoký až 3 metry a příkop hluboký až 2-3 metry, koruna valu byla plochá a široká místy až 3 metry (*Kubů – Zavřel 2007b*, 149). Zdálo se, že opevnění je nedokončené, jelikož na nejpřístupnější straně chyběl val i příkop v délce 22 metrů. Vnitřní prostor byl zřejmě druhotně využit k recentním vojenským akcím (*Fröhlich 1990*, 225). Během výzkumu byly položeny tři sondy, avšak nepřinesly žádné nálezy, stejně jako průzkum detektorem kovů. Podle autorů výzkumu se tím paradoxně potvrzuje datace opevnění do roku 1809, kdy byla budována pohraniční opevnění pro případný střet s Napoleonem, ale kvůli směru jeho tažení podél Dunaje nebyla nikdy využita (*Kubů – Zavřel 2007b*, 149).

Snaha Jiřího Fröhliche o zmapování fortifikací chránících česko-rakouské přechody vyvrcholila krátkým, leč po informační stránce velmi zásadním článkem *Historická opevnění jižní zemské hranice* (*Fröhlich 2000*, 285-290). V něm uvádí 19 objektů pohraničního opevnění novověkého stáří, ovšem ne všechna se mu podařilo ověřit v terénu. Převážná část se jich nachází na třech větvích Zlaté stezky, další jsou již zmiňované přechody do Rakouska a poslední se údajně nachází v prostoru Novohradských hor a Třeboňské pánve (*Fröhlich 2000*, 285-290). Nutno podotknout, že některé z nich jsou známé pouze z písemných pramenů a dodnes se buď nedochovaly či nebylo možné je pro vegetaci pouhým okem rozpoznat.

Opevnění interpretované jako dělostřelecká baterie z období třicetileté války u Těšovic na Prachaticku zkoumal v roce 1995 Jaromír Beneš z Prachatického muzea. Jednalo se o čtvercový objekt o velikosti 28×28 metrů, vnitřní plocha zaujímal prostor 19×19 metrů. Šířka valu dosahovala až 2 metrů, ale výška pouze 50-70 cm. Příkop byl široký 1-2 metry a hluboký maximálně 50 centimetrů. Autor datuje redutu do období

novověku, kdy mohla sloužit buď v době stavovského povstání či posléze během válek o rakouské dědictví (*Beneš 1996*, 53-54). Na lokalitě proběhl pouze terénní průzkum a byl nakreslen plán opevnění, který je sice publikovaný, ale postrádá měřítko (obr. 8). K terénnímu odkryvu ani výzkumu detektorem kovů nedošlo.

Další opevnění, tentokrát pěchotní reduta, se nacházelo u Písku. Dnes je pohlceno komplexem nemocnice. Tato reduta je jednou ze tří opevnění v okolí Písku, které využívali Francouzi v letech 1741-1742 během války o rakouské dědictví. Jako francouzská reduta je zaznačena ještě ve stabilním katastru. Z této lokality pochází několik nálezů vojenského charakteru potvrzujících umístění reduty. Jiří Fröhlich se domnívá, že tato reduta byla vytvořena pouze obnovením staršího opevnění vybudovaného za třicetileté války mansfeldskými vojsky. To by potvrzoval i nález malého groše z roku 1580 z nedalekého staveniště (*Fröhlich 1987b*, 25-26).

Dokladem obléhání města Tábora za třicetileté války jsou pozůstatky obléhacího tábora v lese Pintovka na výrazném ostrohu nad řekou Lužnicí přímo proti táborskému hradu (obr. 9). Tím je poloha ze třech stran chráněná skalními srázy, na jejíž západní straně byl vyhlouben příkop a nasypán val dosahující výšky 2 metrů a šířky 2-6 metrů. Celá linie opevnění je dlouhá 53 metrů (*Krajč 2007b*, 145-146). Opevnění bylo geodeticky zaměřeno, ale zatím na něm neproběhl terénní odkryv, který je plánován.

Zajímavým fenoménem jsou čtyřúhelníkovité valové objekty s minimem nálezů, o nichž se uvažuje jako o laténských svatyních zvaných „viereckschanze“. Další možnou interpretací bývá novověké polní opevnění ve tvaru reduty. Jedním z takových útvarů je valovitý objekt u Bělčic (obr. 10). Jiří Fröhlich, který na něm provedl v roce 1986 povrchový průzkum, našel v blízkosti zachované části valů laténský mlýnek, ovšem žádnou další keramiku či jiné artefakty, které by dokládaly pravěké stáří lokality. Stejně tak však nenalezl ani doklady využívání valového opevnění v mladších obdobích (*Fröhlich 1989*, 201-204). Jediným vodítkem jsou historické prameny, které do oblasti kolem Bělčic kladou polní tábor vojska Kristiána z Anhaltu využitý 5. a 6. října 1620. V případě, že by opevnění opravdu souviselo s Anhaltovým tažením, je možné se domnívat, že polními tábory byly i další fortifikace na jeho trase interpretované jako laténské viereckschanzen. Těmi jsou opevnění u Kučeře nedaleko Zvíkova a Kokrdov u Rakovníka (*Fröhlich 1989*, 202).

Mezi obcemi Zliv a Zahájí se dochovaly pozůstatky valového opevnění po bitvě u Zahájí 25. května 1742 z doby války o rakouské dědictví. Osm reliktních polních fortifikací bylo ověřeno v terénu, popsáno a zakresleno do mapky (obr. 11). Na lokalitě však nikdy

neproběhl archeologický odkryv a nebyla odborně prozkoumána ani detektorem kovů. Opevnění nebyla ani geodeticky zaměřena. Ačkoliv byla prokazatelně vybudována v tu samou dobu, podle popisu rozměrů nevykazují mnoho společných prvků, kromě toho, že byla tvořena pouze valy, a nikoliv příkopy, jak je běžné u opevnění z třicetileté války (*Kubů – Zavřel 1988*, 183-190).

V posledních letech se metodika výzkumu pozůstatků po vojenských leženích dramaticky proměnila. V dnešních dnech, kdy Český úřad zeměměřičský a katastrální zpřístupnil kompletní data laserového leteckého skenování 5. generace pro Českou republiku, je možné provést předběžný průzkum terénu od jakéhokoli počítače připojeného na internet a poté přímo v terénu ověřit nejrůznější hypotézy. Díky tomu se začíná objevovat množství dosud neznámých terénních pozůstatků, z nichž některé je možné identifikovat jako relikty po raně novověkých vojenských operacích, i v prostoru jižních Čech. Na objevení a výzkumu neznámých opevnění v nedávné době má hlavní zásluhu tým projektu Linecká stezka (souhrnně srov. *Vondrovský a kol. 2014; 2015*, 81-99).

Jedním z terénních relikтів, který byl díky projektu objeven a prozkoumán je výšinné opevnění na katastru obce Hašlovice nad řekou Vltavou na Českokrumlovsku (obr. 12). Opevnění má tvar neuzavřeného lichoběžníku a je tvořeno valem o výšce 1,5-2 metry vymežující plochu zhruba 600 m². Vnitřní plocha byla oproti terénu snížena zřejmě v souvislosti s budováním valu. V tělese valu je několik proláklín v zhruba pětimetrových odstupech, jež mohla být využita jako střílny pro děla. Terénní relikty byly v poloze předpokládány kvůli pomístnímu názvu „*Schlösl*“ uvedenému na mapách stabilního katastru a posléze potvrzeny na lidarových snímcích. Následně byla fortifikace geodeticky zaměřena, proběhl průzkum detektorem kovů a terénní odkryv – řez valem. Z paty valu byl odebrány dva vzorky na radiokarbonovou analýzu. Data prvního spadá do starší doby hradištní a druhého do starší doby železné. Je pravděpodobné, že obě data souvisí s lidskou aktivitou na lokalitě zřejmě ještě před vybudováním opevnění. Během detektorového průzkumu byl v prostoru opevnění i jeho okolí nalezen soubor 29 kusů sekaného olova o hmotnosti v rozmezí 2,3-19,5 gramu (obr. 13) a bronzový náramek s rytou výzdobou. Autoři výzkumu interpretují polohu jako polykulturní lokalitu, na níž byla prokázána lidská aktivita už ve starší době železné. Horní hranici datování tvoří vznik stabilního katastru v 19. století, na němž je zachycena poloha Schlösl. Je možné že fortifikace vznikla v době novověku za účelem strážení vltavského údolí a komunikací, jejichž úvozy jsou dodnes patrné nedaleko lokality (*John a kol. 2016*, 213-224).

Výsledky výzkumu terénních reliktní polního opevnění na katastrech Vadkova a Třešnového Újezdce je samostatnou kapitolou této práce (7 Jednorázové polní opevnění na Lhenicku).

5. Války v jižních Čechách v epoše novověku

Novověk jako dějinné období je možné časově vymezit mnoha způsoby, ačkoliv nejčastěji se uvádí doba od objevení Ameriky po konec napoleonských válek, tudíž léta 1492-1815 (*Šedivá-Koldinská – Cerman a kol. 2013*, 10-13). Zatímco většina evropských konfliktů v 16. století (v českých zemích již o století dříve) byla konflikty náboženskými, novější války se od této příčiny víceméně oprostily. Posledním konfliktem, který sice začal jako náboženský, ovšem během svého trvání se přetransformoval v mocensko-politický, byla třicetiletá válka (*Petráň 1985*, 307). Samozřejmě zde nelze započítávat mimoevropské konflikty jako nejrůznější tažení na Osmanskou říši, Tatarský chanát a podobně, které měly znaky náboženských válek po celý novověk.

Ačkoliv je již skoro třicet let po sametové revoluci, dodnes jsou jižní Čechy coby bojiště většinou spojovány s husitstvím, které bylo protěžované z politických důvodů komunistickým režimem. Nutno přiznat, že husitské hnutí i válečnictví tak patří k velmi dobře prozkoumaným tématům (srov. *Durdík 1953; Klučina a kol. 1985*, 212-272; *Šmahel 1995; 1996a; 1996b; 1996c; Polívka 1999*, 631-641; *Vybíral 2011*). K válečným událostem v 15. století zasahujícím do jižních Čech je nutné přičíst i boje za Jiříka z Poděbrad (*Frankenberger 1960; Klučina a kol. 1985*, 273-314). Popis těchto bojů není náplní této práce, ale jistě stojí za zmínku, jelikož nejedno polní opevnění z 15. století situované na vhodném místě mohlo být využito i ve stoletích následujících.

V souvislosti s jižními Čechami je třeba zmínit několik hlavních konfliktů z období novověku, které mohly na daném území zanechat stopy dodnes. Prvním z nich je již zmiňovaný vpád pasovských (*Sterneck 2010*, 449). Asi nejvýznamněji zasáhla krajinu i obyvatelstvo třicetiletá válka, při níž byly jižní Čechy válečným polem po celé tři roky 1618-1620 (*Pospíšil 1913*, 95-101, 113-140; *1914*, 1-33, 113-132; *Volf 1960*, 18-22, 82-92; *1961a*, 151-160; *1961b*, 102-114; *1962*, 123-134; *1963*, 79-91; *1964*, 1-11; *1966*, 8-23). Během dalšího pokračování konfliktu byly obsazeny vojenskými posádkami a následně se staly bojištěm ještě na konci války při švédském tažení do Čech (*Polišenský 1960*, 9; *Parkan 2008*, 21-23). Dalším konfliktem, který významně zasáhl sledovanou oblast, byly války o dědictví rakouské (*Ludvík 2001*, 38-64; *Šindelář 2005*, 140-183; *Richter 2007*). Naposledy ve sledovaném období táhla vojska jižními Čechami během napoleonských válek v roce 1805 (*Šedivý a kol. 2001; Švankmajer 2004*).

Ačkoliv by výčet válečných konfliktů mohl tímto skončit, je potřeba připomenout, že do tváře jihočeské krajiny se zapsaly i konflikty moderní doby. Vznikl pás lehkých

opevnění a mnoho dalších terénních zásahů, které nezdědka kopírovaly starší opevňovací díla, obzvláště pro jejich výhodnou polohu (srov. *Stehlík 1996*, 74–123; 1999, 814–847; 2005a, 50–59; 2005b, 4–29; *Ješke – Sviták 1997*, 190–198; *Nikrmajer 1997*, 213–215; *Ciglbauer 2008*, 25–39).

Na začátek shrnutí novověkých konfliktů v jižních Čechách je nutné popsat některé vojenské realie, které jsou pro další výzkum poměrně důležitými. Patří mezi ně hlavně uspořádání vojska. Následující popis líčí ideální příručkový stav, ačkoliv počty vojska v průběhu tažení často nedosahovaly ani poloviny předepsaných počtů.

V době třicetileté války ještě neexistovala regulární stálá armáda, ale vojsko se sestávalo převážně z žoldnéřů, případně bylo doplněno zemskou hotovostí. Dětilo do pluků, přičemž pěší pluk mohl mít až 3000 vojáků, jízdní pluk maximálně 1000 vojáků. Pluk měl deset praporců či setnin (tyto výrazy by měly být synonymy). Setnina měla celkem 300 mužů u pěších, u jezdeckva se setnině říkalo korneta, o síle 100 mužů. Volné setniny neboli „casa volante“ nepatřily k žádnému pluku. Plukovník, respektive pluku majetník, najímal vojsko, vymustroval (vybavil) jej, staral se o něj, jmenoval důstojníky a přijímal žold pro vojsko, který měl posléze vyplácet vojákům.

Pěší vojáci se dělili podle používané zbraně a výstroje na mušketýry a pikenýry. Mušketýři tvořili v setnině 2/3, pikenýři zbylou 1/3 (více k výbavě vojáků *Klučina 2000*). Jízda se dělila na těžkou – kyrysníky, lehkou – arkebuzíry, a dragouny – pěchotu na koních. Zemská hotovost se verbovala po setninách. Dělostřelectvo na počátku třicetileté války bylo spíše řemeslem než součástí regulární armády. Počet děl byl různý, ale většinou poměrně malý. Mezi dělostřelce patřili také sapéři, kteří vršili opevnění a miněři, jež při obléhání dělali podkopy. Děla bylo možné rozdělit na obléhací tzv. těžké kusy (berany, kartouny, čtvrtnice) a polní (houfnice, harcovnice, sokolnice). Doprava polních děl byla poměrně náročná, někdy bylo potřeba až deset koní na dopravu jednoho děla (*Thille – Čenský 1875*, 35–41).

Paradoxně teprve po ukončení třicetileté války vznikla v habsburských zemích stálá armáda. Její organizace byla podobná jako v době třicetileté války. Pěší pluk měl dva batalióny, každý po pěti setninách. Setnina se skládala z 88 mušketýřů, 48 pikenýřů a 8 rondaširů, avšak početní stavy pluků nebyly přesně ustáleny (*Romaňák 1986b*, 153–154).

V 18. století čítal pěší pluk (regiment) celkem 2319 mužů a jezdecký pluk 1015 mužů. Pěší pluk se skládal ze 17 kompanií (rot, setnin), z nichž 15 tvořili fisilíři (střelci) a 2 granátníci. Jezdeckvo se stejně jako v předchozím období dělilo na kyrysníky a

dragouny, kteří se však v průběhu války o dědictví rakouské stali spíše jezdeckým než pěchotou na koních, jak tomu bylo za války třicetileté. Jezdecký pluk se dělil na 13 kompanií, přičemž u kyrysnických pluků bylo 12 kompanií tvořeno kyrysníky a 1 karabiníky, u dragounských jednu kompanii tvořili jízdní granátníci (*Romaňák 1992*, 131-134). Ještě v době o dědictví rakouské byli dělostřelci spíše řemeslníky, jako v předchozí době, než pravidelnou složkou armády (*Romaňák 1992*, 137).

Během napoleonských válek bylo habsburské vojsko nově reorganizováno podle vzoru francouzské armády. Armáda byla rozdělena do 9 armádních sborů a dvou záložních. Armádní sbor tvořily dvě řadové divize, jedna pohyblivá divize, 70-96 děl a speciální vojenské oddíly. Řadová divize se skládala ze dvou brigád a brigáda ze dvou řadových pluků a jednoho mysliveckého praporu. Pěší pluk o síle 600-700 mužů měl 3 prapory (batalióny). Z nich dva prapory měly 6 setnin, z nichž 2 byly granátnické, a 1 prapor měl 4 setniny. Jezdecké pluky měly po 8 eskadronách. Ty se sestávaly z 190-200 jezdců. Z dobrovolnických oddílů byl vytvořen myslivecký jízdní pluk. Zřizovaly se dobrovolnické sbory a studentské legie. Dělostřelectvo již bylo integrovanou složkou armády (*Romaňák 1986a*, 281-283).

Je třeba si uvědomit, že válečné události nejsou jen tabulky s počty vojáků a údaji o vítězství či prohře. Všechny války se velmi podepsaly na domácím obyvatelstvu, ať již jeho bydliště bylo polem válečným či skrze dané území armády pouze táhly. Při průchodu vojsk docházelo k rekvírování koní, dobytka a potravin, nezřídka se toto zabavování podobalo spíše loupení. Jednotlivé armády musely být také někde ubytovány a obzvláště zimní kvartýry obyvatelstvo velmi sužovaly. Většinou nešlo o speciální domy či byty jen pro vojsko, ale vojáci byli ubytováni u jednotlivých měšťanů či vesničanů. V literatuře se vyskytují zmínky, že armáda měla „byty po dědinách“, což znamenalo, že čtyři vojska byly ubytovány po jednotlivých staveních ve vsích na určitém území.

V případě těsného rozložení po kvartýrech v nějaké krajině mohlo u jednoho sedláka přes zimu bydlet deset až padesát vojáků, což bylo pro majitele domů velmi nákladné, jelikož většinou měli povinnost vojáky i živit (*Thille – Čenský*, 154). Například ve Veselí nad Lužnicí bylo ubytováno 202 vojáků „s vojačkami a záškodnými pacholaty“ v 73 domech pět dní, z čehož vyšla útrata 222 kop 38 grošů (*Pospíšil 1913*, 114-115). Tyto byty nemohly být vzájemně moc vzdálené, aby bylo vojsko vždy schopno se seskupit k boji či pochodu. Takovéto množství lidí v jednotlivých usedlostech způsobovalo jednak nemalé výdaje hospodáři, který se musel o vojáky postarat, ale přinášelo s sebou i značně zjednodušené šíření nakažlivých nemocí, které pravidelně

začátkem každého jara propukaly a kosily čím dál tím větší množství lidí (*Kilián 2011*, 113-120; *2014*, 20-30; *Kmochová 2011*, 131-136).

Kromě nemocí hrozilo obyvatelstvu i přímější nebezpečí, a to, když se ocitlo přímo ve válečné zóně. Takto bylo vypleněno a vypáleno mnoho měst a vesnic, některé i vícekrát během velmi krátkého časového období. Například Týn nad Vltavou během třicetileté války změnil svou posádku osmkrát, Písek byl poměrně brutálně dobyt třikrát a vesnice Velké Záblatí či Zahájí, u nichž probíhaly bitvy, byly v zápalu boje vypáleny do základů. Následkem násilí na obyvatelstvu vzniklo i několik selských ozbrojených houfů, které sami sebe označovali jako čtvrtý stav či čtveráky (*Polišenský 1960*, 108-110). Jejich záškodnické a odvetné akce byly vidět například během Dampierrova řádění na Pelhřimovsku a Budějovicku v roce 1618, stejně jako na Tábořsku v květnu a červnu roku 1620 v souvislosti s násilnostmi mansfeldských vojsk (*Volf 1964*, 3-11; *Svobodová 1980*, 195; *Kudrnáč 1995*, 7-10; *Pletzer 1995*, 180-182). V době války o dědictví rakouské se již civilnímu obyvatelstvu neděla taková příkoří, jako za třicetiletí války, ačkoliv to záviselo také na vojsku, které zrovna v kraji leželo či jím procházelo (*Maur 2011*, 163-171).

Poměrně zajímavou tematikou související s válečnými událostmi je šíření nejrůznějších nemocí mezi mužstvem či zacházení s padlými bojovníky, ke kterému je možné najít určité zmínky, jež mohou napomoci dalšímu archeologickému výzkumu. Jak již bylo zmíněno výše, nakažlivé nemoci se objevovaly zvláště počátkem jara, kdy polevily mrazy a začaly se šířit viry a bakterie. K šíření napomáhalo také těsné rozložení vojsk a celková vyčerpanost lidí po zimě (*Grulich 2008*, 155).

Poprvé se setkáváme s řáděním úplavice v táboře u Pelhřimova na podzim roku 1618. Zemřelých bylo tolik, že je nebylo možné normálně pohřbívat, a tak byli házeni do šachet (*Volf 1960*, 87). Obdobě během zimních měsíců obléhání Českých Budějovic (1618-1619) stavovským vojskem mělo zahynout až 5000 stavovských vojáků na rychle se šířící nemoci (*Thille – Čenský 1875*, 79-80). Další epidemická vlna úplavice nastala počátkem února 1619 a údajně na ni do dvaceti dnů zemřela polovina císařských vojáků Fuggerova pluku, který nově přišel na pomoc císařským po Zlaté stezce (*Volf 1962*, 123). Zřejmě tato samá epidemie řádila koncem února v Českých Budějovicích a zasáhla i vojsko Slezanů pomáhající stavovským ležící v Lišově (*Volf 1961b*, 106).

Dalším fenoménem je nakládání s padlými či raněnými bojovníky. Zatímco po bitvě u Lomnice nad Lužnicí v noci a ráno 10. listopadu 1618 místní vesničani chodili po bitevním poli a dobíjeli raněné, již není známo, co se s mrtvými bojovníky stalo (*Volf*

1960, 91). Oproti tomu z roku 1608, kdy došlo k šarvátce mezi uherskou jízdou a hotovostí Bechyňského kraje je doložené, že se o nebožtíky nikdo nepostaral a ti zůstali hnit na bitevním poli, případně byli naházeni do šachet (*Březan 1985, 595*). Obdobná scéna se opakovala i po bitvě u Záblatí, kdy stavovská vojska byla rozprášena a vítězný Buquoy se svou armádou odtáhl již hodinu po konci bitvy. Podle M. Volfa se o padlé měla postarat vrchnost, na jejímž území se bitevní pole nacházelo. V případě Záblatí to však nebylo možné, jelikož vlastník půdy, rytíř Malovec, byl ihned po bitvě obléhán na Hluboké císařskými vojsky. Ještě deset dní po bitvě padlí bojovníci leželi na bitevním poli, což okomentoval písecký primas Švantle: „*Mezi tím toho nejhroznější a nejlítostivější věc jest, že pobitých jsou těla k pohřbení přijíti nemohla, odkudž smrad v tyto náramný horka znamenitý tam býti praví a mimo ptactvo dravé, psi a svině těla jejich sžírají, čehož by snad mezi pohany lépe ušetřeno bylo...*“ (op. cit. *Volf 1962, 127*).

Za válek o dědictví rakouské již existují svědectví o zakopávání vojáků do hromadných hrobů, které byly posléze označeny křížkem. K tomu došlo jak po bitvě u Čížové, tak po bitvě u Zahájí (*Krhoun 1968, 48*).

Následující přehled by měl hlavně shrnout pohyby nejrůznějších vojsk na území jižních Čech, jelikož právě podle nich se na určitých místech dají předpokládat pozůstatky vojenských ležení, táborů či polních opevnění.

5.1 Bruderzwist (1608-1611) a vpád pasovských (1611)

Na rozdíl od jiných částí habsburské monarchie byly jižní Čechy v 16. století poměrně klidným prosperujícím krajem, který Zdeněk Kalista nazval „oblastí rurální idyly“ (Kalista 1994, 23). To se však v průběhu století sedmnáctého dramaticky změnilo. První náznaky neklidu je možné položit ještě hluboko do šestnáctého století, kdy docházelo k postupné konfesionalizaci společnosti (více ke konfesionalizaci srov. Winkelbauer 2003; Just 2009; novou literaturu přehledně shrnuje Schindling 2008). K vyvrcholení konfesionalizačního úsilí patří tzv. Česká konfese, jejíž ústní potvrzení se podařilo českým protestantským stavům v roce 1575 vymoci na císaři Maxmiliánovi II. (Čechura 2008, 139; Just 2009, 15-16; Novák 1935, 53).

K dalšímu politicko-náboženskému vyhocení došlo během vlády Rudolfa II., který se nepotýkal jen s náboženskou otázkou, válkou proti Turkům, ale hlavně s problematikou udržení trůnu. V prvním desetiletí 17. století došlo k sérii událostí nazývaných jako „Bruderzwist“, volně přeloženo svár mezi bratry, konkrétně Rudolfem II. a arcivévodou Matyášem (srov. Bůžek 2010). Celý tento svár měl spojitost s údajnou duševní chorobou Rudolfa II. a také s povstáním Štěpána Bočkaje v Uhrách, jehož konec vyjednal právě arcivévoda Matyáš (Just 2009, 31-33). Ten byl v roce 1606 jmenován ostatními členy habsburského domu hlavou rodu a nástupcem bezdětného Rudolfa II. Toto ujednání, nazývané Vídeňskou smlouvou, se stalo trnem v oku císaře Rudolfa II., který je nehodlal akceptovat (Just 2009, 31; Čechura 2009a, 74).

Po neúspěšném vyjednávání o uznání Vídeňské smlouvy se arcivévoda Matyáš začal ucházet o své „dědictví“ aktivněji a během března a dubna 1608 začal v okolí Vídně shromažďovat vojsko. Císař Rudolf II. se tohoto kroku svého bratra obával, a tak již v březnu 1608 žádal české stavy o schválení financí pro vojsko na obranu české koruny (Vybíral 2010, 404-405). Na Matyášovu stranu se postupně přiklonily rakouské, moravské a uherské stavy, které mu také poskytly armádu, jež v květnu 1608 čítala mezi 15 000 a 18 000 muži (Vybíral 2010, 408).

Vojsko Rudolfa II. se skládalo z jednotek Jana Tserclaea Tillyho a Maxmiliána z Trauttsmandorfu čítajících kolem 5000 mužů. Po vyjednávání s českými stavy se k němu přidala i zemská hotovost v počtu 10 000 mužů se 4000 zkušenými žoldáky pod velením Matyáše z Thurnu, Jiřího Bedřicha z Hohenlohe-Neuensteinu a Karla Ludvíka hraběte ze Sulzu (Vybíral 2010, 408-410). Již 15. dubna vytáhl arcivévoda Matyáš s vojskem z Vídně směrem na Moravu a 24. dubna dorazil do Znojma (Skála ze Zhoře

1865, 86-87). Dvoutisícová skupina vojska s doprovodem údajně táhla podpořit arcivévodu Matyáše také z Pasova přes jižní Čechy, konkrétně 17. června 1608 přes Velešín (*Kalista 1994, 53; Březan 1985, 594*). Na 19. května nechal arcikníže svolat do Čáslavi sněm českých stavů, jejichž zástupci se sice dostavili, ale odmítli se přiklonit na Matyášovu stranu a porušit svou přísahu císaři Rudolfovi (*Skála ze Zhoře 1865, 89*). Mezitím svolal český sněm i Rudolf a ten měl schválit Matyáše jako Rudolfova nástupce na českém trůně. Zatímco sněm v Praze probíhal, Matyáš ležel s armádou u Českého Brodu a čekal, jak rokování dopadne (*Skála ze Zhoře 1865, 89-105*). Celý spor byl „vyřešen“ podepsáním libeňského míru 25. června 1608, podle kterého měl arcivévoda Matyáš vládnout na Moravě, v Uhrách a Rakousích a stát se nástupcem Rudolfa II., který sice stále držel císařský titul, ale do konce svého života vládl pouze Čechám, Slezsku a oběma Lužicím (*Just 2009, 47*).

Epizoda s vpádem cizích vojsk však ještě neskončila, jelikož Matyášova vojska stále byla v zemi. V noci z 25. na 26. června dokonce došlo mezi Nespekami a Poříčím nad Sázavou ke srážce uherské jízdy se zemskou hotovostí z Bechyňského kraje, v níž podle Březana padlo na tři sta sedláků a měšťanů z Tábora, Českých Budějovic a Týna nad Vltavou (*Březan 1985, 595; Skála ze Zhoře 1865, 111*). V této šarvátce se ukázala naprostá nedisciplinovanost českého vojska, které se v podstatě rozprchlo. Poslední červnový den odtáhl arcivévoda Matyáš i se svými vojsky od Prahy. Ta byla doprovázena českými stavovskými komisaři a táhla několika směry – na Čáslav, Pardubice a Tábor. Sám arcivévoda s Rakušany zamířil cestou na Tábor, 4. července přenocoval v Soběslavi a poté táhl dál směrem na Jindřichův Hradec (*Březan 1985, 595; Skála ze Zhoře 1865, 114-115*).

Po této vojenské epizodě byl Rudolf II. v roce 1609 na sněmu, který bývá označován za „generální zkoušku stavovského povstání“ (*Čechura 2009b*), donucen podepsat Majestát o náboženské svobodě (*Just 2009, 100-104*). V roce 1611 se císař ještě pokusil o získání svých dědičných zemí zpět a s pomocí arcivévody Leopolda, biskupa pasovského, povolal do Čech vojsko pasovských, které se zdržovalo převážně v jižních Čechách od počátku roku 1611 až do konce května 1611, kdy bylo vyplaceno a rozpuštěno.

Vpád pasovských je kapitolou českých dějin, která přímo navazovala na předchozí svár mezi habsburskými bratry a v malém měřítku předznamenávala velké události následujících čtyřiceti let. Pasovské vojsko bylo zřízeno císařským patentem z 9. ledna 1610 a vymustroval jej pasovský biskup Leopold Habsburský kvůli „udržení císařské

autority“ v říšském území Jülich-Kleve (*Novák 1935*, 82). Celkem se jednalo zhruba o deset tisíc mužů, jejichž tažení nemělo moc velký úspěch a o osudu knížectví Jülich-Kleve nakonec stejně rozhodl konvent říšských knížat (*Just 2009*, 106-107). Na konci roku 1610 bylo Pasovsko údajně armádou vyjedeno, ale na její rozpuštění a vyplacení nebyly peníze. Arcivévoda Leopold jednal s císařem Rudolfem II. o přesunutí vojska někam jinam. Zde je třeba brát v úvahu Leopoldovy ambice na dosažení císařského trůnu za pomoc stávajícímu císaři (*Just 2009*, 107).

Rudolf II. zamýšlel podniknout cokoliv, jen aby oslabil a potrestal svého bratra Matyáše. V jeho plánu figurovalo pasovské vojsko jako nástroj pomsty. Bez svolení českého zemského sněmu však cizí vojsko nemohl do země vpustit, a tak se snažil stavy přesvědčit (*Novák 1935*, 84-85). Cílem armády bylo dostat se na Rudolfovy statky v Českém Krumlově na „zimní kvartýry“. Přestože české stavy nechtěly svolit k nakvartýrování cizího vojska do Čech, velitel pasovské armády Vavřinec Ramée vydal rozkaz k pochodu. Obránci jižních Čech, Petru Vokovi z Rožmberka, napsal 28. ledna 1611 zprávu, že se vojsko vydává na cestu na císařské krumlovské statky. Ačkoliv ji Petr Vok ihned zveřejnil na sněmu českých stavů, již 2. února 1611 přišla do Prahy zpráva o armádě v Českém Krumlově a dobytí Českých Budějovic (*Novák 1935*, 118).

Vojsko pasovských se dostalo na samém konci ledna do Českého Krumlova, kde byla ponechána posádka. Zbytek armády odtáhl k Českým Budějovicím, kam jej ovšem budějovičtí měšťané nechtěli vpustit. Pouze několik důstojníků si vymínilo výjimku a podařilo se jim z 30. na 31. ledna 1611 přenocovat za hradbami Českých Budějovic. Za svítání měli odjet zase zpět k vojsku, avšak díky lsti, kdy při odjezdu nechali jeden vůz v bráně, nemohla být tato zavřena a zbytek vojska, který byl připraven před branami, se velmi rychle dostal do města (*Čapek 1981*, 2). Budějovický primas Schaller tak musel vyjednávat s pasovským velitelem Raméem, jenž ho donutil dát vojsku kvartýry v Českých Budějovicích. Hlavní základnou pasovských po celou dobu jejich pobytu ve městě byla radnice. Po obsazení Českých Budějovic v nich velitel Ramée ponechal posádku a sám se zbytkem vojska táhl na Tábor, který se podařilo obsadit bez boje 3. února 1611, stejně jako Týn nad Vltavou a Netolice o den později (*Čapek 1981*, 3; *Kroupa 1930*, 60-63, 103-104). Ramée nechal všude posádky a táhl dál na Beroun a na Prahu. Beroun obsadil 11. února.

Před hlavním městem Království českého stálo pasovské vojsko již 13. února 1611 a o dva dny později se mu podařilo dobýt Malou Stranu. V odpověď na obsazení Malé Strany pasovskými vyslal uherský král Matyáš, v naději na svržení Rudolfa a dosažení

české koruny, 20. února do Čech svou armádu proti pasovskému vojsku, které „se zmocnilo i hradu Pražského a obtěžuje císaře v jeho residenci“ (*Novák 1935*, 256-258). Matyášovo vojsko překročilo 28. února hranice Moravy a Čech a 5. března již demonstrovalo svou přítomnost v Českém Brodě. Pasovská armáda v Praze dosáhla jediného většího úspěchu, a to dobytí Malé Strany a vyrabování tamních domů. Nepodařilo se jí dobýt další části Prahy či přesvědčit české stavy, aby zrevidovali libeňský mír, ani pohnout císaře Rudolfa II., aby je vyplatil. Navíc se velmi rychle přibližovalo vojsko Matyášovo, které by mohlo velmi jednoduše zničit veškeré naděje pasovských na vyplacení zadrženého žoldu. Proti praktikám pasovských se bouřili malostranští měšťané, ale nespokojenost se šířila i mezi vojáky samotnými a často hraničila i se vzpourou (*Novák 1935*, 265-275). Kvůli kombinaci těchto důvodů se nakonec 15. března 1611 stáhli pasovští zpět do Českých Budějovic (*Novák 1935*, 310). Na jejich cestě mezi Berounem a Žebrákem napadli vojsko venkované, kteří si na začátku počínali dobře, ale s vycvičenou žoldnéřskou armádou se nemohli měřit. Mnoho z nich bylo pobito či zajato a využito na opevňovací práce v Českých Budějovicích (*Novák 1935*, 310).

Mezitím stavové prácheňského a bechyňského kraje svolali i přes zákaz císaře krajskou hotovost do Jindřichova Hradce a Písku, která se měla sejít ve dnech 10. – 11. března 1611. Celkem se sešlo kolem 2000 mužů, k tomu 1000 knechtů Petra Voka a pomocné vojsko arcivévody Matyáše, jež leželo táborem u Jindřichova Hradce. Mezitím měl Petr Vok poslat zvědy do Českých Budějovic a Rudolfova (který byl taktéž obsazen pasovskými, údajně hlavně jízdou), aby zjistili „jak se pasovští šancují“ (*Čapek 1981*, 5). Část vojska se po příchodu do Českých Budějovic vydala po rozšířené Zlaté stezce do Pasova, kam 26. března donesla kořist z pražské výpravy a následně se vrátila zpět do Českých Budějovic (*Novák 1935*, 318). Vojsko se nechtělo trvale vydat zpět do Pasova, dokud nebude Abdankováno – vyplaceno. Od 1. dubna 1611 jednal s veliteli vojska Petr Vok, který se také nakonec zasloužil o vyplacení vojska. Pěchota, rozložená mezi Lišovem a Štěpánovicemi, byla vyplacena a rozpuštěna 9. června, jízda 13. června (*Březan 1985*, 625-626). Během pobytu pasovského vojska v jižních Čechách došlo k prvním vojenským násilnostem, mezi něž je možné počítat loupení a drancování okolí a také vypálení Zvalin a Chotýčan (*Čapek 1981*, 5).

5.2 Třicetiletá válka (1618-1648)

Je možné říci, že třicetiletá válka byla první válkou svého druhu. Byla prvním celoevropským konfliktem s přesahem do evropských kolonií (*Klučina 2000*, 5). Během této války se poměrně dramaticky změnil systém válčení, který již plně přešel od středověkých technik k válečnictví novověkému, jež zůstalo stejné, případně s menšími obměnami až do 19. století. Obecně je tento vojenský střet nutné vnímat v celoevropských souvislostech, ačkoliv předkládaná práce se zaměří převážně na dění v oblasti jižních Čech. Shrnutí veškerých válečných operací a jejich důvodů není předmětem této práce a je možné ho najít v četných historických knihách, věnovaných třicetileté válce (*Gindely 1882; Thille – Čenský 1875; 1879; Polišíenský 1960; 1970; 1971; Mudra 1986, 71-108; Klíma 2000; Englund 2001; Fukala 2012*). Je však nutné zmínit se alespoň o vzniku protihabsburské Protestantské unie v říši v roce 1608, stejně jako o odpovědi na toto seskupení vytvořením Katolické ligy roku 1609 (*Klučina 2000*, 9).

Starší literatura hovoří o třicetileté válce, nebo spíše o jejím dopadu na české země jako o největší politické katastrofě, která se Čechům před druhou světovou válkou přihodila (*Denis 1893; Palacký – Tomek 1898, 72-73; Stloukal 1938, 7-28*). Spíše, než tím, byla však katastrofou hospodářskou a lidskou. Veškeré represe, které po potlačení českého stavovského povstání postihly obyvatele zemí Koruny české, se nikdy nedají srovnat s tím, jakými útrapami trpěli lidé za války (*Koumar 2011, 77-81; Sterneck 2013a, 40-50*). K nejvíce vojsky sužovaným regionům patřily i jižní Čechy, v té době rozdělené do krajů Bechyňského a Prácheňského. Uvádí se, že jen v Prácheňském kraji bylo od začátku povstání do března 1619 vypáleno 200 vesnic, ačkoliv to může být údaj poněkud nadsazený (*Thille – Čenský 1875, 23*). Válka, jejímž bojištěm mezi lety 1618-1620 byly převážně jižní Čechy (obr. 14), se odrážela ve všech aspektech všedního života obyvatelstva (*Koldinská 2001, 10-23*).

Začátek třicetileté války nepochybně spočívá v českém stavovském povstání. V návaznosti na předchozí popis vpádu pasovských a napjatou atmosféru v konfesionalizovaných Čechách je možné považovat defenestraci, oficiálně uváděný začátek stavovského povstání, jen za důsledek dalšího vyhrocení vztahů mezi protestantskými stavy a katolickou klikou císařského dvora (*Polišíenský 1960, 87, Janáček 1985, 10*). K defenestraci došlo 23. května 1618 a její pozadí nebylo jen náboženské, ale svou roli sehrála i politika stavů a jejich snaha dosáhnout větší samostatnosti a nezávislosti na císaři Matyáši Habsburském, který po své korunovaci

přesídlil z Prahy do Vídně (*Polišenský 1960, 85*). Ačkoliv stavovští předáci uváděli, že defenestrace, stejně jako celé povstání není vedené proti císaři, ale pouze pro ti jeho špatným místodržícím v Čechách, byla hned druhý den po defenestraci zvolena nová vláda, složená ze třiceti direktorů – zástupců panského, rytířského a městského stavu (*Polišenský 1960, 88; 1970, 102-103*). Právě korespondence direktorů s armádními veliteli dodnes poskytuje poměrně velkou část pramenné základny k průběhu třicetileté války v jižních Čechách (srov. *Líva 1951*).

Tažení vojsk v jižních Čechách za stavovského povstání je poměrně dobře zrekonstruovatelné z několika různých pramenů. Základem je Skálůva Historie česká (*Skála ze Zhoře 1866; 1867*), která je však psaná s odstupem, a ne vždy zachycuje úplně přesně veškeré dění. Dalšími důležitými prameny jsou hlášení saského zpravodaje Lebzetnera či archiválie dochované v Buquoyově vojenské kanceláři. S těmito, a ještě s dalšími prameny pracoval archivář Miloslav Volf, který v 60. letech 20. století postupně vydal sedm článků o průběhu stavovského povstání, jakožto první fázi třicetileté války, v jižních Čechách (srov. *Volf 1960, 18-22, 82-92; 1961a, 151-160; 1961b, 102-114; 1962, 123-134; 1963, 79-91; 1964, 1-11; 1966, 8-23*). Několik drobných příspěvků napsal M. Volf ještě ve dvou následujících desetiletích. Od té doby se takto detailně třicetileté válce v jižních Čechách již nikdo nevěnoval. Proto také předkládaná práce čerpá převážně z informací vydaných M. Volfem. Kromě Volfovy shrnující práce existuje ještě několik lokálně zaměřených studií o dění za třicetileté války. Třeboňskem v té době se podrobně zabýval Josef Pospíšil (*1913, 95-101, 113-140; 1914, 1-33, 113-132*), o vojskách na Sušicku psali Jan Vogeltanz a Ivan Honl (*Honl 1938, 395-396; Vogeltanz 1990, 131-135*).

5.2.a Počátek střetnutí – 1618

Nedlouho po začátku stavovského povstání začalo verbování vojsk na obou stranách (*Polišenský 1960, 90*). V první polovině června odtáhl s 4 100 muži hlavní stavovský velitel hrabě Jindřich Matyáš Thurn (obr. 17A) do jižních Čech s cílem přesvědčit ke spolupráci města Český Krumlov a České Budějovice, která se dosud nepřidala ke stavovskému povstání (*Thille – Čenský 1875, 48-49; Sterneck 2014, 97-112*). V Českém Krumlově dosáhl Thurn jistého úspěchu, když se mu podařilo přemluvit krumlovské, aby vyhnali z města císařskou posádku. Na druhou stranu krumlovští měšťané stavovské vojáky do města také nevpustili. V Českých Budějovicích se Thurnovi vedlo však ještě hůře, jelikož město s císařskou posádkou pod vedením Jana Aulnera nakonec odmítlo otevřít své brány a zachovalo věrnost císaři (*Thille – Čenský 1875, 49; Polišenský 1960, 90-91; Sterneck 2012c; 2013b*).

Od 20. června leželo stavovské vojsko kolem Třeboně, Soběslavi a Veselí a koncem června se přesunulo k Budějovicím, které se snažil Thurn přesvědčit ke spolupráci a z Rudolfova je obléhal až do 15. srpna (*Pospíšil 1913, 113, 116, 124*). Od počátku srpna hrozil jižní hranici vpád císařských vojsk od dolnorakouského Waidhofenu an der Thaya, kde s 6000 muži ležel táborem Jindřich Duval hrabě Dampierre (obr. 16B). Proti této hrozbě byla Třeboň opatřena posádkou o síle 300 mužů, z nichž část ležela mimo město v polním táboře a část byla ubytována ve městě, a cesty k ní opatřeny záseky (*Pospíšil 1913, 118-121*).

V první polovině srpna překročil Dampierre hranici a táhl směrem na Novou Bystřici a Jindřichův Hradec. Dampierre se jej pokusil v polovině srpna přepadnout, když se však jindřichohradečtí dozvěděli o přítomnosti císařského vojska a ukázali, že jsou na boj připraveni, císařští pouze zapálili vajgarské předměstí a kostel u mostu a po krvavé bitce se stáhli zpět do Nové Bystřice. Cestou ještě vypálili Horní Pěnu a Malíkov nad Nežárkou. Dampierre poté zůstal v Nové Bystřici několik dní a vojenské ležení nechal opevnit (*Thille – Čenský 1875, 55; Volf 1960, 22*). Další pokus o dobytí Jindřichova Hradce, ve kterém byly posádkou dvě setniny stavovských, provedli císařští 27. srpna. Tentokrát se Dampierrovi muži dostali i dovnitř, ale následně byli opět vytlačeni. Padlo tam kolem 300 útočníků a sám Dampierre byl zraněn (*Thille – Čenský 1875, 56; Volf 1960, 22*).

Druhá císařská armáda překročila hranice 28. srpna u Znojma a dále směřovala přes Jihlavu do Čech. Po porážce Dampierra u Jindřichova Hradce se s ním tato druhá

armáda spojila v Havlíčkově Brodě a táhla dále na Čáslav s úmyslem obsadit Prahu a ukončit tak celé povstání. V té době se prvně ujal vrchního velení Karel Bonaventura de Longueval hrabě Buquoy (*Thille – Čenský 1875, 57; Volf 1960, 22; obr. 16A*). Stavovské armádě vedené Thurnem se však podařilo obsadit Čáslav dříve, než se k ní Buquoy dostal. Obě vojska zaujala obranná postavení a ze svých opevněných táborů se několik dní ostřelovala z děl. Když 13. září dorazila stavovským z Prahy čtyři nová děla, Buquoy rozhodl o ústupu a 16. září se jeho vojsko přesunulo k Pelhřimovu, kde si vytvořilo opevněný vojenský tábor, obehnaný třímetrovými valy (*Volf 1960, 86*). Na rozdíl od stavovských, kteří se položili táborem nedaleko, Buquoy se zřejmě chystal v této krajině přezimovat. Po čtrnácti dnech se ovšem projevil nedostatek proviantu, zima a hlavně úplavice, kvůli které velitelé vojska začali hledat nějaký „zdravější kraj“.

Dne 18. října došlo k do té doby největší bitvě celého tažení, kdy se střetlo kvůli výlovu rybníka zhruba 1200 Dampierrových jezdců s 3000 stavovskými. Bitva skončila pro císařské katastrofou, jelikož byli na hlavu poraženi (*Volf 1960, 87*). Po porážce u Pelhřimova se císařští snažili obejít stavovské a stáhnout se do nějakého vhodného zimoviště. V úvahu připadala Jihlava, Jindřichův Hradec či České Budějovice. Buquoy si zřejmě za svůj cíl vybral Jindřichův Hradec, jelikož předem tajně odeslal vozatajstvo do Zwettlu, aby proviant nepadl do rukou stavovským při náročném tažení celého vojska stíhaného nepřátelskou armádou.

K vlastnímu odchodu vojska z tábora u Pelhřimova došlo 3. listopadu v noci, což se stavovští dozvěděli až druhý den odpoledne, navíc si mylně mysleli, že Buquoy odtáhl na Jihlavu (*Volf 1960, 88-89*). Ten se mezitím 5. listopadu pokusil dobýt Jindřichův Hradec, což se opět nepovedlo, a jelikož Thurn poznal svou chybu a již byl s vojskem Buquoyovi v patách, musel ten zanechat obléhání a pokusit se stáhnout někam jinam. Protože v cestě na Jihlavu stálo stavovské vojsko, zůstaly jedinou možností z oněch tří původně vytyčených zimovišť pouze České Budějovice (*Volf 1960, 90*). V přímé cestě z Jindřichova Hradce však bránila mohutná renesanční pevnost – Třeboň. Císařské vojsko se tak snažilo dostat do Českých Budějovic přes Lomnici nad Lužnicí.

Z 6. na 7. listopadu přenocovalo Buquoyovo vojsko u Stráže nad Nežárkou a druhý den ráno za „ošklivé plískanice“ vytáhlo k Lomnici nad Lužnicí. Oproti tomu stavovští ležící kolem Deštné se dostali 8. září do Veselí nad Lužnicí, kde zjistili, že císařští leží nedaleko v Lomnici. Buquoy začal ustupovat se svou armádou k Budějovicím hned ráno 9. září, avšak na hrázi mezi dvěma rybníky či „mezi *Veselím a Lomnici při jednom velikém rybníku, jehožto hráz Bukvoj osadil pěchotou nejvyššího Štandera a*

dvěma kornetami rejtharů“ dohonila Thurnova armáda zadní voj císařských a svedla s ním pomocí střelby z děl „z jakéhosi háje“ první část bitvy (*Skála ze Zhoře 1866*, 439-440; *Volf 1960*, 91). První pěchotní útok byl císařskými odražen, avšak poté došlo k zapálení bašty na hrázi a stavovští se již dostali skrz. Dodnes není jasné, zda se tato šarvátka odehrávala na hrázi mezi rybníky Dvořiště a Koclířov či Koclířov a Velký Tisý (*Pospíšil 1913*, 127; *Volf 1960*, 91).

Následně došlo k pětihodinové bitvě s hlavním vojem císařských, který měl být na Dunajovické hoře, jižně od Dunajovic. Buquoy počkal do setmění, kdy se pod pláštěm tmy i s celým vojskem stáhl směrem k Lišovu a dál k Českým Budějovicím. První oddíly tam dorazily kolem deváté hodiny večerní, zbytek armády do druhé ranní. Tato bitva byla další katastrofou pro císařské vojsko, které v ní ztratilo kolem 1500 mužů, z nichž 400 padlo a zbytek bylo zraněno, zajato či obojí. Stavovské vojsko vyčkávalo na bojišti až do rozednění, kdy se přesunulo do Lišova a vsí kolem Českých Budějovic s hlavním stanem na Rudolfově (*Volf 1960*, 91-92).

Císařští začali 12. listopadu opevňovat České Budějovice a kopat kolem nich velké šance. Stavovští je v tomto příkladu následovali a posléze před Českými Budějovicemi vzniklo pět velkých stavovských šancí a dvě císařské, tak blízko stavovským, že po sobě mohli střílet z pistolí (*Volf 1961b*, 112). Buquoy ohlásil své stažení do Českých Budějovic císaři, a to zřejmě velmi mistrně, jelikož mu císař k tak prozřetelnému kroku gratuloval. Otázkou zůstává chování stavovských, proč nedošli k rozhodnému kroku Buquoye v Českých Budějovicích oblehnout a město dobýt, ale vyčkávali, zatímco se císařští opevňovali. V té době měl Buquoy asi 5000 mužů, zatímco Thurn dvojnásobek (*Volf 1960*, 92). Z tohoto činu, stejně jako z toho, že při bitvě u Lomnice stavovští dělostřelci stříleli do vody, a ne na hráz, bývají často vyvozovány teorie o zradě stavovských velitelů. Obzvláště nechvalně se starší badatelé vyjadřovali na adresu hraběte Jiřího Bedřicha z Hohenlohe (*Thille – Český 1875*, 31; *Stloukal 1930*, 99-106; obr. 17B). Naopak novější bádání se spíše přiklání k tomu, že Thurn byl více politikem než válečníkem a místo rozhodného úderu na Buquoye se pokusil dostat na stranu povstalců rakouské stavy (*Volf 1961b*, 26). Vojenské jednání stavovských armádních představitelů obhajoval ve své práci taktéž Josef Dobiáš (*Dobiáš 1939*).

Thurn odtáhl hned 12. listopadu od Českých Budějovic, kde nechal část vojska pod vedením hraběte z Hohenlohe. Zbylé vojsko v okolí Českých Budějovic nebylo schopné celé město obklíčit a cesty na jihozápad tak zůstaly volné, čehož dokázali císařští velmi dobře využít. Ten samý den, kdy odtáhl Thurn směrem k Hornímu Rakousku,

nechal Buquoy obsadit Český Krumlov a rekognoskovat terén směrem k Rakousům přes Dolní Vltavici (*Volf 1961b*, 28). Mezitím Thurn táhnoucí do Rakous přes Dolní Dvořiště obsadil v několika dnech Benešov u Kaplice, Kaplici, Trhové Sviny, Nové Hradky, Vyšší Brod a Dolní Dvořiště.

Dvě kornety Thurnova vojska pod velením Oldřicha Kinského se 13. listopadu srazily s částí Dampierrova sboru, který šel na pomoc Buquoyovi, avšak nepřítele tak blízko nečekal. Kinskému se podařilo Dampierra porazit, zajmout všechnu jeho pěchotu čítající kolem 300 mužů a mimo jiné i vozatajstvo s armádní pokladnou, které Buquoy předtím odeslal do Zwettlu od Pelhřimova (*Volf 1961b*, 27). Znovu poražený Dampierre se dal se zbytky své jízdy na ústup ke Kremži. Po zprávě z Krumlova z 19. listopadu o možném útoku stavovských na Kamenný Újezd jej císařští preventivně obsadili. Na konci listopadu stavovské vojsko vyklidilo Vyšší Brod, stejně jako císařští Vítkův Kámen u Svatého Tomáše kvůli vyjednávání s hornorakouskými stavy (*Volf 1961b*, 32).

Dne 25. listopadu odtáhlo stavovské vojsko z Nových Hradů, o den později dobylo Zwettl, a poté i Weitru, načež začal Thurn jednat s vůdci hornorakouských stavů o vojenské spolupráci (*Volf 1961b*, 27). Zřejmě se znalostí Thurnovy polohy se pokusil Buquoy ten samý den dostat do Dolních Rakous cestou přes Trhové Sviny, ale po osmi kilometrech byl napaden a s velkými ztrátami zahánán zpět. Tuto podivnou epizodu prameny i literatura reflektují různě, jelikož je zaznamenána pouze v zápiscích Pavla Skály ze Zhoře. Ten uvádí, že Buquoy se bál obklíčení po domluvě Thurna s hornorakouskými stavy a chtěl z Budějovic odejít s vojskem, zbraněmi a „plnou parádou“, což ovšem hrabě Hohenlohe odmítl (*Skála ze Zhoře 1866*, 447-448). Thille a Český tuto příhodu nekriticky přejímají i se Skálovým komentářem, který se podivuje nad tím, proč Hohenlohe nepustil nepřítele ze země, avšak Volf k ní má určité výhrady, jelikož se neobjevuje v žádné jiném z dostupných pramenů, které byly často mnohem přesnější než Skálovy zápisky (*Thille – Český 1875*, 78; *Volf 1961b*, 31). Navíc uvádí na pravou míru důsledek takového propuštění Buquoyovy armády, jelikož by mohl vpadnout do zad Thurnovi, který by byl sevřen mezi dvěma císařskými vojsky (*Volf 1961b*, 31).

Pohraniční hory a hvozdy na jihozápadě Čech tvořily poměrně dobrou přirozenou obranu českých zemí. Přes tyto hory vedlo jen několik cest a průsmyků, které by nemělo být obtížné bránit. Direktorské vládě bylo jasné, že jejich obrana patří mezi priority, jelikož z prohabsbursého Pasovska i zatím neutrálního Bavorska bylo možné očekávat posily pro císařská vojska. Už od poloviny listopadu operovali císařští, konkrétně sbor

pod vedením Ferdinanda Carattiho, v pohraničním lese poblíž Dolní Vltavice a bylo budováno opevnění, z nějž je nejznámější srub nazývaný podle dalšího císařského velitele, který velel tomuto úseku od prosince 1618 – Fort Collalto (*Volf 1961b*, 28; obr. 16D). Údajně stál někde při stezce z Dolní Vltavice u rozcestí na hornoněmecké osady Aigen a Haslach. Sedmnáctého února 1619 informoval Collalto Buquoye o postupujících opevňovacích pracích v pohraničním lese a také o nepřízní počasí, závějích a mrazech, které ztěžují práci (*Volf 1961b*, 33-34). Další pevnost – Hvězda – se měla nalézat na půl cesty mezi Novým Údolím a Stožcem u potůčku Světlá (*Volf 1961b*, 107). V jednom dopise se Collalto zmínil, že udržení obou redut mu s tak malým počtem vojáků dělá problémy. Otázkou je, zda redutami myslel oba Forty, či zda se jedná ještě o další fortifikační prvky (*Volf 1961b*, 107-108). Na konci května bylo pevnostních útvarů už určitě víc, což je možné doložit podle rozdělení Collaltových mužů při obraně opevnění. Tehdy jich bylo 50 posláno na Fort del Sasso, 160 na Hvězdu, 60 na redutu na řece, 50 do nové reduty, 50 do staré reduty, 20 na pas u Želnavy a zbytek soustředěn u Fortu Collalto (*Volf 1961b*, 112).

Nejznámější z přeshraničních cest na jihu Čech – Zlatá stezka – měla tři hlavní větve vedoucí z Kašperských Hor, Vimperku a Prachatic na pasovské území. Již v polovině července 1618 nařizovala direktorská vláda sušickým, aby poslali vojenskou posádku k průsmykům Zlaté stezky a vytvořili tam záseky (*Volf 1960*, 18). V říjnu 1618 direktori nařídili zaopatřit stezku z Pasova kašperskohorským, k čemuž měli využít vojsko zemské hotovosti, do níž měl být verbován každý pátý muž. Domažličtí se podle příkazů měli domluvit s Mansfeldem a postarat se o hraniční přechody do Bavorska. V listopadu a prosinci 1618 ukládali direktori prachatickým opatřit Zlatou stezku posádkou a vyslat informátora do Pasova, aby zjistil, zda se tam nekumuluje nové císařské vojsko (*Volf 1961b*, 33).

Pasovsko bylo oblastí vhodnou pro nastupující císařské posily, s nimiž chtěl získat Buquoy po svém uvíznutí v Českých Budějovicích v listopadu 1618 za každou cenu spojení. Dvě východní větve Zlaté stezky – kašperskohorská a vimperská – byly pro císařské nepoužitelné. Snažili se dostat tedy k nejzápadněji položené větvi prachatické – ovšem nadále zde existoval problém se stavovskými posádkami v Prachaticích, Vodňanech a Písku. Dobré spojení měli císařští akorát na Český Krumlov a dál na Želnavu, ale mezi Želnavou a Volary v té době neexistovala žádná komunikace. Hlavní starostí vídeňského dvora bylo v těch časech dostat Buquoyovi do Budějovic posily. Ty se měly původně vypravit přes Horní Rakousy, ovšem hornorakouští stavové neustále

nechtěli svolit k průchodu vojsk. Nakonec byla jako přístupová komunikace opravdu využita Zlatá stezka, která byla rozšířena o spojení z Volar k Želnavě (*Volf 1961b*, 103).

Průchod posil přes Zlatou stezku byl pečlivě střeženým tajemstvím, které se kupodivu podařilo udržet. Zatímco stavovská vojska operovala na sever od Českého Krumlova, chystala se na přepad Lhenic, který byl nakonec prozrazen, a pronikla až na Linecké předměstí Českých Budějovic, jež zapálila, Buquoy domlouval poslední detaily přechodu posil z Pasovska. Během ledna se na pasovské území dostaly císařské posily z tzv. Fuggerovského pluku, které ovšem měly problémy se dostat k Buquoyove posádce (*Volf 1961b*, 33-34). V lednu 1619 byly zřízeny ve Fürholzu „na polovině cesty“ přísunové garnisony pro vojsko. Devatenáctého ledna vyslal Buquoy Collalta na pomoc k přechodu přes Zlatou stezku u Českých Žlebů a Kušvardy. V okolních městech – Prachaticích, Sušici a Vimperku zatím klidně ležely mansfeldské vojenské posádky i měšťané, kteří se zřejmě domnívali, že v třesnutých lednových mrazech není možné, aby nepřítel překonával Šumavu (*Volf 1961b*, 104-105).

Počátkem února došlo ke spuštění celé přepravní akce. Už 4. února byli první vojáci z Fuggerova pluku nakvartýrováni v Krumlově, 6. února v Dolní Vltavici a následně se rozložili mezi Českým Krumlovem, Horní Planou a Hořicemi (*Volf 1962*, 123). Do 22. února přešly všechny pomocné jednotky, jejichž přechod nikdo nenarušil (*Volf 1961b*, 106; *Volf 1962*, 123).

V době, kdy se chystal přesun císařských vojsk přes hranice, se do války v jižních Čechách zapojil i Petr Arnošt II. Mansfeld (obr. 17C), který tam byl odeslán direktoriem po úspěšném dobytí Plzně 21. listopadu 1618 (*Šolle 1972*, 71-89). O měsíc později, 18. prosince, už se o něm dozvídáme z Buquoyovy korespondence, podle které poslal na Hlubokou nad Vltavou posádku o 500 pěších a 50 jízdních mužích. Další den hlásil Collalto polohu nějaké další části Mansfeldovy pěchoty, která v celkovém počtu 500 mužů ležela v Netolicích a ve Vodňanech (*Volf 1961b*, 102-103). Ze 7. ledna 1619 je zpráva o silném mansfeldském oddílu čítajícím 5 kornet jízdy a dvě komanie pěchoty ležícím v Netolicích (*Volf 1961b*, 103). O dva dny později nechal Buquoy z bezpečnostních důvodů obsadit Vlhlavy nedaleko Netolic.

5.2.b Česká válka - 1619

Událostí, která definitivně zabránila vyřešení celého česko-habsburského konfliktu na diplomatickém poli, byla smrt císaře Matyáše 20. března 1619 (*Polišenský 1960*, 94). Po jeho smrti se měl stát vládcem Ferdinand II. Štýrský, přijatý český král, korunovaný 29. června 1617, který však byl pro direktorskou vládu nepřijatelným (*Polišenský 1970*, 108). O jeho sesazení rozhodli zástupci stavů na sněmu v červenci 1619 (*Janáček 1985*, 24). Ferdinanda II. na císařské volbě ve Frankfurtu nad Mohanem zvolili 28. srpna 1618 říšští kurfiřti jednomyslně císařem. Zajímavé je, že Ferdinand dostal i hlas Fridricha Falckého, jenž byl o dva dny dříve zvolen novým českým králem (*Polišenský 1960*, 96-97).³

Stavovské vojsko se už od příchodu Mansfelda koncentrovalo v oblasti kolem Netolic, v nichž měli posádku, a Lhenic, které drželi císařští. Ze 30. března 1619 pochází zpráva o stavovských, jejichž 200 jízdních a 300 pěších z Netolic stojí u Lhenic. Teprve začátkem května se přesunulo mansfeldské vojsko k hranicím a přerušilo Buquoyovo spojení s Pasovem (*Volf 1961b*, 107). Posléze 10. května ležela podle hlášení stavovská armáda o 900 jízdy a 1300 pěších ve Vimperku a nepřítel čekal, co podnikne. Další část stavovského vojska o počtu 4000 vojáků stále ležela v Netolicích a okolí. V odpověď na toto zjištění dal Buquoy hlídat Netolice šesti kornetami jízdy. Další císařský pluk byl již na cestě z Pasova, když mansfeldští teprve vtrhli na Zlatou stezku. Major stavovského vojska Carpezon se 20. května zmocnil „nové šance u Želnavy“, ale 22. května tuto pozici kvůli ostřelování z císařské strany opět opustil. Volarská šance byla v rukou stavovských, ale bránila jen postup na Prachatice (*Volf 1961b*, 108-109).

Dne 24. května 1619 se opět pohybovalo velké množství stavovského vojska kolem Prachatic a Netolic (*Volf 1961b*, 111). Týden nato se podařilo přejít z Pasovska dalším císařským posílám o síle asi 8000 mužů, které se položily mezi Želnavou, Pernekem a dále kolem Vltavy (*Volf 1962*, 124). O několik dní později, 5. června, hlásil Collalto Buquoyovi, že osadil všechny své reduty, ale že stavovští něco chystají, jelikož v Prachaticích zůstaly pouze dva praporence stavovských a v Netolicích žádná jízda, jen 50 knechtů (*Volf 1961b*, 113). Po své poslední porážce z 13. listopadu 1619 vtrhl zpět do Čech Dampierre s nově naverbovaným vojskem až 7. června 1619 a dobyl Kaplici a

³ Ačkoliv by habsburské vojsko mělo být v období od 20. března do 28. srpna 1619 mezi úmrtím císaře Matyáše a zvolením Ferdinanda II. císařem označováno za královské, autorka práce jej bude i nadále označovat jako císařské. Vzhledem k tomu, že v té době byl zvoleným českým králem Fridrich Falcký, a nějaké události nejsou popisovány chronologicky, mohl by být do jejich líčení vnesen zmatek.

Benešov u Kaplice. Toto nenadálé objevení se další císařské armády zřejmě vyděsilo hraběte z Hohenlohe, jelikož počty císařských vojsk se přes zimu velmi zvýšily, zatímco jeho jednotky spíše ubývaly a Thurn byl s hlavní armádou stále v Rakousích. Rozhodl se tedy zavolat Mansfelda na pomoc Rudolfovu. Ten stáhl ze šumavských posádek a Strakoníc 5 kornet jezdců a 8 praporců pěších a nějaká děla a vydal se přes Vodňany k Českým Budějovicím (*Volf 1961b*, 114).

Buquoy chtěl využít převahu vojska, které během prvních měsíců roku 1619 nashromáždil a rozhodl se tak vytáhnout na Týn nad Vltavou a dále na Prahu. Dříve, než vyrazil, se k němu dostalo hlášení zvědů o manfeldských, kteří se seskupili kolem Strakoníc a chystající se táhnout na České Budějovice. Namísto na sever tak vytáhl navečer 9. června na západ a vyplnil Netolice, o kterých věděl, že mají jen slabou posádku padesáti mužů. Ti se opevnili na hřbitově, avšak císařští je lehce porazili a pobili (*Volf 1962*, 124-125).

Mansfeld mezitím od 8. června ležel táborem v Protivíně. Jeho vojsko nebylo nijak velké, nejspíše čítalo kolem 400 jezdců, 1200 pěchoty a jedno dělo větší ráže. Kolem čtvrté ranní 10. června vytáhl dál směrem k Budějovicím, a když se zastavil u Velkého Záblatí, dorazil k němu posel se zprávou o přepadu Netolic s tím, že zbytek posádky se ještě stále brání na hřbitově. Volf se domnívá, že tento posel byl nastrčen Buquoyem (*Volf 1962*, 125). Mansfeld ihned vytáhl do Netolic se 160 jezdci a 400 pěšáky. Když byl dostatečně odlákán od svého hlavního voje, objevil se Buquoy se svou plnou silou, která čítala zhruba 2000 pěchoty a 3000 jízdy.

Mansfeld byl celou císařskou armádou velmi zaskočen, své vojsko však ihned stáhl zpět k jeho druhé části čekající u Velkého Záblatí, rozestavil je před vesnicí, a dokonce ještě šestkrát vypálil na císařské kyrysníky (*Volf 1962*, 125). Na Mansfeldovy dvě jízdní kornety se vyřítilo celé nepřátelské jezdecko skládající se z valdštejských kyrysníků a lehké uherské jízdy, a i přes snahu mansfeldských bojovníků byli tito pobiti či rozehnáni. Pěchota tak zůstala nekrytá a pravé křídlo se rozprchlo, jelikož jim císařští za zády zapálili vesnici. Prchající pěchotu nepřátelé pobíjeli či zajímali. Mansfeldovi se podařilo seskupit kolem sebe padesát jezdců a s jejich pomocí vyhnat uherskou jízdu z vesnice. Tam se také stáhl zbytek pěchoty do zahrad, kde se kryl mezi živými ploty a spížími vozy. Obráně velel major Carpezon a obránci se bránili tak urputně, že pálili i do vlastní jízdy ustupující k vesnici (*Volf 1962*, 126).

Mansfeld se zřejmě snažil zachránit zbytky jízdy a odeslat do bezpečí alespoň vojenskou pokladnu, svůj osobní poklad a některé další části vozatajstva. Sám Mansfeld

dojel v noci do Týna nad Vltavou. Pěchota bránila svůj tábor v zahradách až do večera, ale jelikož nepřišly žádné posily, a navíc chytil sklad prachu a nebylo čím střílet, tak kolem osmé večer Carpezon s 900 muži kapituloval. Buquoy zůstal na místě bitvy ještě asi hodinu a poté odtáhl zpět do Českých Budějovic (*Volf 1962*, 126).

Tato bitva je známá jako obrovská katastrofa pro stavovské vojsko, a jistí zpravodajové informovali o tom, že v ní zahynulo desítky tisíc vojáků. Už z počátečních počtů vojsk je jasné, že je to poměrně hodně nadsazený počet, a ačkoliv při této nerovné bitvě zahynula spousta mužů, většina byla buď raněna či roztroušena po kraji. Volf spočítal podle různých pramenů ztráty stavovských na 150 jízdních a 200 pěších, což je vysoké číslo, ale ani zdaleka nedosahuje, byť jen jednoho tisíce (*Volf 1962*, 126).

Roztroušené zbytky Mansfeldova vojska se dostaly do Písku, Protivína a Vodňan. Do Protivína dorazilo s částí jízdy asi sto vozů včetně armádní a Mansfeldovy osobní pokladny. Sám Mansfeld přijel den po bitvě do Písku a posléze pokračoval do Strakonice a do Plzně sehnat nové vojsko (*Volf 1962*, 127). Ležení stavovských vojsk se po bitvě přesunulo mezi Tábor a Soběslav. Kvůli zprávám, že císařským přišly posily z Pasova a jejich stav čítá 20 000 mužů, dostal hrabě Hohenlohe 14. června souhlas direktorské vlády k opuštění základny na Rudolfově a ústupu k Třeboni a Stráži nad Nežárkou. Ten nastoupil 15. června a byl velmi neuspořádaný. Vojsko svůj tábor zapálilo a vydrancovalo vlastní markytány (*Pospíšil 1913*, 134). Posléze ustupovalo v devíti houfech. Za nimi vyrazil z Českých Budějovic Dampierre, ale zadní voj stavovského vojska jeho jednotku u Lišova rozprášil. Dampierrovi Uhři tak alespoň vydrancovali Lišov, stejně jako budějovický městský praporec 16. června vydrancoval dlouho konkurenční Rudolfovi (*Volf 1962*, 128).

Záblatská porážka a ústup stavovského vojska měla také za následek triumf císařského vojka, které dobylo Veselí nad Lužnicí, vyplenilo Bošilec, Dolní Bukovsko, Horusice a Ponědraž. Stavovská posádka opustila 17. června také Hlubokou, která byla dána v plen císařským vojákům z valonského pluku. Někdy v týdnu poté obsadil Buquoy i Vimperk, Prachatice a vykradl Blatnou. Osmnáctého června přepadla Buquoyova uherská jízda Rožmberk, přičemž hrad se jí ubránil, ale město kapitulovalo. Uhři na zpáteční cestě do Budějovic ještě vydrancovali tvrz v Komařicích a zapálili komařický dvůr. O den později kapituloval Benešov u Kaplice, Slavče, Zdíky a Hoděnice a další den poté Stropnice, Trhové Sviny a Týn nad Vltavou (*Volf 1962*, 129-130). Někdy po dobytí Týna nad Vltavou se podařilo císařským obsadit i Bechyni (*Volf 1963*, 80). Po 20. červnu bylo možné narazit na Buquoyovy uherské jezdce i v Pootaví. Ti se vyhnuli Vodňanům,

ale obsadili a vyloupili Strakonice, kde se pár dní zdrželi, a z nich udělali výpad na Horažďovice (*Volf 1962*, 130-131).

V době bitvy u Záblatí stál Thurn s velkou částí vojska před Vídní a ohrožoval přímo císaře Ferdinanda II. Po porážce mansfeldského vojska však musel odtáhnout od Vídně s nepořízenou a táhnout na pomoc stavovským vojskům v jižních Čechách (*Polišenský 1960*, 95-96). Podle jedné zprávy se dostal Thurn už před 26. červnem do Jindřichova Hradce s vojskem o síle 13 000 pěších a 1000 jízdních. Svůj předvoj s 5000 muži poslal k Táboru a Pelhřimovu. Mezitím také Mansfeld již doplnil rozvrácené vojsko na 3000 pěších a 1000 jízdních, přičemž od direktoria dostal ještě šest kornet kyrysníků a 2000 pěchoty (*Volf 1962*, 129). S novou armádou nastoupil do Pootaví, které ohrožovali Buquoyovi uherští jezdci, a 30. června obsadil opět Horažďovice. Zatím Buquoy, o kterém se soudilo, že leží s armádou u Soběslavi, se 24. června objevil u Nových Hradů, které dva dny dobýval, než se jejich posádka vzdala. Z nich vtrhl do Rakous, obsadil Weitru i Zwettl a poprvé od bitvy u Lomnice obnovil přímé spojení na Vídeň (*Volf 1962*, 131).

Pro armádu hraběte z Hohenlohe, rozloženou mezi Veselím nad Lužnicí a Soběslaví, byla palčivým problémem přítomnost císařské posádky v Týně nad Vltavou, která ji neustále ohrožovala. Navíc se císařští pokusili dobýt i Tábor, což se jim ovšem nepodařilo. Táborští dokonce odmítli rozkaz hraběte z Hohenlohe nasypat kolem města nové šance, jelikož svou obranu považovali za dostatečnou (*Volf 1962*, 132). Dne 26. června císařské vojsko vydrancovalo Lomnici nad Lužnicí a následně se v ní usadilo. O čtyři dny později znovu vydrancovalo Veselí nad Lužnicí a také dvůr a kostel sv. Máří Magdaleny na Poušti.

Nově příchozí Thurn chtěl znovu dobýt oblasti ztracené po bitvě u Záblatí, a tak se 2. července spojil s vojsky hraběte z Hohenlohe. Spojené armády, údajně čítající kolem 25 000 mužů, se přesunuly k Lomnici nad Lužnicí (*Volf 1962*, 133). Naopak Buquoy se stáhl se svými jednotkami na Budějovicko a do Pošumaví. Síla jeho vojsk měla dosahovat 22 000 mužů (*Volf 1963*, 80). Vojska byla v plné síle, ale generálové obou stran jeli vyjednávat do Vídně a do Prahy, čekalo se, jak dopadne císařská volba a český sněm a armády ležely celé dva měsíce léta 1619 v nečinnosti (*Volf 1962*, 133-134).

Počátkem srpna se Buquoy snažil dostat se svým vojskem z Týna nad Vltavou a Bechyně k Táboru, načež se stavovské jednotky stáhly ze 7. na 8. srpna k Veselí nad Lužnicí a na druhý den až k Plané u Tábora, kde na sebe obě armády mohly vidět přes řeku. Po této anabázi se Buquoy opět stáhl, načež 25. srpna nenadále přitáhl před Písek

(Volf 1963, 80-81). Písečtí tento přepad nečekali, císařské vojsko dobylo a zapálilo Pražské předměstí a následně střelbou z děl pobořilo palisády u Dolní brány. V té době začalo město vyjednávat o kapitulaci, ale Buquoyovi vojáci v nestřežený okamžik přelezli hradby, pobili obránce, co se jim postavili na odpor, a začali rabovat a znásilňovat. Sám Buquoy musel své vojáky zadržet, načež písecká posádka přešla do jeho služeb (Volf 1963, 81-82).

Po pádu Písku se vydal Buquoy k severu na Mirovice a Mirovice. Hohenlohe ho pronásledoval a zřejmě 30. srpna se mu postavil do cesty u Mirovic ve snaze zabránit mu v dalším postupu na Prahu či Plzeň. Dne 3. září vytáhl z Prahy Mansfeld s novým vrchním velitelem stavovských vojsk, knížetem Kristiánem z Anhaltu. O dva dny později leželo toto vojsko na Chlumku u silnice mezi Mirovicemi a Březnicí, kde se mu podařilo odrazit Buquoye, který zřejmě někdy předtím zatlačil hraběte z Hohenlohe od Mirovic k Zalužanům (Volf 1963, 82-83). Po srážce 5. září leželo Buquoyovo vojsko v údolí říčky Skalice, zatímco spojené stavovské vojsko obsadilo Horosedlskou horu. Následujícího dne se obě vojska rozvinula k bitvě, ke které však nedošlo. V souvislosti s touto šarvátkou se Skála zmiňuje o jakési šanci či redutě, kterou postavili císařští v lese poblíž stavovského tábora a obsadili 1500 muži (Skála 1867, 341).

Patnáctého září odtáhl Buquoy se svou armádou zpět přes Zvíkov k Veselí nad Lužnicí a Českým Budějovicím. Stavovské vojsko se v té době potýkalo s dlouhodobým problémem – nevyplácením žoldu. Táhl pod vedením hraběte z Hohenlohe přes Krásnou Horu a Sedlčany k Votici, kde mu byl zadržený žold vyplacen. Dále vojsko směřovalo k Táboru a 26. září dosáhlo Veselí nad Lužnicí. Jiný oddíl stavovských se v ten samý den zmocnil Bechyně (Volf 1963, 86-87).

Mezitím Buquoy zabezpečoval části jižních Čech, které byly v držení císařských a doplňoval posádky v jednotlivých městech, načež 25. září dobyl Rožmberk a poté odtáhl ve třech kolonách přes Nové Hrady, Kaplici a Český Krumlov do Rakous (Volf 1963, 87). Buquoye pronásledovalo vojsko hraběte z Hohenlohe, zatímco Thurnova armáda odešla na Moravu a v jižních Čechách zbyl ze stavovských generálů pouze Mansfeld s polním vojskem o 7000 mužích a zbytkem v posádkách. Na druhé straně oba císařští generálové byli také v Rakousku a vojskům, která zbyla v jižních Čechách, velel don Baltazar de Marradas y Vique (obr. 16C) ze svého hlavního stanu v Českých Budějovicích (k Marradasově působení v Českých Budějovicích srov. Sterneck 2005; 2011a; 2011b; 2012a). Také tyto jednotky byly umístěné hlavně v posádkách jednotlivých měst. Samotné polní vojsko čítalo údajně kolem 4000 mužů (Volf 1963, 88).

Mansfeld měl tedy v poli převahu, které se snažil skromně využít a do konce roku 1619 dobýval města, která byla ztracena po porážce u Záblatí. Dne 23. října přitáhl k Vimperku, město se poddalo, ale o hrad musel svést tuhý boj. O den později jej dobyl a většinu posádky pobil, zbytek zajal. Stavovští 26. října obsadili Vodňany, jejichž posádka se vzdala za volný odchod. Druhého listopadu oblehl Mansfeld Prachatice a s šesti děly se prostřílel hradbami, posádka posléze opět kapitulovala na volný odchod. Stavovské vojsko taktéž 12. listopadu znovu dobylo Týn nad Vltavou. V té době se krumlovští obraceli na Buquoye, aby jim poslal posily, jelikož stavovští zabrali již všechny města v okolí a nyní hrozí Krumlovu od Netolic (*Volf 1963*, 88-90). Mansfeld se však obrátil na Písek, ke kterému přitáhl 21. listopadu a zřídil si tábor mezi putimskou a budějovickou cestou „na Ohradách“. Město se nechtělo vzdát, a tak na ně pálil z šesti děl. Výsledku dosáhl až po 2. prosinci, kdy byla přivezena dvě těžká 48 liberní děla z Prahy, pomocí kterých rozstřílel baštu i hradby. Velitel posádky Martin Huerta však stále nechtěl město vydat, a tak ho jeho vlastní posádka zajala a 6. prosince kapitulovala (*Volf 1963*, 90-91).

5.2.c Konečná ofenzíva - 1620

Po dobytí Písku v něm Mansfeld nechal dvě setniny posádky a sám odtáhl na Šumavu k volarským šancím, které byly osazeny 150 knechty. Jelikož šlo o hliněnou valovitou stavbu, děla proti ní byla neúčinná, navíc útočníky zaskočily třesuté mrazy a chumelenice, a tak se s nepořízenou stáhli do Prachatic (*Volf 1963*, 91). Tento neúspěch o získání průsmyků Zlaté stezky byl možná klíčovým momentem, jelikož koncem ledna 1620 přišly Marradasovi po Zlaté stezce posily v počtu 4000 mužů. Ještě na konci ledna přitáhl Marradas s vojskem před Týn nad Vltavou a Veselí nad Lužnicí, přičemž obě města posléze kapitulovala (*Volf 1964*, 1). Během ledna také vešla ve známost tajná smlouva mezi Ferdinandem II. a Maxmiliánem Bavorským, který se zavazoval ujmout vedení vojsk Katolické ligy. Zahraniční vojska z Protestantské unie také nezůstávala pozadu a začala podporovat stavovskou armádu (*Volf 1964*, 1-2). Mansfeld se tak se svými vojsky začal stahovat na západ, opevňovat Plzeň a zabezpečovat hranici s Bavorskem.

V noci o masopustu ze 4. na 5. března se povedl Marradasovi husarský kousek, když podnikl výpad na Třeboň, zapálil předměstí a odvezl si bohatý lup. Třeboňská posádka byla zřejmě zmožena masopustem, a tak se Marradase ani nesnažila pronásledovat. Stavovští se v polovině března opět pokusili dobýt Týn nad Vltavou, jelikož byl nebezpečný Táboru, u kterého se shromažďovalo vojsko, jež mělo vtrhnout do Rakous. Po masopustním kousku se Marradas pokusil ještě jednou o něco podobného, když v noci na 4. dubna objel Třeboň, přepadl a vyraboval Stráž nad Nežárkou a znovu se vrátil zpět do Českých Budějovic. Konečně 11. dubna se opět povedlo Mansfeldovi dobýt zpět Týn nad Vltavou, neobešlo se to ovšem bez ohně, který poničil část města a zámku. Po této epizodě Mansfeldovi vojáci bezdůvodně vyrabovali Kamenici nad Lipou. Poté se Mansfeld utábořil v Počátkách, kde ležel až do 3. května, kdy odtáhl do Rakous a v jižních Čechách nechal vojsko pouze v posádkách (*Volf 1964*, 2-3).

Po odchodu všech polních vojsk z jižních Čech přešel Marradas do ofenzívy a 1. května vyrazily současně dvě císařské jednotky k Bechyni a Soběslavi. Lehká jízda se tak dlouho snažila vylákat posádku, až se jí to podařilo, přičemž poté se objevila silná pěchota, která městskou posádku snadno přemohla. Tato lest se Marradasovi povedla ještě jednou u Vodňan 6. května. O týden později vytáhl s celým vojskem čítajícím kolem 4000-5000 mužů k Prachaticím, které tři dny obléhal a ostřeloval. Posádka se však nevzdala, a nakonec ji vysvobodilo stavovské vojsko poslané z Písku. Marradas měl sice

stále převahu, ale nechtělo se mu pouštět do polní bitvy, a tak odtáhl zpět k Českým Budějovicím. Ještě poslední den května se znovu pokusili stavovští dobýt Týn nad Vltavou, což se jim však tentokrát nepovedlo (Volf 1966, 8-9).

V červnu začal nový český král Fridrich shromažďovat vojsko k Písku. Kolem poloviny června se vrátil do Čech i Mansfeld, který byl pověřen uzavřením Zlaté stezky a odebráním Marradasovi jeho zisků. Začal tím, že 18. června přepadl, vyraboval a vybil klášter ve Zlaté Koruně, po čemž se stáhl do Vodňan. Krumlovská posádka napadla Mansfeldův zadní voj, ale byla odražena (Volf 1966, 10).

Další etapou bylo dobytí Týna nad Vltavou, kvůli kterému nalíčil Mansfeld na Marradase lest. Vyslal uherskou jízdu a prachatickou posádku k Chvalšínám a snažil se přesvědčit, že tam táhne celá jeho armáda. Lest se vydařila, a zatímco Marradas pronásledoval „obléhatele Chvalšín“, Mansfeld stál s vojskem před Týnem, dva dny pátil do hradeb, až 24. června posádka kapitulovala na volný odchod. Počátkem července přivezl Mansfeld nová děla z Norimberka, celkem „33 malých moždířků na nízkých kolečkách, kdy každý moždíř utáhl jeden kuň... jsou prý jen 1 a půl lokte vysoké, ale střílejí kule velké jako lidská hlava a při výstřelu metají oheň“ (Volf 1966, 9-11).

V červnu 1620 definitivně končila jihočeská drobná guerillová válka, jelikož u Innu se shromažďovala obrovská vojska Katolické ligy pod vedením Maxe Bavorského. Reakcí na to bylo vydání královského patentu z 14. srpna, jímž byla povolána do zbraně všechna šlechta a učiněna všeobecná pohotovost královských měst. Mustrplacy byly zřízeny ve Vodňanech, Písku a Týně nad Vltavou. Také možná víc, než kdy dříve bylo potřeba zabezpečit přechody Zlaté stezky. Navráťivší se Thurn tak vytáhl 27. července k volarským šancím, jež byly osazené 300 muži. Ti odmítli kapitulovat, a tak Thurn, zkušený z obléhání měst, dal šance pokopat a podminovat. Akce se však minula účinkem a minérům se vymstila, jelikož hlína valů výbuch pohltila, sedla si zpět, a naopak letící kameny poranily minéry a sapéry. Teprve poté, co stavovští zapálili kolem šancí dýmající ohně, jejich posádka 29. července kapitulovala na volný odchod. Následně se Thurnovo vojsko stáhlo k Vodňanům (Volf 1966, 11-12).

Další jednotky stavovských ležely v srpnu v Bechyni, hlavní voj byl mezi Týnem a Tábořem, odkud se přesunul na linii Lomnice nad Lužnicí – Jindřichův Hradec. Koncem srpna přikázal král Fridrich soustředit zemskou hotovost z většiny českých krajů v jižních Čechách. V té době však přišla informace o formování další bavorské armády, kvůli čemuž bylo celé velké pracně seskupené stavovské vojsko opět rozdrobeno do nejrůznějších posádek. Mezitím ligistické vojsko už se dostalo na dohled českých zemí,

23. srpna u Freiburgu, 28. srpna obsadil Max Bavorský Dolní Dvořiště, Kaplici a Benešov nad Černou. Neodvážil se však na Thurna, který stál u Jindřichova Hradce s 8000 muži, a tak se obrátil zpět do Rakous, 30. srpna obsadil Weitru, poté Zwettl a 8. září se jihovýchodně od Zwettlu spojil s Buquoyovou armádou.

Spojená vojska tak čítala kolem 40 000 mužů, zatímco Anhaltova armáda měla kolem 21 000 (*Volf 1966*, 13-16). Anhalt zamířil do Čech přes Znojmo a 16. září ležel mezi Znojmem a Jindřichovým Hradcem. Císařská armáda táhla do Čech dvěma proudy – Max obsadil 18. září Waidhoffen, o den později Gmünd a 21. září již překračoval hranice u Nových Hradů, obsadil Trhové Sviny a 23. září dorazil do Českých Budějovic. Druhá armáda vedená Buquoyem táhla západněji přes Rožmberk a snad i Velešín do Českých Budějovic, kam dorazila 23. září. Tam se císařská generalita dva dny radila, přičemž Buquoy odeslal část svých vojsk k Třeboni, což vyděsilo stavovské předáky, kteří vyslali krajskou hotovost od Vodňan a Hluboké nad Vltavou na východ k Veselí nad Lužnicí a Kardašově Řečici a zesílili posádky v Bechyni a Soběslavi (*Volf 1966*, 16-17).

Když Buquoy dosáhl svého, čímž bylo zřejmě rozptýlení a zmatení nepřítele, odvedl svůj oddíl zpět do Českých Budějovic a 24. září vyrazily obě císařské armády na severozápad. Max táhl na Vodňany, Buquoy na Prachatice. Vodňany odmítly kapitulovat, ale poté, co jim Max vystřílel do hradeb velkou trhlínu, 25. září městská rada kapitulovala. Posádka byla propuštěna na čestné slovo, ale při odchodu bylo stejně mnoho z nich pobito. Buquoy zatím obléhal Prachatice, které císařští dobyli 27. září a pobili v nich na 300 vojáků i civilních obyvatel (*Starý 1973*, 57-59). Ten samý den se císařským Sušice a Klatovy vzdaly bez boje (*Vogeltanz 1990*, 57). Mezitím se podařilo Mansfeldovi odrazit Bavorsy u Janovic nad Úhlavou, kteří se tudy chtěli dostat do Čech, ale poté se musel stáhnout ke Švihovu, aby neměl nepřítele v boku a následně do Plzně, čímž obětoval císařským právě Klatovy (*Volf 1966*, 17).

Obě císařská vojska stanula 29. září před Pískem. Buquoy táhl přes Protivín a Selibov a hlavní stan si položil ve Smrkovicích, vojsko leželo v místech dnešní písecké nemocnice. Max táhl přes Ražice a Putim a s vojskem se rozložil pod Hradištěm a na Pražském předměstí. Písečtí nechtěli kapitulovat, jelikož věděli o vojsku hraběte z Hohenlohe, které leželo nedaleko v Milevsku. Císařští začali město ostřelovat, Max obsadil Pražské předměstí, načež se strhl boj o barbakan před Pražskou branou, hradby byly podkopávány a podminovány. Jelikož stavovská armáda z Milevska na pomoc nepřišla, zahájila městská rada jednání o kapitulaci. Opakovala se však situace z minulého roku a během jednání do města vtrhli císařští vojáci, kteří přešli hradbu a probili se

k Budějovické bráně. Tu otevřeli zbytku vojska, načež nastal masakr, celkem bylo zabito asi 1200 lidí, z toho 300 posádky a 400 bojujících měšťanů, zbytek bylo civilní obyvatelstvo. Zbylí obyvatelé Písku se 1. října poddali císaři (*Volf 1966*,18-19).

Po píseckém masakru bylo další obsazování měst poměrně jednodušší. Maxmiliánova vojska obsadila 2. října Strakonice, den na to Horažďovice, 4. října Nepomuk a 6. října Blovice. Buquoy táhl východněji ze Strakonic do Blatné a 6. října obsadil Lnáře. Nakonec se obě dvě armády opět spojily proti Plzni. Mezitím stavovská armáda i s králem Fridrichem ležela na Blatensku a jediný její větší úspěch bylo zničení Buquoyova zadního voje 6. října, který se ovšem hned na to spojil s vojskem Maxmiliána Bavorského (*Vinter 1966*, 55-56). Po 8. říjnu se stavovská armáda rozložila na hranicích podbrdského a plzeňského kraje a vyčkávala na další tah císařských. Ti nakonec táhli přes Rakovník, kde došlo k týdenním taktickým přesunům a drobným potyčkám mezi oběma vojsky, na Prahu, kde celé stavovské povstání skončilo v bitvě na Bílé hoře (*Uhlíř 2017*, 92-124). V jižních Čechách zůstaly po tomto tažení císařské posádky v Českých Budějovicích, Českém Krumlově, Vodňanech, Písku, Prachaticích, Hluboké nad Vltavou a v Týně nad Vltavou. Oproti tomu stavy držely Třeboň, Jindřichův Hradec, Soběslav, Veselí nad Lužnicí, Tábor, Zvíkov a Orlík (*Volf 1966*, 19-23).

5.2.d Jižní Čechy v dalších etapách třicetileté války

Po prohrané bitvě na Bílé hoře 8.11.1620 bylo stavovské vojsko oficiálně rozpuštěno. V zemi však po celý zbytek třicetileté války zůstalo císařské vojsko pod velením generála Marradase (*Kalista 1994, 66*). V druhé polovině listopadu 1620 oblehla císařská vojska Tábor, posádka však nechtěla město vydat, ubránila se dvěma útokům, a ještě získala dvě děla (*Thille – Čenský 1875, 200*). Jindřichův Hradec se vzdal bez boje. V rukou stavů zůstala pouze Plzeň, Tábor, Třeboň, Zvíkov a Orlík. Plzeň vydala její posádka 2. dubna 1621. V dubnu po krátkém obléhání se vzdala také posádka hradu Orlíka Marradasovi, který pak obklíčil Tábor a dobýval ho až do listopadu 1621 (*Toman 1968, 161-164*). Z 25. září 1621 pochází zpráva od Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat, z obléhacího tábora před Tábořem, svědčící o nouzi ve městě při níž obléhání vypustili 100 selských lidí žen i mužů a v noci vyhodili z města tři malé děti staré kolem osmi týdnů, které posléze obléhatele zachránili (*Kouřil 1976, 88*). Teprve 18. listopadu po šestiměsíčním obléhání táborská posádka město vydala za volný odchod (*Thille – Čenský 1875, 203*).

Již počátkem roku 1621 se pokoušeli Bavoři dobýt Třeboň, když se to nepodařilo, čekali nejdříve, až padne Tábor. Jelikož byla Třeboň v té době nejmodernější pevností jižních Čech, namísto vojenského obléhání se císařští pokusili zabránit přísunu potravin (*Kalista 1994, 68*). Posádka město nakonec dobrovolně vydala sama 10. března 1622 (*Thille – Čenský 1875, 204*). Posledním ostrůvkem stavovských se tak stal Zvíkov, jehož posádka se urputně bránila, ale když jí došlo, že za dané situace nemůže být osvobozena stavovskými vojsky operujícími v Kladsku, tak se 28. června 1622 vzdala (*Toman 1968, 173*).

Jižní Čechy však hrály důležitou úlohu i po potlačení veškerého stavovského odporu. Během dvacátých a třicátých let byla v Českých Budějovicích umístěna posádka pod velením generála Marradase. Ačkoliv nebyly jižní Čechy zrovna bojištěm, procházelo přes ně mnoho vojenských jednotek a „durchzugy“ se staly pravidelnou součástí života té doby (*Sterneck 2012b, 251-267*).

V době saského vpádu do Čech 1631-1632 se České Budějovice staly hlavním městem království a stáhli se do nich všichni zemští úředníci, jelikož Sasové obsadili Prahu. V jižních Čechách se tak hromadilo vojsko, které mělo být nasazené proti Sasům. Navíc zřejmě zapůsobila agitace Matyáše Thurna, který se v té době vrátil z emigrace do

Prahy, a kolem Českých Budějovic a Jindřichova Hradce vytvořili poddaní selské houfy, které napadaly pocestné (*Kalista 1994*, 69). Přítrž tomu udělala až Valdštejnova armáda, v počtu 60 000 mužů, což bylo největší vojsko, které do té doby Jihočeši viděli. Ta dorazila 25. dubna 1632 do Jindřichova Hradce a poté táhla dál na Tábor, kde zůstala od 26. dubna do 3. května. Tažení na Sasy pak probíhalo přes Týn nad Vltavou, Písek, Blatnou a Plzeň. Toto vojsko se pak minimálně ještě dvakrát do jižních Čech vrátilo v zimě 1632-1633 a 1633-1634 na zimní kvartýry (*Kalista 1994*, 70-71).

Další vojenské akce zasáhly jižní Čechy až s vpádem Švédů roku 1639. Od hlavního voje směřujícího na Prahu se oddělil oddíl o 5000 mužích, který táhl na Tábor, Rudolfovo a České Budějovice, ale nepodařilo se mu dosáhnout větších úspěchů (*Kalista 1994*, 71). Následující rok přitáhlo švédské vojsko od bavorských hranic, v polovině března 1640 se mu podařilo dobýt Písek a dostalo se až k Týnu nad Vltavou. Před Tábořem však na Švédy čekala císařská armáda, která je vytlačila ze země. Toto císařské vojsko bylo poražené v bitvě u Breitenfeldu 2. listopadu 1642 a jeho obnovené vystavění probíhalo opět na Táborsku (*Kalista 1994*, 73).

Ve čtyřicátých letech 17. století byly České Budějovice, Písek, Týn nad Vltavou a Zvíkov hlavními zásobárnami pro císařské vojsko. V roce 1645 se dostala do jižních Čech opět švédská armáda, která táhla od Plzně ke Klatovům, poté do Pootaví směrem na České Budějovice (obr. 15). Proti Švédům však šlo císařské vojsko, které na ně narazilo u Horažďovic. Dne 27. února 1645 došlo málem k bitvě u Střebomyslic, ale mezi oběma armádami ležela Otava, kterou si ani jedna z nich netroufla přejít (*Kalista 1994*, 73). Švédi tedy táhli dál po pravém břehu kolem Strakonice a Písku, které byly však obsazené silnými císařskými posádkami. Od Písku se stočili severně směrem na Čížovou a Mirovice, ale 2. března uhnuli východně směrem k Vltavě, tu přebrodivili a pokračovali přes Sedlčany, Kosovu Horu, Janovice a Olbramovice.

Na Voticku na švédské vojsko čekala císařská armáda, která 5. března donutila Švédy k polní bitvě u Jankova. Ačkoliv byli císařští v přesile, vlivem špatné strategie a neukázněnosti vojáků je Švédi na hlavu porazili. Padlých bylo kolem 4000, stejně jako zajatých, mezi nimiž nechyběl ani vrchní velitel a většina velení. Tato bitva byla největším švédským vítězstvím, které v podstatě rozhodlo o zahájení mírových jednání (*Kalista 1994*, 73-74). Po bitvě táhli Švédi směrem na Moravu a dál k Vídni. Švédské posádky nechali v jižních Čechách pouze v Počátkách a Žirovnici, ale ty odtáhly již roku 1646. Větším problémem pro jižní Čechy byla švédská posádka v Jihlavě, která až do prosince roku 1647 plenila okolí až k Táboru a Jindřichovu Hradci (*Kalista 1994*, 74-75).

Od července 1645 se v jižních Čechách opět shromažďovalo císařské vojsko proti Švédům, ale po odchodu hlavní švédské armády ze země koncem roku 1645 táhlo také za ní.

V době boje o Prahu od konce července 1648 se Českobudějovicko opět stalo shromaždištěm císařských vojsk, čehož se dovtípili i Švédi, kteří oblehli Tábor, jenž se jim po týdnu vzdal. Švédské zacházení s dobytým městem je přirovnáváno svou hrůzností k pádu Písku 1620. Císařské vojsko, které se na jihu Čech postupně formovalo, nemělo takovou sílu, aby Švédům v dobytí Tábora zabránilo, a Švédi se ho navíc snažili rozdrtit ještě před plným zformováním. Po dobytí Tábora obešli Švédi České Budějovice, 21. září 1648 dobyli Český Krumlov a 23. září se dostali až k Rožmberku. V té době však táhla od severu císařským posila, ale švédské vojsko, které se to včas dozvědělo, ji překvapilo na hrázi Bezdřeva u Hluboké nad Vltavou. Překvapení bylo dokonalé a Švédi nejen, že vyhráli, ale zajali většinu velení i s jejich zavazadly. Poté se Švédi stáhli zpět ku Praze, aby stačili naloupit co nejvíce kořisti, než bude uzavřen mír (*Kalista 1994, 77-79*). Vojskové operace třicetileté války tak v jižních Čechách skončily, ačkoliv až do ratifikace míru v roce 1650 zůstala švédská posádka v Táboře a císařské vojsko, které ji kontrovalo. Jihočeští poddaní se tak ještě celou dobu museli potýkat s vyživováním těchto vojsk (*Kalista 1994, 79*).

5.3 Války a dědictví rakouské (1740-1748)

Po téměř sto letech poklidného vývoje a obnovy jižních Čech po hrůzách třicetileté války zasáhl toto území další konflikt – války o dědictví rakouské (obr. 18). Ty propukly po smrti císaře Karla VI. Habsburského, který zemřel 20. října 1740 bez mužského potomka. Ačkoliv se císaři během let 1713-1735 podařilo v mezinárodním prostoru prosadit dokument zvaný Pragmatická sankce, který zaváděl dědické právo prvorozeného a nedělitelnost habsburských zemí, ihned po císařově smrti a nástupu jeho prvorozené dcery Marie Terezie vzneslo několik sousedních panovníků nárok na habsburské země (*Hamannová 1996*, 206-207).

Jedním z nich byl nově nastoupivší pruský král Fridrich II. Veliký, který již několik měsíců po smrti císaře Karla VI., v prosinci 1740 obsadil Slezsko a posléze na jaře 1741 porazil rakouská vojska u Molvic (*Goll 1915*, 23). Do habsburských zemí se vydalo taktéž vojsko hlavního pretendenta trůnu, bavorského kurfiřta Karla Alberta z rodu Wittelsbachů, které bylo díky podpoře Francie složeno většinou z francouzských vojáků (*Šindelář 2005*, 142-143).

Bavorsko-francouzské vojsko obsadilo 15. září 1741 Linec a v druhé polovině října táhlo přes Zwettel, Vitoraz a Nové Hrady směrem na České Budějovice. Do těch dorazilo pod vedením samotného bavorského kurfiřta 8. listopadu a dočkalo se přátelského přijetí (*Goll 1915*, 114). Karel Albert se tam však dlouho nezdržel, ale táhl se svou armádou přes Písek ku Praze. Po cestě z Písku u Čížové však napadl bavorské odcházející oddíly předvoj rakouské armády složený z uherských husarů. Tato šarvátko se měla odehrát na rozcestí mezi Čížovou a Zlivicemi a vojáci v ní padlí měli být údajně pohřbeni vedle bojiště na místě, který posléze označoval dřevěný kříž. Podle Františka Krhouna byl hromadný hrob již objeven a bez jakékoliv dokumentace zničen ve 30. letech 20. století, kdy došlo k rozšíření asfaltového povrchu rozcestí (*Krhoun 1968*, 48).

Bavorsko-francouzské vojsko obsadilo Prahu v noci z 25. na 26. listopadu a Karel Albert se 7. prosince prohlásil českým králem. Mezitím však na cestu do Čech vyrazilo i rakouské vojsko pod vedením Františka Štěpána Lotrinského, a tak Bavorům nezbylo nic jiného než se stáhnout zpět do jižních Čech. Dne 6. prosince opět obsadili Písek, o den později Protivín a 9. prosince Hlubokou nad Vltavou. Kolem Písku si vybuodovala armáda Karla Alberta polní ležení, kde se řady stanů táhly v délce kolem 3,5 km od kostela sv. Václava přes Purkartice až k Topělci (*Šindelář 2005*, 150-151). Za třeskutých mrazů

počátkem roku 1742 se však celé vojsko nakvartýrovalo do města. Celé jejich vojsko čítalo asi 14-16 000 mužů (*Ludvík 1996*, 136).

Rakušané o síle asi 20 000 mužů v té době leželi u Tábora, Týna nad Vltavou, Českých Budějovic a Freistadtu. Hlavní stan měl však František Štěpán v Jindřichově Hradci a posléze v Třeboni. S jistotou přesily se vydal vstříc bavorskému vojsku a 22. prosince 1741 odtáhl přes Lišov a Rudolfov do Českých Budějovic. Mezitím však bavorsko-francouzská posádka z Hluboké odtáhla k Písku, a tak Rakušanům nezbývalo nic jiného než táhnout za ní. Pochod započali na Štědrý den směrem na Vodňany, které ještě ten samý večer dobyli. Po dvou dnech táhli dále k Protivínu, kde zajali 200 vozů s proviantem. Dne 27. prosince stálo rakouské vojsko v plné síle u Selibova (*Ludvík 2001*, 42-44). Další den se vydali Rakušané k Písku a snažili se vylákat bavorsko-francouzské vojsko k polní bitvě. To se Františku Štěpánovi však nepodařilo, pevné město se mu za posledních prosincových dnů dobývat nechtělo, a tak se dne 29. prosince stáhl s vojskem zpět k Selibovu (*Ludvík 1996*, 137-138).

Po odchodu rakouských vojsk vyslal Karel Albert oddíl o síle 300 jezdců a 400 granátníků rekognoskovat terén po nepřítelově ústupu. Jednotce se však podařilo narazit na zadní voj rakouského vojska tvořený uherskými husary, kteří využili své přesily a vrhli se proti bavorsko-francouzskému oddílu. Ten navíc v úprku zpět do města opustila jízda, a tak proti 1100 uherským husarům zbylo 400 pěších Francouzů. Většina z nich byla údajně zmasakrována u kapličky Panny Marie u budějovické silnice (*Šindelář 2005*, 155-157). Rakouská armáda se mezitím dostala do Protivína, kde 1. ledna 1742 vydal František Štěpán rozkaz vytáhnout do zimních kvartýrů v Českých Budějovicích, Třeboni, Lišově, Kaplici, Rožmberku, Vyším Brodě, Táboře a Veselí nad Lužnicí. Francouzská armáda se ubytovala do zimních kvartýrů v Písku a severně a západně od něj – ve Strakonících, Štěkni, Kestřanech, Velkých Nepodřicích, Přešřovicích, Vítkově, Jemnici, Brusech, Dobevi, Radomyšli, Oseku, Sedlicích, Strážovicích, Bělčicích, Blatné, Plzenci a Plzni. Část francouzského vojska také ležela u Volyně a Vimperka (*Ludvík 2001*, 46-49).

V březnu 1742 odtáhla větší část rakouského vojska na Moravu a v jižních Čechách tak zůstala pouze budějovická posádka o síle 9000 mužů. Ta se snažila vyhnat bavorsko-francouzské vojsko z Hluboké nad Vltavou, kterou 17. května 1742 oblehla. Rakušané se položili táborem u obce Zahájí v poloze Řídká blana a čekali na francouzské posily, které měly přijít Hlubockým z Písku (*Kubů – Zavřel 1988*, 183-184). Francouzům však mezitím dorazily čerstvé posily z Bavorska a od Chebu, čímž se jejich vojsko

rozrostlo na cca 18 000 mužů, zatímco císařští měli jen 9 000. Rakušané se posléze přesunuli do výhodnější polohy, zřejmě mezi Mydlovary a Olešníkem, kde vybudovali nový tábor. Než se však nepřítel přiblížil zvedlo se rakouské vojsko opět na pochod a začalo ustupovat zpět k Hluboké a Českým Budějovicím z obavy, aby je nepřítel neodřízl (*Kubů – Zavřel 1988*, 184).

Dne 25. května 1742 však v lese Řídká blana dohnali Francouzi zadní voj rakouského vojska, a to se tak radši sešikovalo do bojového postavení. V podstatě se bojovalo o ves Zahájí, jež stála mezi dvěma vojsky připravenými na bitvu a která byla nakonec zapálena. Ačkoliv bitva trvala kolem pěti hodin, nebyla nijak krvavá, sestávala se v podstatě jen z jednotlivých taktických přesunů a útoků různých oddílů proti sobě. V době, kdy mohlo dojít k rozhodnutí, oba vojevůdci zaváhali, načež přišel soumrak a rakouské vojsko se stáhlo zpět do Českých Budějovic. Ztráty činily asi 200 padlých na francouzské straně a 100 na straně rakouské. Důsledek šarvátky, která mohla být bitvou, byl takový, že Francouzi vysvobodili Hlubokou od obléhání a obsadili Týn nad Vltavou a Český Krumlov. Rakouská posádka Českých Budějovic se tak dostala do obklíčení (*Kubů – Zavřel 1988*, 184-185; *Ludvík 2001*, 53-57).

Situace se změnila s příchodem dalšího rakouského vojska, které 2. června prošlo Soběslaví a 4. června opět dobylo Týn nad Vltavou na francouzské posádce. Podařilo se také obklíčit Hlubokou a donutit většinu francouzského vojska k ústupu na Prahu. Pouze v Písku zůstala posádka 1200 mužů. Dne 8. června k Písku přitrhlo rakouské vojsko, lští se dostalo dovnitř a písecká – francouzská posádka tak kapitulovala. Na Hluboké se Francouzi drželi ještě do 27. června, kdy se vzdali obléhatelům (*Ludvík 2001*, 61-63). Poslední francouzské voje ležely v Praze až do konce roku 1742, kdy odtud odešly a válka se přesunula na bavorské území (*Šindelář 2005*, 168-171).

Dne 12. května 1743 byla v Praze korunována Marie Terezie českou královnou. Zdálo se, že války o rakouské dědictví skončily, ale pruský král Fridrich II. se obával, že by česká královna mohla chtít zpět bohaté Slezsko, jež získal jako kořist z války v letech 1740-42. Z toho důvodu vznikla v květnu roku 1744 tzv. Frankfurtská unie skládající se z Pruska, Bavorska, falckého a hessenského kurfiřtství a posléze i Francie. Pruské vojsko podporované tímto spolkem vstoupilo do Čech 24. srpna 1744 ve třech směrech – ze Saska, z Lužice a ze Slezska (obr. 19). Již po dvou týdnech dobyli Prusové Prahu a postupovali dále na Tábor a posléze na Hlubokou. Ta však byla bráněna částí budějovické posádky. Prusové tábořili 29. září v Hrdějovicích a pokusili se dobýt Hlubokou, což se jim nepovedlo, tudíž se obrátili k Českým Budějovicím, které 30. září oblehli. Rakouská

posádka se po celodenním ostřelování pruskou přesilou vzdala na volný odchod z města. Další den se podařilo Prusům dobýt i Hlubokou, jejíž hájení bylo již bezpředmětné. Zbytek pruského vojska tábořil dál u Hrdějovic.

Druhá pruská armáda vedená králem Fridrichem II. táhla přes Prahu směrem na Linec. Hlavní tábor si vybudovala mezi Dřítíní a Temelínem. Mezitím se však velká rakouská armáda vracela z Nizozemí a 24. září dosáhla českých hranic, přešla přes Šumavu a utábořila se u Mirovic. Pod tíhou nových rakouských sil se rozhodli Prusové opustit Týn nad Vltavou a stáhnout se do Prahy. Při této operaci došlo k šarvátce ustupujícího vojska s proslavenými pandury plukovníka Trencka a Prusové tak přišli o polovinu proviantních vozů.

Dne 12. října Rakušané opět obsadili Tábor. O tři dny později se Trenckovi panduři utábořili na Hosíně, hlubockému hradu přerušili zásobování vodou a poté se obrátili k Budějovicím. Ty Prusové nově opevnili – vyztužili staré hradby a vylepšili je okopy, šancemi a zátarasy, brány opatřili záseky a vybudovali nové předhradí, které mělo chránit most přes Vltavu u Písecké brány. Opevňování neprováděli jen pruší vojáci, ale i dva tisíce budějovických obyvatel. Dne 17. října panduři zaútočili na Budějovice. Každý ravelin byl osazen posádkou třiceti mužů. Útok pandurů se odehrál v noci z 21. na 22. října 1744. Panduři museli přebrodit rozvodněnou Vltavu a posléze třikrát šturmovat, ale nakonec se jim podařilo dostat do města a kolem šesté hodiny ranní Prusové kapitulovali. O den později se pandurům vzdala i pruská posádka Hluboké nad Vltavou, čímž válka v jižních Čechách skončila (*Šidelář 2005, 171-183*).

5.4 Sedmiletá válka (1756-1763), Francouzské revoluční (1792-1802) a napoleonské války (1803-1815)

Ačkoliv sedmiletá válka zasáhla České země s nebývalou silou, do jižních Čech se bojové akce přímo nedostaly, a tak jižní Čechy plnily pouze funkci zásobovací, případně přes ně různá vojska procházela, aby se mohla do války zapojit (srov. *Stellner 2007*).

Posledním konfliktem, který zasáhl v období novověku jižní Čechy, byly francouzské revoluční a napoleonské války (obr. 20). Nezapsaly se však do tváře jihočeské krajiny s takovou intenzitou jako konflikty předchozí, či následující. V podstatě je možné říci, že v době francouzských revolučních a napoleonských válek sloužily jižní Čechy pouze jako shromaždiště vojska, které jimi neustále protahovalo (*Broucek 2001*, 110; *Uhlíř 2001*, 87; *Maur 2001*, 48, 53).

Válka mezi Rakouskem a Francií vypukla již na jejich počátku roku 1792. První vojska v jižních Čechách se ale objevila až v letech 1799-1800, kdy zde přezimovalo ruské vojsko při návratu do Ruska z alpského bojiště. Ruská armáda se zdržela v jižních Čechách pouze od října 1799 do konce ledna 1800 a byla rozložena hlavně na Třeboňsku a Českobudějovicku (*Vita 1960*, 51-55; *Chvojka 1992*, 107). Ve Vyšším Brodě byl v té době zřízen ruský vojenský lazaret (*Benetka 1958*, 29). V roce 1800 byl zformován myslivecký sbor na obranu hranice českých zemí. Ten se sešel ve Strakonících 16. srpna 1800 a čítal 1580 mužů (*Jin 2001*, 122). V té době také vzniklo dělostřelecké cvičiště u Ledenic pro potřeby českobudějovické posádky (srov. *Kovář 2000-2001*, 77-99; 2002, 62-63).

Další cizí vojsko se objevilo v jižních Čechách 16. listopadu 1805, jelikož po příměří po bitvě u Slavkova měli Francouzi obsadit všechna místa v Čechách východně od silnice z Tábora do Lince (*Toupalík 1973*, 214). Francouzům velel maršál Bernadotte, pozdější švédský král. Ten obsadil České Budějovice a vymáhal na nich obrovské výpalné. Již v únoru 1806 však Francouzi odtáhli (*Chvojka 1992*, 107-108). Od roku 1808 byla v Českých Budějovicích stálá posádka a taktéž zde byla zřízena domobrana. Jižní Čechy sice nebyly bojištěm, ale neustále přes ně přecházela vojska a také se v nich verbovalo až do roku 1814 (*Chvojka 1992*, 109-110).

6. Obléhání Českých Budějovic na počátku třicetileté války

Cílem této kapitoly bylo ukázat možnosti zkoumání novověkých polních ležení a opevnění používaných během obléhání města v lokalitě z větší části pohlcené zástavbou. V jiném případě by se dalo mluvit o obléhacích táborech, ale „obležení“ Českých Budějovic nebylo takové, aby bylo možné ostřelovat děly samotné město, a šlo tedy spíše o rozmístění dílčích prvků polního opevnění obou zneprátelených stran, boje mezi nimi a dobývání jednotlivých šancí, redut a baterií. Autorka se inspirovala metodami kolektivu kolem Václava Matouška, který touto formou analyzoval a publikoval obléhání mnoha měst v České republice (souhrnně srov. *Matoušek – Blažková 2012*, 269-288). V rámci jižních Čech však byl dosud proveden pouze rozbor obléhání Tábora v roce 1621 (*Blažková – Matoušek 2008*, 849-869).

V rámci výzkumu byl analyzován ikonografický pramen s pomocí dostupných kartografických pramenů – mapami 1. (1763-1768) a 2. (1842-1852) vojenského mapování a císařskými otisky stabilního katastru (1826-1843). Na základě aktuálních map, ortofoto map a lidarového skenování povrchu DMR 5G byla v programu ArcGIS 10.1. vypracována analýza dohlednosti s předpokládanou lokalizací terénních reliktních. Z lidarových dat DMR 4G byl vytvořen 3D model terénu. Mapové podklady pochází z WMS služeb Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního. Kombinace těchto map a metod byla porovnána s ikonografickými prameny, a to konkrétně krajinným panoramatem obléhání Českých Budějovic v roce 1619. Výsledky výše zmíněných „stolních“ metod byly ověřeny v terénu a doplněny omezeným detektorovým průzkumem na vytyčeních lokalitách. Kromě přibližné lokalizace polních opevnění zobrazených v ikonografických pramenech je dalším výstupem této části přehledová tabulka polních fortifikací využitých při obléhání Českých Budějovic tab 1.

6.1 Mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem

České Budějovice leží v budějovické pánvi 389 m. n. m. na soutoku řek Vltavy a Malše. Ačkoliv se nacházejí v nížině, v blízkém okolí kolem nich se terén zvedá na všech stranách. Dnes se na těchto kopcích nacházejí blízké vsi či části Českých Budějovic – na jih Roudné, Plav, Boršov, na východ Dobrá Voda, Rudolfov, Dubičné, Libníč, na jihovýchod Srubec a Hodějovice, na sever Hrdějovice, Hosín a Borek (*Zeithammer 1904*, 3-4).

Soutok Vltavy a Malše byl osídlen již v pravěku a raném středověku, jak dokládají výsledky výzkumů pracovníků Jihočeského muzea (*Hlásek a kol. 2015*, 35-79). Město samotné bylo založeno roku 1265 Přemyslem Otakarem II. jako opora královského vlivu v jižních Čechách proti vzrůstajícím se Vítkovcům (k založení města a jeho středověké podobě souhrnně srov. *Lavička a kol. 2016*, 218-265). Lokátorem města byl rytíř Hirzo, který provedl založení tzv. „na zeleném drnu“. To s sebou neslo určité potíže s odvodněním aluvia soutoku dvou řek, ale taktéž to dovolilo rozplánovat v Českých Budějovicích poměrně velkorysé náměstí s pravidelnou uliční sítí (*Chvojka 1992*, 8-10). Vzhledem k tomu, že město bylo budováno jako opěrný bod královské moci na jihu Čech, jednou z prvních staveb byly městské hradby. K úplnému uzavření okruhu hradeb došlo zřejmě někdy kolem přelomu 13. a 14. století (*Kovář 2006*, 10-11).

Opevnění se skládalo z kamenné hradební zdi dosahující výšky 7 metrů s ochozem v horní části. V rozestupech 30-40 metrů byly k hradbě přistaveny půlválcové bašty. Ve vzdálenosti 5-10 metrů od hlavní zdi byla postavená nižší parkánová hradba o výšce kolem 3 metrů. Mezi hradbami tak vznikl parkán, který měl sloužit obráncům města při obléhání. Kolem parkánové hradby vytvářely další obranný prvek řeky Malše a Vltava doplněné uměle vybudovanou Mlýnskou stokou (*Kovář 2006*, 13-14).

Vstup do města strážily tři věžovité hranolové brány – Pražská (Písecká) směrem na sever v dnešní Krajinské ulici, Krumlovská (Rožnovská, Linecká) na jižní straně v ulici Dr. Stejskala a Svinenská (Videňská) na východě v ulici Karla IV. Pro potřeby přístupu k vodě však vzniklo ještě několik malých branek zvaných fortny. Toto opevnění bylo postupem času zdokonalováno, byly přistaveny nové hranolové věže a v pohusitské době vznikl nový vnější okruh hradeb s baštami a barbakany chránícími brány. Parkánová hradba byla doplněna otevřenými baštami (*Kovář 2006*, 16-29). V letech 1549-1577 probíhala stavba Černé věže – do dnešních dnů dominanty Českých Budějovic, dnes vysoké 72 metrů s ochozem ve 46 metrech (*Chvojka 1992*, 67-69). Modernější bastionové

opevnění vzniklo až ve druhé třetině 17. století. To je poměrně dobře vidět na Wussinově plánu města (obr. 22) i na dnešním tvaru centra města, kde rozsah bývalých bastionů kopíruje městský park Sady (Kovář 2006, 57-62).

České Budějovice byly už od svého založení městem Čechů a Němců (Chvojka 1992, 15). Během husitských válek se nenechaly strhnout husitskou vírou, ale zůstaly věrné císaři a katolictví (Chvojka 1992, 37). Obdobně se zachovaly i během stavovského povstání, kdy se je sice Matyáš Thurn snažil strhnout na stranu stavů, nicméně České Budějovice po celou dobu zůstaly věrnou pevností českého jihu (srov. kapitolu 5.2.a Počátek střetnutí – 1618).

Rudolfov byl oproti plně fortifikovaným, pravidelně vybudovaným katolickým královským Českým Budějovicím naprostým protikladem. Město vzdálené 4 km severovýchodně od Českých Budějovic, mající původ v těžebních revírech stříbra českobudějovických měšťanů pro českobudějovickou mincovnu, vznikalo živelně kolem dolů a jeho obyvatelé tvořili většinou protestantští horníci ze Saska a Krušných hor (Ambrož 1927, 18; Kovář 2008, 217-218). V roce 1554 vyňal Ferdinand I. obyvatele „Budějovických Hor“, jak se tehdy Rudolfovu říkalo, z budějovického poddanství, čímž se stali samostatnou obcí, a nařídil budějovickým, aby zbudovali pro horníky luteránský kostel. Obec se utěšeně rozrůstala a v 80. letech 16. století ji už tvořilo kolem 250 domů. Již od počátku byli rudolfovští budějovickým trnem v oku, ale 30. prosince 1585 povýšil císař Rudolf II. Hory na svobodné horní město Rudolfov se všemi privilegii, což konkurenční vztah s Českými Budějovicemi jen zkomplikovalo (Kovář 2008, 216-218).

Obléhání a různé šarvátky mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem probíhaly v době mezi dvěma jihočeskými bitvami – od bitvy u Lomnice nad Lužnicí 9.11.1618 do bitvy u Záblatí 10.6.1619. Jak již bylo zmíněno výše (5.2.a Počátek střetnutí – 1618), císařští pod vedením generála Buquoye se po bitvě u Lomnice nad Lužnicí 9. listopadu 1618 stáhli do Českých Budějovic a stavovské vojsko se usadilo na Rudolfově a v přilehlém okolí s úmyslem císařské v Budějovicích obléhat. Stavovský velitel Matyáš Thurn však nechal město pozorovat dalšího velitele Jana Jindřicha z Hohenlohe a sám se stočil s částí vojska do Rakous (Volf 1961b, 26). Tím se stavovské vojsko rozdělilo a již ho nezbylo tolik, aby bylo možné uzavřít České Budějovice v obležení.

Obléhání představující spíše drobné šarvátky tak probíhalo pouze na západní straně města, kde obě strany ihned začaly budovat mohutné šance údajně v takové blízkosti od sebe, že bylo možné střílet z pistolí (Volf 1961b, 112). Stavovští vybudovali pět šancí, které i pojmenovali – šance Slezáků „Störenfeind“, Hohenlohova „Sich dich

vor, mansfeldského vojska „Strich das Herz“, Kaplířova „Habe gute Wacht“ a Černínova „Bleibt in Ruhe“. Císařští podle písemných záznamů nasypali před městem dvě velké šance bez pojmenování (*Volf 1961b*, 112).

6.2 Rytiny obléhání Českých Budějovic

Předkládaný výzkum obléhání Českých Budějovic je založen na studiu krajinného panoramatu publikovaného Mirjam Bohatcovou v polozapomenuté, leč pro počátek třicetileté války velmi přínosné edici rytin a letáků *Irrgarten der Schicksaale* (Bohatcová 1966, 13, 30). Krajinné panorama je mědirytem vytvořeným Christophem Grentterem v Augsburku (obr. 23) Tato rytina zachycuje prostor mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem za obléhání v roce 1619 z pohledu z Českých Budějovic. Druhý, obdobný pramen tvoří mědiryt uložený v Jihočeském muzeu, který je téměř totožný s výše zmíněným plánem obléhání, ale postrádá vysvětlující legendu, a naopak poskytuje pohled na větší část města, než jen na linii hradeb jako Grentterovo krajinné panorama (obr. 24). Obě rytiny jsou vymezeny v pohledovém směru hradbami v rozsahu od Pražské ke Svinenské bráně, čímž vzniká výseč zobrazující západní část budějovické kotliny od vesnice Hůry až k dnešní Dobré Vodě (obr. 25), která však na plánu není zachycena, jelikož začala vznikat jako poutní místo a lázně až později během 17. století (Kovář 2008, 34). Třetím ikonografickým pramenem je veduta Českých Budějovic za obléhání zachycená v pozadí propagačního letáku generála Buquoye a císaře Ferdinanda II.⁴ Nutno podotknout, že tato veduta je velmi tendenční. Je kreslena z pohledu obléhatelů, kdy celé Budějovice jsou obehnány kurtinou, za níž jsou umístěna děla obléhatelů a také dva polní tábory. Ačkoliv se na ní nacházejí určité prvky, které má společné s tehdejší podobou Českých Budějovic, tak ve městě chybí Černá věž, a naopak se tam objevuje jakási středověká věž připomínající táborský hrad Kotnov. Výpovědní hodnota tohoto letáku je oproti výše zmiňovaným krajinným panoramatům spíše mizivá (obr. 26).

Legenda Grentterova plánu je přepsána v příloze jako tabulka (tab. 27). V dalším textu a terénním modelu s lokalizovanými prvky polního opevnění zachovává autorka práce označení jednotlivých prvků v krajině podle rytiny, jen v případě dublujících se označení je upřesňuje pomocí doplňkových číslic a písmen (obr. 28, 29). Grentter označuje všechny císařské pozice čísly a stavovské písmeny. Popisuje jednotlivé vesnice i systém ležení, šancí, baterií a redut. Rytina je geomorfologicky a kartograficky poměrně přesná, což je vidět při srovnání s 3D modelem terénu (obr. 25). Je velmi nepravděpodobné, že by sám rytec Grentter byl u obléhání Českých Budějovic, ale jeho rytina nejspíše vznikla na základě terénní skici vytvořené očitým svědkem (Matoušek

⁴ Za zprostředkování veduty děkuji Jaroslavovi Jiříkovi z Prácheňského muzea.

2015b, 72). Vzhledem k tomu, že je krajinné panorama kreslené z pohledu Českých Budějovic, je možné předpokládat, že autorem skici byl někdo z císařské strany. Také místo, ze kterého bylo možné sledovat a přehledně zakreslit celou situaci, se samo nabízí. Nejspíše jím byla Černá věž, která byla dostavěna v roce 1577 a v době vzniku plánu tak již bylo možné z ní sledovat události odehrávající se mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem.

V tomto případě zřejmě nedošlo ke skládání dílčích náčrtů bojiště kreslených z různých bodů v terénu, jak to bývalo často zvykem (*Matoušek 2015b, 72*). Důvodů je hned několik – jak již bylo řečeno výše, České Budějovice leží v kotlině, jejíž okraje se zvedají několik kilometrů od centra města, a jsou poseté vesnicemi, které ovšem na severozápad od města byly v držení stavovského vojska. V případě, že by chtěl autor skici kreslit bojiště z jiné strany, zřejmě by se dostal do velmi blízkého kontaktu se stavovským vojskem. Dalším důvodem je to, že České Budějovice nebyly v úplném obležení a nebylo tedy třeba měnit polohu místa nákresu, když vše bylo vidět z jednoho určitého bodu. Jelikož Černá věž v Českých Budějovicích neustále stojí, je tedy možné rekonstruovat krajinné panorama z dnešního pohledu, ačkoliv namísto redut je vidět hlavně zástavba, která se od třicetileté války velmi rozrostla (obr. 25).

6.3 Obležená krajina a její zobrazení

Na krajinném panoramatu jsou zobrazeny hradby Českých Budějovic, věžová stavba Pražské brány (2), při hlavní hradbě válcová věž Rauscher a hranolová prašná věž. Svinenská brána (3) je na rytině označena, ale vlastní znázornění brány je již mimo obraz. Při parkánové zdi je vidět šest kvadratických bašt a jedna válcová. Další linie opevnění skládající se ze šesti redut spojených kurtinou kryje předměstí, ačkoliv je vidět, že část vídeňského předměstí nejbližší městu je vypálená. Toto liniové opevnění je v legendě Grentterova plánu popsáno jako reduty a kurtina na předměstí, ale vzhledem k poloze redut, které jsou většinou natočeny k nepříteli rohem, je očividné, že je to již základ bastionového opevnění (*Kupka a kol. 2002, 418-420*).

Základní linii rytiny tvoří severojižní spojnice mezi Rudolfovem (A) a Českými Budějovicemi (1). Kromě těchto dvou měst jsou na plánu zakresleny ještě okolní vesnice, a to vlevo od Rudolfova Adamov (C) a vlevo od něj při levém horním okraji rytiny Hůry (D). Vpravo od Rudolfova je zobrazené neoznačené Dubičné. Před Rudolfovem se nachází ves Vráta (B). Vpravo od Vráta lze pozorovat vypálené a pobořené Hlinsko (G). Při levém okraji rytiny zhruba uprostřed je vidět jakási pobořená neoznačená stavba, která by mohla být jedním ze dvorů budějovických měšťanů, a to buďto Pillmanův dvůr (Mauerhof) či Světlík, které jsou zanesené už v prvním vojenském mapování (obr. 30). Na druhé straně, při pravém okraji plánu zhruba uprostřed se nachází vypálené Suché Vrbné (14).

Grentter se zaměřuje hlavně na vyobrazení jednotlivých polních vojenských objektů, k jejichž vybudování bylo evidentně využito každé vhodnější místo mezi Českými Budějovicemi a Rudolfovem. Tím byly různé terénní vyvýšeniny, ale i hráze rybníků či cihelna. Při porovnání krajinného panoramatu s dnešním stavem je největším problémem městská zástavba, která pohltila většinu znázorněného terénu. Dokonce i rybníky, které jsou na rytině vidět mají dnes jiný tvar, případně jako rybník u Suchého Vrbného už vůbec neexistují. Přesto se autorka práce rozhodla identifikovat zakreslená polní ležení a opevnění a v případech, kdy to bylo možné, je ověřit v terénu.

Grentter zobrazuje ve své rytině několik prvků vojenského opevnění, které posléze i popisuje v legendě. Jsou jimi reduty, baterie a šance (srov. obr. 21). Bateriemi očividně myslí dělostřelecké baterie – jsou na nich vidět děla krytá gambiony. Poměrně velký rozdíl dělá mezi šancemi a redutami. Reduty jsou zobrazeny jako čtvercové či polygonální útvary, ovšem vždy uzavřené. Naopak šance jsou různé otevřené prvky

polního opevnění, zde vyobrazené jako redany, barkany či prosté liniové valy. Podle vyobrazení na plánu i popisku v legendě je možné se domnívat, že nejtuzší boj, respektive nejvíce šarvátek, probíhalo v pravé části rytiny, tudíž kolem Suchého Vrbného.

Z legendy Grentterovy rytiny vyplývá, že císařská vojska měla ležení na Pražském a Vídeňském předměstí (4,5,6,7). Oproti tomu jediné ležení stavovských, které uvádí, je Vráto (B), v němž leží Kinského jednotka. Je však možné si povšimnout stanových městeček tábořících vojáků vyobrazených po pravé straně Rudolfova a po pravé straně Adamova.

Šance a reduta knížete saského (10) se nacházela pravděpodobně v oblasti, která je dnes pod zástavbou v průmyslové zóně mezi ulicemi Okružní, U sirkárny, vlečkou a rybníkem Bor. Tyto pozůstatky jsou dnes již bohužel nedohledatelné. Obdobně dopadly i fugerovské šance a reduta (11), na rozcestí silnic Rudolfovské a Hlinské. České šance a baterie (E, F1) se nacházejí též pod zástavbou po obou stranách Rudolfovské ulice těsně před Vrátem, tudíž jejich přímá identifikace byla nemožná. V budoucnu má těmito místy však procházet dálnice D3 a je tedy možné, že regulérní archeologický výzkum ještě odkryje nějaké pozůstatky konfliktu. Další (neoznačená – N) reduta se nachází těsně po pravé straně Vráta. Autorka práce se domnívá, že by to mohlo být v dnešní poloze U Panochů, kterou podrobila omezenému detektorovému průzkumu v době orby před zasetím plodin. Následující šance a baterie (H1) se zřejmě nacházela mezi Vrátem a Dubičným. K detektorovému průzkumu tam však nedošlo, jelikož vzhledem k výsevu k tomu nebyly vhodné podmínky. Vpravo od Dubičného se nachází jakási věžovitá stavba (H), kterou je možné lokalizovat na jednu z dominant okrajů budějovické kotliny – Dlouhý vrch u Dubičného. Tato stavba, možná i opevněná šancemi, je zobrazena pouze na Grentterově krajinném panoramatu.

Post císařského velitele Staudera (13) by bylo možné očekávat podél Hlinské ulice. Mezi dvěma rybníky je na vedutě vidět obšancovaná hráz s děly (12), kterou dnes však také již není možné dohledat vzhledem k tomu, že rybníky byly zrušené. Další české šance a baterie (H2) byly vybudovány vpravo do Hlinska – při dnešní cestě z Hlinska na Dobrou Vodu. Zde, v poloze U křížku provedla autorka práce druhý detektorový průzkum. Šance a baterie (H3) se nacházejí vlevo od Suchého Vrbného, což je poloha, která je ještě ve stabilním katastru zapsaná jako Schanzen (obr. 31). Dnes je bohužel přesně v této poloze kolem ulic Karla Uhlíře a Hraniční zástavba rodinných domků a průmyslové haly.

Nad Suchým Vrbným lze vidět několik šancí vytvořených obšancováním cihelny (I). Ty jsou dnes také spíše nedohledatelné, jelikož v cihelně se těžilo ještě hluboko do dvacátého století (*Kovář 2008*, 258-259). Ještě nad cihelnou se nachází česká baterie, ze které prý denně vyráželi stavovští na potyčky se stauderovci (K). Ta se pravděpodobně nacházela v prostoru dnešní zástavby Dobré Vody mezi ulicemi Travní, Mládežnická, Lázeňská a Pod lesem. Posledními opevněními vyobrazenými na rytině jsou šance, reduty a děla samotného Buquoye. Ty stojí na poměrně výrazném kopci, kterým by mohl být na prvním vojenském mapování uváděný Galgenberg (obr. 30), který se ovšem nepodařilo autorce práce identifikovat. Mohla by to být dnes zastavěná poloha mezi ulicemi V hluboké cestě a Ledenická (9a), která o 20 metrů převyšuje terén budějovické kotliny a druhá reduta v tom případě mohla stát na Pohůrce (9b). Dodnes se zachoval zajímavý pahorek při dnešní silnici 156 přímo u prvního kruhového turboobjezdu. Je však evidentní, že tato poloha byla léty velmi poničena, minimálně těžbou a různými dalšími terénními úpravami. Dnes je její část soukromá a na další se nachází sportoviště.

6.4 Terénní ověření lokalit a detektorový průzkum

Po komparaci kartografických pramenů s krajinnými panoramaty a lokalizaci jejich částí na dnešních mapách se autorka vydala do terénu ověřit možné pozůstatky v nezastavěných lokalitách. Nejdříve analyzovala polohu Schanze, která se dnes bohužel nachází kompletně pod zástavbou. Pouze na severním okraji této polohy je při Vráteckém potoce nezastavěná plocha o velikosti asi 200 × 100 metrů, která je porostlá hustým lučným porostem a patří soukromému vlastníkovi. Autorka práce sledovala na parcele mírnou terénní vlnu, ve východo-západním směru, která by mohla být pozůstatkem fortifikace, ovšem může být také způsobena v podstatě jakoukoliv jinou činností včetně přirozeného vzniku.

Jak již bylo řečeno výše, v lokalitách U Panochů a U křížku provedla autorka práce detektorový průzkum v každoročně oraných polohách. Třetí lokalitou, jež byla podrobena detektorovému průzkumu, byl Červený vrch (souhrnně obr. 38). Ten je sice mimo záběr rytiny, těsně za jejím levým okrajem, ale je to tak výrazná poloha mezi centrem Českých Budějovic a Rudolfovem, že se autorka domnívá, že musel být během obléhání Českých Budějovic obsazen, minimálně pozorovací hlídkou (obr. 32A). Tento pahorek je ideálním místem pro pozorování vojenských operací směrem k centru Českých Budějovic i k Rudolfovu (obr. 32C). Během let byla severní část vršku z větší části odtěžena a možné fortifikace tak zničeny lomem na uhlí a kámen. Podél celého pahorku se však na východní straně táhnout dvě meze, které mohly sloužit i jako polní fortifikace (obr. 32B). Nálezy ze všech tří lokalit bohužel o době třicetileté války nevyprávějí mnoho. Celkem bylo nalezeno 91 artefaktů, z nichž je převážná část recentního stáří.

Z lokality Červený vrch pochází 46 nálezů (tab. 33, obr. 34/1-6, obr. 35). Z nich 24 je prokazatelně recentního stáří, většinou části zemědělské techniky, ztrátové mince z 20. století či lovecké patrony. Další částí nálezů jsou kovové artefakty těžko určitelného stáří – většinou železné předměty jako hřebíky či klínky, které mohou souviset s polními fortifikacemi jakožto spojovací prvky konstrukcí, ale vzhledem k jejich běžnému výskytu je možné se domnívat, že spíše nikoliv. Posledních šest nálezů by mohlo mít určitou souvislost s obdobím novověku či dokonce třicetileté války. V první řadě jsou to dva kusy sekaného olova – jeden o váze 15,4 g, druhý 10,1 g. Analogie je možné doložit na nedávno zkoumaném opevnění Hašlovice (srov. obr. 13), které však nebylo jednoznačně časově zařazeno (*John a kol. 2016, 213-224*). Dalšími nálezy jsou petlicové oko, oko

s trnem, železný pásek a hák. Žádný z těchto předmětů nepatří mezi militaria, avšak jejich využití v polním ležení nelze vyloučit. Jejich přiřazení k určité události je velmi problematické.

V poloze U Panochů bylo nalezeno 30 předmětů (tab. 33, obr. 34/47-50, obr. 36). Opět většina – dvacet – jich spadá do recentního období. Struktura nálezů je však odlišná od polohy Červený vrch. Vzhledem k blízkosti obydleného území se zde nachází hlavně předměty dokládající každodennost jako úlomky lžiček, knoflíky, škvárovitá struska, mince z 20. století a opět nábojnice. Neurčitě zařaditelných předmětů je šest, opět se jedná o hřebíky, zákolník a různé železné úlomky. Nálezy, které by časově mohly odpovídat době novověku a čistě teoreticky mít i spojitost s opevněním za stavovského povstání jsou pouze čtyři, a to část křesadla, dva knoflíky a kování. Všechny čtyři artefakty jsou však poměrně běžnými nálezy a mohou dokládat prostě jen dlouhodobější sídlení v lokalitě.

Poloha U křížku vydala pouze 13 nálezů, z nichž opět většina – deset – spadá do recentního období (tab. 33, obr. 34/78, obr. 37). Tři nálezy jsou blíže časově nezařaditelné – dva z nich jsou neurčité železné předměty a třetí železný klínek. Pouze jeden nález by mohl souviset s obdobím středověku či raného novověku, a to část podkovy, která je ovšem velmi zkorodovaná. Během detektorového průzkumu se také podařilo nalézt čtyři drobné keramické střepy. Dva se zelenou polevou a plastickou výzdobou, které mohou být zlomky kachlů, jeden se žlutou polevou zvenku a bezbarvou uvnitř z nějakého subrecentního hrncovitého tvaru a poslední nepolévaný oxidačně pálený. Všechny tyto zlomky je možné zařadit do kategorie „hnojných střepů“ jelikož evidentně každý pochází z jiné nádoby a jiného časového rámce. V poloze se nachází recentně vybagrovaná vodní nádrž, na jejímž okraji je možné nalézt čtvercový terénní objekt, který však zřejmě souvisí se stavbou rybníčku, a nikoliv se staršími událostmi. Pro nedostupnost a trnitost terénu nebyl objekt podroben detektorovému průzkumu.

Celkově je možné říci, že detektorový průzkum relikty polního opevnění a vojenské akce s nimi spojené nepotvrdil. Je možné, že v terénu nezbyly již žádné doklady čtyři století starého půlročního obléhání Českých Budějovic, ale nepřítomnost nálezů lze také z větší části přičítat amatérským hledačům pokladů, kteří tato exponovaná místa v podstatě přímo v Českých Budějovicích navštěvují velmi často. Vyskytovali se pravidelně i v době výzkumu. Byla vytvořena fotodokumentace vybraných předmětů, které byly nafoceny v jejich nálezovém stavu (obr. 34). Ty budou zkonzervovány v rámci výuky a později předány do Jihočeského muzea.

7. Jednorázové polní opevnění na Lhenicku

Vznik jednorázových polních opevnění byl podmíněn nejrozličnějšími důvody. Těmi jsou například přílišná blízkost nepřítele, příprava na bitvu a vytvoření výhodných pozic, vybudování opevnění jako ochrany ležení, ochrany děl či ochrany cesty. Část z těchto jednorázových opevnění nebyla nikdy využita – byla vystavěna jen preventivně jako například opevnění nad vsí Kořenný (*Kubů – Zavřel 2007b*, 149). Jiná naopak posloužila jako fortifikace v době bitvy. Příkladem mohou být valy u Zahájí, které už byly budovány s myšlenkou na bitvu, a tak také nakonec byly využity (*Kubů – Zavřel 1988*, 183-190).

Předkládaná kapitola se zabývá dvěma úseky jednorázového polního opevnění na Lhenicku, konkrétně na katastrech Vadkov a Třešňový Újezdec (obr. 39). Opevnění bylo objeveno během rozsáhlé rekognoskace terénu v rámci projektu Linecká stezka, který probíhal v letech 2013-2014. Ten měl za úkol hlavně prezentovat archeologické památky veřejnosti, ale v jeho průběhu probíhala též terénní prospekce a lokalizace nově objevených archeologických objektů srov. *Vondrovský a kol. 2014; 2015*). Ačkoliv autorka předkládané práce nebyla členem projektového týmu, účastnila se spolu s dalšími kolegy terénního odkryvu na vadkovském úseku opevnění, stejně jako identifikace červeno-újezdského úseku, jeho zaměření totální stanicí a detektorového průzkumu na obou částech opevnění. Posléze provedla také archivní průzkum a společně s kolegy se zúčastnila s příspěvkem o nově identifikovaných polních opevněních na Lhenicku konference *Archaeologia historica* pořádané v roce 2016 v Českých Budějovicích. Výstupem z konference byla následně publikace článku ve stejnojmenném periodiku (*Konrádová a kol. 2017*, 7-23).

Základním podnětem pro bližší zkoumání krajiny v Lhenické brázdě byla toponyma Šance a Na šancích nacházející se v trojúhelníkovém území mezi obcemi Vadkov, Smědeček a Třešňový Újezdec (obr. 39). Následně došlo k ověření těchto názvů na mapách stabilního katastru z roku 1837, čímž byl vznik opevnění datován před toto datum (obr. 40). Posléze se autoři výzkumu pokusili lokalizovat a identifikovat relikty opevnění pomocí leteckého laserového skenování, což ovšem nepřineslo žádné relevantní výsledky (obr. 41). Následně proběhla terénní rekognoskace krajiny, během níž byly objeveny relikty opevnění. Fortifikace byly zaměřeny totální stanicí, v jejich okolí proběhl detektorový průzkum a u vadkovského úseku došlo i k drobnému terénnímu odkryvu v prostoru valu a příkopu redanu. Kovové nálezy nalezené detektorem byly

zaměřeny pomocí GPS. V laboratořích Archeologického ústavu FF JU byly zanalyzovány a zakonzervovány. Uhlíky z paty valu se podařilo určit pomocí radiokarbonové analýzy. Úsek opevnění u Třešňového Újezdce byl zkoumán obdobně, pouze nebyl podroben sondáži. Mezitím došlo také k leteckému snímkování lokalit, které poskytlo lepší představu o umístění obou úseků opevnění, avšak kvůli jejich lokaci v zalesněném terénu je přímo nezobrazilo. Na terénní výzkumy následně navázal archivní průzkum, jehož hlavním úkolem bylo napomoci dataci fortifikací.

7.1 Polní fortifikace u Vadkova a Třešňového Újezdce

Nově identifikované lokality se nacházejí ve Lhenické brázdě, která je v prostoru mezi nimi rozdělena vrchem Doubí (643 m n. m.). Vadkovský úsek leží na úbočí Žernovické vrchoviny na západní straně Lhenické brázdy a červeno-újezdský naopak na její východní straně při úbočí Buglatské vrchoviny (*Demek a kol. 2006, 266*). Opevnění tak shlíží na dvě poměrně úzká údolí (obr. 42, 56). V obou tečou potoky, podle kterých by bylo možné očekávat cesty vhodné pro případný přesun vojska. Fortifikace tak ze strategického hlediska mohla kontrolovat průchod Lhenickou brázdou po obou stranách Doubí. Zajímavé je, že poblíž obou úseků se dodnes nacházejí boží muka (obr. 41).

Vadkovský úsek opevnění se nachází přibližně 400 metrů východně od polohy Šance, za silnicí č. 122 na mírném zalesněném návrší v poloze Kučera. Tvoří ho liniové opevnění s jedním redanem s plochým čelem (obr. 43). Fortifikace se skládá z valu a příkopu o celkové délce 110 metrů, jež jsou poměrně nevýrazné (obr. 44). Zhruba v polovině délky se linie opevnění zalamuje a vytváří tak přibližně pravoúhlý redan o rozměrech 8 × 8 metrů. Převýšení příkopu a valu je nejvýraznější právě v těchto místech, přičemž příkop dosahuje maximální hloubky 15 centimetrů a val maximální výšky 50 centimetrů. Fortifikace je postavena směrem k severu, odkud byl zřejmě předpokládán útok. Severní část návrší je však dnes narušena lomy na kámen, jež nedokážeme datačně zařadit, ale je možné, že nějaké části opevnění byly těmito lomy poničeny. V okolí opevnění jsou dosud zachované reliktu úvozových cest, na něž zřejmě přímo navazovalo. Silnice č. 122 je nejspíše jednou z těchto původních komunikací.

K identifikaci úseku opevnění na katastru Třešňového Újezdce došlo o rok později než k vadkovskému, avšak na první pohled byla jasná spojitost mezi těmito dvěma úseky (obr. 45). Toto opevnění se nachází nad Bezdrevským potokem, v řídkém lesním porostu jihovýchodně od polohy Na šancích (obr. 39, 40, 46). Je nazýváno dalším úsekem

opevnění, jelikož jeho provedení je shodné s vadkovským. Opět jde o liniové opevnění s příkopem a místy neznatelným valem, které je doplněno dvěma redany s plochým čelem. Linie valu vede po vrstevnici mírného návrší a po zhruba 100 metrech spadá směrem k Bezdrevskému potoku po příkrém úbočí kopce. Na protějším svahu za potokem bylo zachyceno pokračování linie příkopu a možná i třetího redanu, který však byl velmi nevýrazný a porostlý vzrostlými stromy, které jednoznačnou identifikaci zkomplikovaly.

Celková délka opevnění včetně redanů a nejistého úseku na pravé straně potoka je 382 metrů. Val opět dosahuje maximálně 50 cm výšky a příkop 30 cm hloubky, přičemž nejvýraznější je v oblasti obou redanů. Západní redan se přímo přimyká k úvozové komunikaci, kterou tvoří svazek minimálně devíti hlubokých úvozů, a je dodnes zachována v polní cestě mezi Třešňovým Újezdcem a Smědečkem. Některé z těchto úvozů byly prořaty krátkým příkopem, jenž respektuje hlavní linii opevnění, a proto mezi nimi můžeme předpokládat souvislost. Rozměry západního redanu, který je mírně vychýlen z osy linie opevnění k severoseverovýchodu, jsou 8×6 metrů (měřeno na koruně valu). Východní redan vybíhá z liniového úseku ve vzdálenosti 30 metrů od redanu západního. I tento fortifikační prvek o rozměrech 8×8 metrů je mírně vychýlen z osy linie opevnění, a to na severoseverozápad.

Před vlastní linií opevnění byl zachycen ještě nezřetelný trojúhelníkovitý výběžek v podobě nízkého valu bez příkopu. Podle parcelace zachycené ve stabilním katastru je však pravděpodobné, že to byl pozůstatek meze či hranice lesního pozemku, bez spojitosti se stavbou opevnění. Stejně jako u Vadkova jsou relikty i na tomto úseku poměrně nezřetelné, a to i v případě nesporných částí, což se odrazilo i na leteckém laserovém skenování, které opevnění nezaznamenalo (obr. 41, 47). Poměrně výrazné meze se nacházejí i na rozhraní lesa a louky několik metrů jižně za hlavní linií opevnění a nelze vyloučit, že byly též využity jako obranné prvky. Strategickou výhodu také mohly nabídnout strmá úbočí oddělující nivu Bezdrevského potoka a návrší kóty 618.

7.2 Průzkum detektorem kovů

Jednou ze součástí výzkumu, která měla napomoci datování nově objevených lokalit, byl průzkum detektorem kovů. Ten se v případě obou úseků opevnění odehrál jak přímo v místě opevnění, tak i ve vzdálenějším prostoru, kde autoři výzkumu hledali v dostřelové vzdálenosti pozůstatky po případném střetu (obr. 48, 49). Celkem se podařilo získat soubor osmdesáti kovových předmětů, z nichž poměrně mnoho náleží do

recentního či subrecentního období jako jsou kleště, pilník, hřebíky, drát, drobné mince; prázdné nábojnice či části vybuchlého německého granátu (srov. *Konrádová a kol. 2017*, 214). Většina nálezů se nacházela na rozhraní hrabanky a světle hnědé lesní půdy. V několika případech došlo k nálezům ve větší hloubce, která ovšem nepřesáhla 20 centimetrů.

Po vyřízení nálezů z recentního a subrecentního období proběhla analýza zbylých předmětů, které je možné rámcově datovat do středověku a novověku (tab. 50). Nejpočetněji jsou zastoupeny v souboru kovů koňské podkovy vypovídající o jezdeckví či jinému využívání koní (obr. 51:3, 5, 9, 10; obr. 52:3, 4, 6, 7, 8). Vzhledem k tomu, že obě opevnění jsou vázána na staré komunikace je pravděpodobné, že většina z těchto nálezů nemusí s opevněními nijak souviset a jsou spíše dokladem využívání cest. Soubor podkov je možné na základě analogií datovat do vrcholného středověku až raného novověku (srov. *Krajíc 2003*; *Kubů–Zavřel 2009*).

Mezi nálezy, které by mohly souviset se stavbou opevnění, patří železný třmen (obr. 51:1), z něhož se dochovalo jedno rameno s částí závěsu a plynule nasazeným zploštělým oválným stupadlem. Obdobným artefaktem, který může být počítán mezi *militaria*, je čepel nože z úseku opevnění u Třešňového Újezdce (obr. 52:2). Nález zařaditelný do kategorie zemědělského náčiní je srp s obloukovitou čepelí. V prostoru opevnění se též našly dva klínky a tři hřebíky (obr. 51:6, 8), které mohou souviset s budováním opevnění, jakožto spojovací prvky konstrukcí, avšak datačně jsou velmi necitlivé. Stejně tak je na tom lavičnick, přezka (obr. 51:7) či kovový pásek s dvěma proraženými otvory (obr. 51:4).

Specializovaným vybavením jsou stěžejové nůžky (obr. 52:1), jejichž analogie známe z dlouhodobých novověkých polních táborů (srov. *Waldhauser 2009*, obr. 19, č. 2, 3, 6). Dalším dokladem řemesla – a to konkrétně práce z kůží – je kované šídlo. (obr. 52:5; srov. *Krajíc 2003*, 152–153). Dalším předmětem každodenní potřeby je rolnička novověkého stáří. Posledním, avšak možná nejvíce očekávaným nálezem na tomto typu lokality byl litý mírně deformovaný olověný projektil o průměru 11 milimetrů. Jeho ráže neodpovídá běžně užívaným palným zbraním za třicetileté války, ale mohl být použitý například do jezdecké pistole (srov. *Hrnčířik 2011a*, 17-21; *Török 2011*, 21-23; *Šámal 2011*, 54–55). V případě, kdyby došlo u opevnění k boji na pistole, které měly spolehlivý dostřel kolem 40 metrů, by však nálezový inventář byl zřejmě trochu jiný a mnohem větší. Lze tedy předpokládat, že projektil má souvislost spíše s lovem.

7.3 Sondáž

Archeologický odkryv zaměřený na konstrukci valu a příkopu proběhl v místě redanu vadkovské části polního opevnění. Sonda o rozměrech 1 × 6 metrů byla položena přes val i příkop čelní stěny redanu v místě, kde se zdály nejvýraznější (obr. 53). Vrstvy byly odebírány po mechanických úrovních. Řez polním opevněním prokázal že val se skládal z hlíny a kamenů, přičemž na základ z nahodile usazených kamenů byl navršen vlastní hliněný val. V tělese valu nebyly zaznamenány žádné stratigrafické vrstvy. Příkop se v profilu ukázal velmi mělkým a bez výrazněji formovaného dna. Během odkryvu se již v svrchních vrstvách na koruně valu objevily uhlíky, které mohly být pozůstatkem dřevěného opevnění, jako jsou např. gambiony, ale stejně tak mohly vzniknout spálením větví okolních stromů. Další uhlíky se však podařilo nalézt i při patě valu, čímž byla vyloučena kontaminace recentními zásahy. Vzorky uhlíků byly odeslány na radiokarbonovou analýzu, která s pravděpodobností 95,4 % potvrdila datum spadající do intervalu 1488-1604 (obr. 54). Pokud patřil uhlík, z něhož byl vzorek odebrán, staršímu vzrostlému stromu, bylo by tak možné datum jeho pokácení zasadit i do doby třicetileté války (srov. *Konrádová a kol. 2017*, 218). V tělese valu se podařilo nalézt dva drobné střepy, první datovaný do první poloviny 14. století a druhý do 14.-15. století obecně (obr. 51:2). Jejich přítomnost v tělese valu může k datování napovědět jen tolik, že se tam zřejmě dostaly během budování opevnění, které je tedy možné s opatrností datovat do doby mladší, než je datace střepů.

Z řezu valem a příkopem vysvítá, že k jejich vybudování došlo zřejmě velice rychle a bez použití postupů doporučených ve vojenských manuálech. Těžko bychom zde hledali prvky jako je glacis, či výrazněji formovaný banket nebo parapet (srov. obr. 1F). Je pravděpodobné, že val byl v době jeho vybudování vyšší a postupem času se poněkud rozvalil směrem na vnitřní stranu opevnění. Z archeologicky zkoumaných či zdokumentovaných polních opevnění z doby novověku připomíná vadkovské svou velikostí (porovnáván profil) švédský tábor v Řešanově na Třebelském bojišti, případně ještě švédskou redutu u Olbramova též na Třebelském bojišti (srov. *Matoušek 2006b*, 152, obr. 45, 153, obr. 46).

7.4 Interpretace a výpověď písemných pramenů

Z archeologického hlediska je možné říci, že oba reliktů opevnění jsou částmi jedné fortifikace, které přetínala Lhenickou brázdou ve východo-západním směru. Shodná konstrukce obou úseků napovídá k jejich současnému vzniku. Jako strategické polohy kontrolovaly přilehlé komunikace, na které byly vázány (obr. 39, 56). Pro časové zařazení opevnění je důležitým dokladem radiokarbonové datum. Pro jeho potvrzení lze opevnění rámcově datovat i stratigrafickou metodou. Spodní hranici mohou tvořit střepy ze 14.-15. století nalezené v tělese valu, naopak horní název polohy „Na Schanze“, která je zaznamenána v císařském otisku stabilního katastru Třešňového Újezdce z roku 1837.

Jak je zmíněno výše v popisech průtahů vojsk přes jižní Čechy v novověku (srov. kapitolu 5 Války v jižních Čechách v epoše novověku), asi nejpravděpodobnějším konfliktem, kdy se vojska nacházela v okolí Lhenic, je třicetiletá válka. Na přelomu let 1618-1619 měli kontrolu nad územím západně od trasy České Budějovice – Český Krumlov většinou stavovští, avšak Lhenice se přidaly na císařskou stranu. Už 7. prosince 1618 požádala městská rada Lhenic císařské o možnost vstoupit do poddanství pod Český Krumlov, jak tomu bylo dříve, než se Lheničtí stali poddanými Martina Breynera z Veverí a Mysletína, jenž byl v době odeslání zmíněné žádosti již mrtev (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 100, sig. 409/2, sig. 409/3). Lhenice byly neopevněné a umístěné v otevřené krajině Lhenické brázdy, pouze od západu chráněné vrchem Stráže (742 m n. m.). Za tohoto stavu bylo samotné městečko jen těžko hájitelné, avšak jeho umístění v jinak stavovským vojskem ovládaném území bylo pro císařské dozajista výhodné. Jedním z hlavních úkolů lhenické posádky se tak zřejmě stala kontrola stavovských v Netolicích, nacházejících se 7 kilometrů severně (*Volf 1961b*, 102–108).

O pohybech vojsk kolem Netolic se také zachovalo několik zpráv. Například 11. 5. 1619 psal císařský velitel Rombaldo Collalto generálu Buquoyovi do Českých Budějovic, že se nepřátelé pohybují mezi Netolicemi, Prachaticemi a Vodňanami (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 103, sig. 398, fol. 108), obdobně 16. května 1619 psal Buquoyovi velitel Martin Huerta, že nepřátelé jsou kolem Netolic a Vimperka (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 103, sig. 718/2, fol. 151). Je možné, že oba úseky opevnění vznikly již v době po příklonu Lhenic na císařskou stranu. Důvodem mohla být případná ochrana ústupové cesty ze Lhenic směrem na jih.

Nejpravděpodobnějším datem vzniku opevnění je však událostí, k níž došlo v noci z 29. na 30. března 1619. Té noci se objevilo stavovské vojsko o síle 200 jezdců a 300

pěších mezi Lhenicemi a Vadkovem. Císařský kapitán Antonio Brucio o tom neprodleně informoval generála Buquoye a žádal o urychlené vyslání posil (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 102, sig. 67/I/670, fol. 304; obr. 55). Je možné, že obrannou pozici vybudovalo císařské vojsko ve velkém spěchu právě kvůli tomuto incidentu, o čemž by svědčily i poměrně úsporné rozměry obou úseků opevnění. O tom, jak celá vypjatá situace dopadla, již prameny mlčí. Lze předpokládat, že se stavovští stáhli zpět a k boji nedošlo. Tuto variantu také podporuje poměrně málo početný soubor nalezených kovových artefaktů, zvláště militarií, v porovnání s jinými zkoumanými opevněními, na kterých k ozbrojeným střetům prokazatelně došlo (*Beneš et al. 1995*, 461-480; *Šámal 2011*, 50-59).

Vesnice Vadkov dále v písemných pramenech již zmiňována není, zatímco o Lhenicích se píše v polovině května 1619 pouze v souvislosti s jejich skvělými sádky, v nichž byly chovány velké štiky a kapři (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 103, sig. 2088, fol. 131). Je poměrně nepravděpodobné, že by opevnění mohlo vzniknout později v období po bitvě u Záblatí 10. června 1619, kdy vítězní císařští velmi rychle obsadili i další oblasti jižních Čech. Konkurenční Netolice byly zničeny císařským útokem krátce před samotnou bitvou u Záblatí a opevněné polohy jižně od Lhenic tak ztratily strategický význam (*Volf 1962*, 123–134). Pro možnost zbudování opevnění císařskými vojsky svědčí také tvar fortifikací, které se až nápadně podobají liniovému opevnění Českých Budějovic, zobrazenému na krajinném panoramatu Ch. Grenttera z roku 1619, analyzovanému výše (srov. obr. 21, 23). Je možné, že nízké valy byly opatřeny ještě jakousi organickou variantou kurtiny, čemuž nasvědčují i nálezy zuhelnatělého dřeva ve svrchní části vadkovského valu.

Samozřejmě je možné, že opevnění bylo využito i druhotně v následných konfliktech. V tomto ohledu je důležité, že svým umístěním přesně kopíruje hranice Prácheňského a Bechyňského kraje, jež byly zrušeny reformou krajského uspořádání v letech 1849–1850. Tato hranice zcela nezanikla a byla mimo jiné využita při odstoupení pohraničí v roce 1938. Zatímco katastry Vadkova a Třešňového Újezdce zůstaly nadále součástí českého území, obce dále na jih, kde převažovalo německé obyvatelstvo, již připadly třetí říši. Během neklidného mnichovského období v říjnu 1938 však zaujala německá armáda postavení i na severním úbočí vrchu Vrata (856 m n. m.) u Vadkova, a nelze vyloučit, že byla využita také starší opevnění, či alespoň jejich strategické polohy (SOKA Prachatice, Archiv obce Vadkov, inv. č. 2, Pamětní kniha obce Vadkova III, 1937–1962, s. 76–77). Wehrmacht později dne 17. října své pozice opustil a stáhl se na sudetoněmecké území. V listopadu opustila Vadkov i německá finanční stráž a území se

vrátilo pod kontrolu Česko-Slovenské republiky. Dále je možné uvažovat o využití prostoru jako cvičiště lidových milic po roce 1948 (O. Petrášek, ústní sdělení), což dokládá řada subrecentních militarií. Podoba nově identifikovaných opevnění se ale zcela liší od okopů běžně budovaných v průběhu 20. století.

8. Polní tábory a ležení

Polní tábory a ležení jsou v pramenech nejčastěji zmiňovanými typy vojenských dočasných staveb. Jejich výstavbě a rozvržení je taktéž věnován velmi velký prostor ve všech preskriptivních příručkách. Archeologicky však již nejsou tak dobře zachytitelné. Důvodů je hned několik – polní ležení a tábory nemusely být vždy opevněné, v případě, sloužily jen na krátkou dobu a vojsko, které v nich leželo nebylo přímo ohroženo nepřítelem. Další varianta opevnění počítala s vozovou hradbou, kterou byl obehnan základní tábor. Třetí variantou je opevnění celého tábora příkopem a valem s menšími pevnůstkami – redutami, bastiony (srov. *Andresová 2015*).

Části polního tábora se podařilo zachytit například V. Matouškovi na bojišti u Třebele, kde šlo konkrétně o jihovýchodní nároží švédského tábora a část severní linie jeho opevnění (*Matoušek 2006b*, 146-149). Švédský polní tábor neskromných rozměrů se nalézal také u Staré Boleslavi, a to na ploše 12 km². Dosud je z něj zachováno poměrně mnoho reliktnů, které souvisí jak s opevněním samotného tábora, tak s jeho předsunutými obrannými prvky (*Waldhauser 2009*, 941-942). V jižních Čechách zatím žádný novověký polní vojenský tábor nebyl zkoumán, případně je možné, že nějaká ze zkoumaných fortifikací tvořila část tábora, ale nebylo možné ho podle ní identifikovat. Jednou z nich je čtyřúhelníkovitý valovitý objekt u Bělčic (obr. 10), který svou charakteristikou spadá do kategorií tzv. „viereckschanzí“, o nichž se uvažuje jako o keltských svatyních či novověkých vojenských polních táborech (*Fröhlich 1989*, 201-204).

Předkládaná kapitola vychází především z výzkumu Kláry Andresové na téma *Polní tábory v prostoru střední Evropy v letech 1550-1650* založené hlavně na analýze preskriptivních příruček a dalších tištěných pramenů (*Andresová 2015*). Teoretické znalosti o tom, jak měl vojenský tábor vypadat, byly doplněny terénním nedestruktivním povrchovým a vizuálním průzkumem. Při identifikaci lokalit došlo také ke komparaci kartografických pramenů s dnešními mapami a povrchem terénu z leteckého laserového skenování. Nalezené relikty opevnění byly zaměřené pomocí GPS (obr. 57).

8.1 Podoba polního tábora podle dobových manuálů

Je nutné si uvědomit, že polní ležení muselo zabírat velmi velký prostor, aby se do něj vešlo celé vojsko. Také se nedělal vždy polní tábor pro celou armádu, ale třeba jen pro jeden pluk. O velikostech táborů pro různé množství vojáků s trémem vypovídají preskriptivní příručky. Například Guillaume du Bellay se ve svém díle *Kriegs Regiment* zmiňuje o velikosti tábora pro jeden pluk, která má být (převáděno na metry) zhruba 480 × 480 metrů (*Andresová 2015*, 53-54). Extrémem byl polní tábor, který byl postaven pro Valdštejnovo vojsko u Zirndorfu u Norimberka v létě roku 1632, který měl pojmout padesáti-tisícové vojsko a jehož obvod činil kolem 16 kilometrů (*Klučina 2000*, 149).

Většina autorů předpisů pro výstavbu polních táborů se shoduje na tom, že je vhodné vybudovat tábor u řeky, která tvoří přirozenou ochranu a také je důležitou zásobárnou vody a odvodem odpadu (srov. *Andresová 2015*, 131). Zbylé strany, které nejsou obehnané řekou je poté třeba ohradit valem a příkopem. Tábor je také vhodné budovat na rovině či mírném úbočí a ujistit se, že není vystaven možnosti útoku z okolních kopců. V případě, že se u tábora takové kopce nacházejí, měly by být také opevněné a tvořit tak ochranu pro tábor. Guillaume du Bellay taktéž dodává důležitou informaci, a to, že vojenské tábory jsou pokaždé jiné – různě hranaté, špičaté, kulaté, trojúhelníkové či podlouhlé, jak vyžaduje přizpůsobení terénu (*Andresová 2015*, 53-54).

8.2 Hradiště Strahov

Předmětem výzkumu se stalo tzv. hradiště Strahov u Velešína. Tato poloha je známá již velmi dlouho, avšak její datování je stále nejisté. Poprvé se o ní obšírněji zmínil Josef Braniš ve své knize *Staročeské hrady* (1909, 10). Braniš považoval Strahov u Velešína za slovanské hradiště a datoval ho jako předchůdce hradu Velešína. Za vlastní akropoli hradiště považoval polohu Kamenná věž, na níž se nalézá kruhová kamenná stavba o 10 metrech v průměru a západně od ní trojitý příkop s valem. Mohutný val přetínající celý ostroh na západní straně interpretoval jako hlavní ohrazení bezpečného útočiště (Braniš 1909, 10). V jeho době byly ve „vnitřním prostoru hradiště“ pole a dále na jihovýchodním cípu samota Petrák, dnes zřejmě již zaplavená přehradou.

Branišovu teorii zrevidoval o několik desetiletí později Bedřich Dubský (1949, 553-556). Ten byl velmi skeptický k Branišovým závěrům, že by mohlo jít o slovanské hradiště. Podle něj jediným důvodem, proč byla lokalita označena jako hradiště, byla přítomnost valu, který přetíná celý ostroh od Velešínského potoka až k cestě a dále až k Malši (obr. 58). Možnost interpretace opevnění jako hradiště vyloučil s tím, že na vnitřní straně valu se nenachází příkop, což ovšem mohlo být zapříčiněno dlouhodobou zemědělskou činností na přilehlých pozemcích. Dalším důvodem bylo také to, že val nepokračuje dál po svazích, jak to bývá běžné u hradišť, a jeho konstrukce je pouze hlinitá. Dubský během rekognoskace terénu v zoraných polích „vnitřního Branišova hradiště“ nenalezl žádné raně středověké střepy, ale ani žádné jiné, čímž vyloučil dlouhodobé osídlení lokality. Také poznamenal, že chybí opevnění na jihovýchodní straně, což by hradiště určitě mělo.

Bedřich Dubský jako první přišel s možnou datací a interpretací valu do období třicetileté války. K tomuto vysvětlení došel na základě zápisu z farní kroniky ve Velešíně o tom, že v místě u Kamenné věže se opevnili stavovští a posléze došlo na „Knížepoli“ k bitce mezi Buquoyovou armádou a Mansfeldovými vojsky, která se tam ubránila. Tuto informaci měl však Dubský pouze ústně sdělenou od jakéhosi učitele Wolfa s tím, že byla obsažena ve velešínské farní kronice. Autorka práce se marně snažila dohledat nějakou zmínku o boji v nejstarší dochované farní kronice (SOKA Český Krumlov, Děkaný úřad Velešín, Pamětní kniha I, sig. F-34), která ovšem pochází až z konce 17. a počátku 18. století. Poloha „Knížepole“ je v kronice sice detailně popsána v zápise z roku 1732, ale pouze z hlediska jejího vymezení, nikoliv historie (SOKA Český Krumlov, Děkaný úřad Velešín, Pamětní kniha I, sig. F-34, fol. 276-277). Vlastní kamennou věž datoval

Dubský do 13. století, jelikož všechny keramické zlomky, které tam našel, do tohoto století spadají. Interpretoval ji jako malé opevnění strážící hrad Velešín (*Dubský 1949*, 553-556).

Regulérní archeologický výzkum se v prostoru „hradiště“ v poloze Kamenná věž odehrál teprve s nutností předstihového záchranného výzkumu při budování Římovské přehrady. Ten provedl Antonín Hejna z Archeologického ústavu AV ČR. Nalezl kamennou konstrukci kruhového půdorysu, ovšem bez lícování či jakékoliv jiné podoby zdi. Interpretoval ji tedy jako polní opevnění, které podle dokladů vysokého žáru zaniklo požárem. Datoval je podle nalezených keramických zlomků do 1. poloviny 13. století a interpretoval jako předsunuté polní opevnění vybudované pro ochranu hradu Velešína, nejspíše v době, kdy byl stavěn a ještě nebyl obranyschopný (*Hejna 1985a*, 71-74).

Po archeologickém výzkumu Antonína Hejny se prostor „Strahovského hradiště“ již dalšího archeologického výzkumu nedočkal a všichni autoři novějších prací pouze shrnují Hejnovy, Dubského či Branišovy závěry (*Jandová – Holakovský 1991*, 8-9; *Sučková – Abušínov 2005*, 31). Pouze v roce 1990 provedli archeologové Petr Zavřel a Jan Michálek vizuální průzkum okolí valu pro soupis archeologických nemovitých památek okresu Český Krumlov a konstatovali, že jde pravděpodobně o opevnění ze třicetileté války (*Michálek – Zavřel 1995*, 372).

Antonín Hejna zároveň s výzkumem Kamenné věže provedl i výzkum hradu Velešína, jehož revizi posléze provedl Tomáš Durdík (*Hejna 1985b*, 43-70; *Durdík 2008*, 9-42). Ten uvádí možnost využití zříceniny hradu Velešína a valového opevnění hradu na severozápadním předpolí i v pozdějších dějinných etapách, například v době třicetileté války. V areálu hradu se též nacházela novověká poustevnická kaple, na počátku 17. století však již nefunkční (*Durdík 2008*, 9-42).

Na severní ostrožně v poloze Kamenná věž se kromě středověkého předsunutého opevnění hradu Velešína zřejmě nacházela pravěká polykulturní lokalita, která dodnes nebyla archeologicky zkoumána, avšak ze zlomků keramiky nalezených na břehu Římovské přehrady kolem ostrožny vyplývá, že byla osídlena v mladším eneolitu a na přelomu starší a střední doby bronzové a posléze ještě na přelomu mladší doby bronzové a doby halštatské (*Ernée 1998*, 238; *Chvojka 2008*, 173-176). Je tedy možné, že celý areál souvisí mnohem více s pravěkými aktivitami místního obyvatelstva.

8.3 Terénní ověření lokality a interpretace

Na ostrohu nad řekou Malší se nachází výrazné liniové valové opevnění s příkopem, kterého si povšimli badatelé už počátkem 20. století (srov. výše). Dnes se nachází nad Římovskou přehradou, ale je možné si ho představit na tom samém místě i před jejím vybudováním. Lokalita je ze dvou stran obtékána řekou Malší, ze třetí poté Velešínským (dříve Strahovským) potokem, který se do Malše vlévá. Ze čtvrté strany tvoří fortifikaci zmiňovaný val s příkopem. Ten je dlouhý kolem 220 metrů, dosahuje výšky 3-5 metrů a šířka valu je až 5 metrů. Příkop je místy nevýrazný, ale v určitých částech dosahuje hloubky až jednoho metru. Na valu je možné rozeznat v určitých rozestupech snížená místa, které je možné identifikovat jako pozice pro umístění děl. Ta však nejsou jednoznačná a jejich vznik je možné klást do mnohem mladší doby v případě, že byl val využit i během konfliktů 20. století.

Území, nacházející se mezi řekou Malší a valem, mělo tvar dvou ostrožen. Severní ostroh byl ze severozápadní strany omýván Velešínským neboli Strahovským potokem. Šlo o velmi úzkou a podlouhlou polohu, jejíž svahy strmě spadaly k řece Malši. Zřejmě na místě pravěkého osídlení posléze vzniklo středověké předsunuté opevnění hradu Velešina – Kamenná věž, po níž se pomístní název rozšířil do prostoru celého ohrazeného areálu.

Jižní ostrožna, vytvořená meandrem řeky Malše, se k řece svažovala povlněji. Podle map 2. vojenského mapování je možné se domnívat, že po jižní ostrožně vedla cesta (obr. 60), která přecházela přes řeku pod hradem Velešínem a následně stoupala do kopce. Její úvozy je ještě dnes možné spatřit poblíž jižního konce valu. V 19. století se na jižní ostrožně nacházely dva dvory. Jeden z nich, zhruba uprostřed výběžku, byl zvaný Petrák a po něm byla pojmenována i celá jižní ostrožna. Druhý dvůr se nacházel ve východní části výběžku. V mapovém listu císařského otisku stabilního katastru z roku 1827 není zakreslen, zatímco v indikační skice ano. Při nejj jižnějším místě celé ostrožny se nacházela myslivna. Všechny tyto budovy však nejspíše vznikly až koncem 18. století, jelikož na 1. vojenském mapování zakresleny nejsou. Dnes jejich zbytky zřejmě pohltila Římovská přehrada. Možná ještě tak relikty dvoru Petrák mohou být nad hladinou přehrady, ale zbývající dvě stavby se jistě nacházejí pod hladinou.

Na mapě prvního vojenského mapování z druhé poloviny 18. století je celý prostor „strahovského hradiště“ zalesněný, a dokonce je zakreslen val přetínající ostrožnu (obr. 59). V mladších mapách je vidět val již jen jako mez či louka mezi obdělávanými

plochami. Pole vznikla v oblasti Branišova „hradiště“ východně od valu a je možné říci, že byla obdělávaná celá dodnes viditelná plocha lokality, stejně jako jižní část jižního ostrohu (jižně od dvoru Petrák), která je dnes zaplavena přehradou.

Problematikou datování a interpretace valu, jak je zmíněno výše, se badatelé zabírají již velmi dlouho, ovšem dosud nepadl žádný jednoznačný závěr. Autorka práce se domnívá, že Strahov u Velešína by mohl být polním ležením z období novověku, ačkoliv je potřeba tuto teorii ověřit ještě regulérním archeologickým výzkumem. Horní datum vzniku valu je možné určit 1. vojenským mapováním z let 1763-1787, jelikož na těchto mapách je val již zakreslen a popsán jako „alte Schanz“ (obr. 59).

Na mapě třetího vojenského mapování je zakreslen jak val, tak i několik dalších valů v severní části jižní ostrožny (obr. 61). Jeden z nich bude však zřejmě úvozem, další autorka identifikovala v terénu. Zajímavé je, že ve třetím vojenském mapování jsou zakresleny i tři malé valy v jižní části jižního ostrohu, které mohly být využity ke strážení brodu či jako předsunuté opevnění brodu v rámci polního tábora. Na stabilním katastru z roku 1827 jsou zakresleny jako meze, stejně jako mez v podezřelém tvaru písmene V nacházející se pod dvorem Petrák, jež v podstatě přetíná celý jižní ostroh (obr. 62). Autorka práce se domnívá, že tato mez mohla být předsunutým opevněním polního tábora. Prvním důvodem této teorie je její tvar, nápadně se podobajícím tvarům novověkých polních opevnění (dala by se kategorizovat jako redan). Druhým důvodem je zaznačení meze na stabilním katastru, kde je taktéž výše zmíněný val, dodnes dosahující výšky 4-5 metrů, zakreslen jako mez či úzký pruh louky (obr. 62). Tato mez ve tvaru V je slabě zachycena také ve druhém vojenském mapování z let 1842-1852 (obr. 60), ale ve třetím vojenském mapování z let 1869-1885, reambulovaném roku 1934 již chybí (obr. 61). Bedřich Dubský při svém ohledání lokality v první polovině 20. století také žádné další valy nezaznamenal (*Dubský 1949, 553-556*). Je tedy možné, že šlo opravdu jen o mez podivného tvaru, případně to mohla být menší fortifikace, jež byla v průběhu let rozorána a pohlcena okolními polnostmi.

Podle vojenských teoretických příruček, má lokalita ideální předpoklady k tomu, aby na ní mohl být vybudován vojenský tábor (srov. rytinu z Wallhausenova díla, jak má vypadat ideální tábor u řeky – obr. 63, případně rytinu švédského tábora u Staré Boleslavi – obr. 64). Nachází se mezi řekou a potokem, které znamenají ochranu, přístup k pitné vodě a možnost jednoduchého zbavení se odpadu. Na západní části je opevněna mohutným valem, severní a východní část kryjí neschůdné srázy spadající k řece. Pouze na jižní straně je otevřena povlovným svahem směrem k brodu, který je ovšem posílen

polním opevněním. V případě takového polního tábora však chybí ještě jedna věc, a tou je předsunuté opevnění, které by zabezpečovalo okolní kopce, které jsou vyšší než poloha tábora. Pro takové opevnění mohlo být využito předpolí hradu Velešína, které se vypínalo nad řekou Malší na její druhé straně. Tato poloha je dnes však neověřitelná vzhledem k neprostupné křovité vegetaci.

Dalším místem, kde se mohla takováto předsunutá opevnění nacházet je na druhé straně řeky. Tam se skutečně v poloze Vrbice dvě takováto opevnění západně od silnice vedoucí z Hrachových Hor do Kladin dochovala. První přiléhá k silnici, vede zhruba 30 metrů severozápadním směrem, načež v ostrém úhlu zahýbá na jihovýchod, kde se táhne v délce kolem 66 metrů. Relikty valu jsou vysoké do jednoho metru a viditelný příkop je hluboký do 20 centimetrů. Nejlépe zachovalé je severozápadní nároží, kde val dosahuje až 1,5 metru (obr. 65). Val se vytrácí u lesní cesty vedoucí směrem k přehradě. U této samé cesty, ale 12 metrů východněji začíná druhý val, táhnoucí se 70 metrů jihozápadně po vrstevnici. Nad strmým srázem je do linie opevnění vložen nevýrazný redan, načež se val táhne dál po vrstevnici na srázu nad řekou. Tuto část už autorka nemohla celou zdokumentovat a ověřit pro neprostupnou vegetaci a příkrý sráz. Zmíněná cesta, ke které obě opevnění přiléhají, zřejmě vedla k řece nejdéle v době novověku, jelikož je zobrazena na stabilním katastru. Opevnění tak mohla hlídat tábor i cestu k brodu. Obě opevnění respektují hranici pozemku a je tedy možné, že s ní mohou souviset, ovšem stejně jako v případě velkého valu „Strahovského hradiště“, tak i zde je vidět úzký pruh meze-louky v podobě nalezeného opevnění (obr. 66).

Interpretace opevnění podle písemných pramenů je velmi obtížná. Jako nejpravděpodobnější se zdá možnost vzniku opevnění za třicetileté války. Ačkoliv autorka práce prošla veškeré dochované písemnosti Buquoyovy vojenské kanceláře z let 1618-1620 (SOA Třeboň, RA Buquoy, kart. 100-111), nepodařilo se jí najít žádnou zmínku o ležení u Velešína. Podle poznámky v knize R. Jandové a M. Holakovského *Dvě knihy o Velešíně (1991, 24)* se koncem jara 1620 strhla u Velešína jakýsi potyčka, při níž se mansfeldští vojáci ubránili císařským. Tato glosa nápadně připomíná sdělení učitele Wolfa Bedřichovi Dubskému a je možné, že se týká opravdu lokality „strahovského hradiště“. Autorce práce se jí však nepodařilo potvrdit, jelikož prameny z Buquoyovy vojenské kanceláře o tomto incidentu mlčí. Nepřímým důkazem může být také vyplnění a vypálení nedaleké tvrze Holkov stavovským vojskem během prvních let třicetileté války (*Kovář 2012, 25-26*). Taktéž je možné, že na lokalitě ustavili posádku císařští až po kapitulaci Velešína po bitvě u Záblatí (10.6.1619).

Další možnost datování fortifikace spadá do období bruderzwistu. K tomu napovídá zmínka v Kronice posledních Rožmberků sepsané jejich kronikářem Václavem Březanem. Ten uvádí zápisem z 17. června roku 1608, že „*rakouský lid do 2000 i s ženami, vše střelci s muškety táhl do Velešína mimo Budějovice arciknížeti (Matyášovi) na pomoc*“ (Březan 1985, 594). Zdeněk Kalista se o této informaci zmiňuje ve své knize *Století andělů a d'áblů*, která vyšla roku 1994, ale připravena k vydání byla již od roku 1970. Ten uvádí citaci s jednou mírnou změnou, a to, že rakouský lid (myšleno vojsko) táhne OD Velešína (Kalista 1994, 53). Je pravděpodobné, že správný je Kalistův přepis, že armáda táhla do Velešína, jelikož už 27. června se stahovala zpět od Prahy (Březan 1985, 595). Otázkou zůstává, zda toto vojsko vypravené z Rakous mohlo ležet u Velešína tak dlouho, aby vybudovat tak rozsáhlý opevněný tábor.

Předložená teorie o původu strahovského opevnění samozřejmě není absolutní a je možné, že opevnění vzniklo mnohem dříve než v raném novověku, a později bylo pouze druhotně využito, o čemž by svědčil i tvar valu, který je tvořen jednou linií bez jakýchkoliv flankovacích záležitostí. Tento výzkum je možné chápat spíše jako přípravnou fázi pro další zkoumání lokality, které by mělo zahrnovat geodetické zaměření reliktní, archeologický odkryv a průzkum detektorem kovů. Případný archeologický výzkum reliktní opevnění v této lokalitě je však ztížen tím, že se památky nacházejí v ochranném pásmu 1. stupně vodního zdroje – Římovské přehradě.

9. Úloha hradů v novověkých konfliktech

Možná trochu speciálním, leč velmi zajímavým fenoménem je úloha středověkých hradů v novověkých konfliktech. Pod toto téma je možné zařadit mnoho dílčích témat. Jedním z nich jsou tzv. městské či příměstské hrady, které ve valné většině ještě v době třicetileté války běžně fungovaly jako opevněná útočiště. Mezi ně patří například Písecký hrad, Nové hrady, hrad ve Vimperku, Rožmberk, Týn nad Vltavou či Bechyně, o něž se nejednou během třicetileté války bojovalo i v případě, že se k nim přiléhající město vzdalo (srov. *Volf 1962*, 129-130; *Volf 1963*, 80-82, 90-91; *Kubů – Zavřel 2007b*, 48-50).

Dalším specifickým fenoménem je druhotné využívání zřícenin středověkých strážních hradů a hrádků jako opevněných poloh při hlídání důležitých cest, mostů či brodů. K takovým hrádkům patří například hrad Hus obléhaný během husitských válek a posléze po nich jakožto lapkovské sídlo, vypálený roku 1441. Jeho zřícenina byla pro svou vhodnou polohu při Zlaté stezce údajně využita i v období třicetileté války (*Anderle a kol. 1993*, 131-136; *Kubů – Zavřel 2007a*, 93-95).

Vzhledem k tomu, že předkládaná práce je orientována na polní ležení, tábory a opevnění, zaměřila se autorka v této kapitole na obléhání hradu, který strážil přechod přes dvě největší řeky jižních Čech – Vltavu a Otavu. Tím byl středověký hrad Zvíkov, jenž se během stavovského povstání stal místem posledního odporu stavovského vojska. Zvíkov nebyl za třicetileté války dobyt, ačkoliv se o to obléhatelé poměrně dlouho snažili. Tuto jejich aktivitu je dodnes možné archeologicky zachytit na přilehlých vyvýšených místech. Hrad Zvíkov se dnes nachází na břehu Orlické přehrady, ačkoliv v 17. století byla jeho poloha mnohem více monumentální (obr. 67).

Zvíkov byl založen jako královský hrad, poprvé je zmíněn v pramenech roku 1234 za purkrabího Konráda (souhrnně k architektonickému vývoji hradu Zvíkova srov. *Varhaník 2015*, 395-427; *Lavička a kol. 2016*, 14-75). Pod hradem Zvíkovem na severní straně při soutoku řek Vltavy a Otavy se nacházelo podhradní městečko (obr. 68), skrze něž vedla cesta z hradu k oběma řekám a přívozům, později mostům, na nich (srov. *Fröhlich 1996b*, 171-178). Prameny se zmiňují o obléhání Zvíkova prvně v letech 1285 a 1287 královským vojskem (*Kypta – Richterová 2004a*, 253). Během husitských válek byl hrad jako opora katolíků roku 1429 tři měsíce neúspěšně obléhán husity (*Varhaník 2015*, 398). Ti měli vybudovat obléhací tábor na jednom z vrchů naproti Zvíkovu a po svém odchodu ho po sobě spálit (*Kypta – Richterová 2004a*, 253).

V době stavovského povstání vlastnil hrad vysoce postavený stavovský činitel Petr ze Švamberka. Jako funkční pevnost byl Zvíkov opatřen posádkou o 150 mužích. V září roku 1620 byla jeho posádka ještě posílena, což ovšem nemohlo zabránit císařským vojskům, aby se dostala k Praze a posléze ukončila stavovské povstání bitvou na Bílé hoře. Stavovské posádky zůstaly pouze v Plzni, Táboře, Třeboni, Orlíku a Zvíkově (srov. kapitola 5.2.d Jižní Čechy v dalších etapách třicetileté války). Třeboň a Tábor byly obležené císařskými vojsky, stejně jako Zvíkov. Jako první cíl k dobytí byl určen hrad Orlík. K jeho dobývání došlo 5. dubna 1621 vojsky císařského generála Marradase. S použitím děl se podařilo dobýt první bránu a následně se posádka Orlíka vzdala na volný odchod. Zajímavý je údaj, že orlická posádka tehdy čítala 80 holandských mušketýrů a několik jízdních, kdežto obláhatelů bylo přes tisíc (*Toman 1968*, 161-164).

Zvíkov mezitím nebyl plně obležen, a tak mohla jeho posádka vyjíždět na různé „štráfy“. V noci 26. srpna 1621 se povedlo zvíkovské posádce lstí dostat do císařskými obsazeného Orlíka, císařské vyhnat a odvést odtud velkou kořist. Ta jim však byla záhy sebrána, když je na cestě u Nevězic potkalo císařské vojsko směřující k Orlíku (*Toman 1968*, 165). Na hrad Orlík byla posléze znovu vsazena císařská posádka. Písemné prameny se dále zmiňují o obléhání hradu Zvíkova, kdy se císařští rozložili na jižní straně před píseckou branou a také na vyvýšenině severozápadně od hradu, u Zbonína. Zvíkovské posádce se však povedlo císařské u Zbonína přepadnout a způsobit jim ztrátu padesát mužů. Mezitím 18. listopadu 1621 kapitulovala tábořská posádka na volný odchod. Zvíkovští však stále odmítali kapitulovat a věřili v příchod posil z Kladska.

Dne 21. listopadu 1621 se v okolí Zvíkova rozložilo deset praporeců císařské armády. Zvíkov však odolával celou zimu. Počátkem března kapitulovala Třeboň a Zvíkov se tak stal poslední výspou stavovských sil. Kvůli vojenským operacím v Kladsku, na které byla odeslána část obláhatelů, a poloze Zvíkova v „lesnaté a skalnaté krajině“ nemohl být hrad dlouhou dobu plně oblehnut. Zvíkovští tak stále mohli vyjíždět doplňovat zásoby. K obležení však došlo 23. května 1622, kdy podle členů zvíkovské posádky Jana Cypriána a Václava Kratochvíla leželi císařští u vsí Zbonína a Varty. Třetí část císařského vojska zaujala pozici jižně od hradu před píseckou branou.

Zvíkovští požádali o příměří do té doby, než zjistí, jaký je stav protestantské armády v Kladsku, která jim neustále slibovala osvobození. To trvalo minimálně do 10. července. Po přijetí špatných zpráv, z nichž vysvítalo, že protestantské vojsko má dost svých problémů v Kladsku a tažení na osvobození Zvíkova je naprostá utopie, se zvíkovská posádka 21. července 1622 vzdala na volný odchod (*Toman 1968*, 166-170).

Hrad hrál důležitou roli jako vojenský opěrný bod ještě po celé 17. století, ale pak začal nezadržitelně chátrat (*Toman 1968, 171*). V roce 1780 byla odstraněna střecha hradní kaple a hrad se stal postupně zříceninou (*Varhaník 2015, 398*).

9.1 Obléhací tábory u hradu Zvíkova

Hrad Zvíkov se nacházel na vysokém skalnatém ostrohu nad soutokem Otavy a Vltavy (obr. 67). Ve středověku byl kvůli své poloze označován jako nedobytný hrad. S rozvojem palných zbraní se však změnila i technika obléhání, pro něž byly vhodnými místy okolní pahorky (ke středověkým obléhacím táborům srov. *Meduna 1986; Kypta – Richterová 2002, 54-56; Richterová 2003; Koscelník 2013, 190-199; Kopecký 2015*).

Obléhacími objekty u hradu Zvíkova se poprvé zabýval Jiří Fröhlich, který provedl v letech 1987-88 povrchový průzkum okolí hradu (*Fröhlich 1991, 155-159*). Ten identifikoval několik reliktních obléhacích táborů a datoval je do období husitského obléhání. Výzkum Jiřího Fröhliche revidovali a rozšířili posléze badatelé Jan Kypta a Jana Richterová (*2004a, 253-260*). Obdobný výzkum obléhacích táborů proběhl i u dalšího jihočeského hradu – Bechyně (srov. *Kypta – Richterová 2004b, 117-122*).

Badatelé se shodují, že hlavní ležení všech obléhatelů se nacházelo jižně od vlastního hradu na vyvýšeném vrcholku hřbetu svažujícího se k hradu (obr. 69). Komplex fortifikací se nachází cca 200 metrů před jižní bránou hradu. Skládá se z drobné pevnůstky a několika linií valů a příkopů. Pevnůstka je nepravidelného oválného tvaru o maximálních rozměrech 32 × 23 metrů a její obvod je tvořen nízkým valem o výšce mezi 20 a 70 centimetry (obr. 71C). Kypta s Richterovou datovali tuto pevnůstku obecně do středověku, jelikož neobsahuje žádné prvky barokního polního stavitelství. Mohla být tedy postavena během obléhání 1285, 1287 či 1429. Ačkoliv ji tito badatelé geodeticky zaměřili, nedošlo v jejím prostoru k terénnímu odkryvu. Jižně od tohoto opevnění se nachází dvě linie valu, jejichž interpretace a datace je velmi obtížná (obr. 70). Je možné, že jde o pravěké opevnění posléze využitě během středověkého a novověkého obléhání hradu jakožto ochranná fortifikace polního ležení obléhatelů.

Další obléhací tábor byl lokalizován na vyvýšeném místě přímo proti hradu v jeho severo-jížní linii v poloze Šance u Zbonína (obr. 71B). Tento tábor byl ohraničen dvojitým valem o výšce do 50 centimetrů, mezi nímž se nachází příkop. Jeho tvar je podkovovitý, v místě nad srázem proti hradu činí jeho výška až 85 centimetrů a délka 20 metrů. Tento reliktní polní opevnění o velikosti vnitřní plochy 12,5 × 15,5 metrů se dočkal i archeologického výzkumu, který provedl Jiří Fröhlich za účelem přesnější datace objektu. Keramické nálezy z tohoto výzkumu spadají do 13. a 15. století, což potvrdilo možnost využívání obléhacího tábora při obou zmiňovaných středověkých dobýváních hradu (*Fröhlich 1991, 156; Kypta – Richterová 2004a, 255*).

V poloze Varta východně od hradu se podařilo odhalit další relikv opevnění, při cestě od Vltavy k vesnici Varta (obr. 71A). To se nachází na plochém, zřejmě upraveném návrší, obehnaném z přístupové strany obloukovitým až 2 metry hlubokým příkopem a valem. Vnitřní plocha objektu má rozlohu 32 × 23 metry a uprostřed se nachází plochý pahorek o rozměrech 5 × 9 metrů, který J. Fröhlich interpretoval jako prakoviště z husitského obléhání, jež bylo posléze přestavěno na předsunuté opevnění pro obranu hradu (*Fröhlich 1991*, 157-158). Kypa s Richterovou tuto teorii nesdílí a domnívají se, že už od počátku bylo místo využíváno spíše pro obranu hradu (*Kypa-Richterová 2004a*, 255).

Zkoumané situace byly geodeticky zaměřeny, byl na nich proveden sběr zlomků keramiky a v poloze Šance u Zbonína došlo i k archeologickému odkryvu. Žádný z výše popsaných výzkumů však nepřinesl informace o obléhání hradu v době třicetileté války, ačkoliv o něm existují záznamy v písemných pramenech, a to přímo ve zkoumaných polohách. Je otázkou, zda se projevvalo jeden a půl roční obléhání hradu císařskou armádou tak nevýrazně, že by ho nebylo možné zachytit v archeologických situacích či zda středověké relikty obléhacích táborů byli pro raně novověké obléhání nevhodné a bylo tak přikročeno k budování nových opevnění. Je velmi pravděpodobné, že při obléhání za třicetileté války musela být místa postavení děl opevněna, jelikož zvíkovská posádka se mohla také účinně bránit. Z písemných pramenů je známé, že disponovala minimálně deseti děly (*Toman 1968*, 171). K dalšímu bádání je možné využít leteckého laserového skenování, které by mohlo pomoci najít odpověď na tuto otázku (obr. 72).

Pro přesnějšímu datování lokalit, na nichž nedošlo k archeologickému výzkumu, by bylo potřeba prozkoumat tyto v rámci terénního odkryvu a průzkumu detektorem kovů. Profesionální detektorový průzkum neproběhl ani na jedné z výše zmíněných lokalit. To se ukázalo jako palčivý problém naší doby, jelikož svah pod jedním z relikvů opevnění byl zhruba před deseti lety vytěžen amatérským uživatelem detektoru kovů, který bez jakékoliv znalosti literatury v podstatě náhodně během tří odpoledních výletů vyzvedl z prostoru obléhacího tábora přes padesát kusů munice a nechyběla ani militaria jako nášlapný ježek, třmen a další artefakty datované do středověku a novověku.⁵ Tento soubor posléze odevzdal do Prácheňského muzea v Písku, kde došlo k jeho konzervaci.

⁵ Za informaci děkuji Martinovi Ptákovi z Prácheňského muzea v Písku.

Prácheňské muzeum polohy dlouhodobě sleduje, je však otázkou, kdy obdobný amatér udeří znovu.

10. Pohraniční opevnění a tábory

Zcela samostatnou kapitolou novověkého polního opevnění jsou fortifikace, které strážily zemskou hranici. V prostoru jižních Čech je jich možné předpokládat poměrně mnoho, jelikož jak v době vpádu pasovských, tak za stavovského povstání hrála hranice mezi Čechami, Rakouskem a dnešním Německem velmi důležitou roli a všechna vojska, co se chtěla do Čech dostat, táhla právě tudy. Jak je nastíněno výše (kapitola 5.2.a Počátek střetnutí – 1618), v oblasti hranice s Rakouskem a Pasovskem se stavovská vojska koncentrovala již od počátku stavovského povstání s cílem zabezpečit možné vstupy do země. Po bitvě u Lomnice nad Lužnicí 9.11.1618 začali v příhraničním prostoru operovat i císařští, pro něž bylo spojení s Pasovskem a Rakouskem životně důležité.

Toto téma, ač jistě velmi zajímavé, bylo v souvislosti s nepřístupností hranice dlouho na okraji badatelského zájmu. Otázku komplexního výzkumu novověkého pohraničního opevnění nazíraného z archeologického hlediska poprvé nadnesl Jiří Fröhlich v článku *Historická opevnění jižní hranice* (2000, 285-290), kde shrnul fakta a vyprávění, o devatenácti novověkých polních opevněních v hraničním prostoru, do té doby pouze roztroušená po vlastivědné literatuře. Tento soupis fortifikací také z větší části sám ověřil v terénu, ačkoliv ne vždy byl úspěšný. I když od vydání tohoto článku, který měl být hlavně podnětem k dalšímu výzkumu, uplynulo již sedmáct let, lepší syntéza zabývající se středověkými až novověkými opevněními jižní hranice zatím nevznikla.

Nejnámější fortifikací na české straně hranice jsou nepochybně volarské šance, které jsou dosud velmi dobře dochovány v terénu, leží na poměrně dostupném místě, a dočkaly se podrobného publikování (*Beneš a kol. 1995, 461-480*). Jelikož autorka práce již okomentovala jejich výzkum v rešeršní kapitole 4.3 Stav výzkumu v jižních Čechách, nebude se o této fortifikaci, byť nadmíru zajímavé, již znovu rozepisovat.

Při nahlédnutí do písemných pramenů z období stavovského povstání se zdá, že by mělo být jihočeské příhraničí plné nejrůznějších polních fortifikací. Jelikož jižní hranici tvoří horský pás Šumavy a Novohradských hor, který sám o sobě poměrně znesnadňoval vstup do země, byly pevnosti budovány vždy v nějakých „pasech“, kde mohly střežit procházející komunikaci.

Již v prosinci roku 1618 byl na stezce mezi Dolní Vltavicí a rakouským Aigenem vybudován Fort Collalto. Ten byl též někdy nazývaný srubem, z čehož lze usuzovat, že šlo o opevněnou, zřejmě poměrně objemnou fortifikaci, postavenou hlavně ze dřeva (*Volf*

1961b, 28). Velitel Rombaldo Collalto (obr. 16D), po němž dostal fort svůj název, měl za úkol zabezpečit horské přechody pro průtah císařského vojska z Pasovska. Jelikož původně plánovanou trasu průtahu vojska skrze Horní Rakousko přes Aigen a Haslach nebylo možné kvůli neutralitě hornorakouských stavů využít, nechal Collalto vykácet nový průsek lesem od Želnavy až k Volarům (*Volf 1961b*, 103). Tím se napojil na prachatickou větev Zlaté stezky, po které v zimě na přelomu let 1618-1619 přišla nová císařská vojska. V té době císařští drželi Volarské šance a pravděpodobně už byla vybudována i „nová šance u Želnavy“, která chránila druhý konec nové cesty (*Beneš a kol. 1995*, 468).

V průběhu roku 1619 plnil nadále Rombaldo Collalto funkci ochránce jižní hranice. Většina jím psaných dopisů adresovaných generálu Buquoyovi byla napsána právě na Fortu Collalto, což byl nejspíše jeho hlavní stan (srov. SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 100-103). V květnu toho roku již existovalo fortifikací více, a je možné si učinit představu i o jejich velikosti, jelikož Collalto vypočítává Buquoyovi rozložení svého vojska – 50 mužů tvořilo posádku na Fort del Sasso, 160 na Hvězdě, 60 na redutě na řece, 50 v nové redutě, 50 ve staré redutě, 20 na pasu u Želnavy a zbytek byl soustředěn u Fortu Collalto (*Volf 1961b*, 112). Tato všechna opevnění by teoreticky mělo být možné nalézt na české straně hranice. O jejich lokalizaci se již pokoušelo několik badatelů, avšak většina z nich pouze „od stolu“. V dnešní době může být velmi vhodnou pomůckou pro hledání těchto pozůstatků letecké laserové skenování, které často objeví reliktu i v lesích. Není však naprosto neomylné, například v případě hustého podrostu či neprostupného lesa nemusí proniknout na zemský povrch ani laser. Toto téma pohraničních fortifikací má ještě velké rezervy. Velká část z nich se skrývá v dokumentech Buquoyova vojenského archivu, jenž je zachován v SOA Třeboň. Jeho analýzu však komplikuje paleografická, ale hlavně jazyková náročnost, jelikož většina dokumentů je psána italsky, španělsky a francouzsky. Pouze malá část je v němčině. U pomístních názvů je pak velmi obtížná interpretace, v cizojazyčných dopisech mohou být často zkomolené.

10.1 Fortifikace na druhé straně hranice

Jednu z výše zmíněných fortifikací – Fort Collalto – lokalizují badatelé na cestu z Horní Vltavice do Aigenu. V těchto místech se opravdu nachází poměrně monumentální opevnění, ovšem na rakouské straně. Vzhledem k tomu, že české lokality jsou buď neznámé nebo nezkoumané, zaměřila se autorka práce na několik přeshraničních lokalit, které, ač nejsou součástí jižních Čech, tvořily systém fortifikací strážících hranici před vojsky, která z Čech táhla. Pohraniční hvozď, který se v místech přechodů přes Šumavu nacházel, představoval až do novověku velmi volnou hraniční čáru. Zemské hranice byly poprvé zaměřeny a vyznačeny až v roce 1767 (*Kubů – Zavřel 2015, 92*).

Prvním ze zmíněných fortifikací je opevnění poměrně neskromných rozměrů nacházející se v Rakousku zhruba 3,5 kilometru od hranice s Čechami při bývalé krumlovské silnici přímo na kraji vesnice Oberhaag. Toto opevnění se sestává z hvězdicovité osmicípé reduty, liniového opevnění s valem a příkopem z něž vycházejí dva redany a posléze z robustní čtyřrohé reduty s bastiony v rozích. Toto opevnění je poměrně dobře zaznačené na prvním vojenském mapování (obr. 73). V letech 1989-1991 tam na popud Rohrbašského Rotary klubu proběhl archeologický výzkum a posléze byla podél opevnění vybudována stezka s několika informačními tabulemi a celý fortifikační komplex tak byl zpřístupněn turistům (*Krenn 1992*).

Severní část opevnění – reduta se čtyřmi bastiony – je také známá jako Velká šance. Valy dodnes dosahují výšky kolem čtyř metrů, příkop je hluboký od jednoho do třech metrů. Vnitřní výška valů činí zhruba 2-3 metry. Vnitřní prostor zaujímá plochu zhruba 15 × 20 metrů. Liniové opevnění jde podél úvozu původní krumlovské komunikace v délce kolem 300 metrů, v jeho průběhu se nachází dva pravoúhlé redany. Linie končí u sedmicípé hvězdicovité reduty o vnitřním průměru 35 metrů, jejíž valy jsou zachované do výšky 2 metrů. Opevnění je v místě mezi oběma redany přetrženo novodobou silnicí, stejně jako jí je zničena nejjižnější část osmicípé reduty, ke které přímo přiléhá (obr. 74).

Komplex opevnění začal zřejmě vznikat po husitských válkách, kdy hornorakouské země ohrožoval Petr Kaplíř ze Sulevic. Roku 1469 tak bylo vybudováno první větší fortifikační dílo u Oberhaagu. To bylo posléze posíleno během bruderzwistu a vpádu pasovských do Čech. V té době už šance měly pojmout až 4000 mužů, zřejmě vojska ležícího poblíž (*Krenn 1992, 6-7*). Během stavovského povstání bylo opevnění

znovu posíleno a následně v průběhu selské války v roce 1626 obnoveno. Během posledních let třicetileté války, kdy Švédové obsadili Český Krumlov, usoudili, že opevnění je tak mohutné, že skrz tento pas do Rakouska neproniknou. Šance sloužily také během morové nákazy, kdy byly obsazené a strážily, aby se nakažení nedostali do země. V 18. století opevnění upadlo v zapomnění (*Krenn 1992, 7*).

Archeologický výzkum probíhal na této lokalitě po tři sezóny v letech 1989-1991. První rok se uskutečnil terénní odkryv ve vnitřní ploše hvězdicovité reduty. Taktéž byl proveden řez valem a příkopem za účelem poznání jeho konstrukce. Během exkavace byly nalezeny základy chaty/srubu s pecí uprostřed reduty, interpretované jako velitelský stan. Zkoumáno bylo též liniové opevnění. Archeologický výzkum v tomto případě potvrdil výpověď písemných pramenů, jelikož na základě nálezového fondu bylo možné odlišit dvě fáze využívání opevnění, a to středověkou a raně novověkou (*Krenn 1992, 22-24*). Velká šance zatím archeologicky zkoumána nebyla.

Severně od tohoto komplexu ve vzdálenosti 600 metrů od dnešní státní hranice se nachází ještě obdélníková reduta, zaznačená jak na mapách prvního, tak i druhého mapování. Ta je položena nad mohutným úvozem bývalé krumlovské cesty, dnes hluboko v pohraničním hvozdu. Tato šance má rozměry 19 × 14,5 metru, její val dosahuje 70-100 cm. V souvislosti s výzkumem komplexu u Oberhaagu došlo i ke geodetickému zaměření této reduty a jejímu archeologickému výzkumu (obr. 75). Ačkoliv se reduta nachází v poměrně neproniknutelném pohraničním hvozdu, kde je jediný schopný přístup starým úvozem, amatérští hledači pokladů si k ní cestu našli a autorka zachytila na redutě několik nelegálních vkopů.

Druhý šumavský „pas“, jenž byl osazen rakouskou posádkou, byl vyšebrodský průsmyk, v oblasti dnešního hraničního přechodu Studánky (obr. 76). Tam se na rakouské straně táhlo opevnění, ne snad již tak monumentální jako v Oberhaagu, ale zase s unikátem minimálně dvou set metrů dlouhé kurtiny vytvořené z nasucho kladených kamenů. Část komplexu se nachází hned za hraničním přechodem na zalesněném vršku u Roßbergu, do kterého se táhne několik hlubokých úvozových cest (obr. 77A). Sestává se z mohutné hradby/kurtiny tvořené z nasucho kladených kamenů (obr. 77B). Nutno podotknout, že v oněch místech je podloží velice kamenité a menší „valíky“ z kamenů shrnutých z polí se nacházejí při většině jejich okrajů, ovšem tato stavba je prokazatelně intencionálně vystavěná a zaměřená na obranu. Podle plánu komplexu, nacházejícího se u Švédské šance u Radingu, se měla na konci hradby u Roßbergu nacházet čtvercová reduta (obr. 78). Ta se sice autorce nalézt nepodařila, ale zato zhruba v jejím údajném

místě na konci hradby se nachází evidentně nově zbudované jezírko podezřele redutovitého tvaru (obr. 77C). Z polohy pod patou jezírka je výjimečně dobrý výhled na poměrně velkou část jižní části jižních Čech (obr. 77D).

Z komplexu opevnění chránícího vyšebrodský průsmyk je nejlépe dochovaná takzvaná Švédská šance u Radingu. Ta se nachází asi sto metrů od hranice s Čechami a stráží přechod poblíž nejjižnějšího místa Čech (obr. 79). Tato šance byla oficiálně vybudována až ve čtyřicátých letech 17. století hrabětem Starhembergem jako ochrana před švédským vojskem, které v té době táhlo jižními Čechami. Ovšem není vyloučeno, že byla pouze posílena obranná pozice, která na tom samém místě již existovala dříve. Při pohledu z Čech vypadá šance opravdu monumentálně, ačkoliv je patrné, že lidskému úsilí zde velmi pomohl vhodný terén, který tvoří terasu, asi deset metrů převýšenou nad spodním terénem. Šance byla vybudována na jejím vrcholku. Dnes je zpřístupněna veřejnosti s replikami děl a pokusem o interpretaci pomocí dvojité palisády podél celé šance.

Na německé straně zemské hranice, v oblasti historicky patřící k biskupskému Pasovsku, byla zdokumentována také jedna novověká fortifikace, pro svůj tvar zvaná „Sternschanze“ (obr. 80). K jejímu průzkumu došlo v rámci zkoumání pozůstatků po Zlaté stezce na německém území (*Kubů – Zavřel 2015*, 131-132). Toto opevnění nad vesnicí Grainet vzniklo paradoxně v roce 1611 pro ochranu Pasovska před vojskem pasovských, které se rozložilo v Čechách a domáhalo se slibovaného žoldu (srov. kapitola 5.1 Bruderzwist (1608-1611) a vpád pasovských (1611)). Fortifikace však byla nepochybně využita i v době stavovského povstání, kdy z Pasovska proudily císařským posily právě po prachatické větvi Zlaté stezky. Podle písemných pramenů byly u nedalekého Fürholzu zřízeny přesunové garnizony pro toto vojsko císařských posil (srov. kapitola 5.2.a Počátek střetnutí – 1618).

Opevnění má tvar pěticípé hvězdy s bastiony v rozích o délce strany 11 metrů (obr. 81). Je tvořeno valem dosahujícím výšky 2-3 metry a šířky při patě 4-5 metrů a příkopem o šířce 2-5 metrů a hloubce 0,5-2 metry. Vnitřní plocha opevnění tvoří zhruba 6 × 6 metrů. Na lokalitě dosud nebyl proveden terénní odkryv, ale v rámci zkoumání Zlaté stezky byl na fortifikaci a přilehlém okolí proveden detektorový průzkum. Ten však přinesl pouze jediný nález, a to olověný kulatý projektil neznámé velikosti. Autoři výzkumu ovšem také konstatují, že opevnění bylo porušeno novodobými vkopy a je tedy možné, že veškerý kovový inventář z této fortifikace je v soukromých rukách majitelů detektorů kovů (*Kubů – Zavřel 2015*, 131).

11. Novověká bojiště jižních Čech

Novověká bojiště jižních Čech jsou zajisté velmi lákavým tématem, které je však v archeologické obci naprosto zanedbáno. V rámci jižních Čech je možné mluvit o třech dějinných událostech, které bude autorka práce pro nedostatek jiného výraziva nazývat bitvami. Jsou jimi bitva u Lomnice nad Lužnicí 9. 11. 1618, bitva u Záblatí 10. 6. 1619 a bitva v lese Řídká blana u Zahájí 25. 5. 1742.

Bitvy jižních Čech jsou problematické už svou lokalizací. Například bitva u Záblatí byla velmi dlouho pokládána k Záblatí u Prachatic. Ty byly dokonce kresleny na krajinná panoramata s bitvou. teprve poměrně pozdě se podařilo prokázat, že šlo skutečně o Velké Záblatí u Vodňan, které během bitvy lehlo popelem (obr. 82). Žádné archeologické nálezy, relikty opevnění či hromadné hroby z této bitvy nebyly publikovány.

Obdobný problém je i s lokalizací bitvy u Lomnice nad Lužnicí. Ačkoliv písemné prameny poměrně detailně popisují dělostřeleckou bitvu o hráz rybníka, dodnes není jasné, zda šlo o hráz rybníků Dvořiště a Koclířov, či Koclířov a Velký Tisý. V malém obecním muzeu v Dolních Slověnicích se nachází několik starých nálezů dělových kulí a dalších militarií, ovšem jejich nálezové okolnosti i místa nálezu jsou nejasné.

V rámci snahy o lokalizaci této bitvy proběhla v roce 2015 pod záštitou AU JU detektorová prospekce na poli u Horních Slověnic směrem k Dunajovické hoře. Během ní se podařilo nalézt jediný artefakt, který mohl místo spojit s bitvou, a to groš z roku 1614 (*John – Konrádová 2016*, 115-116). Vzhledem k tomu, že tento nález byl ojedinělý, lze předpokládat, že se bitva odehrávala v jiných místech, i když vojsko tudy zřejmě opravdu ustupovalo (obr. 84).

Třetím bojištěm jižních Čech je les Řídká blana u obce Zahájí (obr. 83). Ten se jako jediný dočkal archeologického zhodnocení a zmapování terénních relikvů (*Kubů – Zavřel 1988*, 183-190). Na bojišti však neproběhl ani terénní odkryv, ani průzkum detektorem kovů, což z něj udělalo velmi exponovanou lokalitu pro detektorářskou veřejnost.

Původně se autorka v této práci chtěla zabývat bojišti více, jelikož u našich západních sousedů tvoří základní kámen poznání novověkého vojenství z archeologické perspektivy, ale v dnešním stavu výzkumu toto není téma na kvalifikační práci, ale spíše na dlouhodobý systematický výzkum, který bude potřebovat mnoho lidských sil i finančních zdrojů.

12. Experiment, prezentace, propagace a ochrana

Jak je v poslední době v archeologické obci zvykem, i tématu polních ležení a opevnění se dostalo pozornosti v rámci experimentální archeologie. Ta je totiž jedním z mála oborů, které mohou ověřit či vyvrátit teze badatelů, které jsou utvářeny většinou pouze „od stolu“ bez porozumění lidské složce při vzniku dané archeologické situace. V rámci archeologického experimentu došlo ke dvěma pokusům o stavbu polního opevnění z doby třicetileté války, a to pod vedením Václava Matouška.

První se odehrával v letech 2002 a 2004 na katastru obce Olbramov na území Třebelského bojiště. Jeho cílem bylo vybudovat repliku císařské reduty archeologicky zkoumané v poloze Svahy v rámci výzkumu bitvy u Třebele 1647. Vlastní stavba reduty měla zodpovědět otázky spojené s budováním novověkého polního opevnění z nichž nejpalčivějšími byly, za jak dlouhou dobu a v jakém obsazení je takovou fortifikaci možné vytvořit. S tím spojená byla i otázka využívání dobových vojenských manuálů, které přesně určovaly, jak mají být opevnění budovaná a jaký tvar mají mít.

V roce 2002 proběhla během pěti dní první etapa výstavby reduty o rozměrech 24 × 24 metrů, zahrnující hloubení příkopu a formování valu. Touto částí experimentu dospěli autoři projektu k závěru, že 23 osob je schopných vybudovat takovou redutu za 23 hodin. Podle dobových příruček by na formování takového opevnění mělo pracovat 68 mužů. Vynásobením počtu experimentátorů je tedy možné říci, že 69 lidí, by mohlo takovou redutu sestávající pouze z příkopu a jádra valu postavit za necelých osm hodin (*Matoušek 2004b*, 260-277).

V roce 2004 experiment v Olbramově pokračoval, a to budováním střelecké lavice na vnitřní straně valu a osazováním koruny valu proutěnými koši (gambiony) plněnými zeminou a kameny. Celý experiment trval čtyři dny a účastnilo se ho 9 osob. Zde narazili autoři experimentu na další zajímavou otázku, a to na konstrukci gambionů a původ jejich výplně, která v archeologicky zkoumaných lokalitách nepocházela přímo z ploch fortifikací (*Dragoun a kol. 2007*, 61).

Druhý experiment proběhl v muzeu v přírodě Villa Nova v Orlických horách. I zde měla vzniknout replika reduty ze Svahů. Vzhledem k neočekávané souhře negativních okolností, jako je malý počet experimentátorů, tropická vedra, či skalnaté podloží v místě budování reduty, se však podařilo vybudovat pouze jednu její stranu. Ta byla doplněna organickou složkou opevnění, při níž experimentátoři opět řešili problematiku gambionů. Výsledkem bylo, že jednu čtvrtinu reduty i s osazením

šancovními koši vybuďovalo v extrémních podmínkách 30 mužů za 13 hodin. To potvrdilo výsledky předchozího experimentu, jelikož při vynásobení experimentátorů, by celou redutu i s gambiony vybuďovalo 60 mužů za 26 hodin, tzn. celá plně připravená reduta mohla být vybuďována do dvou dnů (*Dragoun a kol. 2007, 61-66*).

Součástí obou experimentů byla i určitá míra prezentace pozůstatků po třicetileté válce veřejnosti. Zatímco olbramovská reduta vznikala jako součást budované naučné stezky po bojišti u Třebele, reduta v muzeu v přírodě Villa Nova se stala součástí tohoto muzea, které se specializuje na archeologický experiment. Po dostavění segmentu villanovské reduty se na ní odehrály ukázky dobývání skupinami historického šermu zabývajícími se třicetiletou válkou, což mohlo být pro diváky asi nejnázornějším příkladem využívání raně novověkých opevnění (*Dragoun a kol. 2007, 65*).

Otázka prezentace a propagace těchto vojenských památek je stále poměrně palčivá. V jihočeských podmínkách se setkáváme s poměrně velkým nezájmem o prezentaci a propagaci známých polních ležení a fortifikací. Pouze u nejnámějšího opevnění – Volarských šancí – se nachází tabule postavená v rámci putování po Zlaté stezce. Ostatní známá opevnění jsou známá pouze v badatelských kruzích, což je ovšem zřejmě způsobeno i stavem výzkumu, který je tristní.

Zde je možné narazit na otázku, zda a jak je vhodné tyto památky prezentovat. Například v Rakousku došlo ke zpřístupnění a prezentaci fortifikací u Oberhaagu a Radingu (srov. kapitola 10.1 Fortifikace na druhé straně hranice). U Oberhaagu byla poměrně citlivě vybuďována naučná stezka s několika zastaveními doplněnými tabulemi k dochovanému systému fortifikací. V hvězdicovité redutě, přímo přiléhající k místní silnici, byly zbuďovány dřevěné chodníčky po vnitřní straně valu, aby došlo k zabránění jeho eroze. Jeden bastion směrem k silnici byl pro názornost osazen malými gambiony. Do prostředka reduty byla umístěna krychlovitá přenosná dřevěná stavba, která má evokovat pozici srubu, jenž byl v těchto místech odhalen archeologickým výzkumem (obr. 85). Všechny tyto prezentační prvky byly vybuďovány po dokončení archeologického výzkumu, který na lokalitě probíhal v letech 1989-1991.

Zde se naskýtá otázka udržitelnosti prezentovaných památek, jelikož prvky naučné stezky u Oberhaagu zřejmě nebyly během let obnovovány, což je 26 let po ukončení výzkumu poměrně znatelné. Dřevěné chodníčky už se nacházejí pouze v určitých místech, dobře zachovalé jsou ještě schůdky vedoucí přes valy. Šancovní koše jsou tak rozpadlé, že neinformovanému návštěvníkovi přijdou spíše jako trčící trosky čehosi (obr. 86). Tabule i cedulky se směrem prohlídky jsou ještě zachované, ale počasi

si na nich také vybralo svou daň. Na rekonstrukci srubu uprostřed šance se nachází poměrně výrazná cedulka informující návštěvníky, že stavba není toaletou, což je asi nejvýmluvnějším dokladem neudržovanosti památky.

K jiné formě prezentace přistoupili u Radingu, kde vytvořili dvojitou palisádu přímo v prostoru Švédské šance. Autorce se nepodařilo dohledat, zda v tomto prostoru někdy proběhl archeologický výzkum. V případě, že nikoliv, je způsob této prezentace více než nevhodný. Palisáda v prostoru šance sice působí poněkud násilně, ale pro běžného člověka necvičeného v rozeznávání reliktních opevnění může být dozajista imaginačním přínosem.

Poměrně zajímavé projekty vznikají i ve vzdálenějších oblastech Čech. Jedním z nich je již výše zmíněná naučná stezka Krajinou bitvy u Třebele, či obdobná prezentace novějšího bojiště z Prusko-rakouské války 1866, kde se nachází celý systém naučných stezek. V rámci ochrany a propagace Velké šance v Jablunkovském průsmyku na pomezí České republiky, Slovenska a Polska vznikl zapsaný spolek Šance pro šanci, který se snaží o zpřístupnění této monumentální památky široké veřejnosti.

V souvislosti s prezentací novověkých památek a novověkého vojenství vůbec je potřeba připomenout nejrůznější spolky vojenské historie, oživené historie či reenactmentu. Ty, ač je jejich kvalita dosti různorodá, dodávají hmotným památkám, případně krajině, ve které se novověké střety odehrávaly, lidskou složku, jež je pro dnešního diváka či návštěvníka historické akce velmi přitažlivá. Tyto spolky se zabývají převážně rekonstrukcí novověkého vojenství. Jednotliví účastníci bývají poměrně velmi dobře vybaveni, co se týče zbraní či oděvů. V poslední době je možné vidět i snahu o rekonstrukci přenosných obranných prvků, které dotvářejí krajinu bojiště (obr. 90). Asi největší akcí tohoto druhu je rekonstrukce bitvy na Bílé hoře, kde však kvalita kostýmů a výstroje jednotlivých účastníků ustupuje před kvantitou, což je ovšem pro oko obyčejného člověka často neviditelné.

Zajímavým počinem je snažení uskupení známého jako Mortaigne regiment a přidružených skupin, které se snaží o co největší historickou věrohodnost jak v rovině vojenství, tak v rovině každodennosti. Ukázky raně novověkého vojenství a možností boje se sice nazývají rekonstrukcemi bitev, avšak už jen z povahy toho, že bitvy byly poměrně masovou záležitostí, je v podstatě nemožné dosáhnout reálné rekonstrukce bitvy o několika tisících účastníků. Autorce se letos podařilo zúčastnit rekonstrukce bitvy u Jankova, kde se sešlo na 150 bojujících, což už je takový počet, že bylo možné vytvořit i ukázkou bojových formací (obr. 87, 88).

13. Možnosti dalšího výzkumu

Další možnosti výzkumu jsou poměrně široké. V první fázi by mělo dojít k revizním výzkumům publikovaných lokalit s využitím terénního odkryvu a průzkumu detektorem kovů, případně detailním geodetickým zaměřením u těch relikтів, které ještě zaměřené nebyly.

Další možností do budoucna je porovnání různých relikтів opevnění v rámci celé České republiky, a to jak tvarově, tak velikostně. Zatím se o takovýto přístup snažil v omezené míře pouze Václav Matoušek (2013a, 191-200). Při porovnávání jednotlivých fortifikací je však třeba počítat s odlišnou formou výzkumu různých badatelů. Například zatím neexistuje žádné fixní pravidlo, jak relikty polních opevnění zaměřovat, a tak někteří autoři uvádějí rozměry na koruně valu, jiní v nejhlubším místě příkopu.

Při komplexním uchopení tematiky by bylo další možností výzkumu porovnat historické události a archeologicky analyzované relikty s možným tažením vojsk a nálezy depotů či ojedinělých nálezů z období novověkých válek. Tento souhrnný časový a místní rozbor událostí a nálezů by mohl přispět k poznání každodennosti vojsk na tažení.

Poměrně zajímavé možnosti skýtá také analýza olověných projektilů s jejich přiřazením určitému typu zbraní, stejně tak jako analýza křesacích kamínků do perkusních zbraní, které jsou často zaměňovány s pravěkou štípanou industrií.

V neposlední řadě ještě také nejsou vyčerpány písemné prameny, jelikož to, zda si nějaké vojsko v určité lokalitě postavilo tábor či opevnění, nepatří mezi oblíbená témata zkoumaná historiky a spousta pramenů z období třicetileté války i novějších je ještě stále archivně nezpracovaných. Zde je potřeba zmínit minimálně tzv. slavatovský kopiář, který by měl zachycovat poměrně podrobně dění na jihu Čech během třicetileté války. Ač se autorka snažila, nepodařilo se jí k němu dostat, ale byla ujištěna, že se chystá jeho edice.⁶

⁶ Za sdělení děkuji Josefu Hrdličkovi z Historického ústavu FF JU.

14. Závěr

Předkládaná práce si kladla za cíl přehledně zpracovat tematiku archeologie novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách. Na základě zahraničních i českých výzkumů byly shrnuty dějiny bádání a vytváření metodiky pro zkoumání těchto specifických reliktnů po novověkých válečných konfliktech. Tato rešerše výzkumů, detailně zaměřená na oblast jižních Čech, byla doplněna o podrobnou deskripci historických vojenských událostí v jižních Čechách od 17. po počátek 19. století.

V kontextu zahraničních i českých metodologických podnětů se autorka práce pokusila prezentovat různé lokality spojené s budováním novověkých polních fortifikací. Jednou z metod byl ikonografický rozbor krajinného panoramatu, na jehož podkladě vytvořila autorka práce mapu přibližného rozmístění polního opevnění při obléhání Českých Budějovic roku 1619. Při terénním ověření daných lokalit však nedosáhla pozitivních výsledků, což lze odůvodnit poměrně intenzivně využívanou krajinou v okolí Českých Budějovic. Je však věcí dalšího zkoumání, zda se nějaké relikty po čtyři sta let starém obléhání nepodaří nalézt v budoucnu.

V rámci projektu Linecká stezka, kterého se autorka účastnila jako externí spolupracovník, byly na základě toponym a následného průzkumu přímo v terénu objeveny relikty dosud neznámých opevnění u Vadkova a Třešňového Újezdce. Fortifikaci se na základě archeologického výzkumu doplněného o archivní průzkum a porovnání lokality s kartografickými prameny podařilo s největší pravděpodobností interpretovat jako postavení části císařské armády z konce března roku 1619. Výzkum přinesl i nové informace k poznání konstrukce opevnění či nálezového fondu nalezeného detektorem kovů v okolí lokalit.

Další metodou, kterou se autorka snažila prezentovat při lokalizaci vojenského polního tábora, byla analýza kartografických pramenů doplněná vizuálním průzkumem lokality. Opět je pouze věcí dalšího archeologického výzkumu, zda bude možné autorčiny závěry potvrdit.

V dalších kapitolách práce se snažila autorka shrnout stav poznání jednotlivých specifických témat spojených s archeologií novověkých vojenských ležení, táborů a polních opevnění v jižních Čechách a doplnit je o přeshraniční výzkumy. To vše zakončila úvahou o aplikaci experimentální archeologie na toto téma a také o další možnosti prezentace a ochrany polních vojenských novověkých památek.

Celá předkládaná práce je v podstatě velkou přípravou na následující výzkum, který jihočeská archeologie těmto novověkým památkám dluží, jelikož jsou paradoxně právě díky ní v ohrožení. Stav výzkumu je v jižních Čechách oproti jiným regionům České republiky poměrně zaostalý, většina terénních relikтів je pouze publikována, zaznačena do mapy a případně ještě geodeticky zaměřena. Výzkum jejich převážné části spadá ještě do minulého století, kdy nebyl proveden ani regulérní archeologický výzkum s terénním odkryvem, ani průzkum detektorem kovů. Tím se dostalo do literatury a povědomí mnoho pozůstatků po novověkých válkách, což je paradoxně vystavilo velmi velkému nebezpečí spojenému s rabováním amatérskými uživateli detektorů kovů. Nutno podotknout, že tento stav je způsoben dobou, kdy výzkumy probíhaly, a také dnešní dobou, kdy jsou detektory běžnou záležitostí, stejně jako lidarové snímky povrchu. Je možné předpokládat, že v tomto neutěšeném stavu publikované, ale i archeologům zatím neznámé, lokality velice brzy ztratí veškerou výpovědní hodnotu, kterou by mohly přinést artefakty na nich nalezené.

Autorka práce se domnívá, že jediným možným způsobem ochrany těchto památek je systematický výzkum sestávající se z geodetického zaměření, terénního odkryvu alespoň části reliktu a průzkumu detektorem kovů. Otázkou zůstává, zda již není pro tento typ památek pozdě, jak dokládá v souvislosti s detektoráři na rakovnickém bojišti Zdeněk Šámal (2011, 54-55).

15. Seznam použité literatury:

- Altová, B. – Alt, J. – Matoušek, V. – Šimek, J. 2007:* Krajinná panoramata bitvy u Jankova v Theatru Europaeu, *Archeologie ve středních Čechách* 11/2, 589-633.
- Altová, B. – Kössl, A. – Matoušek, V. – Procházka, Z. – Šimek, J. 2008:* Tzv. Tilliho šance u Rozvadova ve světle terénní dokumentace a ikonografických pramenů, předběžná zpráva. In: E. Černá – J. Kuljavceva-Hlavová, *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003-2007, Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže*, Most: ÚAPPSC, 359-374.
- Ambrož, V. 1927:* Rudolfov. Bývalé svobodné horní město císaře Rudolfa a českobudějovické doly. České Budějovice.
- Anderle, J. – Procházka, Z. – Švábek, V. 1993:* Hrad Hus a jeho obležení, *Castellologica Bohemica* 3, 131-136.
- Andresová, K. 2015:* Vojenské tábory v prostoru střední Evropy v letech 1550-1650. Praha: Univerzita Karlova. Neubl. diplom. práce.
- Bednár, P. – Majerčíková, D. – Vojteček, M. 2012:* Výsledky archeologického výskumu novovekého opevnenia v Čiernom. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev. Zborník z konferencie. Kysuce, 26-33.
- Beneš, J. – Kubů, F. – Török, J. 1995:* Soubor militárií z počátku třicetileté války z Volarských šancí, *Archeologické rozhledy* 47/3, 461-480.
- Beneš, J. 1996:* Dělostřelecká baterie z raného novověku u Těšovic na Prachaticku, Výběr. *Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 33, 53-54.
- Benetka, B. 1958:* Ruský vojenský lazaret ve Vyšším Brodě, *Jihočeský sborník historický* 27, 29.
- Binford, L. R. 1981:* Behavioral archaeology and the „Pompeii premise“, *Journal of anthropological research* 37/3, 195-208.
- Blažková, K. – Hrnčířik, P. 2011:* Průběh bitvy u Rakovníka 1620. In: K. Blažková – P. Hrnčířik – J. Roub – J. Černý – D. Daněček – Z. Šámal – K. Smíšek – V. Matoušek – L. Čepička: *Bitva u Rakovníka 1620, Rakovník*, 13-23.
- Blažková, T. – Matoušek, V. 2008:* Plány obléhání města Tábora v době třicetileté války, *Archeologie ve středních Čechách* 12/2, 849-869.

- Blažková, T. – Matoušek, V. 2010: The complex research of the thirty year's war battlefields in the Czech Republic, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne 52, 427-436.*
- Blažková, T. – Matoušek, V. 2011: Česká, moravská a slezská města v ikonografických pramenech ke třicetileté válce, Historická geografie 37/1, 69-85.*
- Bochenek, R. 1972: Od palisád k podzemním pevnostem. Praha: Naše vojsko.*
- Brandl, Z. – Petrán, J. 1995: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. K 350. výročí bitvy u Jankova 1645-1995. Benešov.*
- Braniš, J. 1909: Staročeské hrady. Praha.*
- Braudel, F. 1949: La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II. Paris.*
- Broucek, P. 2001: Francouzský císař, České země, Rakousko a rok 1809. In: I. Šedivý – P. Bělina – J. Vilím – J. Vlk (ed.), Napoleonské války a české země. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 101-116.*
- Bůžek, V. ed. 2010: Ein Bruderkrieg im Hause Habsburg (1608-1611), Opera historica 14. České Budějovice.*
- Carman, J. 2013: Archaeologies of Conflict. London-New York.*
- Cederlund, C. O. 1985: Postmedieval Boat and Ship Archaeology. Stockholm: Swedish National Maritime Museum.*
- Ciglbauer, J. 2008: Lehké opevnění z roku 1938 na území dnešního okresu České Budějovice, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 45/1, 25-39.*
- Čapek, F.J. 1981: Pasovští na Budějovicku v roce 1611, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, 18/1, 1-6.*
- Čechura, J. 2008: České země v letech 1584-1620. První Habsburkové na českém trůně I. Praha: Libri.*
- Čechura, J. 2009a: České země v letech 1584-1620. První Habsburkové na českém trůně II. Praha: Libri.*
- Čechura, J. 2009b: 5. 5. 1609. Zlom v nejdelším sněmu českých dějin. Generální zkouška stavovského povstání. Praha: Havran.*
- Čížek, J. – Slavík, J. 2010: Zemní opevnění z 18. století ve východních Čechách. In: Balský, J. – Slavík, J. (ed.), Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945. Jaroměř-Josefov, 37-44.*
- Demek, J. – Mackovčín, P. ed. 2006: Hory a nížiny: Zeměpisný lexikon ČR. Brno.*
- Denis, E. 1893: Konec samostatnosti české. Praha.*

- Dobiáš, J. 1939: Zrádné proudy v českém povstání r. 1618?, Rozpravy České akademie věd a umění, Třída I/87, Praha.*
- Dobry, J. 2011: Dendrologická analýza zbytků z bojiště u Rozvadova z roku 1621, Sborník muzea Českého lesa v Tachově 32, 13-17.*
- Dobry, J. 2013: Zpráva o dendrochronologické analýze uhlíků z výzkumu Rozvadov 2011, Bastion I., Sborník muzea Českého lesa v Tachově 33, 15-16.*
- Dragoun, B. – Matoušek, V. – Tuček, J. 2007: Experimentální stavba modelu polního opevnění ze třicetileté války v Uhřínově, Živá archeologie. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 8, 61-66.*
- Drgáčová, A. 2010: Ikonografie dobývání Litoměřic z roku 1640. In: J. Balský – J. Slavík (ed.), Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945, Jaroměř-Josefov: Národní památkový ústav, 19-22.*
- Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná: Bří Římsové, n.s.*
- Duffy, Ch. 1998: Kámen a oheň. Bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví. Brno: Books.*
- Durdík, J. 1953: Husitské vojenství. Praha: Naše vojsko.*
- Durdík, T. 1976: Čtyřúhelníkové valy („Viereckschanze“) Kokrdov u Rakovníka, Archeologické rozhledy 28/5, 544-547, 599-600.*
- Durdík, T. 2008: Hrady na Malši. Vlastivědná knihovnička SPS 15. Praha: Společnost přátel starožitností.*
- Eickhoff, S. – Schopper, F. ed. 2013: 1636 Ihre letzte Schlacht. Leben im Dreißigjährigen Krieg. Zossen: Theiss.*
- Englund, P. 2001: Nepokojná léta. Historie třicetileté války. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.*
- Ernée, M. 1998: Velešín, okr. Český Krumlov, Výzkumy v Čechách 1996-1997, 235.*
- Fiedlerová, E. – Matoušek, V. 2012: Rytina obléhání Olomouce v letech 1643–1644 v díle Matthiase Meriana, Olomoucký archivní sborník 10, 54-72.*
- Foard, G. 2012: Battlefield Archaeology of the English Civil War. Oxford: Archeopress.*
- Fröhlich, J. 1986: Opevnění u Soumarského mostu, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 23/4, 294-295.*
- Fröhlich, J. 1987a: Ještě k opevnění u Soumarského mostu, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 24/3, 55.*
- Fröhlich, J. 1987b: Reduta z 18. století u Písku, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 24/2, 25-26.*

- Fröhlich, J. 1989: Čtyřúhelníkovitý valový útvar u Bělčic, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 6, 201-204.*
- Fröhlich, J. 1990: Opevnění u Strážného na Šumavě, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 27/3, 223-226.*
- Fröhlich, J. 1991: Středověká opevnění kolem hradu Zvíkova, Castellologica bohemia 2, 155-159.*
- Fröhlich, J. 1996a: Doplněk k souboru militárií z třicetileté války z Volarských šancí, Archeologické rozhledy 48/3, 519-521.*
- Fröhlich, J. 1996b: Zaniklé podhradní městečko pod Zvíkovem, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 33/3, 171-178.*
- Fröhlich, J. 2000: Historická opevnění jižní zemské hranice, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 37, 285-290.*
- Fukala, R. 2012: Třicetiletá válka, nebo všeobecný evropský konflikt 17. století? Otázky, úvahy a problémy. České Budějovice: Vedita.*
- Funari, P. P. A. – Hall, M. – Jones, S. ed. 1999: Historical archaeology. Back from the edge. London: Routledge.*
- Furman, M. – Zachar, J. 2012: Metodika dokumentácie poľného tábora v Tvrdošíne. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev. Zborník z konferencie, Kysuce, 34-40.*
- Geier C. R. – Potter, S. R. 2001: Archaeological Perspectives of American Civil War. Gainesville: University Press of Florida.*
- Gindely, A. 1882: Geschichte des dreissigjährigen Krieges in drei Abtheilen 1, 1618-1621. Prag.*
- Gojda, M. – John, J. a kol. 2013: Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. Plzeň: Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni.*
- Goll, J. 1915: Válka o země Koruny české (1740-1742). Praha.*
- Grof, V. 2010: Polní opevňovací práce v polovině 19. století, výtah z předpisů pro důstojníky rakouské a pruské armády v polní službě. In: J. Balský – J. Slavík (ed.), Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945, Jaroměř-Josefov: Národní památkový ústav, 78-97.*
- Grulich, J. 2008: Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století. Monographia historica X. České Budějovice.*

- Hájek, J. – Kubů, F. – Matoušek, V. 1992:* Srážka u Nebes. Sborník příspěvků z komplexního výzkumu vojenské epizody ze sedmileté války. Cheb: Chebské muzeum.
- Hájková, O. – Louda, J. 2013:* Polní opevnění z bramborové války na Vrchlabsku dochovaná v terénu, na papíře a v lidové tradici. In: Svorník 11. Opevnění. Sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, Praha: Sdružení pro stavebněhistorický průzkum, 120-123.
- Hamannová, B. 1996:* Habsburkové. Životopisná encyklopedie. Praha: BRÁNA.
- Harrington, P. 2004:* English Civil War Archaeology. London: B T Batsford.
- Haun, A. 2007:* Album vedut Království českého. Praha: Argo.
- Havel, J. 1980:* Hromadný hrob bělohorských bojovníků. Ein Massengrab der Krieger vom Weissen Berg (Bílá hora), *Archaeologica Pragensia* 1, 227-231.
- Hejna, A. 1985a:* Archeologický výzkum na lokalitě Velešín – Kamenná věž, o. Český Krumlov, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 2, 71-74.
- Hejna, A. 1985b:* Archeologický výzkum v areálu hradu Velešina, o. Český Krumlov, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 2, 43-70.
- Hlásek, D. – Chvojka, O. – Thomová, Z. – Zavřel, P. 2015:* Pravěké a raně středověké nálezy z historického centra Českých Budějovic, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, 28/1, 35-79.
- Homann, A. 2013:* Battlefield Archaeology of Central Europe With a Focus on Early Modern Battlefields. In: N. Mehler (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*. Rockville: Society for Historical Archaeology, 203-230.
- Honl, I. 1938:* Vojenská tažení v historii Sušicka. In: *Sborník Sušicka. Vlastivědné dílo*. Sušice, 395-396.
- Hoskins, W. G. 1955:* The Making of the English Landscape. London: Hodder and Stoughton.
- Hrnčířík, P. 2011a:* Příspěvek k nálezům munice do ručních palných zbraní v prostoru bojiště Rozvadov 1621, *Sborník muzea Českého lesa v Tachově* 32, 17-21.
- Hrnčířík, P. 2011b:* Vizualizace možných postavení vojsk na bojišti podle dostupných pramenů. In: K. Blažková – P. Hrnčířík – J. Roub – J. Černý – D. Daněček – Z. Šámal – K. Smíšek – V. Matoušek – L. Čepička: *Bitva u Rakovníka 1620*, Rakovník: Muzeum T.G.M. Rakovník, 24-29.

- Hrnčičík, P. 2013: Příspěvek k nálezům munice v prostoru bojiště Rozvadov 1621 - souhrn za období 2010-12, Sborník muzea Českého lesa v Tachově 33, 17-32.*
- Chvojka, J. 1992: Město pod Černou věží. České Budějovice: ACTYS.*
- Chvojka, O. 2008: Ojedinělý nález bronzové jehlice od Velešína na Českokrumlovsku, Časopis společnosti starožitností 116/3, 173-176.*
- Ingelmark, B. E. 1939: Chapter IV. The Skeletons. In: B. Thordeman (ed.), Armour from the Battle of Wisby 1361, Stockholm, 149-209.*
- Janáček, J. 1985: České stavovské povstání 1618-1620. Otázky a problémy, Folia historica Bohemica 8, 7-41.*
- Jandová, R. – Holakovský, M. 1991: Dvě knihy o Velešíně. Velešín.*
- Janská, E. 1966: Hromadný hrob bělohorských bojovníků. Staletá Praha II, Praha, 107-110, 306-307.*
- Ješke, V. – Sviták, M. 1997: Výstavba lehkého opevnění roku 1936 v jižních Čechách, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 34/3, 190-198.*
- John, J. – Konrádová, M. 2016: Nález groše hrabství Lippe-Detmold u Horních Slovnic (okr. České Budějovice), Numismatický sborník 2015, 29/1, 115-116.*
- John, J. – Vondrovský, V. – Kovář, D. 2016: Hašlovice (okr. Český Krumlov) – nově objevená fortifikace v prostoru vltavského kaňonu, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 29, 213-224.*
- John, J. 2010: Řakom (okr. Klatovy) – eneolitické ohrazení, anebo pozůstatek třicetiletí války? In: J. Balský – J. Slavík (ed.), Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945. Jaroměř-Josefov: Národní památkový ústav, 33-36.*
- Jůn, L. 2001: České země a dobrovolnické sbory habsburské armády v období koaličních a napoleonských válek (1792 až 1815). In: I. Šedivý – P. Bělina – J. Vilím – J. Vlk (ed.), Napoleonské války a české země. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 117-138, 261-266.*
- Just, J. 2009: 9. 7. 1609. Rudolfův Majestát. Světla a stíny náboženské svobody. Praha: Havran.*
- Kalista, Z. 1994: Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok. Jinočany: H&H.*
- Keeley, H. L. 1996: War Before Civilization: the Myth of the Peaceful Savage. Oxford: Oxford University Press.*

- Kilián, J. 2011:* „Gott wird sie straffen...“ Vojáci v pamětech Michela Stüelera z Krupky (1629-1649), *Historie – Otázky – Problémy* 3/1, Turek, Švéd a Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, 113-120.
- Kilián, J. 2014:* Na kvartýře. K aspektům soužití mezi vojáky a měšťany za třicetileté války, *Historie a vojenství* 63/1, 20-34.
- Klíma, A. 2000:* Dlouhá válka (1618-1648). Praha: Slovo.
- Klučina, P. – Marsina, R. – Romaňák, A. 1985:* Vojenské dějiny Československa. Díl 1., Do roku 1526. Praha: Naše vojsko.
- Klučina, P. 2000:* Třicetiletá válka. Obraz doby 1618-1648. Praha-Litomyšl: Paseka.
- Kmochová, R. 2011:* „I přišli k nám tito soldáti.“ Vojenské excesy ve Slaném za třicetileté války, *Historie – Otázky – Problémy* 3/1, Turek, Švéd a Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, 131-136
- Koch, T. 2014:* Jankow 1645, Týnec nad Sázavou: Historický klub.
- Koldinská, M. 2001:* Válka a všední den. Odras třicetileté války v životě české šlechty, *Historie a vojenství* 50/1, 10-23.
- Konrádová, M. – Vondrovský, V. – Pták, M. – John, J. – Kocina, J. 2017:* Nově identifikovaná novověká polní opevnění na Lhenicku (okres Prachatice), *Archaeologia historica* 42/1, 7-23 (v tisku).
- Kopecký, M. 2015:* Obléhačské tábory a doklady dobývání šlechtických sídel ve středověku. Se zaměřením na východní Čechy. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Npubl. diplom. práce.
- Koscelník, P. 2013:* Využití lidarových dat v archeologii konfliktu středověku: obléhačské práce z 15. století. In: M. Gojda – J. John a kol., *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*. Plzeň: Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni, 190-199.
- Koumar, J. 2011:* „...k velikému ztenčení skrze vojáky a jinou vojenskou zběř týž statek přišel...“. Odras třicetileté války v transferu poddanských nemovitostí na mělnickém panství, *Historie – Otázky – Problémy* 3/1, Turek, Švéd a Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, 77-81.
- Kovandová, M. – Matoušek, V. 2005:* Terénní dokumentace švédské šance nad hradem Kynžvartem. In: *Sborník Chebského muzea* 2004, 61-66.
- Kovář, D. 2000-2001:* Dělostřelecké cvičiště u Ledenic na Českobudějovicku, *Jihočeský sborník historický* 69-70, 77-99.

- Kovář, D. 2002:* Druhý pozůstatek dělostřeleckého cvičiště u Ledenic, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 39/1, 62-63.
- Kovář, D. 2006:* Královská pevnost na jihu Čech. Z minulosti českobudějovických hradeb. České Budějovice: Historicko-vlastivědný spolek v Českých Budějovicích.
- Kovář, D. 2008:* Českobudějovicko II. Pravý břeh Vltavy, České Budějovice: Veduta.
- Kovář, D. 2010:* Veduty Českých Budějovic, Hluboké a Zahájí na horažďovickém zámku, Staré Budějovice, Sborník prací k dějinám královského města Českých Budějovic 4, 83-87.
- Kovář, D. 2012:* Tvrz a statek Holkov u Velešína, Jihočeský sborník historický 81, 7-46.
- Krajíc, R. 2003:* Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města. 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa 1. Praha: Archeologický ústav AVČR.
- Krajíc, R. 2007a:* Archaeology of Post-Medieval Period. The current state of research and research perspectives in Southern Bohemia. In: J. Žegklitz (ed.), Studies in Post-Medieval Archaeology II. Praha: Archaia Praha o. p. s., 57-96.
- Krajíc, R. 2007b:* Archeologie postmedieválního období. Současný stav a perspektivy výzkumu v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Archeologie na pomezí – Supplementum 4, 137-174.
- Krenn, M. 1992:* Die Schanzanlagen am Oberhaag. Schlägl – Wien.
- Krhoun, F. 1968:* Bitva u Čížové, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 5/1, s. 48.
- Kroupa, F. 1930:* Pasovští v Táboře r. 1611, Jihočeský sborník historický 3, 60-63, 103-104.
- Krůl, M. 2010:* Stav výzkumu novověkých opevnění slezsko-uhersko-polské hranice. In: J. Balský – J. Slavík (ed.), Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945. Jaroměř-Josefov: Národní památkový ústav, 5-18.
- Krůl, M. 2012:* Jablunkovské šance ve fondech Österreichisches Staatsarchiv ve Vídni. Zpráva o výsledku archivního výzkumu. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev. Zborník z konferencie, Kysuce, 9-14.
- Krůl, M. 2013:* Stavebněhistorický vývoj jablunkovských šancí. In: Svorník 11. Opevnění. Sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, Praha: Sdružení pro stavebněhistorický průzkum, 113-119.

- Kubů, F. – Zavřel, P. 1988: Pozůstatky valového opevnění rakouské armády v bitvě u Zahájí dne 25. 5. 1742, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 5, 183-190.*
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007a: Zlatá stezka. Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 1. úsek Prachatic – státní hranice, České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.*
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007b: Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 2. Úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.*
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2009: Zlatá stezka – historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 3. Úsek Kašperské Hory – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2009.*
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2015: Zlatá stezka: historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 4. Úsek státní hranice – Pasov. Prachatic: Prachatické muzeum Prachatic.*
- Kudrnáč, J. 1995: Vypálení Strunkovic nad Blanicí v roce 1619, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 32/1, 7-10.*
- Kuna, M. – Beneš, J. – Dreslerová, D. – Křivánek, R. – Majer, A. – Prach, K. – Tomášek, M. 2004: Nedestruktivní archeologie: teorie, metody a cíle. Praha: Academia.*
- Kupka, V. – Čtverák, V. – Durdík, T. – Lutovský, M. – Stehlík, E. 2002: Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri.*
- Květina, P. – Řídký, J. – Končelová, M. – Burgert, P. – Šumberová, R. – Pavlů, I. – Brzobohatá, H. – Trojánková, O. – Vavrečka, P. – Unger, J. 2015: Minulost, kterou nikdo nezapsal. Praha: Pavel Mervart.*
- Kypta, J. – Richterová, J. 2002: K metodice studia pozdně středověkých zemních fortifikací, Hláska. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 13/4, 54-56.*
- Kypta, J. – Richterová, J. 2004a: Příspěvek k interpretaci reliktních obléhacích prací u hradu Zvíkova, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 17, 253-260.*
- Kypta, J. – Richterová, J. 2004b: Tábor obléhatelů z doby husitských válek u Bechyně. In: Dějiny staveb 2003. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb, Plzeň: Klub Augusta Sedláčka ve spolupráci se Sdružením pro stavebněhistorický průzkum, 117-122.*
- Lavička, R. – Čapek, L. – Fröhlich, J. – Havlice, J. – Krajíc, R. – Reitinger, L. 2016: Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců. České Budějovice: Národní památkový ústav.*

- Lee, J. W. 2001: Urban combat at Olynthos, 348 BC. In: P. W. Freeman – T. Pollard (ed.), Fields of Conflict: Progress and Prospect in Battlefield Archaeology, BAR International Series 958, Oxford: Archaeopress, 11–22.*
- Ludvík, L. 1996: Bitka u Písku v r. 1741 – chybné datování, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 33/2, 136-139.*
- Ludvík, L. 2001: Francouzská armáda v jižních Čechách (1741-42), Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 38/1, 38-64.*
- Majerčíková, D. 2012: Archeologické nálezy zo Starých a Malých šancí na Kysuciach. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev. Zborník z konferencie, Kysuce, 3-8.*
- Matoušek, V. – Blažková, T. 2011: Plány obléhání Brna v roce 1645 ve světle mezioborového studia, Archeologie ve středních Čechách 15/1, 609-621.*
- Matoušek, V. – Blažková, T. 2012: The image and reality of battlefields from the Thirty Years' War. A preliminary report on a project for the systematic study of engravings of the battlefields from the Thirty Years' War in the territory of the Czech Republic. In: J. Žegklitz (ed.), Studies in Post-Medieval Archaeology 4, Praha: Archaia Praha o. p. s., 269-288.*
- Matoušek, V. – Boháč, J. 2010: Plány obléhání Chebu v roce 1647 v díle Theatrum Europaeum, Archeologie ve středních Čechách 14/1, 449-466.*
- Matoušek, V. – Hájek, J. – Kubů, F. – Meduna, P. 1990: A complex investigation of field fortification of seven year's war (1756-1763) at the site of Nebesa by Aš (Asch). In: Z. Smetánka – J. Žegklitz (ed.), Studies in Postmedieval Archaeology I., Praha: Archeologický ústav AV ČR, 29-66.*
- Matoušek, V. – Klečková T. 2009: Rytina bitvy u Přísečnice 17. března 1641 v Theatru Europaeu, Archeologie ve středních Čechách 13/1, 509-516.*
- Matoušek, V. – Kvěchová, E. 2012: Ikonografie obléhání Prahy švédskými vojsky v roce 1648 v díle M. Meriana, Archeologie ve středních 16/1, 437-448.*
- Matoušek, V. – Šimek, J. – Altová, B. – Karlík, P. 2007: Pohled na zámek Brandýs nad Labem a opevnění švédského tábora v prostoru Staré Boleslavi z roku 1640 v díle M. Meriana, Historická geografie 34, 93-148.*
- Matoušek, V. 1991: Archeologie novověku, nebo novověká archeologie?, Folia Historica Bohemica 15, 41-58.*

- Matoušek, V. 1992:* Archeologický výzkum polního opevnění u Nebes. In: J. Hájek – F. Kubů – V. Matoušek 1992: Srážka u Nebes. Sborník příspěvků z komplexního výzkumu vojenské epizody ze sedmileté války. Cheb: Chebské muzeum.
- Matoušek, V. 2003:* Bitva u Třebele ve světle terénního výzkumu, Hláska. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 14/ 4, 57-59.
- Matoušek, V. 2004a:* Bojiště u Třebele. In: M. Kuna a kol.: Nedestruktivní archeologie, Praha: Academia, 290-294.
- Matoušek, V. 2004b:* Výstavba modelu polního opevnění z r. 1647 u Olbramova na Tachovsku. Příspěvek k poznání polních fortifikací ze třicetileté války, Rekonstrukce a experiment v archeologii. Živá archeologie 5, 260-277.
- Matoušek, V. 2005a:* Několik poznámek k archeologickým metodám studia vývoje novověké krajiny. Zkušenosti z bojiště třicetileté války u Třebele na Tachovsku, Historická geografie 33, 410-420.
- Matoušek, V. 2005b:* Bitva u Třebele v roce 1647 – obraz a realita. Příspěvek ke studiu vedut v díle Theatrum Europaeum, Historická geografie 33, 249-280.
- Matoušek, V. 2006a:* Building a Model of a Field Fortification of the „Thirty Years War“ near Olbramov, Czech Republic. In: T. Pollard, – I. Banks (ed.): Past Tense. Studies in the Archaeology of Conflict, Leiden – Boston: Brill, 115-132.
- Matoušek, V. 2006b:* Třebel. Obraz krajiny s bitvou. Praha: Academia.
- Matoušek, V. 2011a:* Terénní studium bojišť třicetileté války na území České republiky. In: K. Blažková – P. Hrnčířík – J. Roub – J. Černý – D. Daněček – Z. Šámal – K. Smíšek – V. Matoušek – L. Čepička: Bitva u Rakovníka 1620, Rakovník: Muzeum T.G.M. Rakovník, 72-80.
- Matoušek, V. 2011b:* Zpráva o první sezoně systematického archeologického výzkumu bojiště z roku 1621 u Rozvadova, Sborník muzea Českého lesa v Tachově 32, 3-13.
- Matoušek, V. 2012:* Archäologische Erforschung der Schlachtfelder des Dreissigjährigen Krieges auf dem Gebiet der Tschechischen Republik. In: M. Reichel (ed.), Die blut'ge Affair' bei Lützen. Wallensteins Wende, Wettin-Löbejün, 283-293.
- Matoušek, V. 2013a:* Budování polních opevnění v době třicetileté války: zkušenosti z archeologických výzkumů na území Čech. In: Svorník 11. Opevnění. Sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, Praha: Sdružení pro stavebněhistorický průzkum, 191-200.

- Matoušek, V. 2013b:* Předběžná zpráva o 2. a 3. sezóně archeologického výzkumu bojiště u Rozvadova z roku 1621, Sborník muzea Českého lesa v Tachově 33, 3-14.
- Matoušek, V. 2015a:* Archeologie novověku – univerzální disciplína pro studium třicetileté války, průmyslové revoluce i současné konzumní společnosti? Několik poznámek k přesahování zájmu archeologie za hranice středověku, Hospodářské dějiny 2013, 28/1, 67-86.
- Matoušek, V. 2015b:* Poznámky k terénnímu studiu polních opevnění ze 17.-19. století: zkušenosti z českých zemí, Archeologie západních Čech 9, 70-82.
- Maur, E. 2001:* Ohlas napoleonských válek v českých zemích. In: I. Šedivý – P. Bělina – J. Vilím – J. Vlk (ed.), Napoleonské války a české země, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 45-61.
- Maur, E. 2011:* Bavor, Prus a Francouz – obavy, naděje, skutky. Ke vztahu okupačních vojsk a vesnického obyvatelstva v Čechách za války o rakouské dědictví, Historie – Otázky – Problémy 3/1, Turek, Švéd a Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, 163-171.
- Meduna, P. 1990:* Morphology of field fortifications of the 17th – 19th centuries. A contribution to surface research. In: Z. Smetánka – J. Žegklitz (ed.), Studies in Postmedieval Archaeology I., Praha: Archeologický ústav AV ČR, 75-86.
- Mehler, N. 2012:* Written sources in post-medieval archaeology and the art of asking the right questions. In: J. Žegklitz (ed.), Studies in Post-Medieval Archaeology 4., Praha: Archaia Praha o. p. s., 11-24.
- Mehler, N. 2013:* Breaking New Ground: Historical Archaeology in Central Europe. In: N. Mehler (ed.), Historical Archaeology in Central Europe, Rockville: Society for Historical Archaeology, 11-30.
- Michálek, J. – Zavřel, P. 1995:* Velešín, okr. Český Krumlov. Výzkumy v Čechách 1990-1992, 372.
- Mudra, M. 1986:* Vojenství v období třicetileté války. In: Vojenské dějiny Československa 2 (1526-1918), Praha: Naše vojsko, 71-108.
- Nadolski, A. 1991:* Stan archeologicznych badań Pól Grunwaldu (do roku 1988), Studia Grunwaldzkie 1, Olsztyn, 24-33.
- Neuvirtová, A. 2012:* The use of military surveys for the study of Early Modern field fortifications in the Ústí nad Labem Region. In: J. Žegklitz (ed.), Studies in Post-Medieval Archaeology 4., Praha: Archaia Praha o. p. s., 467-476.

- Nikrmajer, L. 1997: Likvidace pohraničních pevnostních objektů na Českobudějovicku v období Protektorátu Čechy a Morava, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 34/3, 213-215.*
- Nolan, T. J. 2009: Geographic information science as a method of integrating history and archaeology for battlefield interpretation, Journal of Conflict Archaeology 5/1, 81-104.*
- Novák, B. 1935: Rudolf II. a jeho pád. Praha: Český zemský výbor.*
- Pajer, J. 1990: On the development of a new scientific discipline – post-medieval archaeology. Some thoughts on its current state and its perspective. In: Z. Smetánka – J. Žegklitz (ed.), Studies in Postmedieval Archaeology I., Praha: Archeologický ústav AV ČR, 23-28.*
- Palacký, F. – Tomek, V.V. 1898: Dějiny české v stručném přehledu. Praha.*
- Paráčová, A. 2012: „Šance“ z pohľadu uhorských písomných prameňov v Štátnom archíve v Bytči. In: Šance – Valy, spoločná história plná tajomstiev. Zborník z konferencie, Kysuce, 15-19.*
- Parkan, F. 2008: Švédové v Čechách a na Moravě: pomníky konce třicetileté války u nás, Dějiny a současnost 30/6, 21-23.*
- Petráň, J. 1985: Staroměstská exekuce. Praha: Mladá fronta.*
- Pletzer, K. 1995: Uhři u Českých Budějovic o božím těle roku 1620, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32/3, 180-182.*
- Polišenský, J. 1960: Třicetiletá válka a český národ. Praha: Naše vojsko.*
- Polišenský, J. 1970: Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století. Praha: Svoboda.*
- Polívka, M. 1999: K modernímu bádání o husitském vojenství, Historie a vojenství 48/3, 631-641.*
- Pospišil, J. 1913: Třeboňsko za povstání českého I., Sborník historického kroužku 14/1-2, 95-101; 14/3-4, 113-140.*
- Procházka, Z. 1995: Rozvadov, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1990, 2, 312.*
- Rajewski, Z. 1972: Raport legnicki, Z otchłani wieków 38/3, 236-238.*
- Richter, K. 2007: Třeba i železem a krví. Prusko-rakouské války 1740-1866. Praha: Epocha.*
- Richterová, J. 2003: Obléhání středověkých pevností. Praha: Univerzita Karlova. Nepubl. diplom. práce.*
- Roberts, N. A. – Brown, J. W. – Hammett, B. – Kingston, P. D. 2008: A detailed study of the effectiveness and capabilities of 18th century musketry on the battlefield, Journal of Conflict Archaeology 4/1-2, 1-21.*

- Romaňák, A. 1986a:* Vojenství v období nastupujícího kapitalismu. In: Vojenské dějiny Československa 2 (1526-1918), Praha: Naše vojsko, 264-300.
- Romaňák, A. 1986b:* Vývoj stálé armády v období let 1649-1740. In: Vojenské dějiny Československa 2 (1526-1918), Praha: Naše vojsko, 144-191.
- Romaňák, A. 1992:* Způsob zásobování a ubytování vojska v Čechách v období války o dědictví habsburské, *Historie a vojenství* 40/3, 128-154.
- Rost, A. 2007:* Characteristics of ancient battlefields: Battle of Varus (9 AD). In: D. D. Scott – L. E. Babits – C. M. Haecker (ed.), *Fields of Conflict: Battlefield Archaeology from the Roman Empire to the Korean War I*, Washington: Potomac, 50–57.
- Roub, J. 2011:* Digitální model terénu rakovnického bojiště na základě geodetického zaměření pozůstatků opevnění. In: K. Blažková – P. Hrnčířík – J. Roub – J. Černý – D. Daněček – Z. Šámal – K. Smíšek – V. Matoušek – L. Čepička: *Bitva u Rakovníka 1620*, Rakovník: Muzeum T.G.M. Rakovník, 30-38.
- Rožmberský, P. 1992:* Bitva u Třebele roku 1647, *Hláska* III, 29-32.
- Scott, D. D. – Babits, L. – Haecker, C. ed. 2007:* *Fields of Conflict: Battlefield Archaeology from the Roman Empire to the Korean War*, Praeger Security International. Westport: CT.
- Scott, D. D. – Fox, R. A. – Connor, M. A. – Harmon, D. 1989:* *Archaeological Perspectives on the Battle of the Little Bighorn*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Scott, D. D. – McFeaters, A. 2011:* The Archaeology of Historic Battlefields: A History and Theoretical Development in Conflict Archaeology, *Journal of Archaeological Research* 19, 103-132.
- Schindling, A. 2008:* Utváření konfesí, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století. *Nová německá literatura k problematice, Český časopis historický* 106/1, 80-108.
- Schliemann, H. 1874:* *Trojanische Alterthümer. Bericht über die Ausgrabungen in Troja*, Leipzig.
- Smetánka – Žegklitz 1990:* Post-medieval archaeology in Bohemia and its problems. In: Z. Smetánka – J. Žegklitz (ed.), *Studies in Postmedieval Archaeology I*, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 7-21.
- Smith, M. E. 1992:* Braudel's temporal rhythms and chronology theory in archaeology. In: A. B. Knapp (ed.), *New Directions in Archaeology. Archaeology, Annales and ethnohistory*, Cambridge: Cambridge University Press, 23-34.

- Smith, S. – Clement, C. – Wise, S. 2003: GPS, GIS and the Civil War Battlefield Landscape: A South Carolina Low Country Example, Historical Archaeology 37/3, 14-30.*
- Soudná, T. – Zimová, R. – Matoušek, V. 2010: Rytina Kolína z roku 1640 v díle Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae, Archeologie ve středních Čechách 14/2, 915-927.*
- Starý, V. 1973: Nové zprávy o dobytí Prachatic v roce 1620, Jihočeský sborník historický 42, 57-59.*
- Stehlík, E. 1996: Organizace výstavby čs. těžkého opevnění ve druhé polovině 30. let, Historie a vojenství 45/2, 74–123.*
- Stehlík, E. 1999: Francie a opevňování Československa ve třicátých letech, Historie a vojenství 48/4, 814–847.*
- Stehlík, E. 2005a: Československé opevňovací programy 1936–1938, Historie a vojenství, 54/2, 50–59.*
- Stehlík, E. 2005b: Československé opevňovací programy 1936–1939. Historie a vojenství 54/1, 4–29.*
- Stellner, F. 2007: Sedmiletá válka v Evropě. Praha: Libri.*
- Sterneck, T. 2005: Budějovická pře vodňanského gubernátora Servatia hurdome de la Fossa. Obrázek z královského města v době saského vpádu do Čech, Staré Budějovice. Sborník prací k dějinám královského města Českých Budějovic 1, 45-80.*
- Sterneck, T. 2010: Ein Bruderzwist und Einfall des Passauer Kriegsvolks. Reflexion der politischen Turbulenzen von 1608-1611 in einer königlichen Stadt am Beispiel von Budweis, Opera historica 14, 449-472.*
- Sterneck, T. 2011a: Der Böhmisches Aufstand 1618-1620 und die königliche Stadt Budweis, Glaube und Heimat. Monatsschrift der heimatvertriebenen Böhmerwäldler, Freunde des Böhmerwaldes und des Böhmerwaldsmuseums Passau 64/5, 6-11.*
- Sterneck, T. 2011b: Vetřelci, nebo partneři? Důstojníci v očích městské elity na příkladu Dona Baltazara de Marradas y Vique a Servatia Hurdome de la Fossa v Českých Budějovicích za třicetileté války, Historie – Otázky – Problémy 3/1, Turek, Švéd a Praž. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, 57-66.*
- Sterneck, T. 2012a: Dorota rozená Öllerová, budějovické stromy a kácení u Dasného léta páně 1632. Příspěvek k poznání vztahů mezi předním jihočeským královským*

- městem a generálem Marradasem, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 49/2, 124-139.
- Sterneck, T. 2012b:* K jarnímu durchcuku císařských vojsk českobudějovickem léta páně 1627. Kaplický list komisaře Lukáše Kořenského z Terešova z 13. dubna 1627 pro budějovickou městskou radu, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 49/4, 251-267.
- Sterneck, T. 2012c:* Žoldnéřský praporec Jana Aulnera z Birkenfelsu a Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat na počátku třicetileté války. K osudům vojenské jednotky verbované na Českobudějovicku v polovině roku 1618, Jihočeský sborník historický 81, 128-163.
- Sterneck, T. 2013a:* „Koně a voli že zase vydáni býti mají“. Marginálie z doby obléhání Českých Budějovic stavovským vojskem, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 50/1, 40-50.
- Sterneck, T. 2013b:* Vojáci českobudějovického praporce na počátku třicetileté války. K personálnímu zázemí komanie Jana Aulnera z Birkenfelsu a Zdeňka Lva Libštejnského z Kolovrat, Staré Budějovice, Sborník prací k dějinám královského města Českých Budějovic 5, 43-54.
- Sterneck, T. 2014:* „V dobrém pokoji, svornosti a rozumění zůstáváme a zůstávati chceme“. Korespondence Jindřicha Matyáše hraběte z Thurnu a Valsassiny s Českými Budějovicemi z června 1618, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 51/2, 97-112.
- Stloukal, K. 1930:* Zrádné proudy v českém vojsku stavovském v době povstání 1618-19. In: Přátelé čsl. starožitností svému učiteli. K šedesátinám univ. prof. Dra J.V. Šimáka, Praha, 99-106.
- Stloukal, K. 1934:* Česká otázka v době předbělohorské. In: J. Prokeš (ed.), Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna. Sborník osmi statí, Praha, 7-28.
- Sučková, K. – Abušínov, R. 2005:* Staroslovanské hrady. Slovanská hradiště v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Příbram: Kamenný klíč.
- Sutherland, T. L. 2005:* Battlefield archaeology – A Guide to the archaeology of conflict. Bradford.
- Svobodová, M. 1980:* Třeboň. Stížnost města na vojenskou posádku v roce 1619, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 17/3, 195.
- Šámal, Z. 2011:* Archeologové na bojišti. Několik poznámek k detektorovému průzkumu rakovnického bojiště z roku 1620. In: K. Blažková – P. Hrnčířík – J. Roub – J.

- Černý – D. Daněček – Z. Šámal – K. Smíšek – V. Matoušek – L. Čepička: Bitva u Rakovníka 1620, Rakovník: Muzeum T.G.M. Rakovník, 50-59.
- Šedivá-Koldinská, M. – Cerman, I. a kol. 2013: Základní problémy studia raného novověku. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Šedivý, I. – Bělina, P. – Vilím, J. – Vlk, J. ed. 2001: Napoleonské války a české země. Praha: Lidové noviny – Historický ústav armády ČR.
- Šimek, J. – Altová, B. – Matoušek, V. 2004: Třebel 1647. Zobrazení bojiště ve světle archeologického výzkumu. In: O. Fejtová (ed.), Barokní Praha – barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác 24.-27. září 2001, Praha: Scriptorium, 811-833.
- Šimek, J. 2002: Bitva u Třebele v Theatru Europaeu, Minulostí západočeského kraje 37, 87-108.
- Šindelář, V. 2005: Tajemné stezky. Po bitevních polích jižních Čech. Praha: Regia.
- Šmahel, F. 1995: Husitská revoluce. 1. Doba vymknutá z kloubů. Praha: Karolinum.
- Šmahel, F. 1996a: Husitská revoluce. 2. Kořeny české reformace. Praha: Karolinum.
- Šmahel, F. 1996b: Husitská revoluce. 3. Kronika válečných let. Praha: Karolinum.
- Šmahel, F. 1996c: Husitská revoluce. 4. Epilog bouřlivého věku. Praha: Karolinum.
- Šolle, Z. 1972: Mansfeld a české stavovské povstání. In: Strahovská knihovna. Sborník památníku národního písemnictví 7, Praha, 71-89.
- Švankmajer, M. 2004: Čechy na sklonku napoleonských válek. 1810-1815. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Thille, J. – Čenský, F. 1875: Česká válka od r. 1618 do roku 1622. Historicko-vojenská studie. Matice lidu 9/3, Praha.
- Thille, J. – Čenský, F. 1879: K dějinám třicetileté války od r. 1621 do r. 1648, I. díl od početí války falcké až do zavraždění Valdšteina od r. 1621 do r. 1634. Matice lidu 13/4, Praha.
- Thordeman, B. 1939: Armour from the Battle of Wisby. Uppsala: Almqvist.
- Toman, J. 1968: Zvíkov a Orlík v době českého stavovského povstání 1618-1622, Jihočeský sborník historický 37, 160-173.
- Török, J. 2011: Posouzení a průzkum militárií a ostatních kovových nálezů z bojiště roku 1621 u Rozvadova v rámci konzervace, Sborník muzea Českého lesa v Tachově 32, 21-23.

- Toupalík, J. 1973:* Francouzi v jižních Čechách, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 10/3, 214-216.
- Uhlíř, D. 2001:* Napoleonovo tažení roku 1805. In: I. Šedivý – P. Bělina – J. Vilím – J. Vlk (ed.), Napoleonské války a české země. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 84-101, 259-261.
- Uhlíř, D. 2017:* Drama Bílé hory. Česká válka 1618-1620. Brno: CPRESS.
- Ulrychová, E. 2010:* Novověké vojenské tábory na Jičínsku. In: J. Balský – J. Slavík (ed.), Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945, Jaroměř-Josefov: Národní památkový ústav, 23-32.
- Varhaník, J. 2015:* Hrad Zvíkov jako torzální architektura, *Archaeologia historica* 40/2, 395-427.
- Vencl, S. 1984:* Otázky poznání vojenství v archeologii. Archeologické studijní materiály 14. Praha: Archeologický ústav ČS AV.
- Vinter, F. 1966:* K návštěvě „Zimního krále“ Bedřicha na Blatensku, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 3, 55-56.
- Víta, B. 1960:* Pobyt ruských vojsk za válek napoleonských v Kardašově Řečici, Jihočeský sborník historický 29, 51-55.
- Vogeltanz, J. 1990:* Sušice za třicetileté války, *Vlastivědné zprávy Muzea Šumavy* 2, 57-73.
- Vojenské dějiny Československa II. (1526-1918). Praha: Naše vojsko.
- Volf, M. 1960:* Jihočeské bojiště v prvních měsících českého povstání roku 1618, Jihočeský sborník historický 29, 18-22, 82-92.
- Volf, M. 1961a:* Pokus budějovického patriciátu připojit se k českému povstání r. 1618, *Časopis společnosti přátel starožitností* 69, 151-160.
- Volf, M. 1961b:* Válka v jižních Čechách v zimě a na jaře 1618-1619, Jihočeský sborník historický 30, 102-114.
- Volf, M. 1962:* Bitva u Velkého Záblatí a její následky, Jihočeský sborník historický 31, 123-134.
- Volf, M. 1963:* Druhá polovina roku 1619 na jihočeských bojištích, Jihočeský sborník historický 32, 79-91.
- Volf, M. 1964:* Zásahy ozbrojených houfů do stavovského povstání 1618-1620, Jihočeský sborník historický 33, 1-11.
- Volf, M. 1966:* Jižní Čechy v létě 1620 a příprava konečného střetnutí, Jihočeský sborník historický 35, 8-23.

- Vondrovský, V. – Hojerová, H. – Kovář, D. – Pták, M. – John, J. – Šálková, T. – Beneš, J. – Houfková, P. 2014: Linecká stezka – obchodní stezka mezi jižními Čechami a Podunajím. E-book: http://www.lineckastezka.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_2.pdf&original=LS_ekniha_web_spravnaverze.pdf [funkční k 8. 5. 2017].*
- Vondrovský, V. – Pták, M. – Kovář, D. – John, J. – Hojerová, H. 2015: Zpráva o výsledcích terénní prospekce v rámci projektu Linecká stezka, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 28, 81-99.*
- Vybíral, Z. 2010: Rivals in their own Land – Matthias' and Rudolf's Armies on the Fringe of the „Bruderzwist“, Opera historica 14, 401-415.*
- Vybíral, Z. ed. 2011: Husité: na cestě za poznáním husitského středověku: slova, obrazy, věci. The Hussites: on way to understanding the hussite middle ages: words, images, things. Tábor: Husitské muzeum v Táboře.*
- Waldhauser, J. 2009: Švédský vojenský tábor ze třicetileté války na katastrech Staré Boleslavi (okr. Praha-východ) a Hlavence (okr. Mladá Boleslav), Archeologie ve středních Čechách 13, 939-964.*
- Winkelbauer, T. 2003: Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter, I-II. Wien: Ueberreuter.*
- Wohlmuth, P. 2015: Bastionové pevnosti a vojenská revoluce. Praha: FHS UK.*
- Zavřel, J. 2011: Morfologické a geologické poměry lokality, Sborník muzea Českého lesa v Tachově 32, 24-25.*
- Zeithammer, L. M. 1904: České Budějovice a okolí. Přírodní, národohospodářské, kulturní a národnostní poměry, dějiny jakož i staré stavitelské a jiné památky. České Budějovice.*
- Zimová, R. – Janata, T. – Matoušek, V. 2012: Optický klam generála Kleinträtla: rytina bojů u Teplé v září 1647 ve světle mezioborového studia. In: E. Chodějovská – R. Šimůnek (ed.), Krajina jako historické jeviště. K poctě Evy Semotanové, Praha, 63-80.*
- Žegklitz, J. – Smetánka, Z. 1989: Historie a postmedievální archeologie, Český časopis historický 37/5, 728-738.*

15.1 Vydané prameny:

- Bohatcová, M. 1966:* Irrgarten der Schicksaale. Einblattdrucke vom Anfang des Dreissigjährigen Krieges. Praha: Artia.
- Březan, V. (ed. J. Pánek) 1985:* Životy posledních Rožmberků I-II. Praha: Svoboda.
- Kouřil, M. ed. 1976:* Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia. Tomus III, Der Kampf des Hauses Habsburg gegen die Niederlande und ihre Verbündeten : Quellen zur Geschichte des Pfälzisch-Niederländisch-Ungarischen Krieges 1621-1625. Praha.
- Líva, V. ed. 1951:* Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. Díl III. 1618-1625. Praha: Academia.
- Nowakowa, J. – Nowak, T. ed. 1957:* Józef Naronowicz-Naroński: Budownictwo wojenne. Warszawa: Wydawnictwo ministerstwa obrony narodowej.
- Polišenský, J. ed. 1971:* Documenta bohemia Bellum tricennale illustrantia I. díl, Der Krieg und die Gesellschaft in Europa 1618-1648. Praha.
- Skála ze Zhoře, P. (ed. K. Tieftrunk) 1865:* Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 I. díl 1602-1616. Praha: I.L. Kober.
- Skála ze Zhoře, P. (ed. K. Tieftrunk) 1866:* Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 II. díl 1617-1618. Praha: I.L. Kober.
- Skála ze Zhoře, P. (ed. K. Tieftrunk) 1867:* Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 III. díl 1619 až do března 1620. Praha: I.L. Kober.
- Wallhausen, J. J. von 1616:* Manuale militare, oder Kriegß Manual. Franckfurt.

15.2 Archivní prameny:

- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 100-111.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 100, sig. 409/2, sig. 409/3.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 102, sig. 67/I/670, fol. 304.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 103, sig. 408, fol. 252.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 103, sig. 418, fol. 254.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 103, sig. sig. 398, fol. 108.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Buquoyů, kart. 103, sig. 718/2, fol. 151.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou, 1539–1988, i.č. 851.
- Státní oblastní archiv Třeboň, Rodinný archiv Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou, 1539–1988, i.č. 850.
- Státní okresní archiv Český Krumlov, Děkaný úřad Velešín, Pamětní kniha I, sig. F-34, fol. 276-277.
- Státní okresní archiv Prachatice, Archiv obce Vadkov, inv. č. 2, Pamětní kniha obce Vadkova III, 1937–1962, s. 76–77.
- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Sedlce 1827, i. č. 6766-1-005.
- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Třešňový Újezdec 1837, i. č. 8071-2-001.
- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Velešín 1827, i. č. 8366-1-001, 8366-1-002.
- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Vráto 1827, i. č. 8809-1-001.
- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Topografické sekce 1:25 000 třetího vojenského mapování, i. č. 4453-004, sig. 4453/3 1934.

15.3 Internetové zdroje:

<http://ags.cuzk.cz/dmr/> lidarová data 5. generace

<http://archivnimapy.cuzk.cz> císařský povinný otisk stabilního katastru

<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47de-8951-a3d9-e040-e00a18064a99> - The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Print Collection, "Rambaldo Collalto", The New York Public Library Digital Collections.

<http://mapire.eu> 1. a 2. vojenské mapování

<http://www.c-budejovice.cz/gigapx/> - panoramatický pohled z Černé věže

<http://www.cernosin.cz/kultura-a-turistika/naucne-stezky-a-cyklostezky/stezka-bitva-u-trebele/> naučná stezka Krajinou bitvy u Třebele

<http://www.hkregion.cz/dr-cs/s-naucne-stezky/r->

[hradecko/#dr_view_style=full;skat=226;r=2582](http://www.hkregion.cz/dr-cs/s-naucne-stezky/r-hradecko/#dr_view_style=full;skat=226;r=2582) naučné stezky po bojišti bitvy u Hradce Králové 3. 7. 1866

<http://www.mortaigne.com/> internetové stránky Mortaigne regimentu – rekonstrukce jednotky z Třicetileté války

<http://www.turisturaj.cz/clanek/bitvy-u-trebele>

<https://mapy.cz> ortofoto mapa

<https://www.facebook.com/%C5%A0ance-pro-%C5%A0anci-244971522515103/>

internetové stránky zapsaného spolku Šance pro šanci

www.cuzk.cz. Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální

16. Seznam příloh:

1. Novověké a středověké prvky polních fortifikací (podle *Kuna 2004*, 272, obr. 7.18, 273, obr. 7:19; *Meduna 1990*, 81, obr. 3, 83, obr. 4.6; *Matoušek 2015*, 76, obr. 7; upraveno).
2. Organická složka polního opevnění podle novověkého vojenského manuálu (podle *Nowakowa – Nowak 1957*, 204, 226; upraveno).
3. Publikovaná novověká vojenská ležení a polní opevnění v jižních Čechách (vizualizace autorka práce).
4. Relikty Volarských šancí (foto autorka práce).
5. Volarské šance – lidarový snímek DMR 5G (data z <http://ags.cuzk.cz/dmr/>, Český úřad zeměměřičský a katastrální).
6. Geodetické zaměření Volarských šancí (podle *Beneš a kol. 1995*, 463, obr. 2).
7. Geodetické zaměření polní fortifikace u vsi Kořenný (podle *Kubů – Zavřel 2007b*, 147, obr. 142).
8. Plánek dělostřelecké baterie u Těšovic (podle *Beneš 1996*, 54).
9. Geodetické zaměření fortifikace v lese Pintovka (podle *Krajíc 2007b*, 145, obr. 1).
10. Plánek čtyřúhelníkovitého valového útvaru u Bělčic (podle *Fröhlich 1989*, 204, 1B).
11. Zahájí – mapa se zakreslenými valovými fortifikacemi (podle *Kubů – Zavřel 1988*, 184, obr. 1).
12. Digitální model reliéfu fortifikace u Hašlovic (podle *John a kol. 2016*, 220, obr. 2).
13. Nálezy sekaného olova z hašlovického opevnění (podle *John a kol. 2016*, 222, obr. 4B).
14. Mapa tažení vojsk během stavovského povstání 1618-1620 (podle *Vojenské dějiny II*, 89).
15. Mapa vojenských akcí v Čechách během poslední fáze třicetileté války 1645-1648 (podle *Vojenské dějiny II*, 102).
16. Císařští velitelé: A – generál Karel Bonaventura de Longueval Buquoy (podle *Bohatcová 1966*, 40, obr. 52), B – Jindřich Duval Dampierre (podle *Bohatcová 1966*, 40, obr. 49), C – Baltazar de Marradas y Vique (podle *Bohatcová 1966*, 54, obr. 110), D – velitel nad šumavskými průsmyky Rombaldo Collalto (The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Print Collection, "Rambaldo Collalto", The New York Public Library Digital Collections:

<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47de-8951-a3d9-e040-e00a18064a99>

[odkaz funkční k 6. 5. 2017].

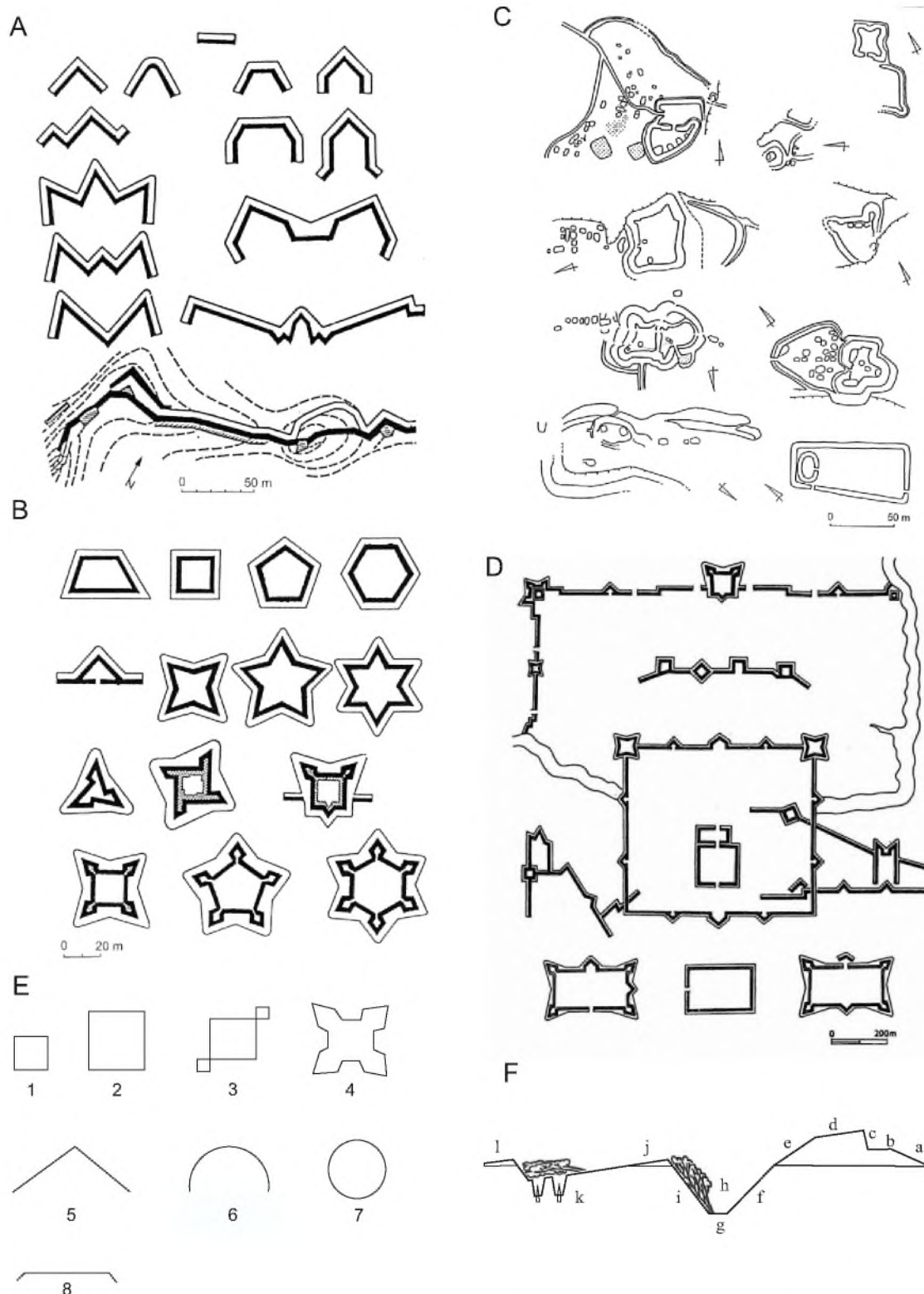
17. Stavovští velitelé: A – generál Jindřich Matyáš Thurn (podle *Bohatcová 1966*, 27, obr. 4), B – Jiří Bedřich z Hohenlohe (podle *Bohatcová 1966*, 29, obr. 10), C – Petr Arnošt z Mansfeldu (podle *Bohatcová 1966*, 29, obr. 11).
18. Mapa válečných operací na počátku války o dědictví habsburské v letech 1740-1741 (podle *Vojenské dějiny II*, 194).
19. Mapa tažení vojsk za pruského vpádu do Čech 1744 (podle *Vojenské dějiny II*, 200).
20. Mapa tažení vojsk během rakousko-francouzské války 1809 (podle *Vojenské dějiny II*, 272).
21. Přehledová tabulka prvků polních fortifikací využitých při obléhání Českých Budějovic 1619 (podle *Bohatcová 1966*, 13, upraveno)
22. České Budějovice na rytině Daniela Wussina z roku 1665 (podle *Kovář 2006*, 58).
23. Krajinné panorama obléhání Českých Budějovic 1619, Christoph Grentter (podle *Bohatcová 1966*, 13).
24. Krajinné panorama obléhání Českých Budějovic, Jihočeské muzeum (podle *Kovář 2006*, 53).
25. Srovnání dnešního pohledu z Černé věže, Grentterovy rytiny a 3D modelu terénu (podle *Bohatcová 1966*, 13 upraveno; <http://www.c-budejovice.cz/gigapx/> [odkaz funkční k 7. 5. 2017]; 3D model vytvořil Jiří Bumerl na podkladě autorčiných dat).
26. Propagační leták Ferdinanda II. a Karla Bonaventury Buquoye s vedutou obléhání Českých Budějovic (Národní muzeum).
27. Legenda ke Grentterově mědirytině obléhání Budějovic českými vojsky 1619.
28. Digitální model dohlednosti z Černé věže s lokalizovanými prvky polního opevnění z Grentterovy rytiny na podkladě základní mapy (vizualizace autorka práce).
29. Digitální model dohlednosti z Černé věže s lokalizovanými prvky polního opevnění z Grentterovy rytiny na podkladě ortofoto mapy (vizualizace autorka práce).
30. Výřez z mapy 1. vojenského mapování 1763-1787 se zanesenými dvory kolem Českých Budějovic (podle <http://mapire.com>).
31. Císařský otisk stabilního katastru 1827 se zaznamenanou polohou Schanze, katastrální území Vráto (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Vráto 1827, i. č. 8809-1-001).
32. Lokalita Červený vrch (foto B, C autorka práce; A převzato z <http://www.c-budejovice.cz/gigapx/> [odkaz funkční k 7. 5. 2017]).

33. Tabulka nálezů vyzvednutých během detektorového průzkumu.
34. Fotografická dokumentace vybraných nálezů z detektorového průzkumu.
35. Zaměření nálezů z detektorového průzkumu – Červený vrch.
36. Zaměření nálezů z detektorového průzkumu – U Panochů.
37. Zaměření nálezů z detektorového průzkumu – U křížku.
38. Přehledová mapa lokalit podrobených detektorovému průzkumu.
39. Zaměření průběhu opevnění a úvozových cest u Vadkova a Třešňového Újezdce (data V. Vondrovský).
40. Císařský otisk stabilního katastru 1837 se zaznamenanou polohou Na Schanze, katastrální území Třešňový Újezdec (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Třešňový Újezdec 1837, i. č. 8071-2-001).
41. Lidarový snímek DMR 5G opevnění u Vadkova a Třešňového Újezdce (data z <http://ags.cuzk.cz/dmr/>, Český úřad zeměměřičský a katastrální).
42. Letecký snímek poloh s polním opevněním u Vadkova a Třešňového Újezdce (foto M. Pták).
43. Opevnění u Vadkova – terénní model a 3D model (vizualizace J. John).
44. Výškové profily reliktního opevnění u Vadkova (vizualizace V. Vondrovský).
45. Opevnění u Třešňového Újezdce – terénní model a 3D model (vizualizace J. John).
46. Pohled na mírné návrší s relikty opevnění u Třešňového Újezdce (foto autorka práce).
47. Výškové profily reliktního opevnění u Třešňového Újezdce (vizualizace V. Vondrovský).
48. Umístění nalezených kovových předmětů ve vztahu k průběhu opevnění (zaměření autorka práce, vizualizace autorka práce a V. Vondrovský).
49. Nálezy ze širšího okolí obou úseků opevnění (foto M. Pták).
50. Soupis vybraných kovových předmětů nalezených v prostoru opevnění (analýza nálezů M. Pták).
51. Kovové předměty nalezené během průzkumu detektorem kovů a keramika z výzkumu vadkovského redanu (kresba J. Kocina).
52. Kovové předměty nalezené během průzkumu detektorem kovů (kresba J. Kocina).
53. Půdorys a profil sondy protínající val a příkop vadkovského redanu (kresba J. Bumerl).

54. Výsledky radiokarbonového datování uhlíků z paty valu (vizualizace V. Vondrovský).
55. List velitele císařské posádky Antonia Brucia generálovi Buquoyovi s žádostí o posily proti stavovským, jejichž oddíly o síle 500 mužů leží mezi Lhenicemi a vesnicí Vadkov (SOA Třeboň, RA Buquoyů, kart. 102, inv. č. 67/I/670, fol. 304).
56. Digitální model dohlednosti z vadkovského a třešňovo-újezdského opevnění do vzdálenosti 5 kilometrů (vizualizace V. Vondrovský).
57. Valové opevnění „polního tábora“ a předsunutě opevnění na druhé straně řeky (vizualizace autorka práce).
58. Náčrt Bedřicha Dubského – terénní situace v prostoru „hradiště Strahov“ (podle *Dubský 1949*, 553, obr. 10, upraveno).
59. Val vyznačený na mapě 1. vojenského mapování 1763-1787 (podle <http://mapire.com>).
60. Poloha Strahov na mapě 2. vojenského mapování 1842-1852 s vyznačenými relikty opevnění (WMS služba http://geoportal.gov.cz/arcgis/services/CENIA/cenia_rt_II_vojenske_mapovani, vizualizace autorka práce).
61. Poloha Strahov na mapě 3. vojenského mapování 1842-1852 s vyznačenými možnými relikty opevnění (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Topografické sekce 1:25 000 třetího vojenského mapování, i. č. 4453-004, sig. 4453/3 1934).
62. Poloha Strahov na mapě Císařského povinného otisku stabilního katastru 1827 s vyznačenými možnými relikty opevnění (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Velešín 1827, i. č. 8366-1-001, 8366-1-002).
63. Ideální tábor u řeky podle Wallhausena (podle *Wallhausen 1616*, Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden).
64. Švédský tábor u Staré Boleslavi 1640 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Brandey's_Merian%20.jpg [odkaz funkční k 7. 5. 2017]).
65. Val předsunutého opevnění, pohled o západu (foto autorka práce).
66. Předsunutě opevnění na mapě Císařského povinného otisku stabilního katastru 1827 (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Sedlce 1827, i. č. 6766-1-005).
67. Hrad Zvíkov kolem roku 1830, pohled od řeky Vltavy (SOA Třeboň, RA Schwarzenberků, Orlík nad Vltavou, 1539–1988, i.č. 851).

68. Hrad Zvíkov s podhradním městečkem kolem roku 1830, pohled od soutoku Otavy s Vltavou (SOA Třeboň, RA Schwarzenberků, Orlick nad Vltavou, 1539–1988, i.č. 850).
69. Hrad Zvíkov od jihozápadu s patrným pahorkem využitým pro obléhací tábor východně od cesty (podle *Haun 2007*).
70. Obléhací pevnůstka se systémem příkopů na jižní straně hradu Zvíkova (podle *Kypta – Richterová 2004b*, 258, obr. 3).
71. Polní fortifikace v okolí hradu Zvíkova (podle *Fröhlich 1991*, 157, obr. 2A-B; podle *Kypta – Richterová 2004b*, 256, obr. 2).
72. Lidarový model terénu DMR 5G s analýzou dohlednosti z místa paláce hradu Zvíkova (data z <http://ags.cuzk.cz/dmr/>, Český úřad zeměměřičský a katastrální).
73. Opevnění u Oberhaagu na mapě 1. vojenského mapování 1763-1787 (podle <http://mapire.com>).
74. Plánek komplexu fortifikací u Oberhaagu (podle *Krenn 1992*, 5, obr. 2).
75. Vrstevnicový plán čtvercové reduty nad úvozem krumlovské cesty (podle *Krenn 1992*, 20, obr. 17).
76. Opevnění u Radingu na mapě 2. vojenského mapování 1842-1852 (podle <http://mapire.com>).
77. Opevnění u Radingu (foto autorka práce).
78. Opevnění u Radingu na situačním plánu (informační cedule Schwedenschanze).
79. Švédská šance u Radingu, pohled z nejjižnějšího bodu Čech (foto autorka práce).
80. Sternschanze u Grainetu – lidarový snímek (podle *Kubů – Zavřel 2015*, 115, obr. 90).
81. Sternschanze u Grainetu – terénní skica (podle *Kubů – Zavřel 2015*, 132, obr. 108).
82. Bitva u Záblatí (podle *Uhliř 2017*, 49).
83. Bitva u Zahájí (podle *Kovář 2010*, nečíslováno).
84. Groš z roku 1614 s titulem Matyáše I. (podle *John – Konrádová 2016*, 115).
85. Oberhaag, rekonstrukce srubu uprostřed reduty (foto autorka práce).
86. Oberhaag, linie valu osazená gambiony (foto autorka práce).
87. Rading, rekonstrukce Švédské šance osazené palisádou (foto autorka práce).
88. Pikenýři v rekonstrukci bitvy u Jankova 2017 (foto Jan Konrád).
89. Dělostřelectvo v rekonstrukci bitvy u Jankova 2017 (foto Jan Konrád).
90. Pahorek s dělem opevněným gambiony, v popředí španělští jezdci (foto autorka práce).

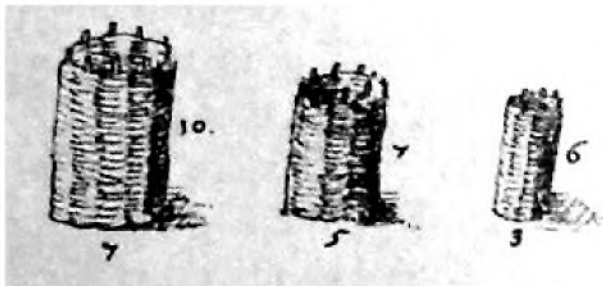
1. Novověké a středověké prvky polních fortifikací

A - Otevřené novověké polní fortifikace, B - Uzavřené novověké polní fortifikace, C - Středověké polní fortifikace, D - Zapojení fortifikačních prvků do liniového novověkého opevnění, E - Základní půdorysy dochovaných opevnění: 1-2) čtvercová reduta, 3) čtvercová reduta se dvěma polygonálními bastiony, 4) čtvercová reduta se čtyřmi polygonálními bastiony, 5) redan, 6) otevřené obloukovité opevnění, 7) rondel, 8) opevnění dělostřelecké baterie F - Ideální profil fortifikace: a) týl banketu, b) koruna banketu, c) týl parapetu, d) koruna parapetu, e) čelo parapetu, f) eskarpa, g) dno příkopu, h) zátarasy z větví, i) kontreskarpa, j) glacis, k) vlní jámy, l) glacis

2. Organická složka polního opevnění podle novověkého vojenského manuálu

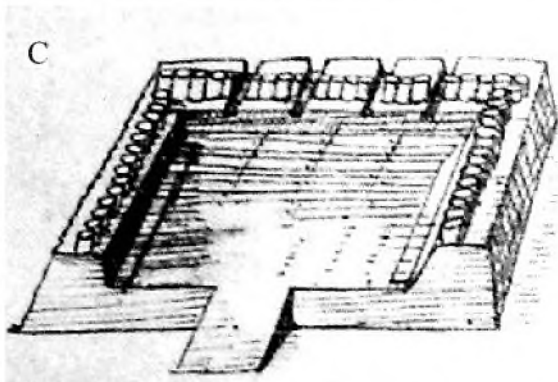
A

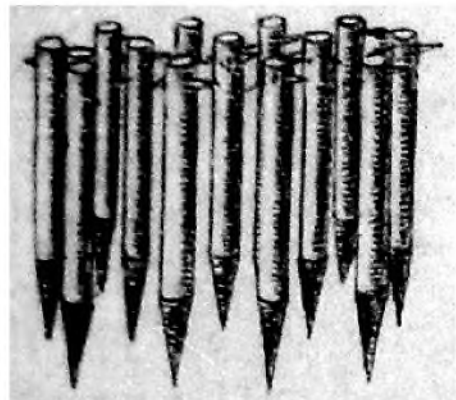
B

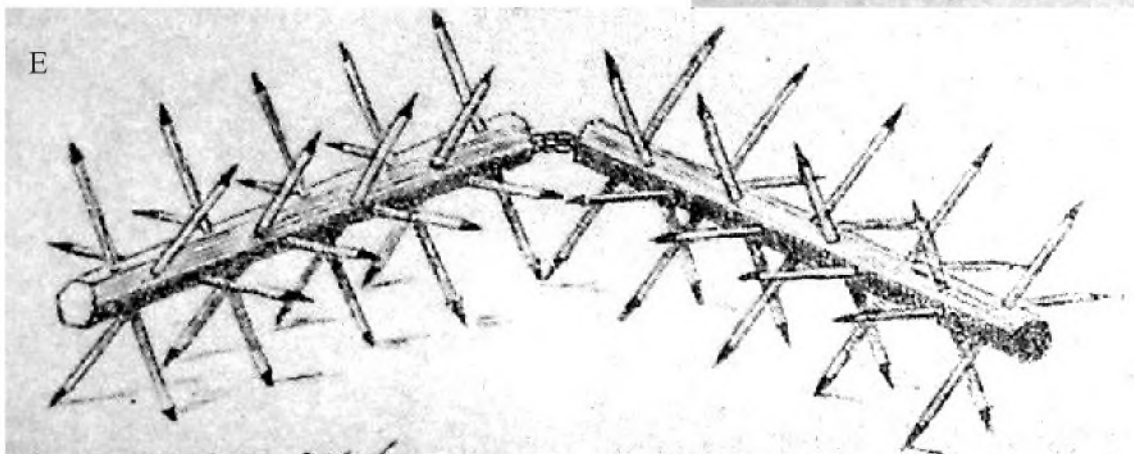
C

D

E

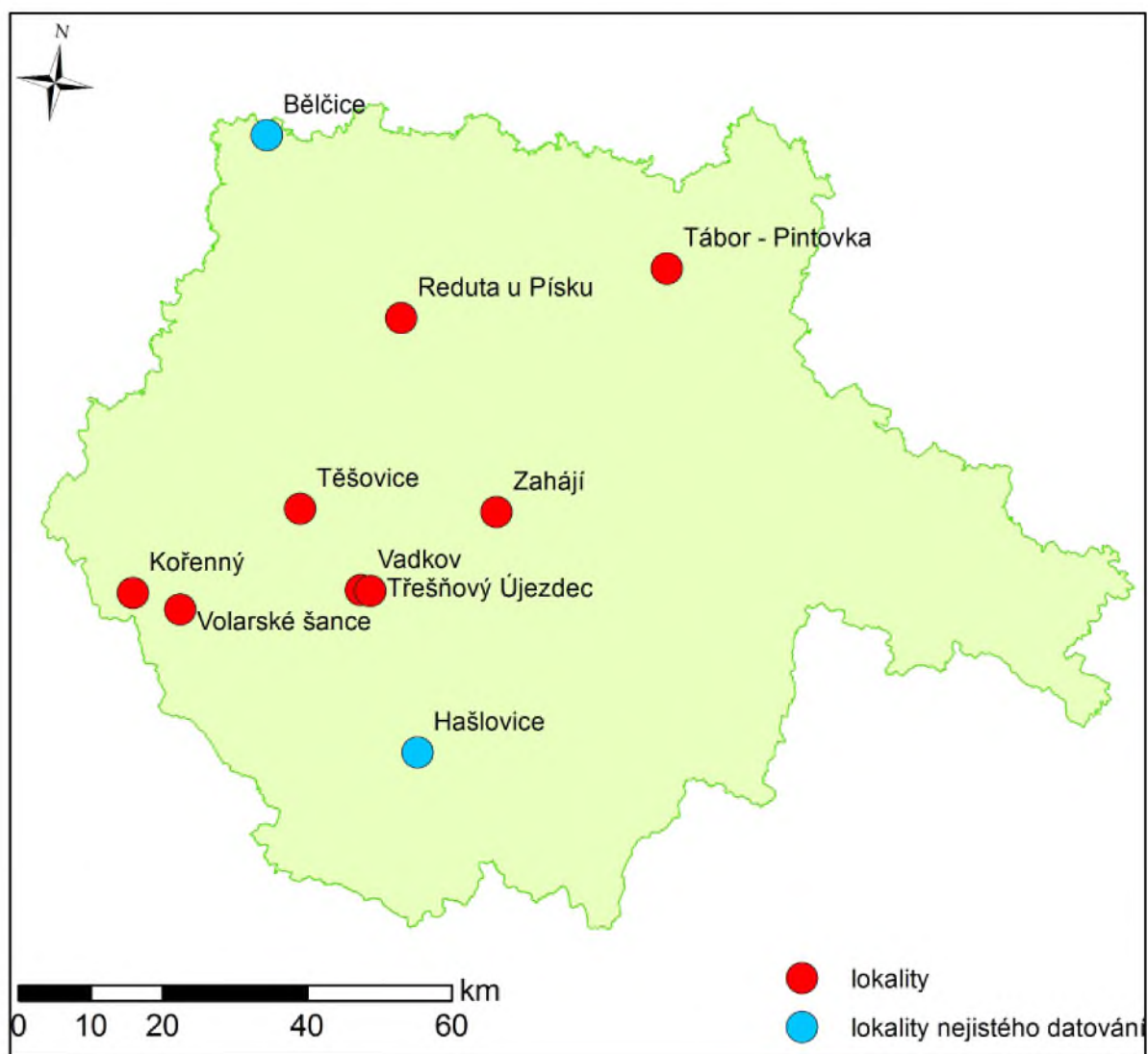

F

- A - gambiony
- B - soustava gambionů ochraňující dělo
- C - reduta osazená gambiony po celém obvodu
- D - palisáda
- E - španělstí jezdcí
- F - záseky

3. Publikovaná novověká vojenská ležení a polní opevnění v jižních Čechách

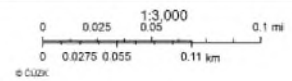
4. Relikty Volarských šancí

5. Volarské šance – lidarový snímek DMR 5G

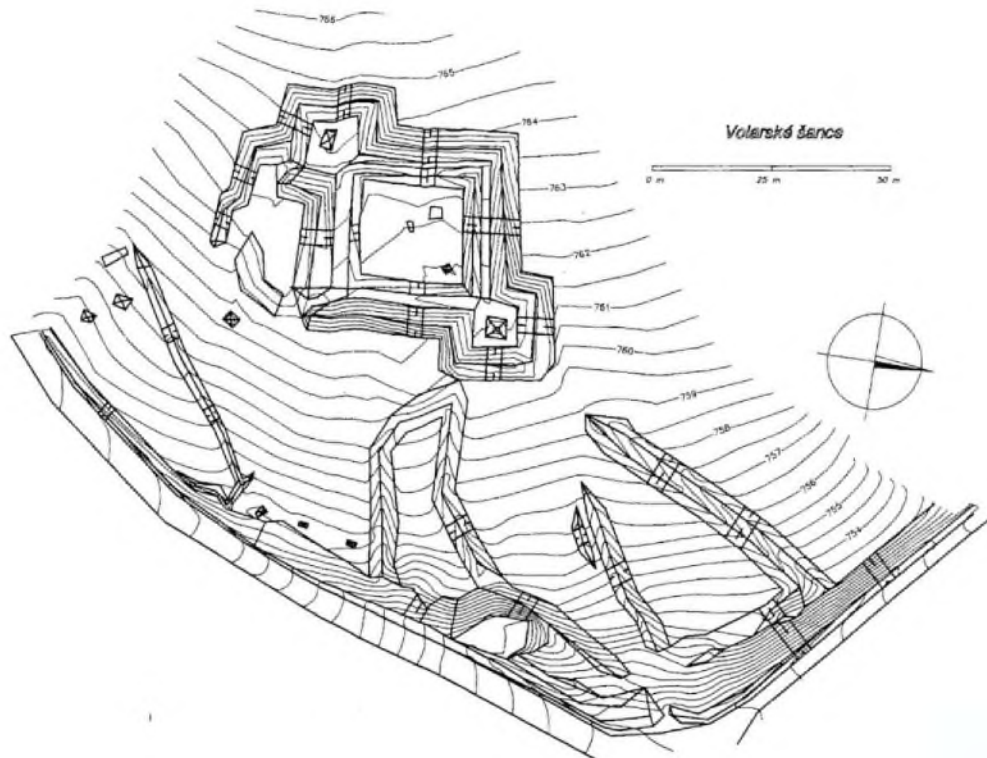

April 19, 2017

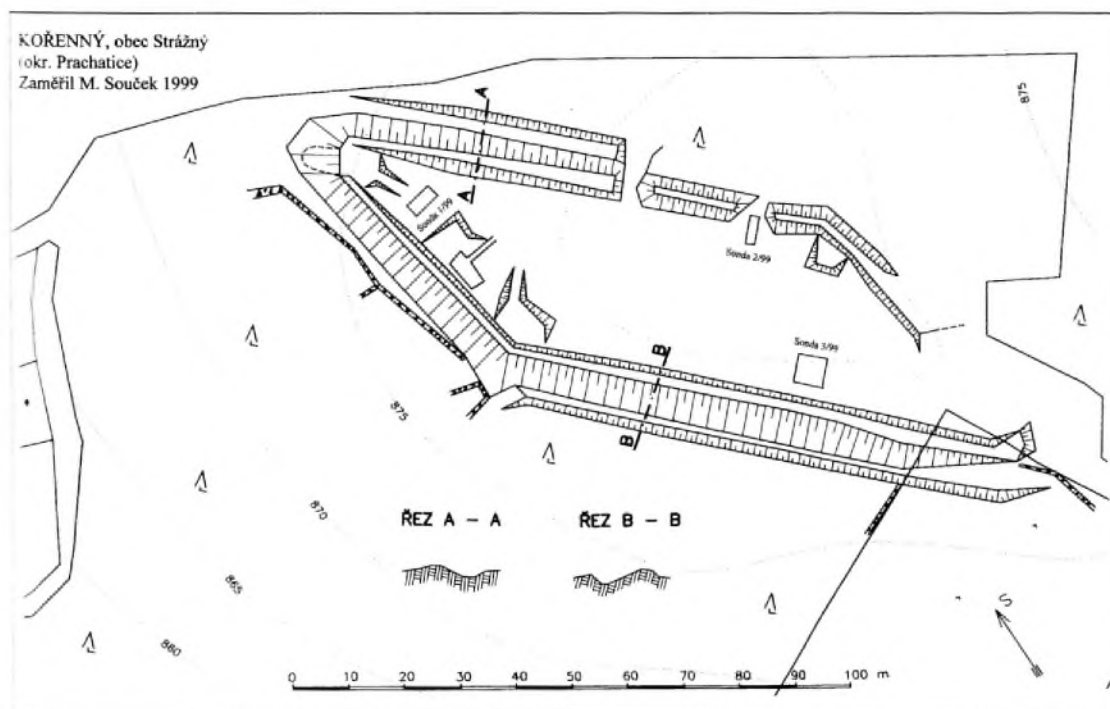

© Zeměměřičský úřad

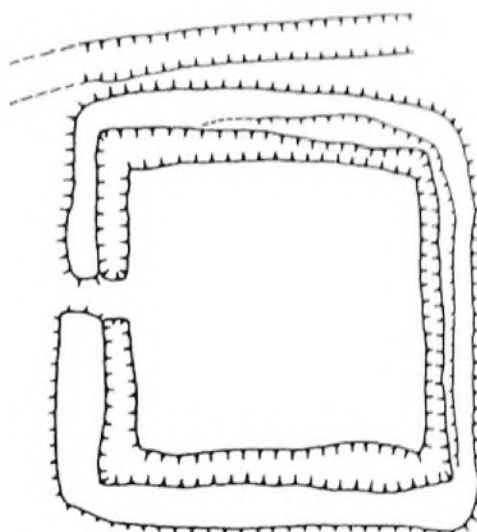
6. Geodetické zaměření Volarských šancí

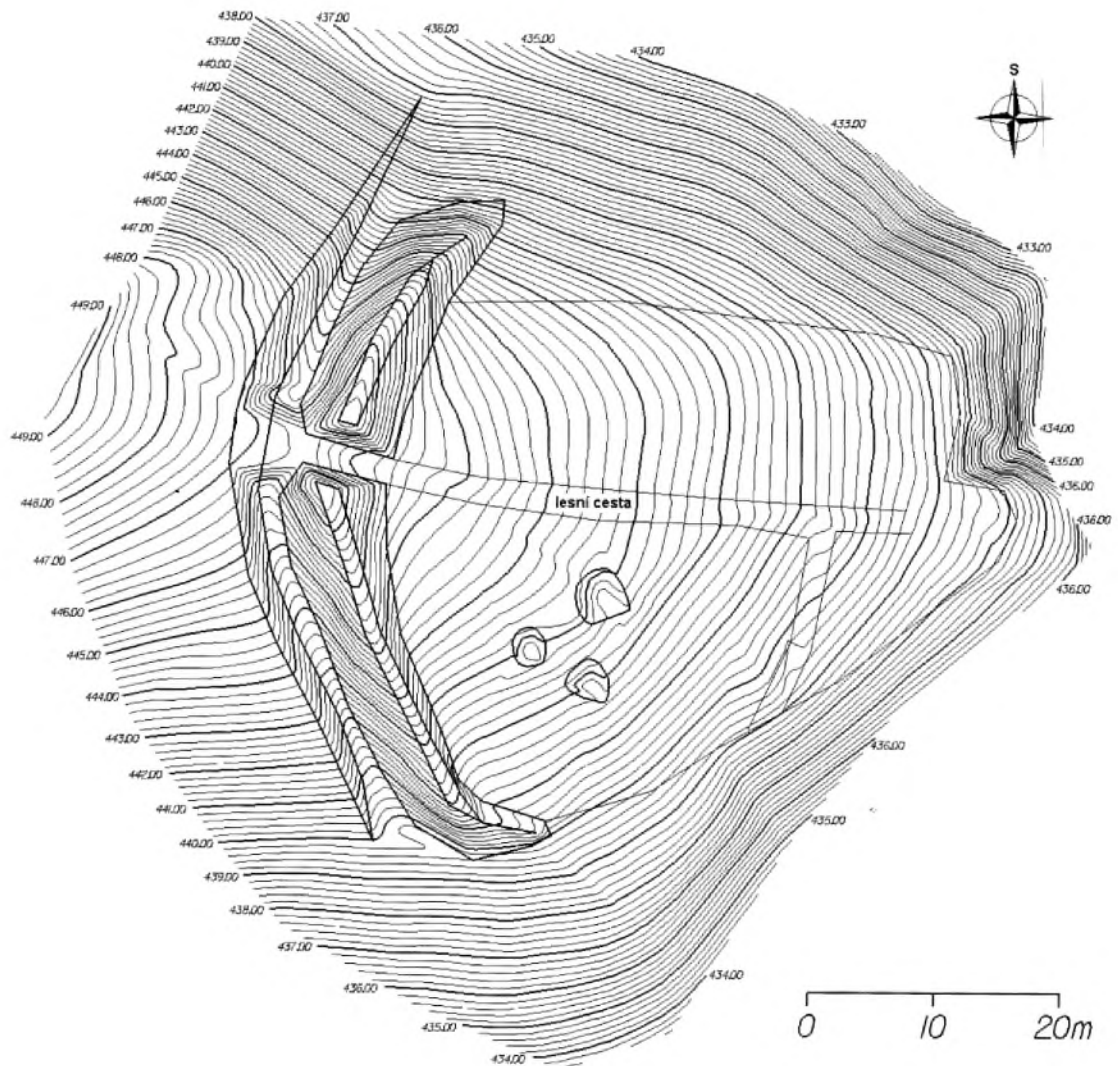
7. Geodetické zaměření polní fortifikace u vsi Kořenný

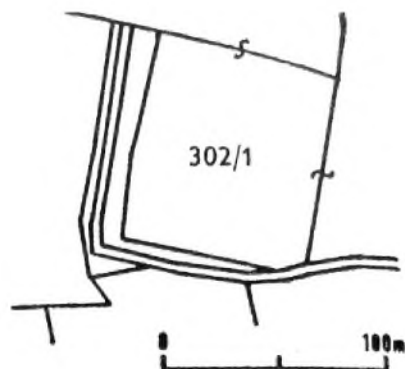
8. Plánek dělostřelecké baterie u Těšovic

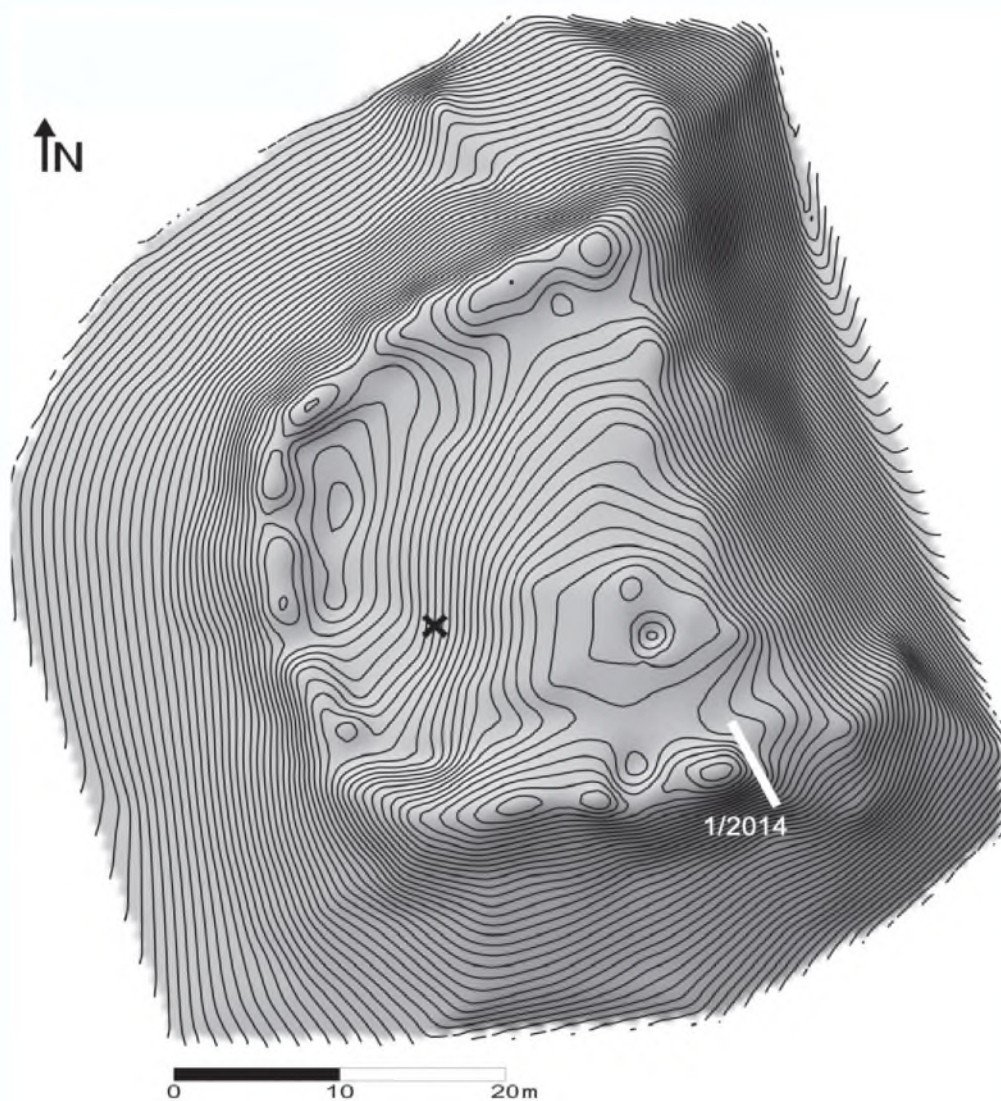
9. Geodetické zaměření fortifikace v lese Pintovka

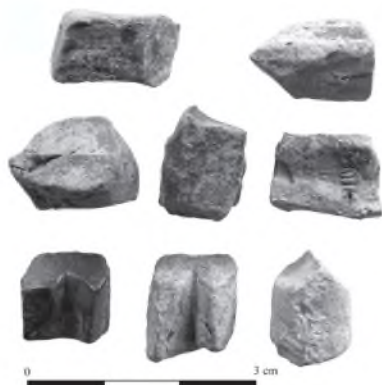
10. Plánek čtyřúhelníkovitého valového útvaru u Bělčic

12. Digitální model reliéfu fortifikace u Hašlovic

13. Nálezy sekaného olova z hašlovického opevnění

16. Císařští velitelé

A

B

C

D

A - Generál Karel Bonaventura de Longueval Buquoy, B – Jindřich Duval Dampierre, C – Baltazar de Marradas y Vique, D – velitel nad ťumavskými průsmky Rombaldo Collalto

17. Stavovští velitelé

A – generál Jindřich Matyáš Thurn

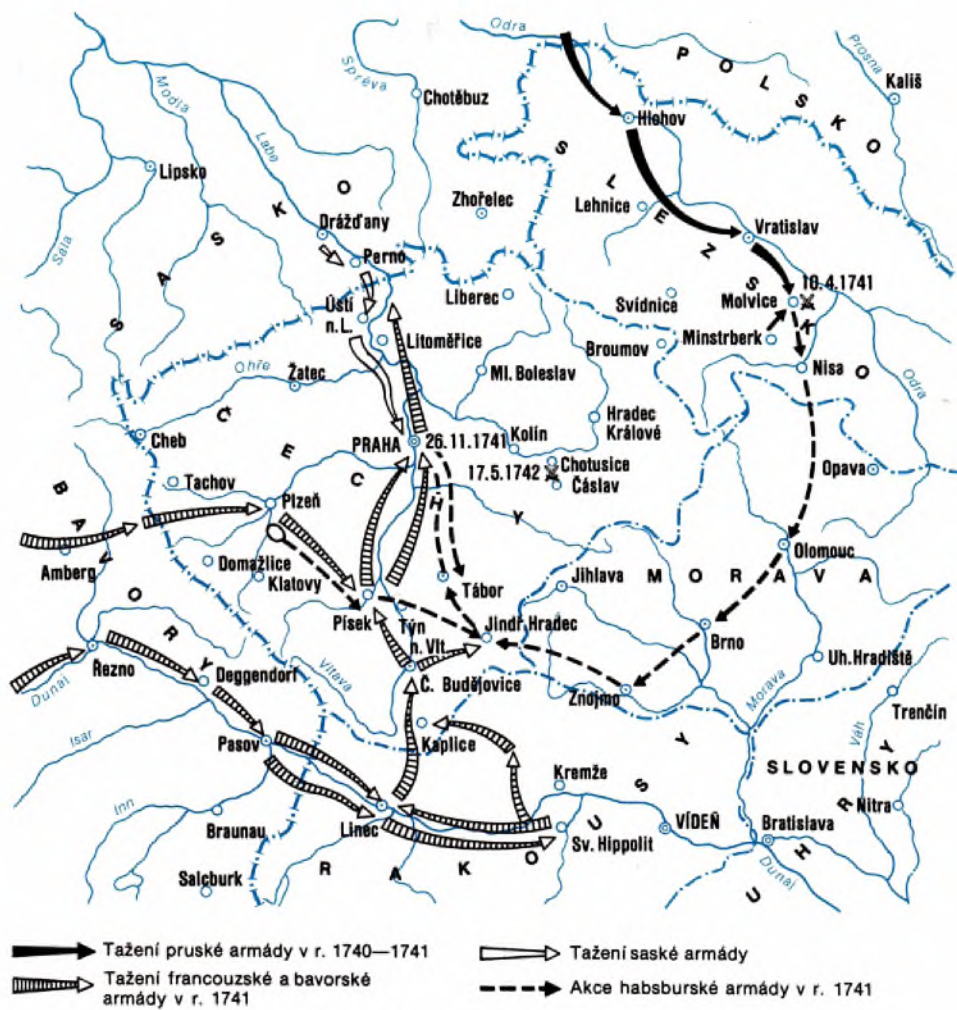

B – Jiří Bedřich z Hohenlohe

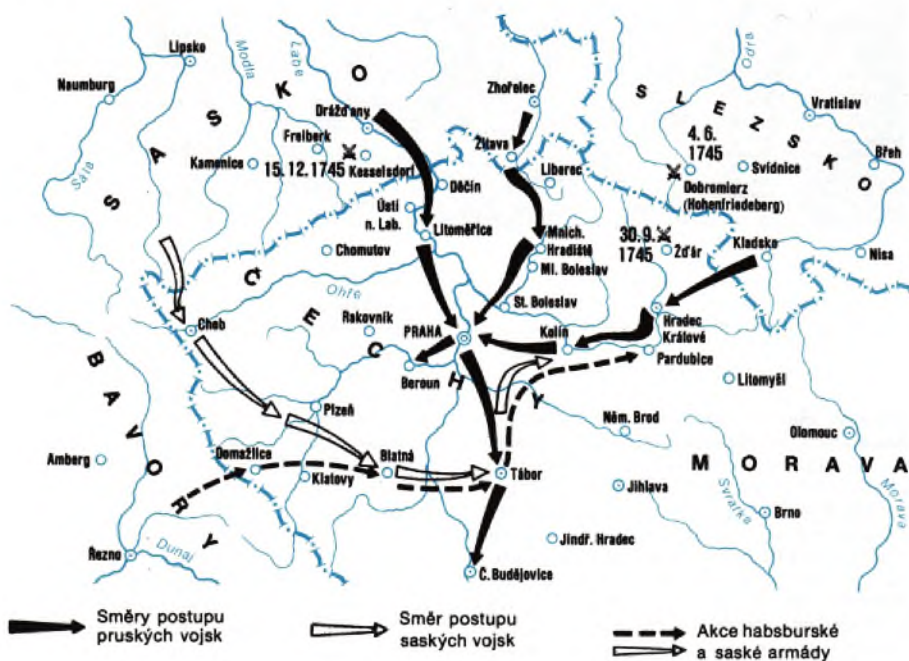

C – Petr Arnošt z Mansfeldu

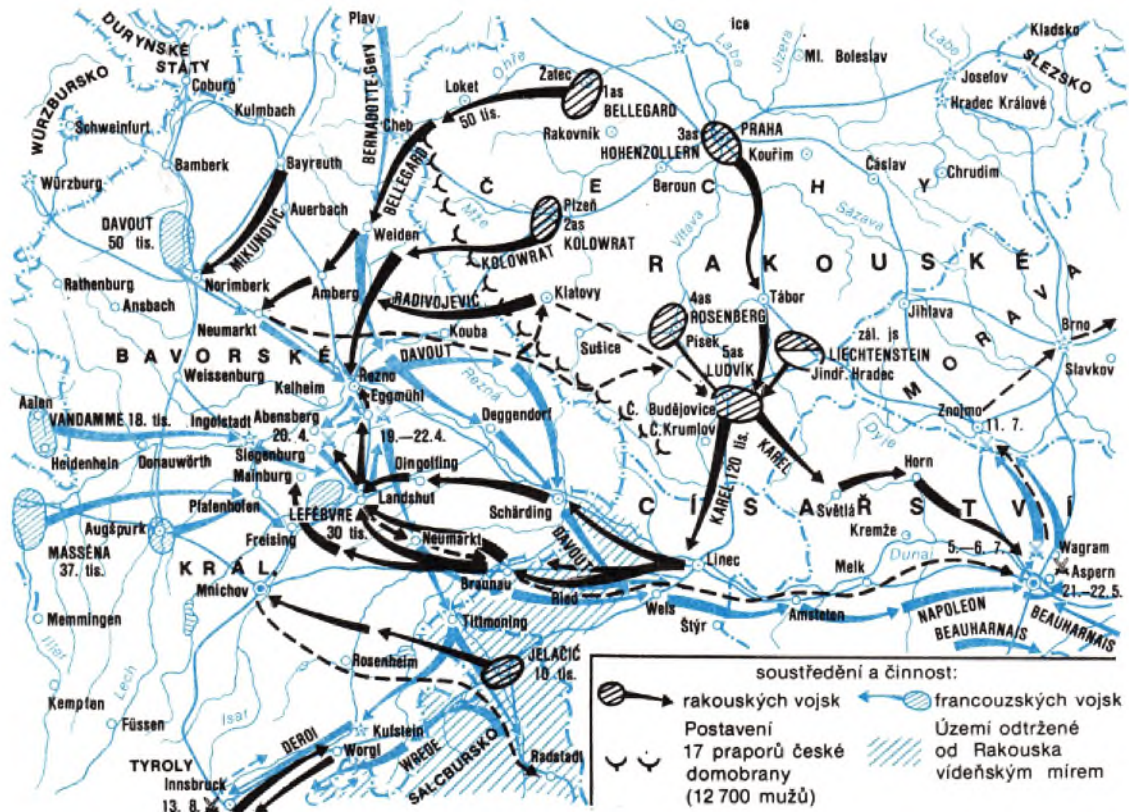
18. Mapa válečných operací na počátku války o dědictví habsburské v letech 1740-1741

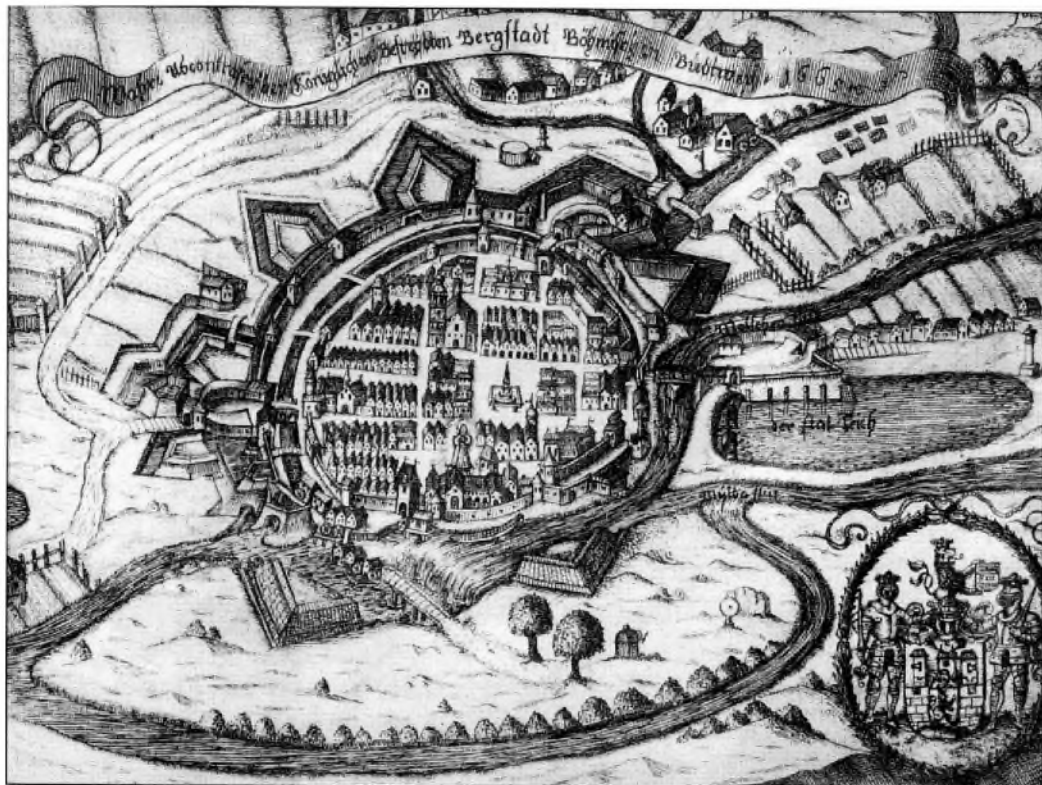
19. Mapa tažení vojsk za pruského vpádu do Čech 1744

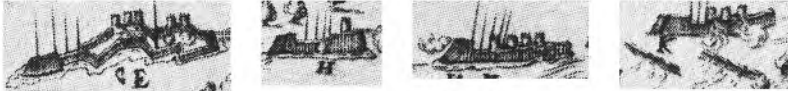

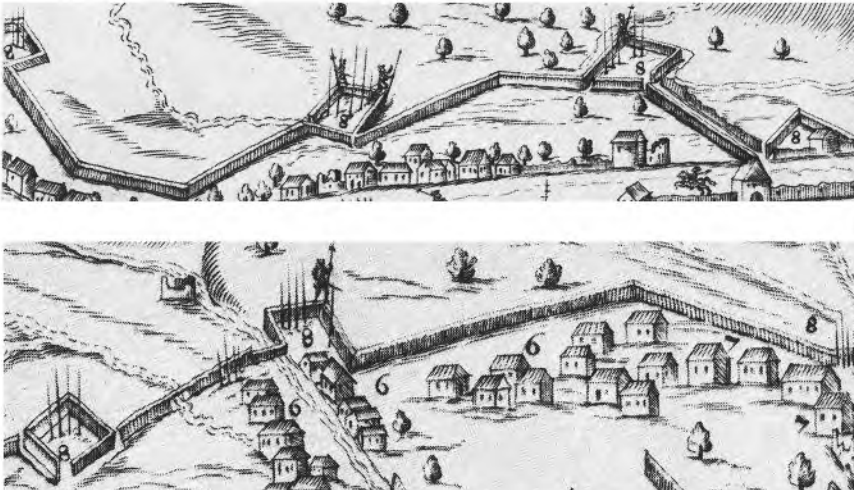
20. Mapa tažení vojsk během rakousko-francouzské války 1809

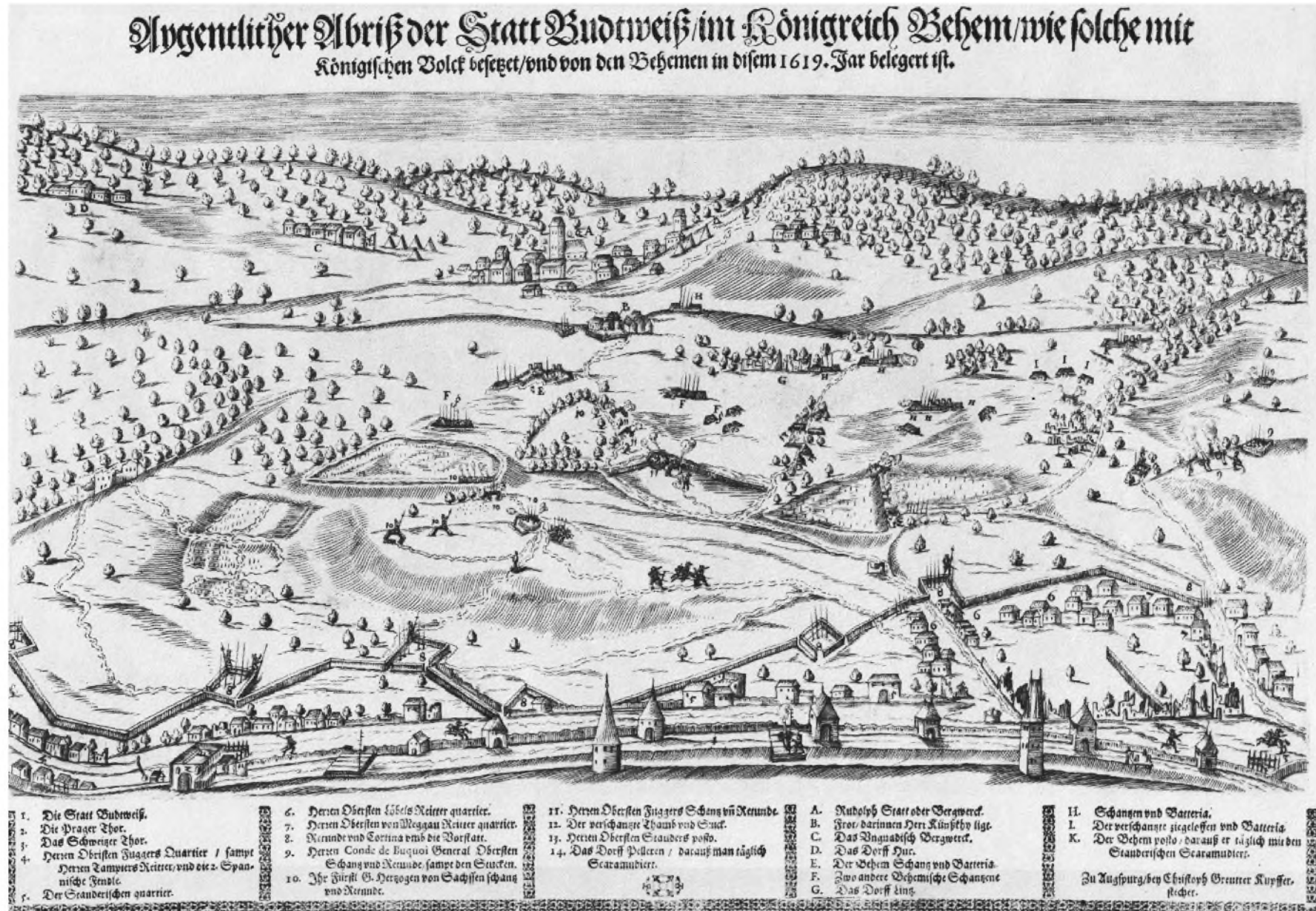
22. České Budějovice na rytině Daniela Wussina z roku 1665

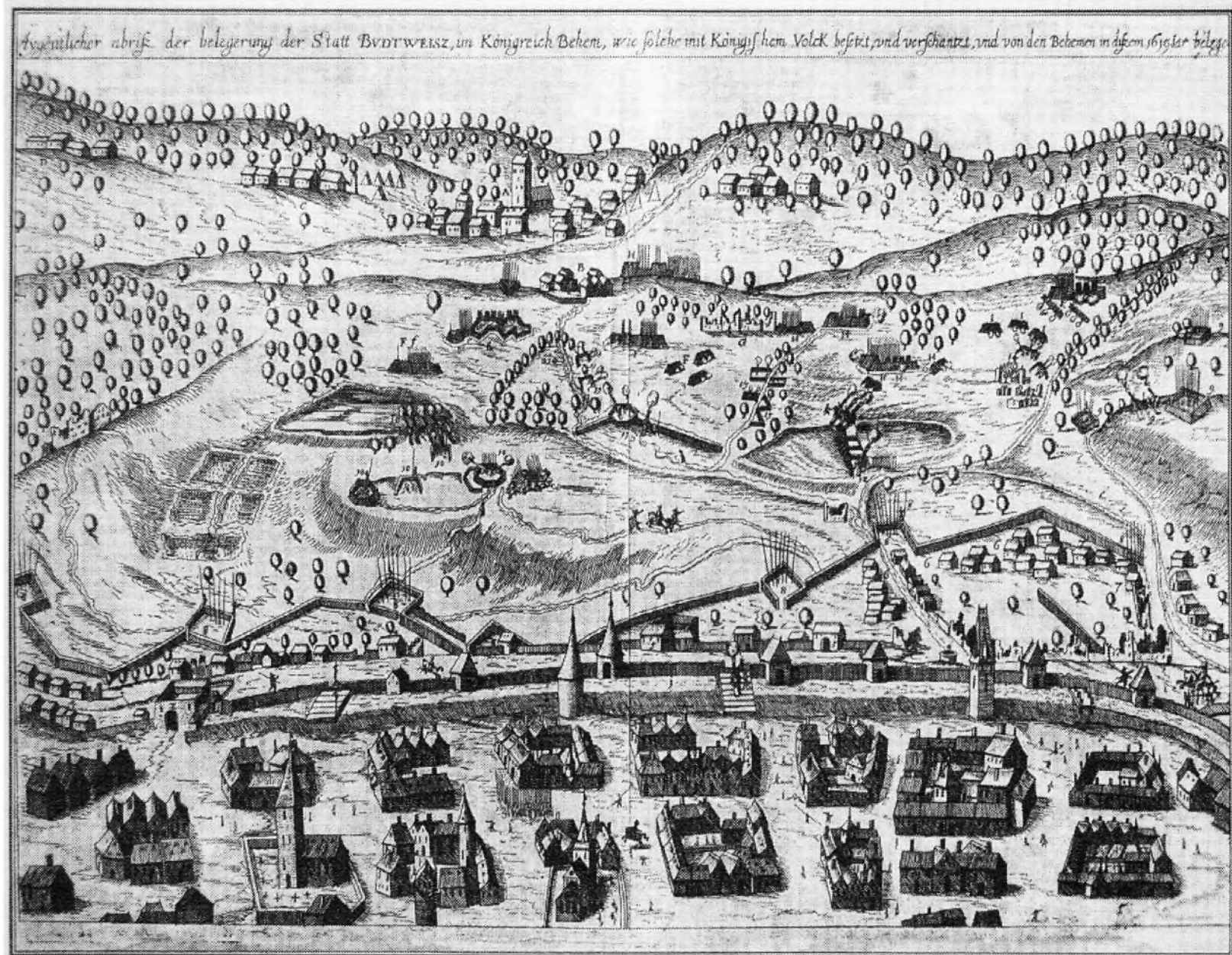
21. Přehledová tabulka prvků polních fortifikací využitých při obléhání Českých Budějovic 1619

reduty	
dělostřelecké baterie	
redany, lunety	
jednoduchá liniová opevnění děl	
pěchotní šance	
zvláštní opevněná místa: cesta, hráz, věž	
neopevnění dělostřelecké postavení	
polní tábory	
liniové opevnění: reduty propojené kurtinou	

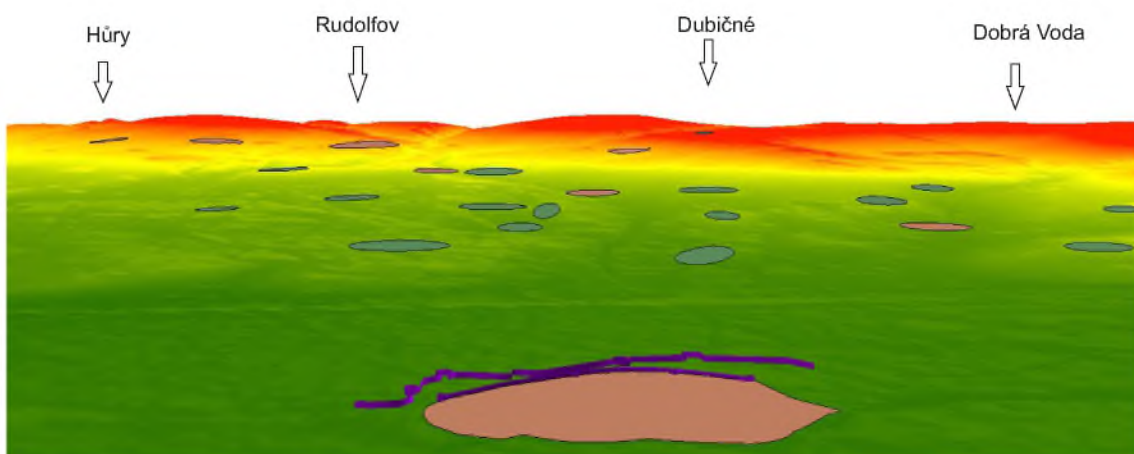
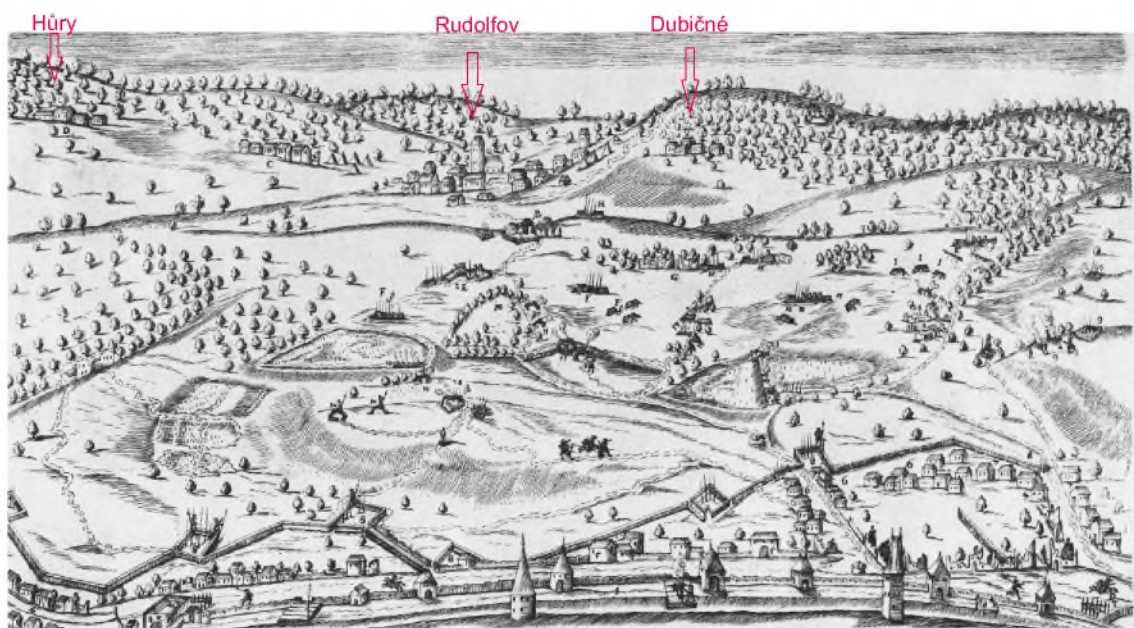
23. Krajinné panorama obléhání Českých Budějovic 1619, Christoph Grentter

24. Krajinné panorama obléhání Českých Budějovic, Jihočeské muzeum

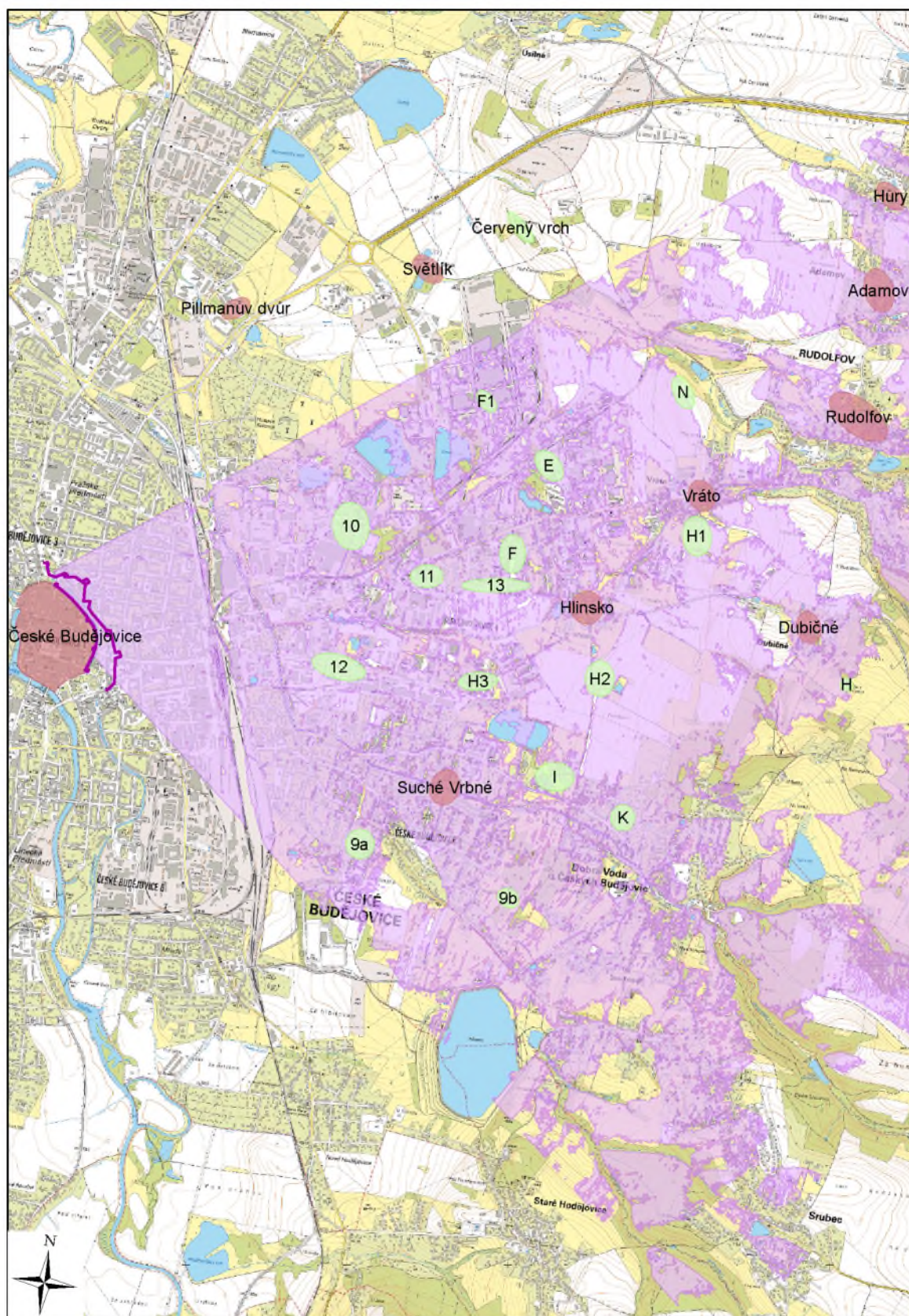
25. Srovnání dnešního pohledu z Černé věže, Grentterovy rytiny a 3D modelu terénu

27. Legenda ke Grentterově mědirytině obléhání Budějovic českými vojsky 1619

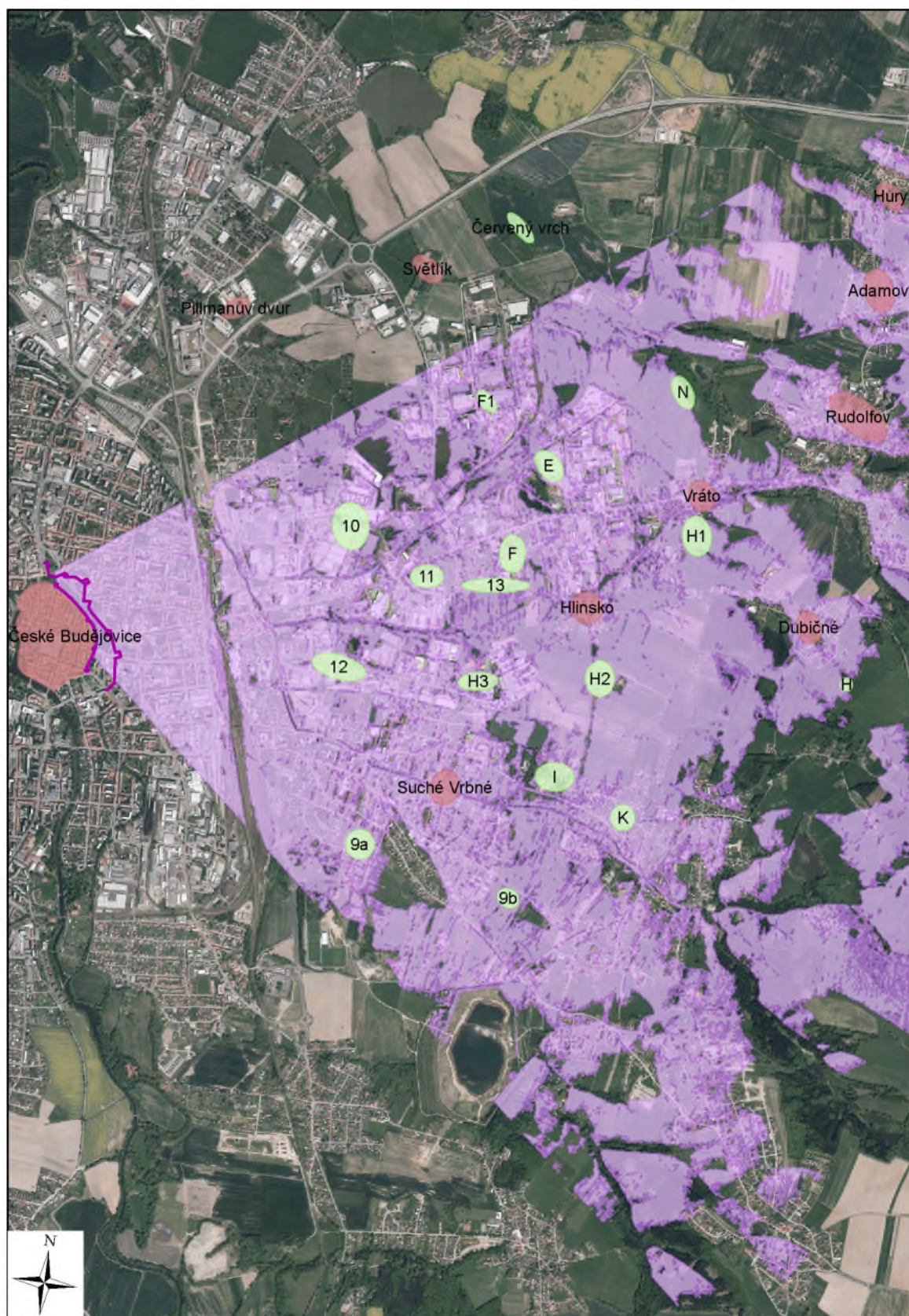
1	Město Budějovice
2	Pražská brána
3	Svinenská brána
4	Ležení velitele Fuggera včetně jezdců pana Dampierra a dvou španělských praporců
5	Kvartýr Stauderovců
6	Kvartýr jízdy velitele Löbelse
7	Kvartýr jízdy velitele von Meggau
8	Reduty a kurtina na předměstí
9	Šance a reduta generála Buquoye včetně děl
10	Šance a reduta knížete saského
11	Šance a reduta velitele Fuggera
12	Obšancovaná hráz a dělo
13	Post velitele Staudera
14	Vesnice Suché Vrbné (Fellern), kde se denně bojuje
A	Rudolfovo neboli Hory
B	Vráto (Brod), kde leží Kinský
C	Adamov (Ungnádské Hory)
D	Vesnice Hůry
E	Česká šance a baterie
F	Dvě další české šance
G	Vesnice Hlinsko (Linz)
H	Šance a baterie
L	Obšancovaná cihelna a baterie
K	Český post ze kterého denně bojují se Stauderovskými

28. Digitální model dohlednosti z Černé věže s lokalizovanými prvky polního opevnění z Grentterovy rytiny na podkladě základní mapy

- opevnění Č. Budějovic
- sídla podle rytiny
- lokality s polním opevněním
- dohlednost z Černé věže

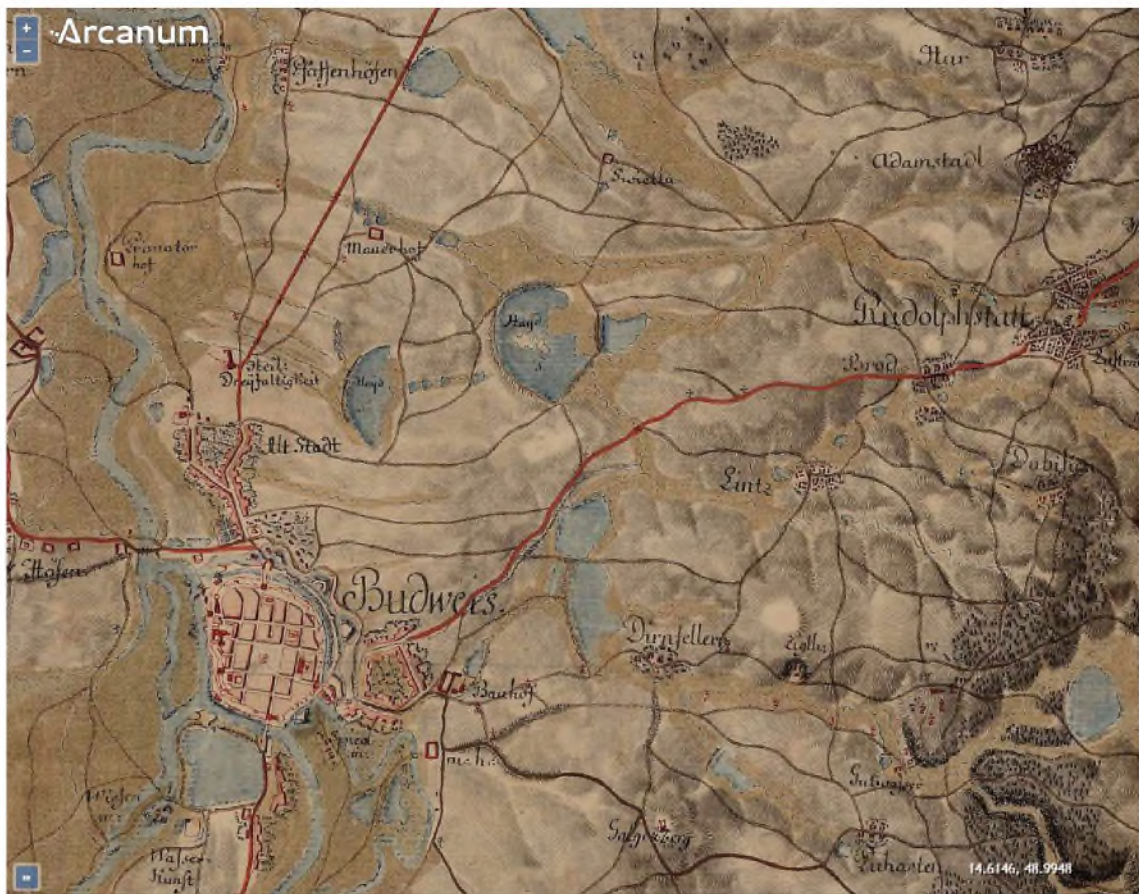
29. Digitální model dohlednosti z Černé věže s lokalizovanými prvky polního opevnění z Grentterovy rytiny na podkladě ortofoto mapy

0 500 1 000 2 000 3 000 m

- opevnění Č. Budějovic
- sídla podle rytiny
- lokality s polním opevněním
- dohlednost z Černé věže

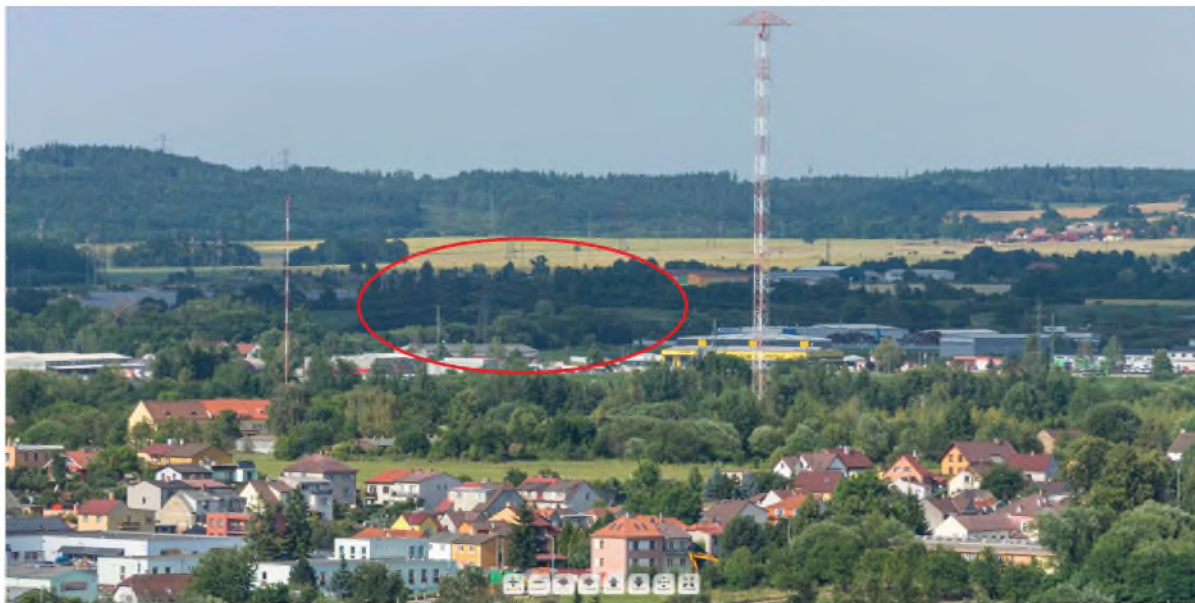
30. Výřez z mapy 1. vojenského mapování 1763-1787 s okolím Českých Budějovic

31. Císařský otisk stabilního katastru 1827 se zaznamenanou polohou Schanze, katastrální území Vráto

32. Lokalita Červený vrch

A

B

C

- A - pohled na Červený vrch z Černé věže
B - odhalená mez/val na západní straně Červeného vrchu
C - pohled na Černou věž z Červeného vrchu

33. Tabulka nálezů vyzvednutých během detektorového průzkumu

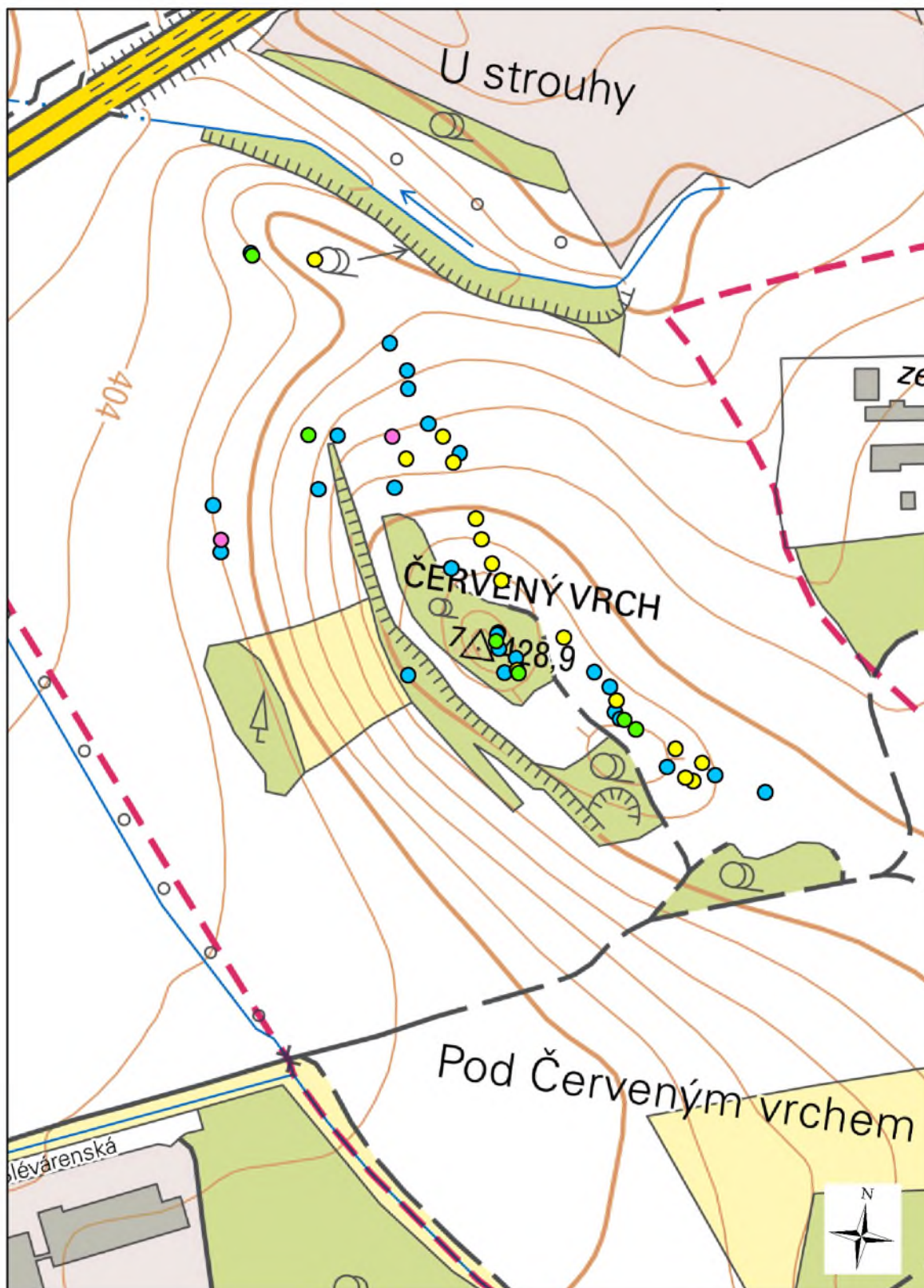
Cervený vrch	č.	popis předmětu	váha	rozměry mm	obr.
středověké - novověké nálezy	1	sekané olovo	10,1 g	10×11×13	1
	2	háček	12 g	50	2
	3	sekané olovo	15,4 g	16×12×10	3
	4	kotva řetězu	48,8 g	105×37×24, průměr 7	4
	5	pásek	49,8 g	72×33×7	5
	6	petlicové oko	69,0 g	průměr oka 48, trn 74, 27 oko trnu	6
datačně necitlivé nálezy předrecentního stáří	7	klínek	12 g	35×15	-
	8	hřeb	17,3 g	50, hlava 21×12	-
	9	hřeb bez hlavy	6,6 g	30	-
	10	klínek	58,3 g	63×28×12	-
	11	hřeb	8,2 g	47	-
	12	hřeb	10,5 g	41	-
	13	hřebík	2,6 g	34	-
	14	litěný úlomek	12,0 g	51×22	-
	15	hřeb	39,4 g	68, průměr 12	-
	16	hřeb	24 g	52, hlava 21×18	-
	17	hřebík	6,3 g	38	-
	18	klínek	19,5 g	56×16×5	-
	19	hřeb	7,6 g	38	-
	20	neurčitelný železný předmět	55 g	44×42×17	-
21	slítek	2,7 g		-	
Vráto - U Panochů					
středověké - novověké nálezy	47	část křesadla	8,9 g	38×13(20)×4	47
	48	plechový knoflík, tepaný	2,0 g	průměr 23,	48
	49	olova	3,1 g	průměr 20	49
	50	kování	41,2 g	33×62	50
datačně necitlivé nálezy předrecentního stáří	51	hřebík	5,8 g	54	-
	52	hřebík	3,1 g	27	-
	53	hřebík	8,6 g		-
	54	hřebík	9,0 g	58	-
	55	zákolník	65,2 g	89×25	-
	56	litěný úlomek	4,4 g	31×15	-
Hlinsko - U křížku					
středověké - novověké nálezy	78	část podkovy	28,8 g	54×16	78
datačně necitlivé nálezy předrecentního stáří	79	klínek	33,8 g	60×22×9	-
	80	neurčitelný železný předmět	30,4 g		-
	81	neurčitelný železný předmět	24,8 g	průměr 30, výška 15	-

34. Fotografická dokumentace vybraných nálezů z detektorového průzkumu

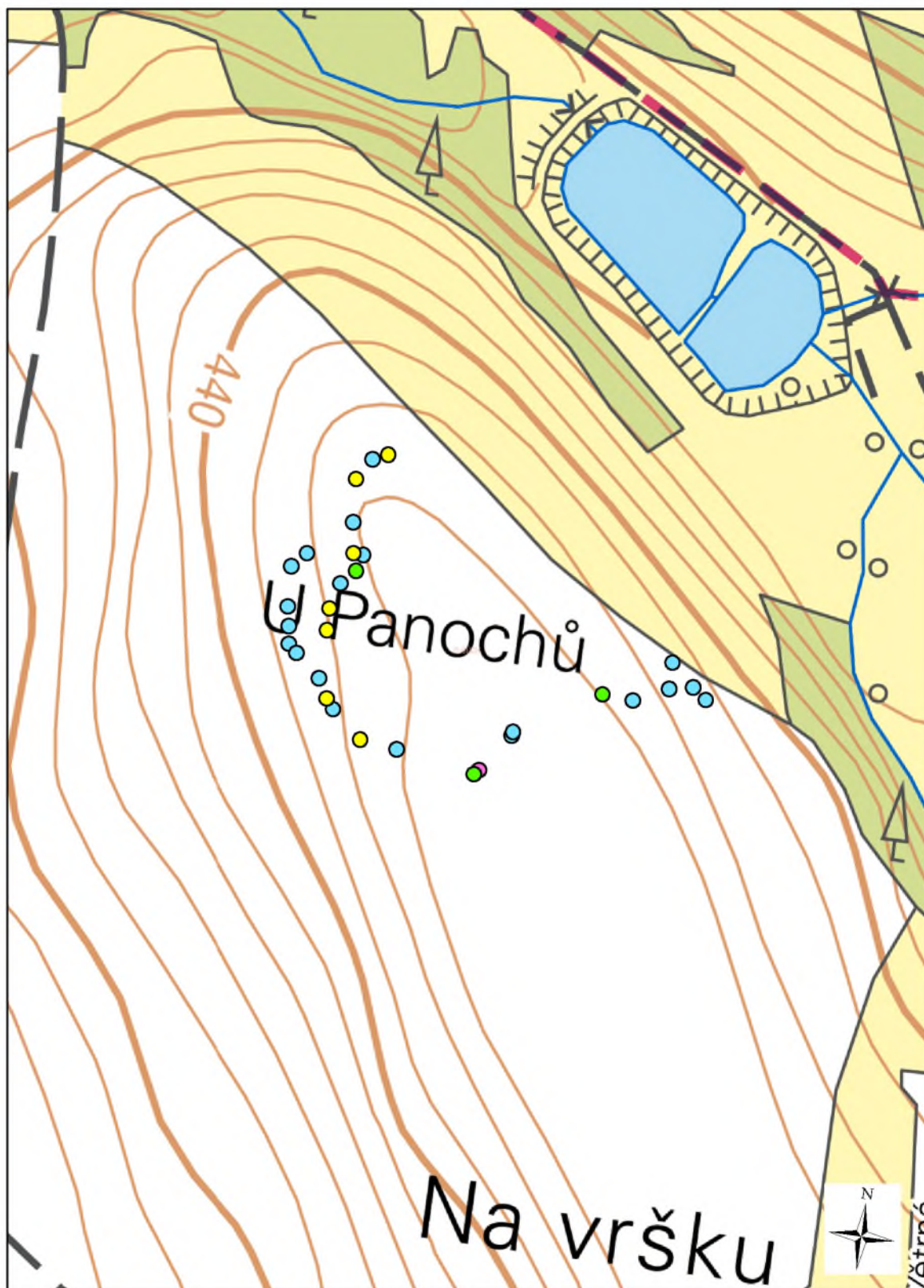
0 cm 5

35. Zaměření nálezů z detektorového průzkumu – Červený vrch

- středověk - novověk
- neurčitá datace
- recent
- keramika

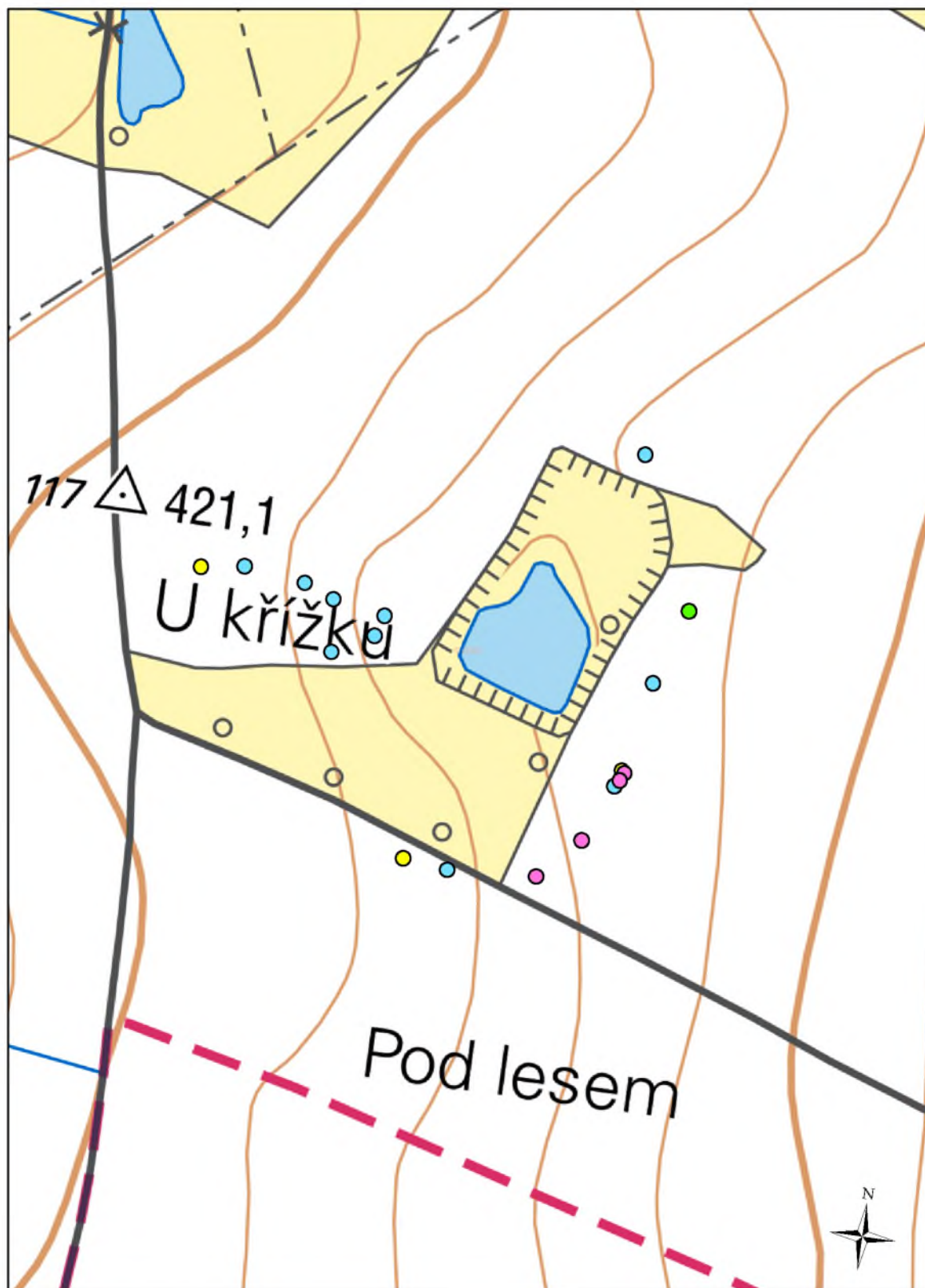
36. Zaměření nálezů z detektorového průzkumu – U Panochů

0 25 50 100 150 m

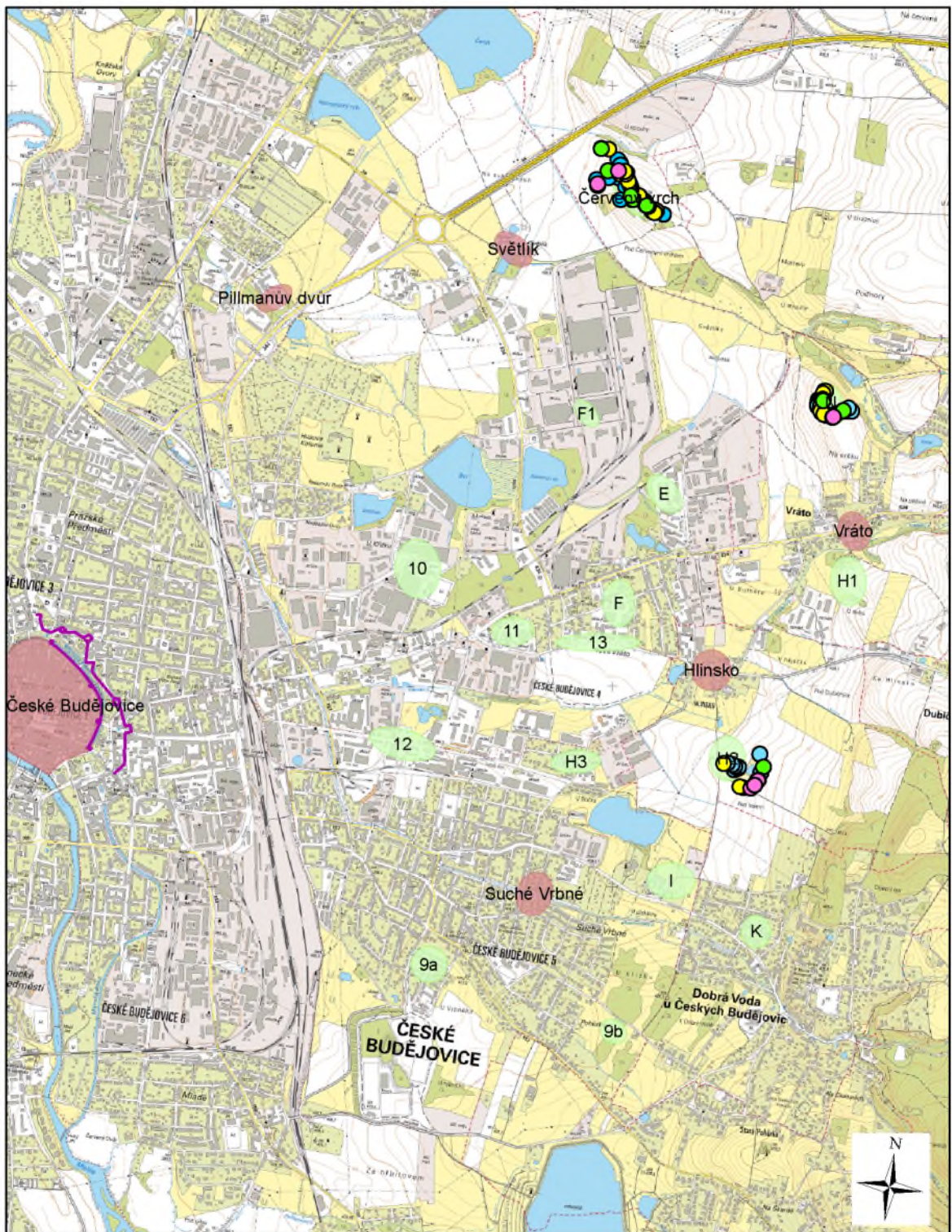
- středověk - novověk
- neurčitá datace
- recent
- keramika

37. Zaměření nálezů z detektorového průzkumu – U křížku

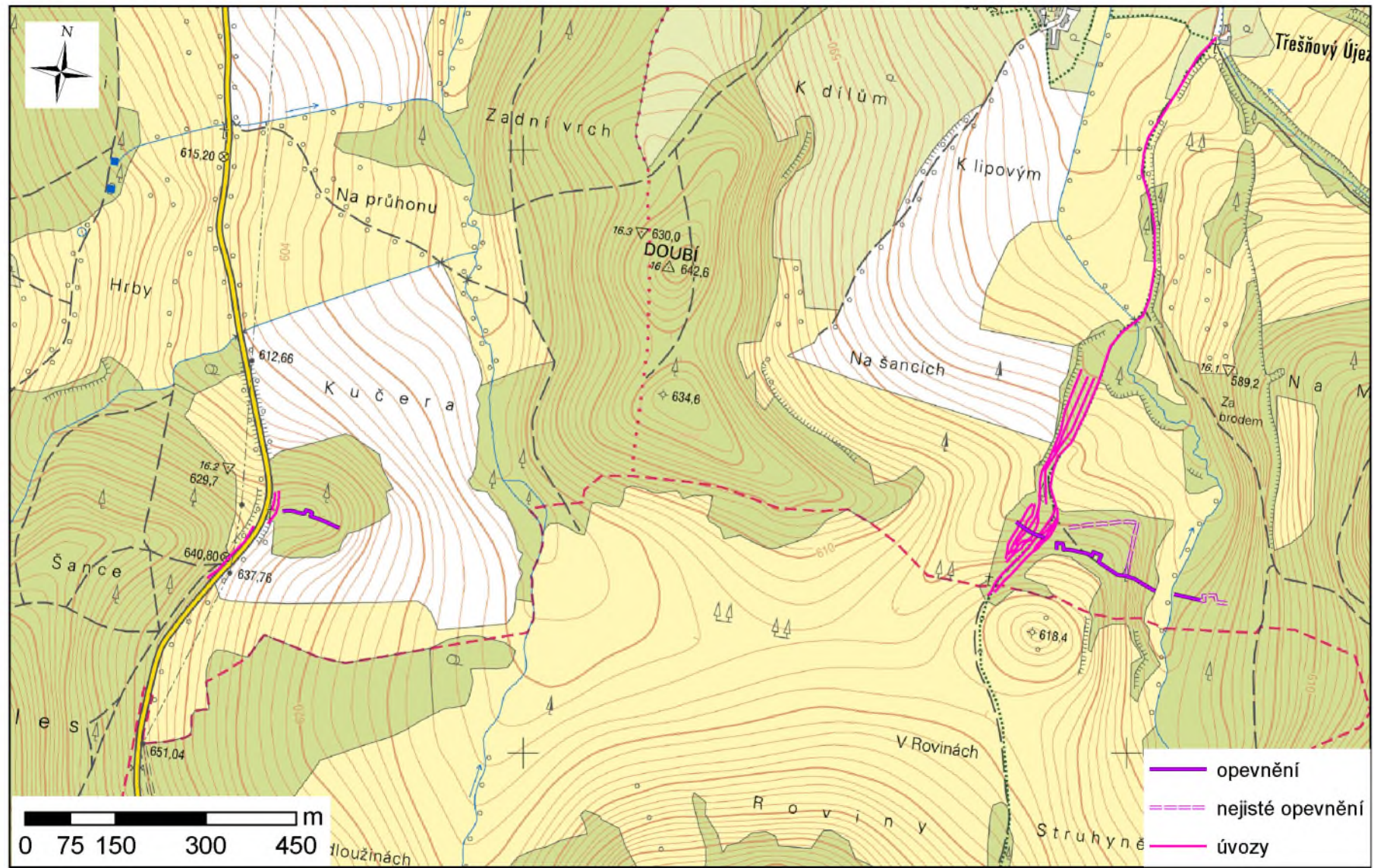
- středověk - novověk
- neurčitá datace
- recent
- keramika

38. Přehledová mapa lokalit podrobených detektorovému průzkumu

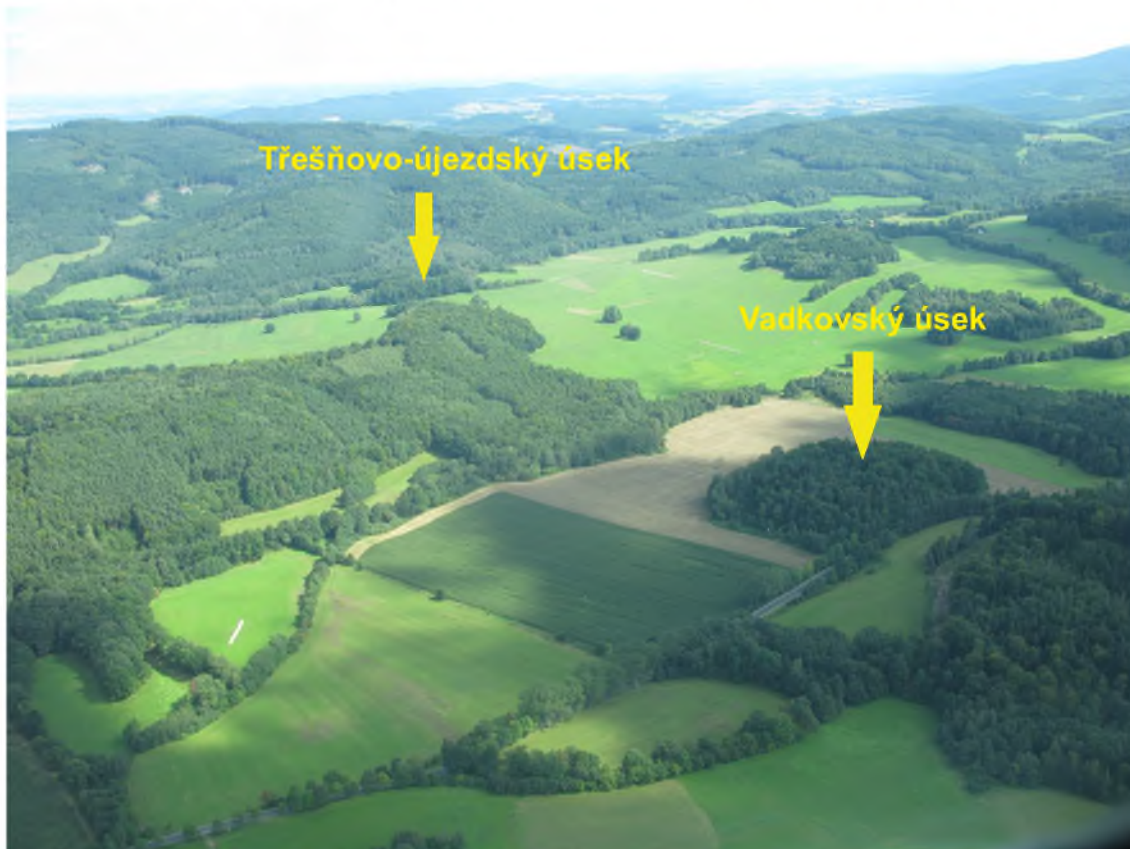

- středověk - novověk
- neurčitá datace
- recent
- keramika
- opevnění Českých Budějovic
- sídla podle rytiny
- lokality s polním opevněním podle rytiny

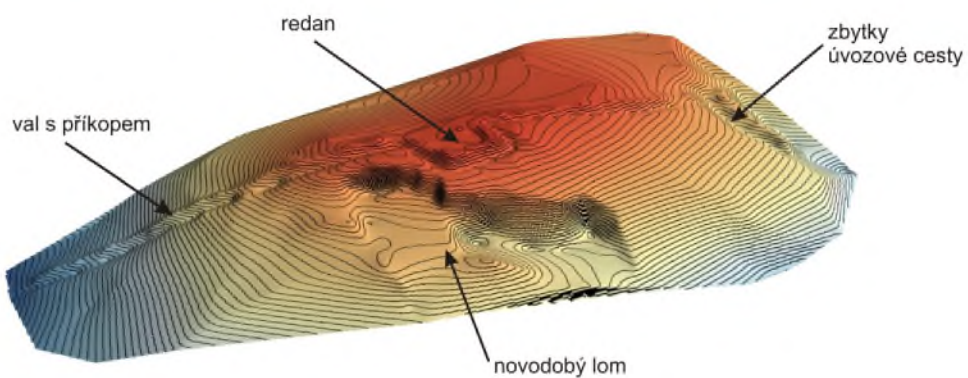
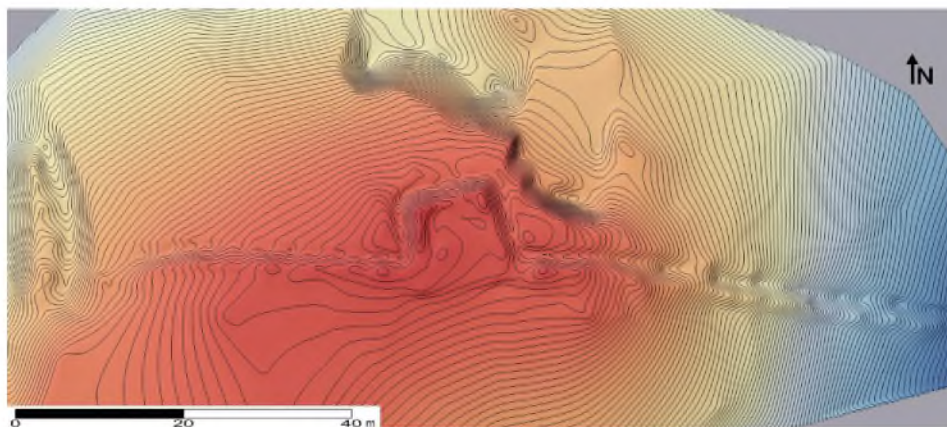
39. Zaměření průběhu opevnění a úvozových cest u Vadkova a Třešnového Újezdce

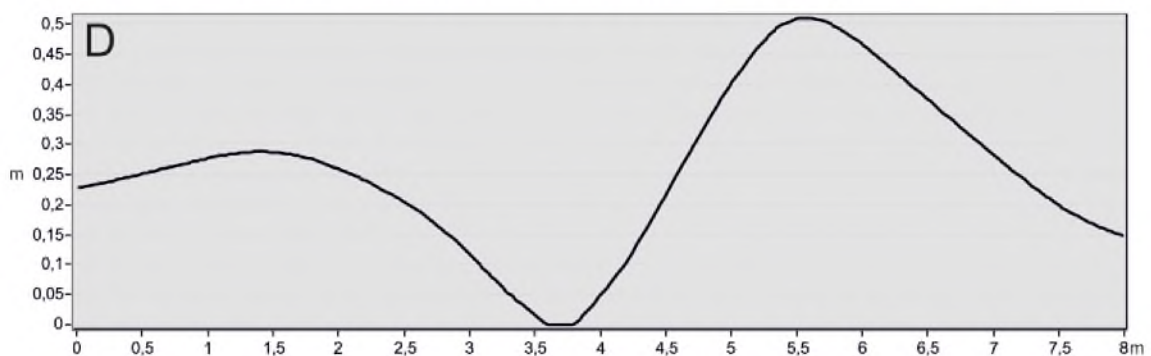
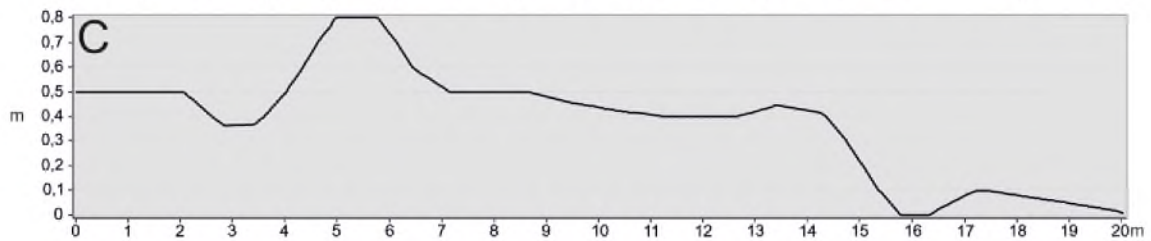
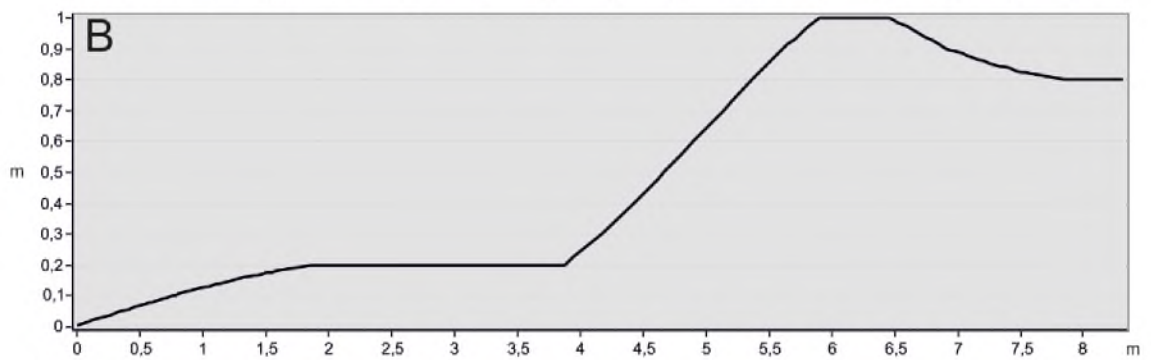
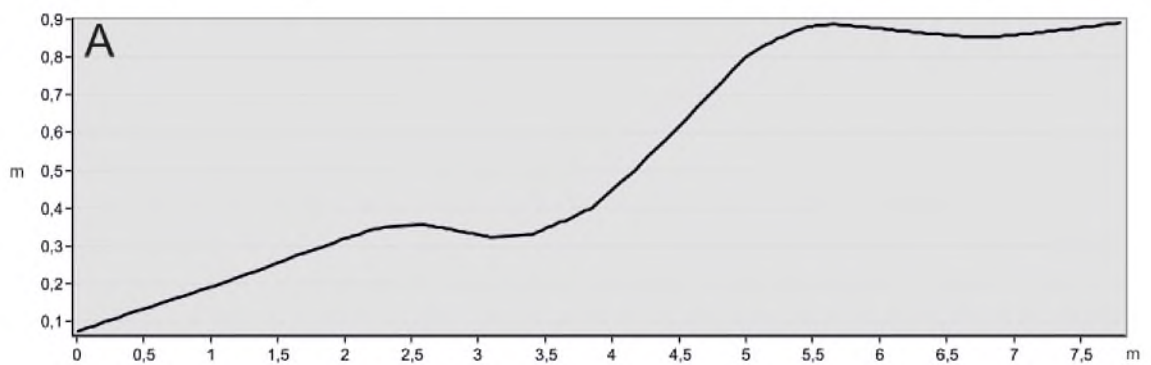
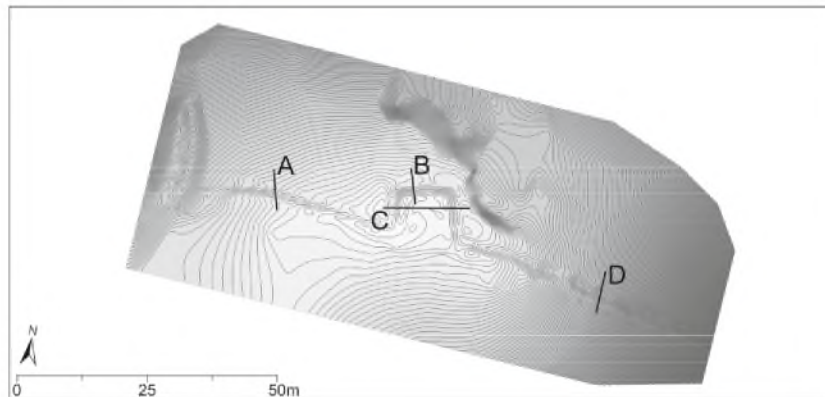
42. Letecký snímek poloh s polním opevněním u Vadkova a Třešňového Újezdce

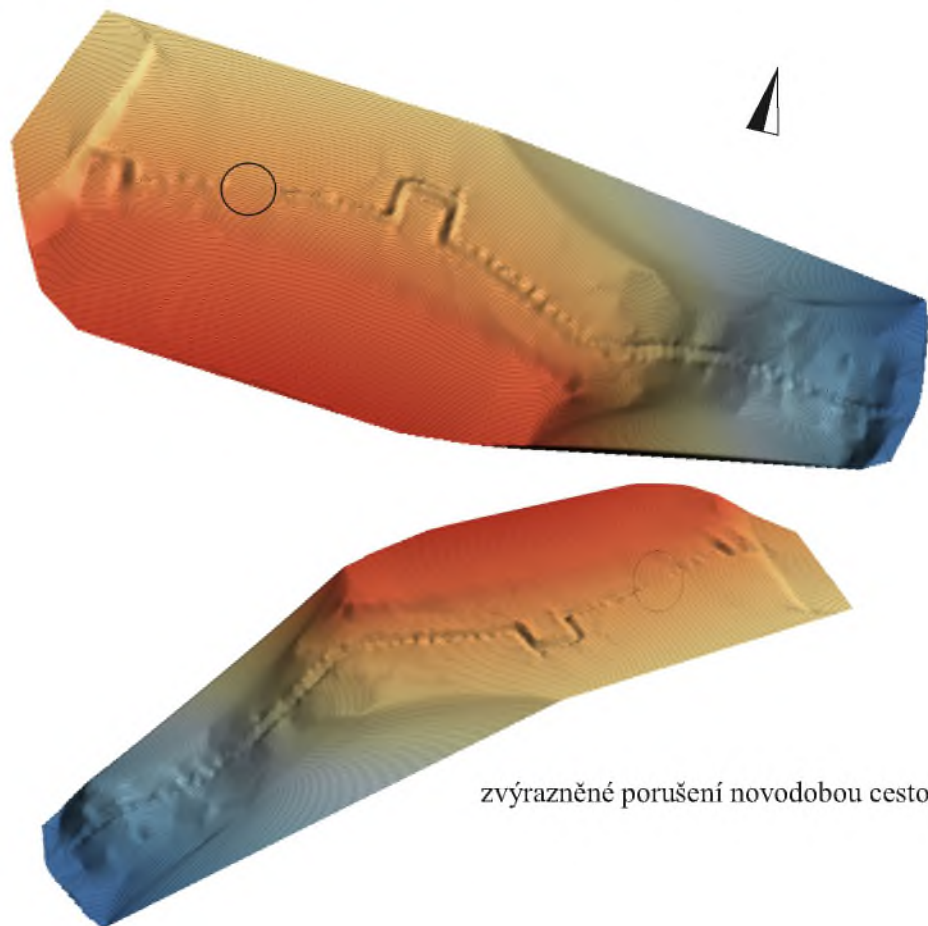
43. Opevnění u Vadkova – terénní model a 3D model

44. Výškové profily reliktvů opevnění u Vadkova

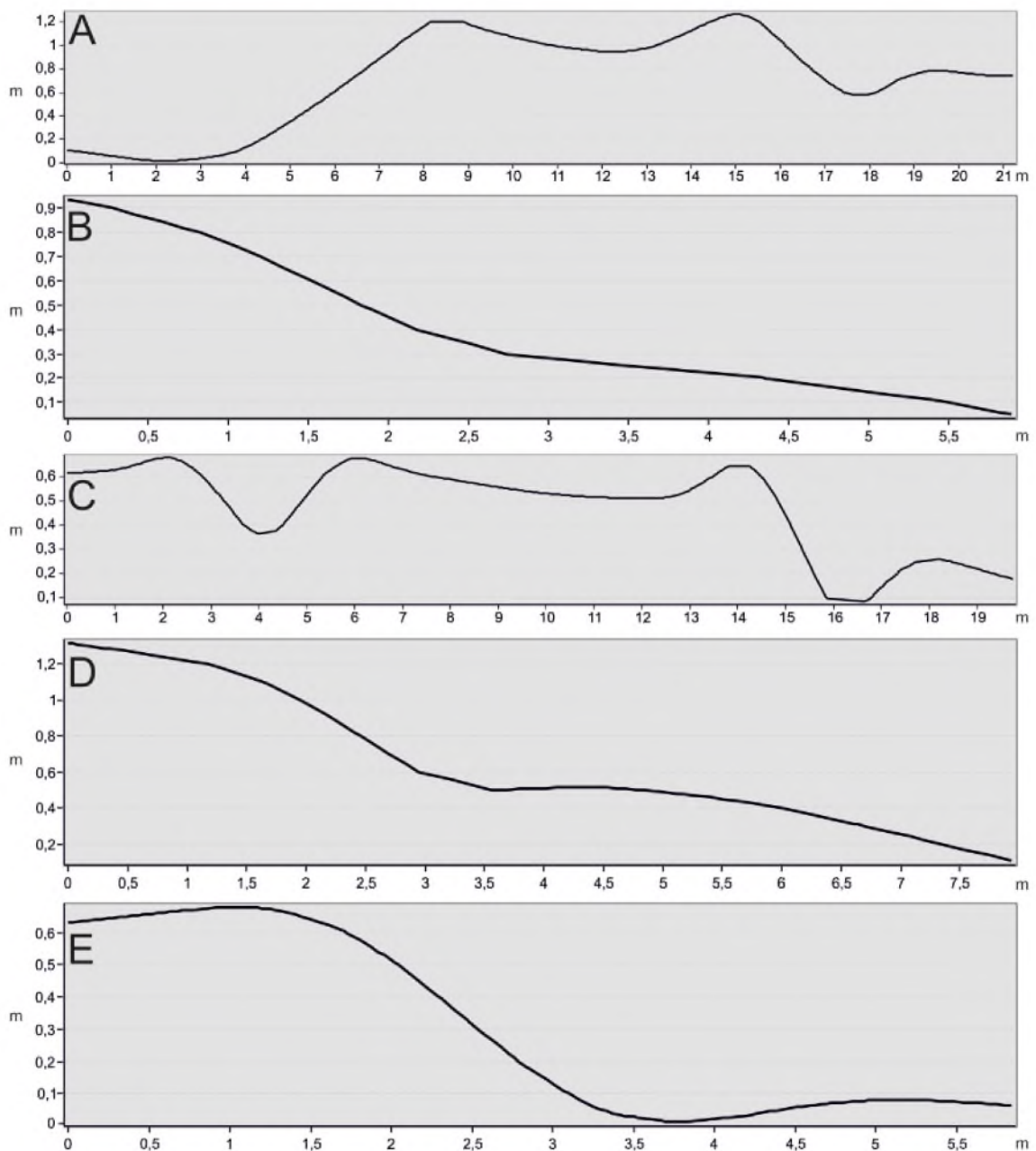
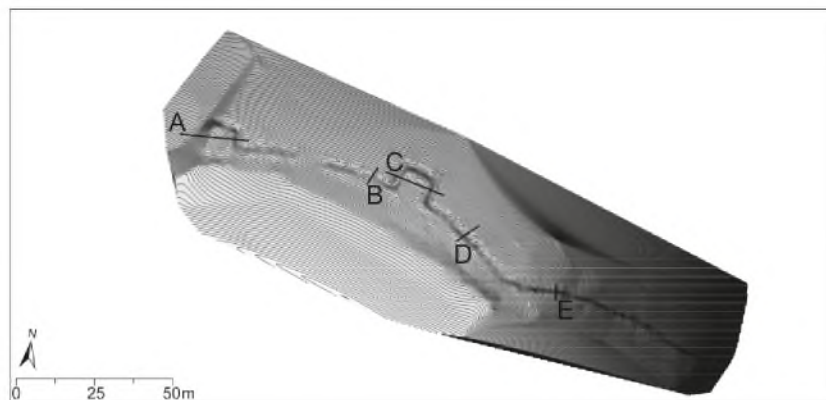
45. Opevnění u Třešňového Újezdce – terénní model a 3D model

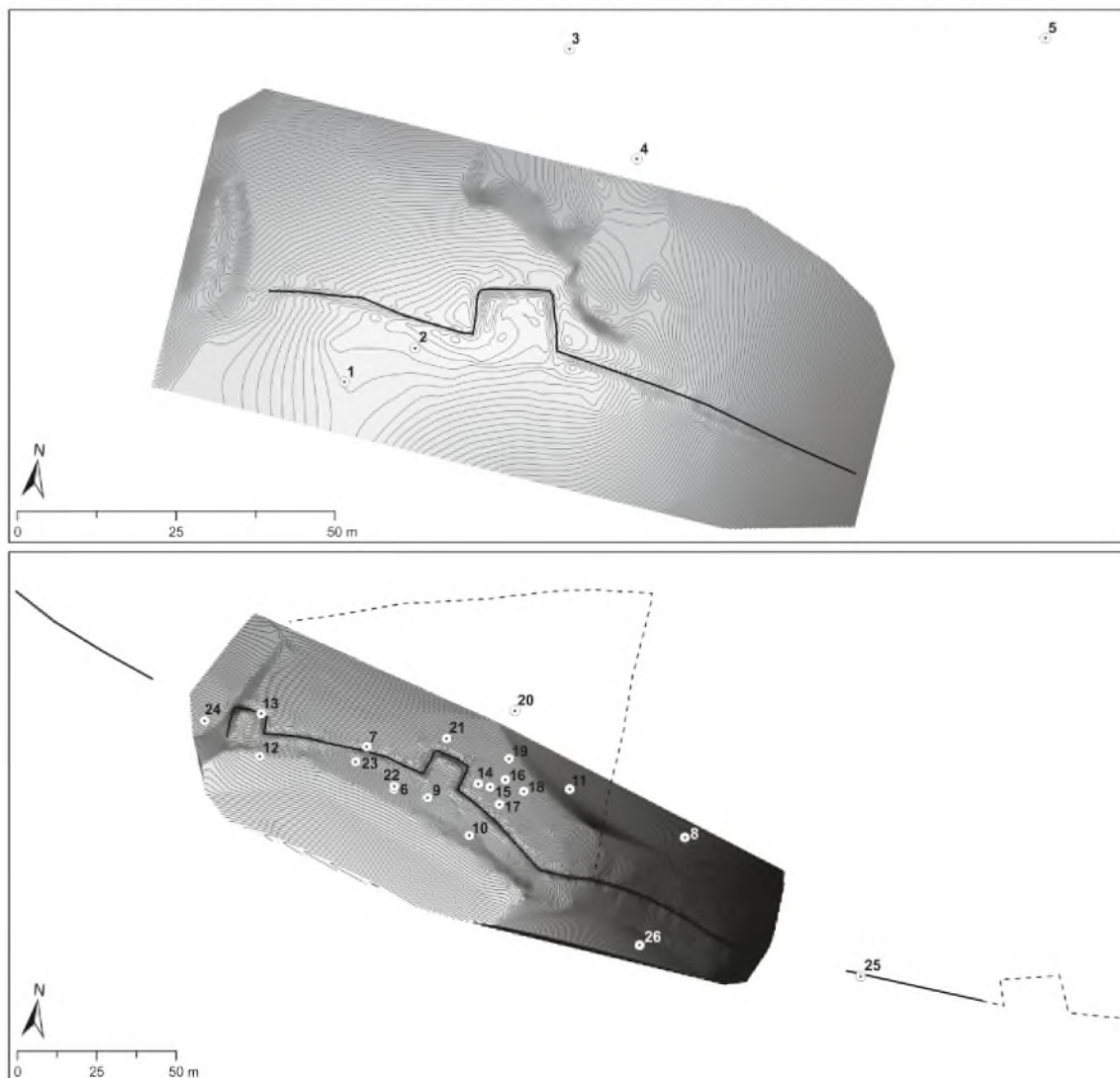
46. Pohled na mírné návrší s relikty opevnění u Třešňového Újezdce

47. Výškové profily reliktní opevnění u Třešňového Újezdce

48. Umístění nalezených kovových předmětů ve vztahu k průběhu opevnění

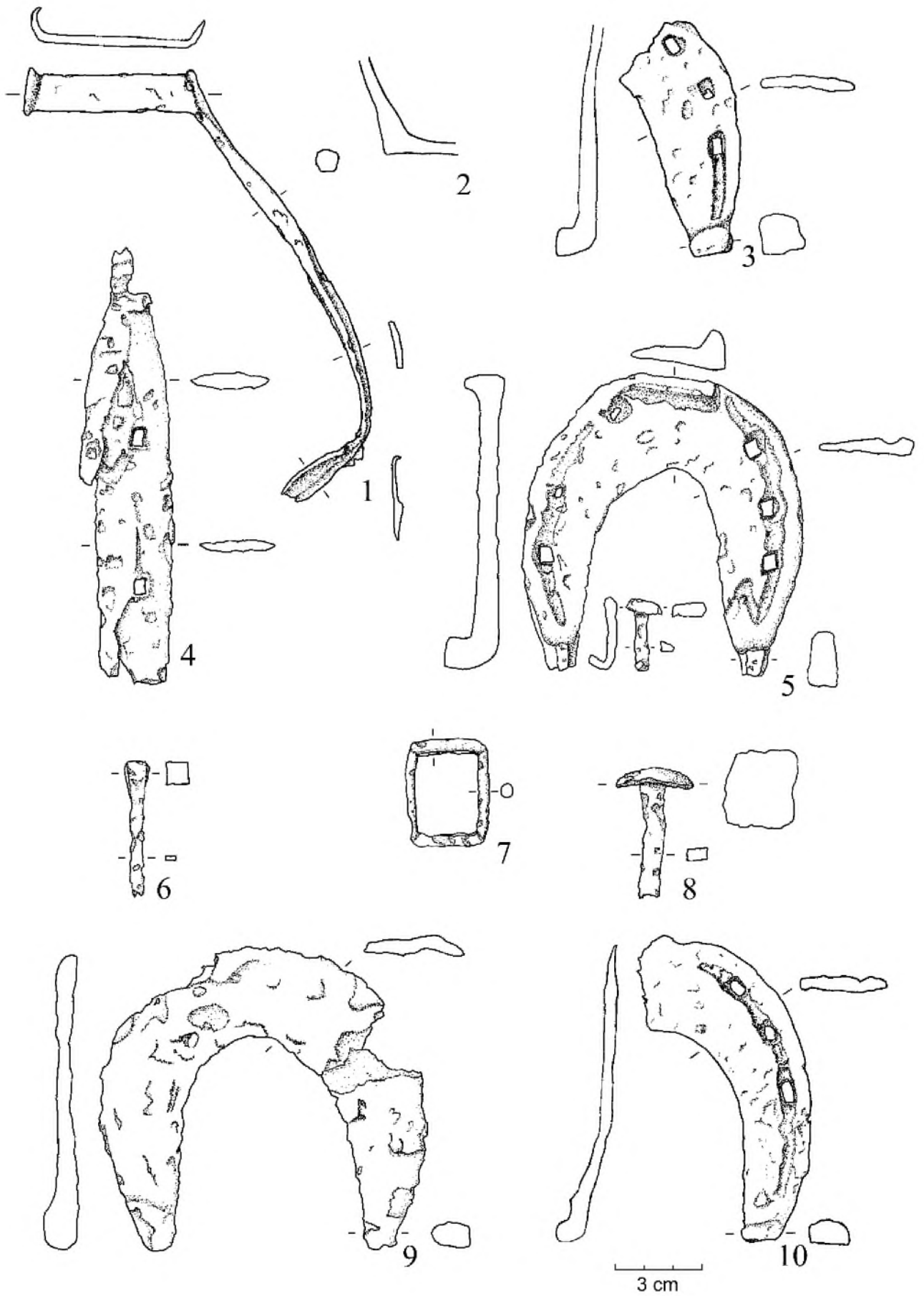
49. Nálezy ze širšího okolí obou úseků opevnění

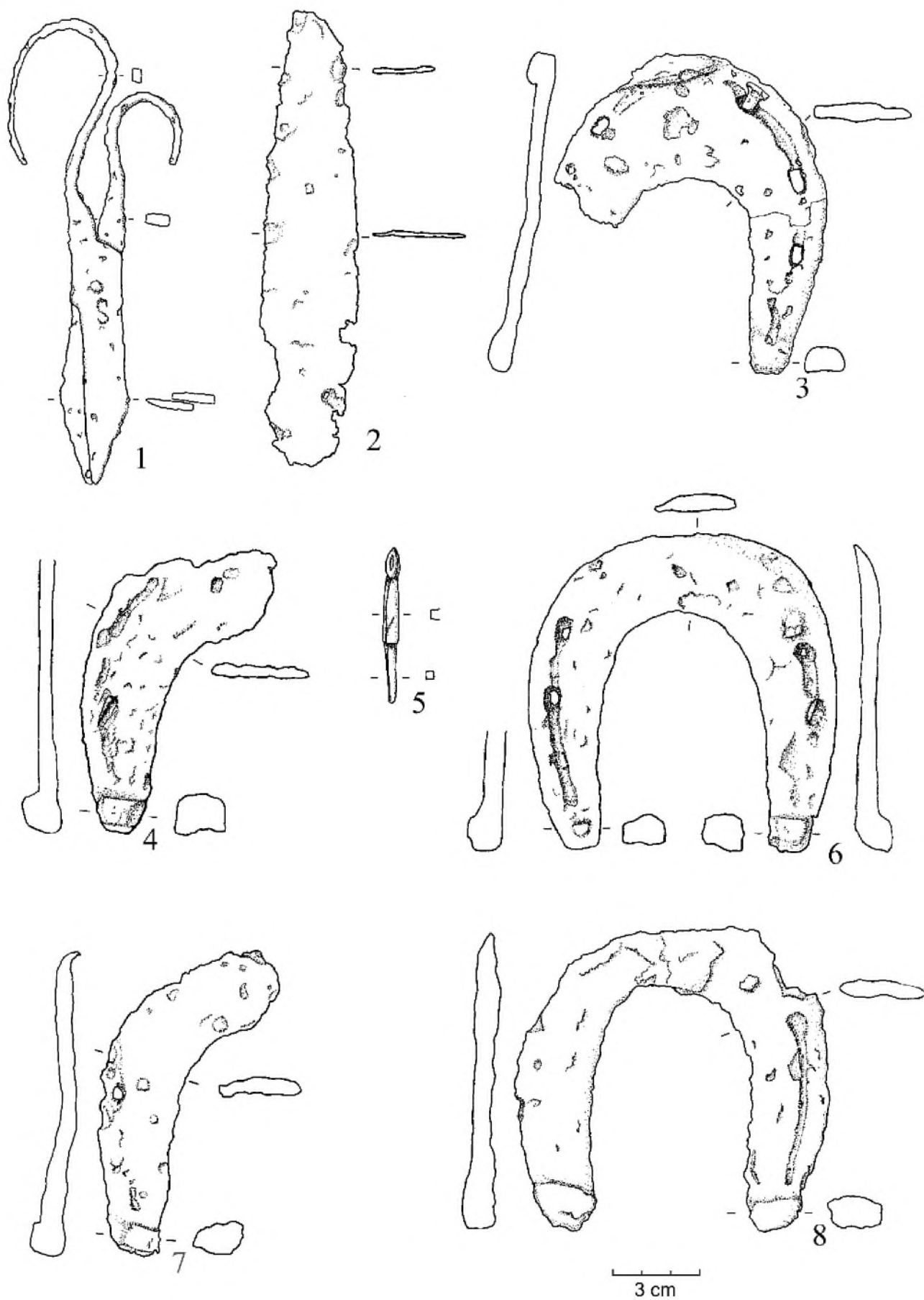
50. Soupis vybraných kovových předmětů nalezených v prostoru opevnění

	č	popis předmětu	obr.
Vadkov	1	deformovaný, téměř z poloviny zachovaný třmen původně hruškovitého tvaru s plochým oválným stupadlem, rekonstruovaná délka cca 140 mm	5:1
	2	kovaná tyčinka kulatého průřezu (průměr 10-11 mm) o délce 175 mm zakončená očkem, ve kterém je uzavřeno další očko s hákem - součást vozu?	-
	3	kompletní podkova s masivními ven vyhnutými ozuby, na přední části vystupující hmatec, šířka ramene 12-34 mm, šířka podkovy 96 mm, délka 98 mm	5:5
	4	kovaný železný klínek, délka 54 mm, šířka 23 mm, max. síla 9 mm	-
	5	zlomek pravého ramene podkovy s ven vyhnutým obdélným ozubem, dochovaná šířka ramene 15 - 32 mm, dochovaná délka 81 mm	5:3
Třešňový Újezdec	6	hřebík, tzv. podkovák, délka 46 mm	5:6
	7	kovaný železný pásek se třemi probitými kvadratickými otvory, délka 148 mm, šířka 26 mm, síla 5 mm	5:4
	8	železná jednodílná obdélná přezka (37×29 mm) s kulatým a oválným (původně zřejmě hraněným) průřezem, trn nedochován - původně umístěn na delší straně	5:7
	9	mosazná pájená rolnička, průměr 27 mm, poškozena, uvnitř železná kulička (průměr 8 mm)	-
	10	téměř kompletní stěžežové nůžky s otevřenými oky, na čepelích kovářská značka ve tvaru S, délka 160 mm	6:1
	11	podkova, část levého ramene nedochována, na pravém rameni nevýrazný ozub, šířka ramene 14-29 mm, šířka podkovy 96 mm, délka 97 mm	6:3
	12	olověný kulatý projektil, mírně deformovaný, průměr 11 mm, váha 5,9 g	-
	13	hřebík s masivní hlavou čtvercového průřezu, dochovaná délka 44 mm	5:8
	14	kovaný železný klínek, délka 45 mm, šířka 19 mm, max. síla 8 mm	-
	15	kompletní (rozlomena během nálezu) podkova s nízkými, téměř trojúhelníkovitými ozuby, šířka ramene 16-37 mm, šířka podkovy 115 mm, délka 120 mm	5:9
	16	pravé rameno podkovy s drobným ven vyhnutým obdélným ozubem, šířka ramena 15 - 32 mm, dochovaná délka 105 mm	5:10
	17	poškozený srp, s obloukovitou nízkou čepelí, celková délka přibližně 470 mm	-
	18	hřeb s plochou hlavou (průměr 31 mm, nedochována kompletně), síla dřiku max. 9 mm	-
	19	levé rameno podkovy s masivním téměř trojúhelníkovitým ozubem, šířka ramena 16 - 34 mm, dochovaná délka 108 mm	6:4
	20	kompletní podkova se čtvercovými ozuby, šířka ramene 16-30 mm, šířka podkovy 103 mm, délka 105 mm	6:6
	21	hřebík, tzv. podkovák, hraněný, délka 38 mm, síla max. 5 mm	-
	22	kovaný železný pásek, délka 98 mm, šířka 22 mm, síla max. 6 mm; zhruba ve třetině délky proražen kvadratický otvor o straně 5 mm	-
	23	čepel nože, délka 154 mm, šířka max. 33 mm, síla čepele max. 3 mm, střenka či řap odlomen	6:2
	24	lavičnick, délka 102 mm, síla 2-10 mm	-
	25	šídlo čtvercového průřezu, síla max. 5 mm, délka 54 mm	6:5
	26	levé rameno podkovy s obdélníkovitým ozubem, šířka ramene 16-26 mm, dochovaná délka 106 mm	6:7
	27	kompletní podkova s nízkými čtvercovými ozuby, šířka ramene 20-31 mm, šířka podkovy 110 mm, délka 105 mm	6:8

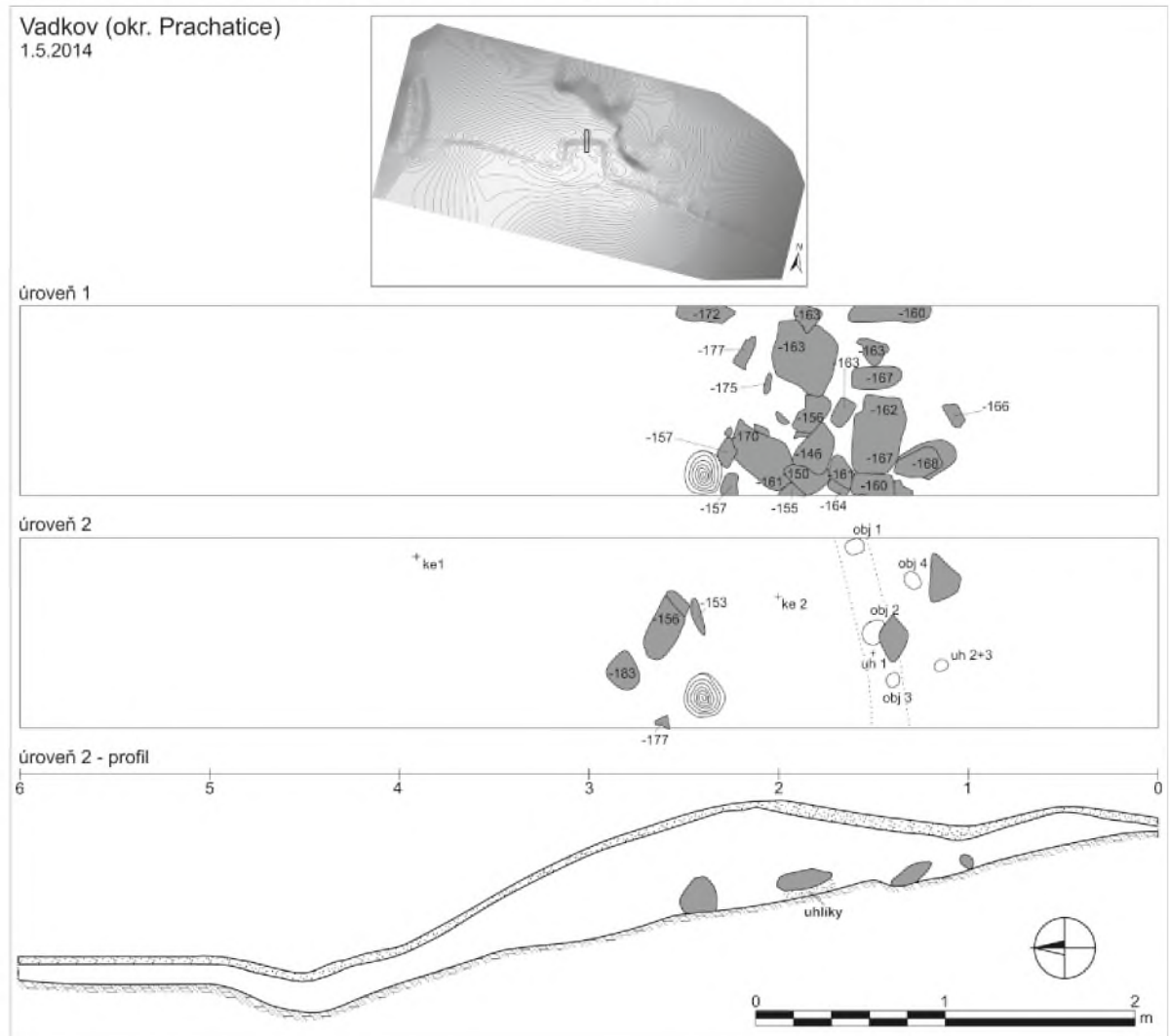
51. Kovové předměty nalezené během průzkumu detektorem kovů a keramika z výzkumu vadkovského redanu

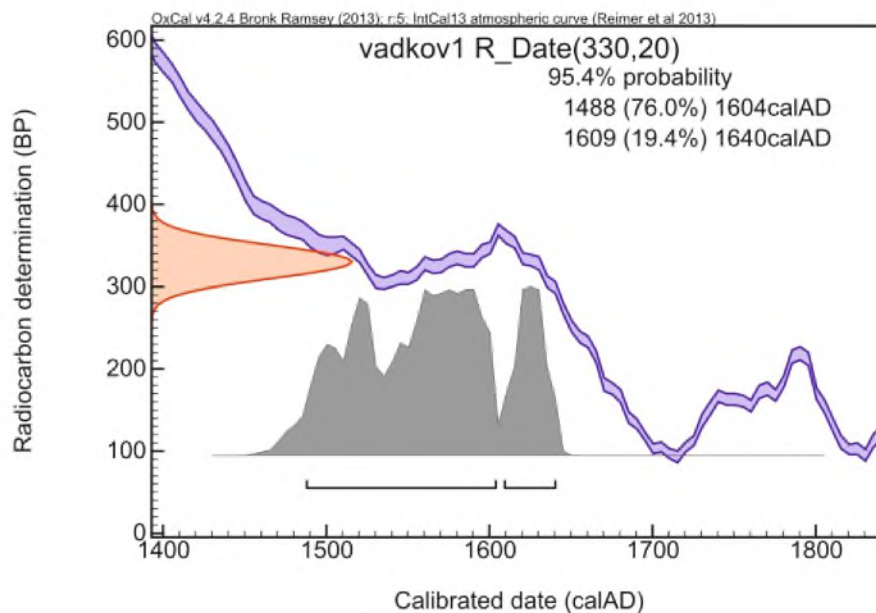
52. Kovové předměty nalezené během průzkumu detektorem kovů

53. Půdorys a profil sondy protínající val a příkop vadkovského redanu

54. Výsledky radiokarbonového datování uhlíků z paty valu

55. List velitele císařské posádky Antonia Brucia generálovi Buquoyovi s žádostí o posily proti stavovským, jejichž oddíly o síle 500 mužů leží mezi Lhenicemi a vesnicí Vadkov

1644
Vn 378. 670. Celeberrimo sig. 1) 1644

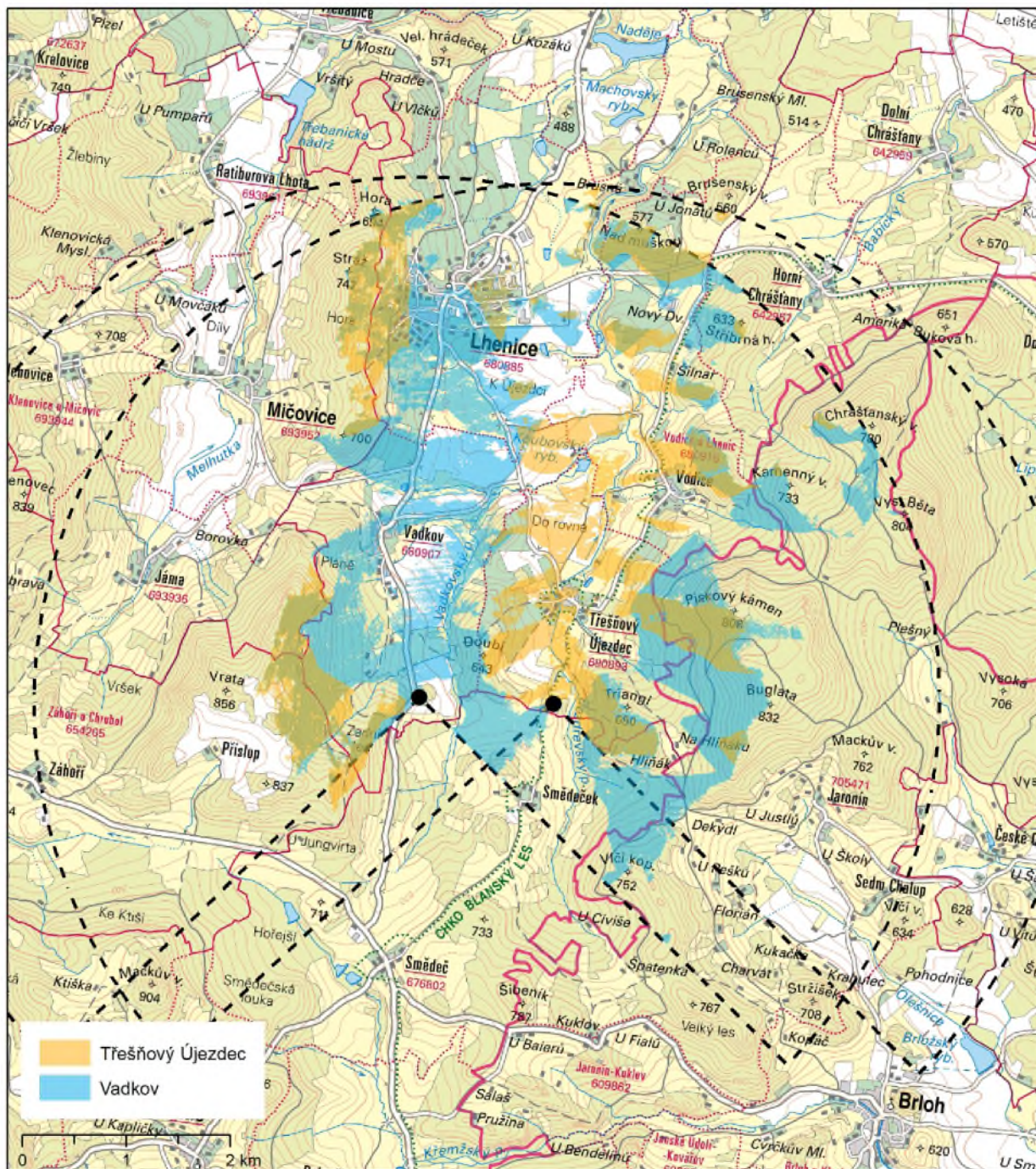
n. questo punto. avin. nona. de. Meza notte. e.
autto. noua. dal. Capitano. filze. de.
tal. fiore. pose. de. Lenize. ne. adatto.
noua. che. eri. a. inimicho. sia. stato
con. 200. spanalli. et. 300. fanti. meza.
lega. de. Lenize. et. abia. sualitato. questi
villagi. nominatti: Vadko. et. mesovize
si. che. no. nono. tutto. mandare.
subitto. de. darne. parte. auostra.
celezia. poi. che. eri. M^{mo}. sig. Colone.
don. baldasare. mia. prefato. de. parte
de. sua. celezia. che. io. sia. nel.
mio. posto. senza. che. uada. fora.
ne. Manda. a. botinno. si. che. fare
quel. fatto. che. sua. celezia. domanda
con. tal. fine. V. mil. mente. faio
preuerenza. a. vostra. celezia.
de. Colono. abigo. de. Marzo. i. big.
Di. vostra. celezia.

Vostro. umilissimo.
seruitore.

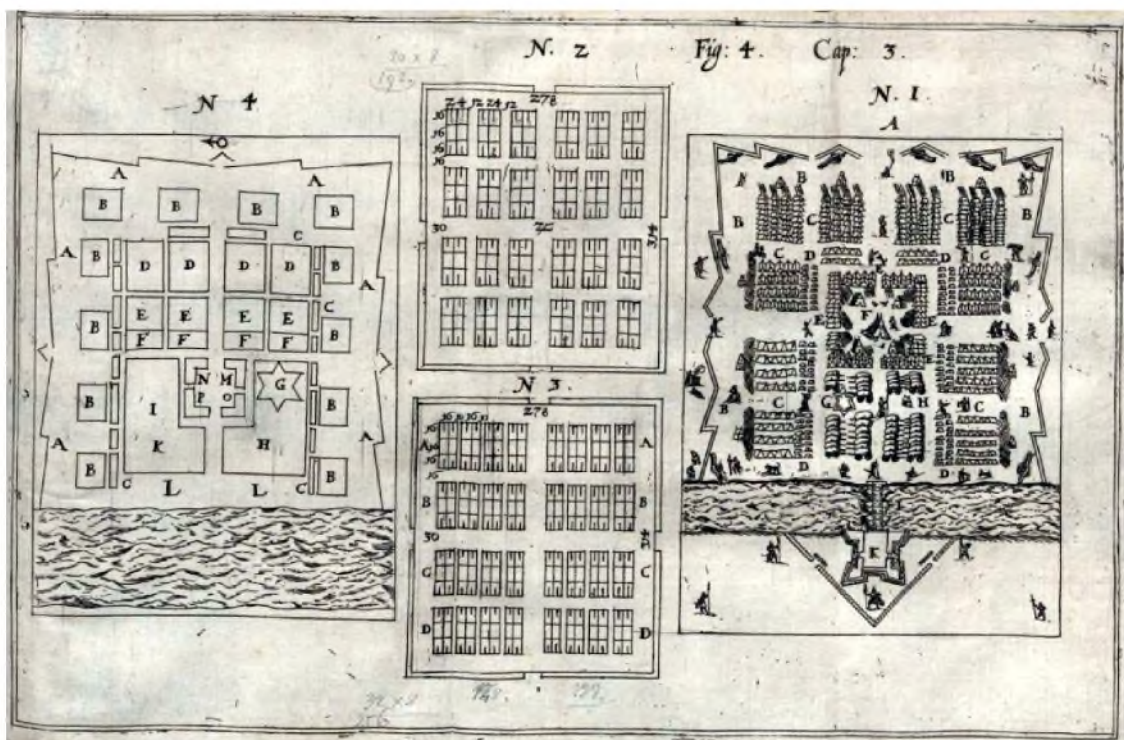
Antonio Brucio

304

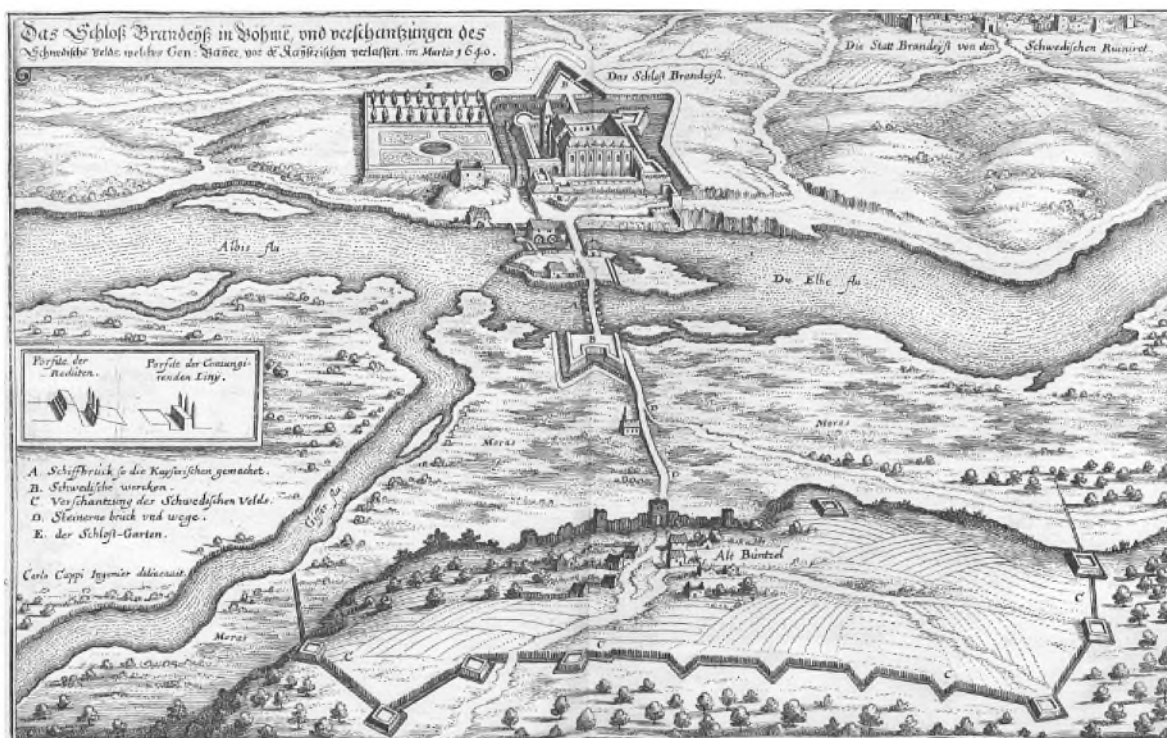
56. Digitální model dohlednosti z vadkovského a třešňovo-újezdského opevnění do vzdálenosti 5 kilometrů

63. Ideální tábor u řeky podle Wallhausena

64. Švédský tábor u Staré Boleslavi 1640

67. Hrad Zvíkov kolem roku 1830, pohled od řeky Vltavy

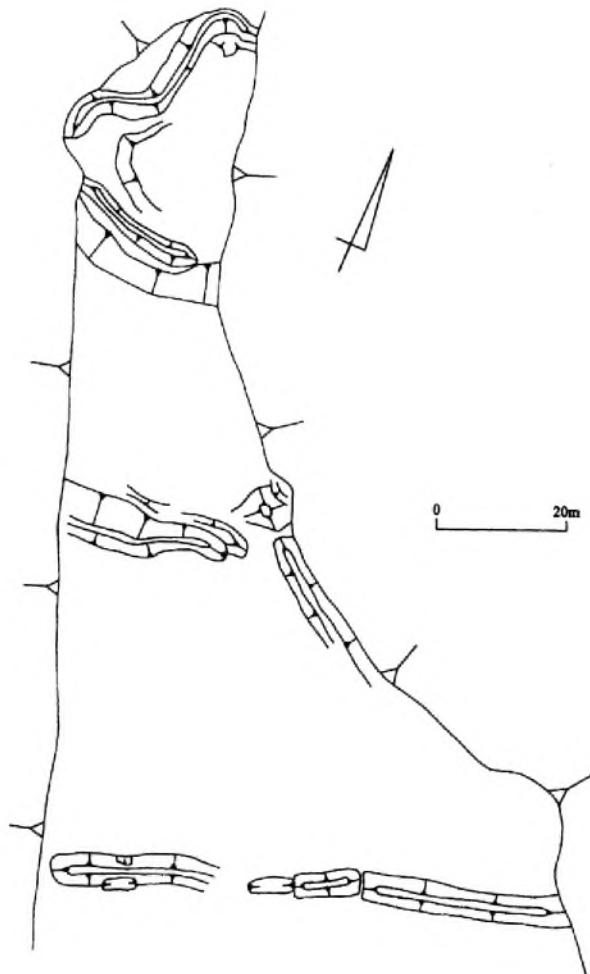
68. Hrad Zvíkov s podhradním městečkem kolem roku 1830, pohled od soutoku Otavy s Vltavou

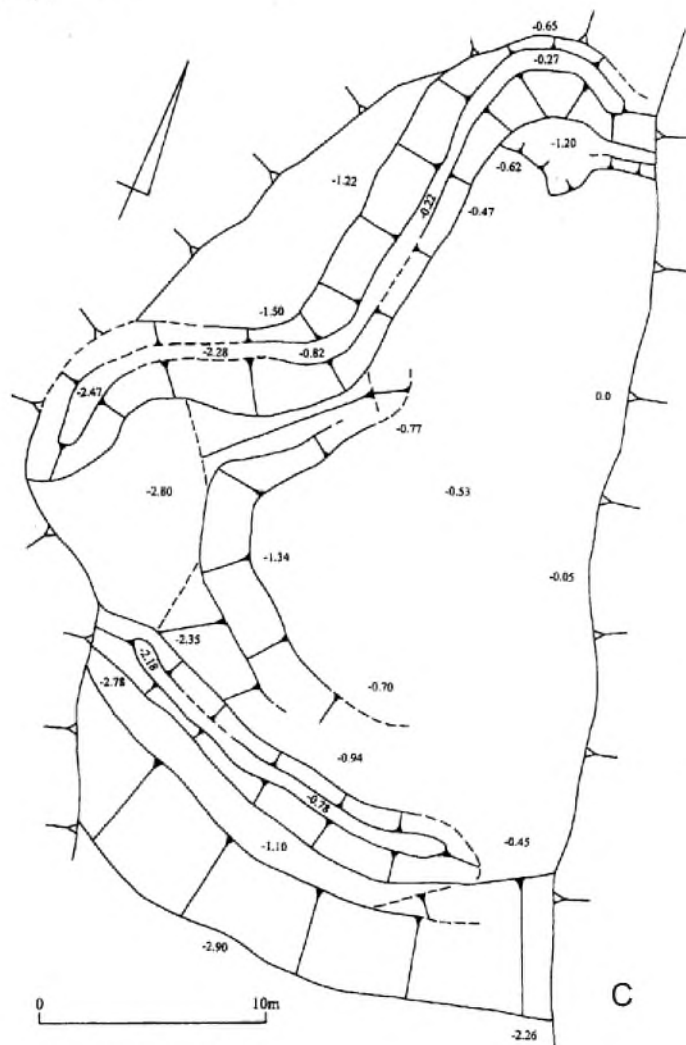
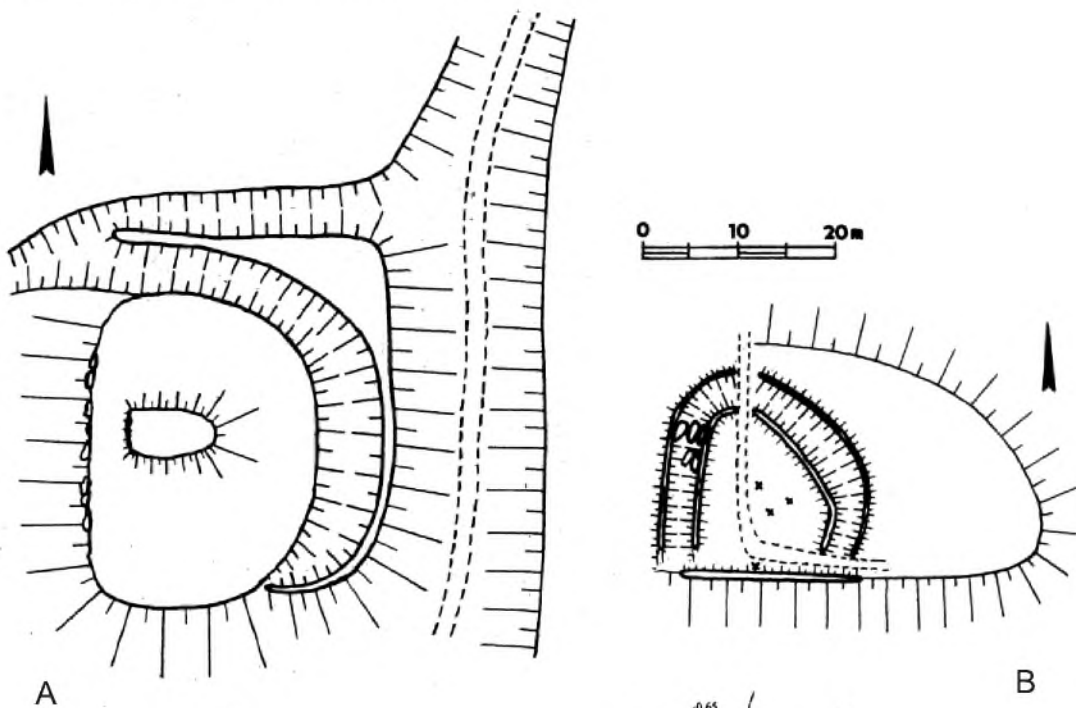
69. Hrad Zvíkov od jihozápadu s patrným pahorkem využitým pro obléhací tábor východně od cesty

70. Obléhačí pevnůstka se systémem příkopů na jižní straně hradu Zvíkova

71. Polní fortifikace v okolí hradu Zvíkova

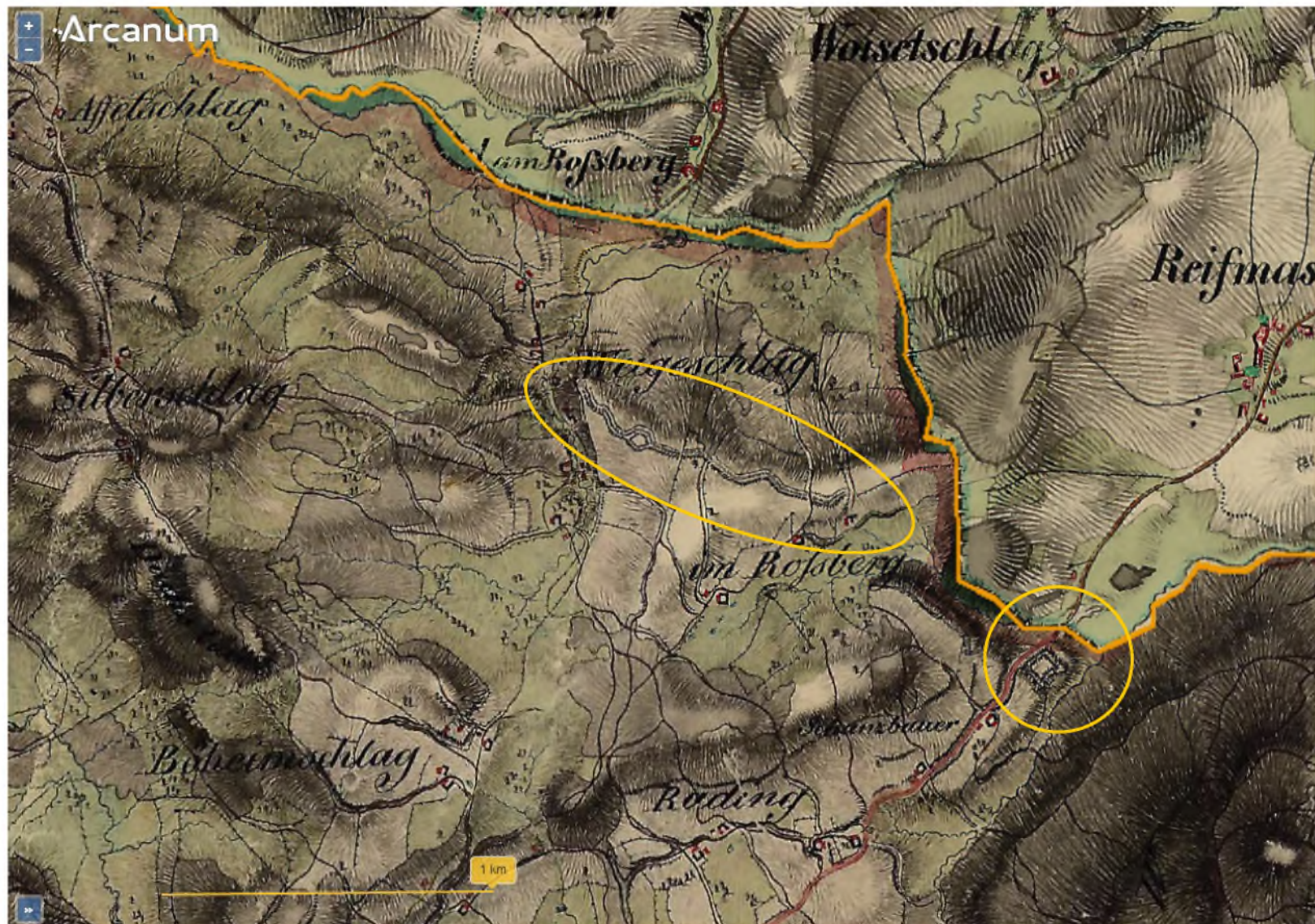

- A - půdorys opevnění v poloze Varta
- B - půdorys opevnění v poloze Zbonín
- C - geodetické zaměření opevnění jižně od hradu

73. Opevnění u Oberhaagu na mapě 1. vojenského mapování 1763-1787

76. Opevnění u Radingu na mapě 2. vojenského mapování 1842-1852

77. Opevnění u Radingu

A - Úvozový systém přes vrch u Roßbergu doplněný zídkou

B - Mohutné opevnění z nasucho kladených kamenů, z vnější strany příkop/úvoz

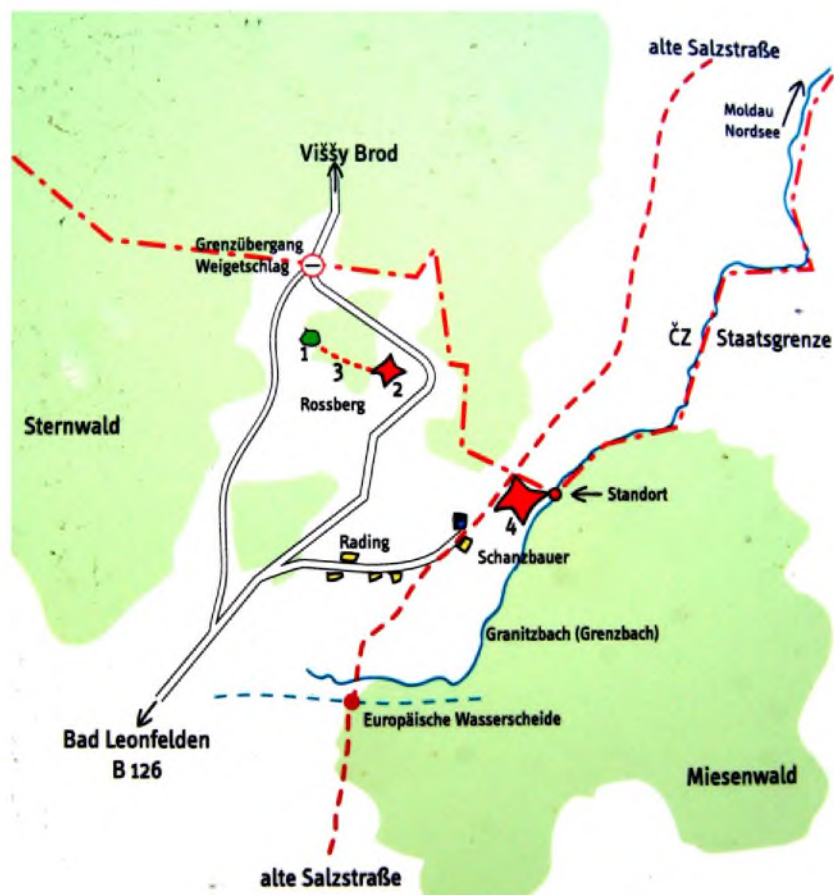

C - Jezírko ve tvaru reduty

D - Pohled do České kotliny z polohy pod jezírkem

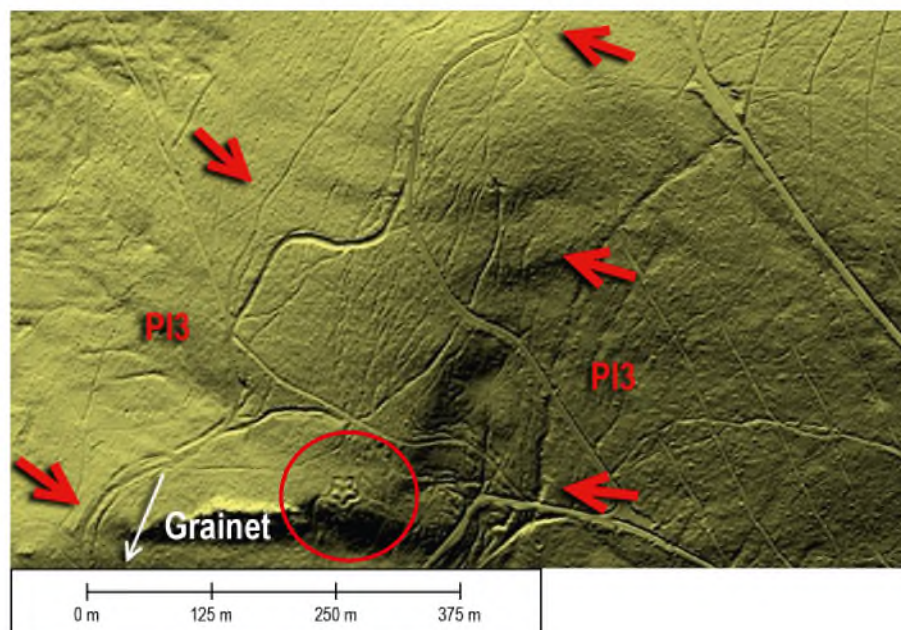
78. Opevnění u Radingu na situačním plánu

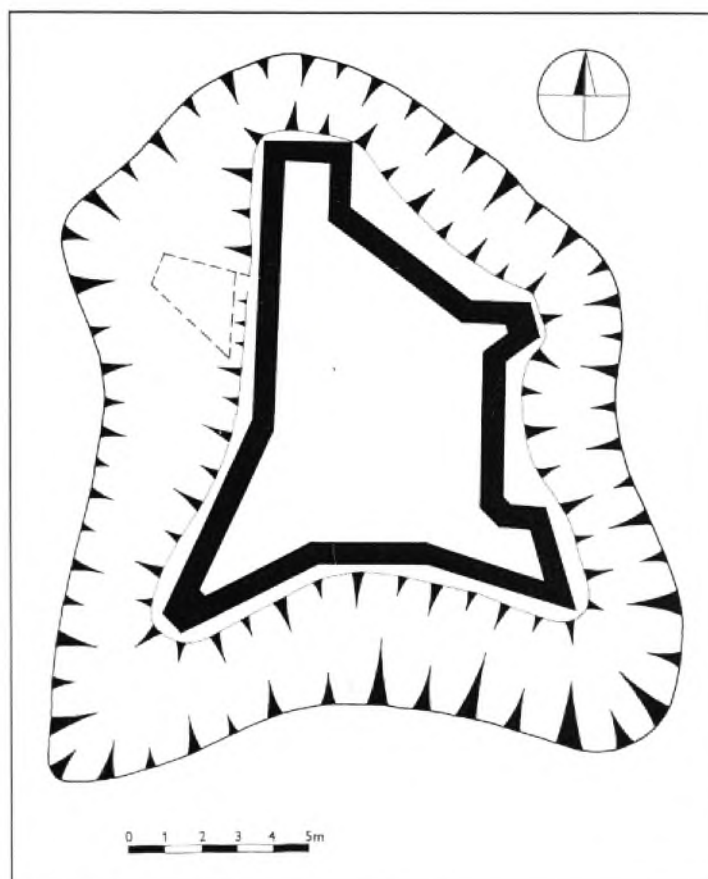
79. Švédská šance u Radingu, pohled z nejnižšího bodu Čech

80. Sternschanze u Grainetu – lidarový snímek

81. Sternschanze u Grainetu – terénní skica

82. Bitva u Záblatí

83. Bitva u Zahájí

84. Groš z roku 1614 s titulem Matyáše I.

85. Oberhaag, rekonstrukce srubu uprostřed reduty

86. Oberhaag, linie valu osazená gambiony

87. Rading, rekonstrukce Švédské šance osazené palisádou

88. Pikenýři v rekonstrukci bitvy u Jankova 2017

89. Dělostřelectvo v rekonstrukci bitvy u Jankova 2017

90. Pahorek s dělem opevněným gambiony, v popředí španělsí jezdci a gambion

Přílohy č. 11, 26, 57-62, 65-66, 72, 74-75

jsou k nahlédnutí na sekretariátu

Archeologického ústavu FF JU.